

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

BÖLGESEL/YEREL KALKINMA,
BÖLGESEL GELİŞME İÇİN BİR MODEL

Başak Gül AKTAKAS

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

**T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**BÖLGESEL/YEREL KALKINMA,
BÖLGESEL GELİŞME İÇİN BİR MODEL**

Başak Gül AKTAKAS

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yelda TEKGÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKGÜL
(Danışman)

Üye: Prof.Dr.Mahir FİSUNOĞLU

Üye: Yrd.Doç.Dr.İsmail GÜNEŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../.....

Prof.Dr.Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not:Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

TEŐEKKÜR

Tez çalışmamın hazırlanması sırasında değerli bilgilerini, tecrübelerini ve anlayıőlarını benden esirgememiő olan tez danıőmanım olan Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKGÜL ve Prof.Dr.Mahir FİSUNOğLU'na; değerli hocalarım Mustafa ILDIRAR, Bilge KÖKSEL ve İsmail GÜNEŞ'e; beni daima destekleyen annem ve kardeőime; yine yardımlarını hiç esirgemeyen araştırma görevlisi, değerli dostlarım Erhan İŐCAN ve Ayberk BERKMAN'a; Adana Ticaret Odası alıőanlarından Belgin TEKEOğLU ve Cenk KADEŞ'e; Adana Sanayi Odası alıőanlarından Mehmet KARAKUŞ'a; Adana Tarım İl Müdürlüğü alıőanlarından Bülent TANRIVERDİ'ye; bilgilerini paylaşmaktan çekinmeyen değerli Bekir Sıtkı DAğ'a; İİBF2006YL10 nolu projem için gereken harcamaların karşılandığı Bilimsel Araştırma Fonu'na ve çalıőanlarına; Sosyal Bilimler Enstitüsü çalıőanlarına ve her zaman yanımda olan diğer aile fertlerine ve tüm dostlarıma sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

ÖZET

BÖLGESEL/YEREL KALKINMA, BÖLGESEL GELİŞME İÇİN BİR MODEL

AKTAKAS, Başak Gül

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd.Doç.Dr.Yelda TEKGÜL

Eylül 2006, 189 sayfa

İkinci Dünya Savaşından sonra önem kazanan bölgesel kalkınma kavramı ekonomi literatürüne girmiş, iktisadi ve sosyal kalkınma sorunu mekansal bir boyut kazanmıştır.

Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı, ekonomik coğrafyanın adil dağılım göstermemesi sonucunda ortaya çıkarken, metropol bölge, kent-kasaba ve köy gibi yerleşme hiyerarşisinin biçimlenmesi ile toplumların gündemine girmiştir. Mevcut hiyerarşi de yer yer bölgeden yerele yani daha da içe gidilmesi gerektiğini ortaya çıkaran bir yerel kalkınma ihtiyacını doğurmuştur. Yani bütünün farklı parçalarını oluşturan küçük parçaların önemi ortaya çıkmıştır ve artık tüm bu gelişme farklarını giderme ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur. Bu anlamda yeni bir kavram olan yönetim, yerel kalkınma için önemli bir yer teşkil etmektedir. Bölgesel/yerel kalkınma kapsamında kırsal kalkınma konusu da ihmal edilmemiş, konu içerisinde yerini almıştır. Özellikle Avrupa Birliği ve OECD'nin gündeminde önemi itibariyle yerini almış olan bölgesel ve yerel kalkınmada fonlar, finansal kaynağı oluşturmaktadır. Mevcut yerleşme hiyerarşisinde ortaya çıkan dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için kaynak sağlanmaktadır.

Bölgesel/yerel kalkınmada Avrupa Birliği ve OECD'yi inceledikten sonra konu ile ilgili olarak Türkiye ele alınacak ve bölgesel/yerel bir gelişme önerisine model olarak yaşadığımız Çukurova Bölgesi ve merkez kenti Adana'ya yer verilecektir. Bu çerçevede Adana'nın mevcut durumu, sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel kalkınma, yerel kalkınma, yönetim, kırsal kalkınma, Adana

ABSTRACT**REGIONAL/LOCAL DEVELOPMENT, A MODEL FOR REGIONAL
DEVELOPMENT****AKTAKAS, Başak Gül****M.A.Thesis, Department of Economics****Supervisor: Asst.Prof.Dr.Yelda TEKGÜL****September 2006, 189 pages**

Following the World War II, regional development concept began to be important and it was introduced to economics literature. Therefore, the issue of economics and social development was taken into consideration.

Regional development approach, as it had occurred because of inequitable distribution in economic geography, became a current issue on the social agenda via re-formation of settlement hierarchy such as metropolis-region, city-small town and village settlements.

Current hierarchy accounts for a local development necessity which is local from region in patches, namely it must go more inside.

In other words, all small pieces which compose the integrity have become prominent and after all the need to eliminate those developmental differences became inevitable. In this context, governance as an emerging concept is crucial for local development. Rural development is not neglected in regional/local development and it is included in the subject. Especially regional/local development funds are important source of finance in European Community and OECD. Those funds support underdeveloped regions for economic development and employment.

After European Community and OECD are analysed, Turkey is discussed and Çukurova Region and its centre city of Adana argue as a model regional/local development. In this context, current situation of Adana, the matters of Adana and solution suggestions for these matters are emphasized.

Key words: Regional development, local development, governance, rural development, Adana

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLOLAR LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL/YEREL KALKINMA

1.1. Giriş	
1.2. Kalkınma Kavramına Genel Bir Bakış.....	3
1.3. Bölge Kavramı Ve Kalkınmadaki Rolü.....	7
1.4. Bölgesel Kalkınmanın Doğuşu ve	
Bölgesel Kalkınma Politikasının Oluşumu... ..	12
1.4.1. Bölgelerarası Dengesizlikler.....	12
1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaç ve Araçları.....	15
1.4.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları.....	15
1.4.2.1.1. Büyüme Amacı.....	15
1.4.2.1.2. İstikrar Amacı.....	16
1.4.2.1.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı.....	16
1.4.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları.....	16
1.4.2.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Bölge Planlama... ..	19
1.4.2.2.2. Bölgesel Kalkınmada Dengesizlik Giderici	
Diğer Metotlar.....	21
1.5. Yerel Kalkınmanın Tanımı Ve Gelişimi.....	22
1.5.1. Yerelleşme ve Yönetişim.....	23
1.5.2. Yönetişim Modelleri.....	25
1.6. Bölgesel/Yerel Kalkınmanın Teorik Yaklaşımlarla İncelenmesi.....	28
1.6.1. Eski Bölgesel/Yerel Kalkınma Yaklaşımları.....	29

	<u>Sayfa No</u>
1.6.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli.....	30
1.6.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi	31
1.6.1.3. Merkezi Yer (Alan) Teorisi (Central Place Theory).....	33
1.6.2. Yeni Bölgesel/Yerel Kalkınma Yaklaşımları.....	36
1.6.2.1. Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı.....	37
1.6.2.2. Cazibe Merkezi Modelleri (Attraction Models).....	39
1.7. Bölgeselleşme/Yerelleşme Sürecinde Ulus Devletin Konumu.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMİŞ ÜLKE DENEYİMLERİYLE BÖLGESEL/YEREL KALKINMA

2.1. AB, OECD ve Türkiye’de Bölgesel/Yerel Kalkınma.....	50
2.1.1. AB Ve Bölgesel Kalkınma.....	50
2.1.1.1. AB Mali Araçları.....	52
2.1.1.1.1. Yapısal Fonlar.....	53
2.1.1.1.2. Diğer Mali Araçlar.....	60
2.1.1.2. Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma Politikaları.....	63
2.1.2. Avrupa Birliği ve Yerel Kalkınma.....	68
2.1.3. AB’de Bölgesel/Yerel Kalkınmaya Bir Örnek:Fransa.....	74
2.1.3.1. Fransa’da Bölgesel Kalkınma.....	74
2.1.3.2. Fransa’da Yerel Kalkınma.....	77
2.1.4. OECD ve Bölgesel Kalkınma.....	80
2.1.5. Türkiye’de Bölgesel-Yerel Kalkınma.....	86
2.1.5.1. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma.....	86
2.1.5.1.1. Türkiye’de Bölgeler arası Sınıflandırma.....	90
2.1.5.1.2. Türkiye’de Uygulanmakta Olan Bölgesel Gelişme Planları.....	92
2.1.5.1.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma.....	96
2.1.5.2. Türkiye’de Yerel Kalkınma.....	100
2.1.5.2.1. Türkiye’de Yerel Yönetimler.....	101
2.1.5.2.2. Yerel Yönetimlerin Yetkilerinin Artırılması Çalışmaları.....	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME İÇİN BİR MODEL

	<u>Sayfa No</u>
3.1. Bölge-Kent Gelişmesine Bir Örnek:Çukurova Bölgesi Ve Adana Şehri.....	108
3.1.1. Adana İlinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri.....	108
3.1.1.1. Doğal Yapısı.....	108
3.1.1.2. Demografik, Sosyal Yapısı ve Göç Olgusu.....	110
3.1.1.3. Eğitim.....	117
3.1.1.4. Sağlık.....	119
3.1.1.5. Ekonomik Yapı.....	122
3.1.1.5.1. Ticaret ve Sanayi.....	124
3.1.1.5.2. Tarım.....	138
3.1.1.6. Turizm ve Kültür.....	141
3.1.2.Çukurova Bölgesi ve Adana Şehrinde Kalkınmanın Yeni İtici Güçleri..	146
3.1.2.1.Adana Yatırımları Araştırma ve Geliştirme Merkezi.....	146
3.1.2.2.Mersin Kalkınma Ajansı (MKA).....	147
3.1.2.3.Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)-Üniversite-Sanayi-İşbirliği-Merkezi-(ÜSAM).....	149
3.1.2.4.Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKNOKENT).....	150
3.1.2.5.Diğer Projeler.....	151
3.1.2.5.1.Yerel Yönetimler Tarafından Yürütülen Projeler.....	151
3.1.2.5.2.Adana Güçbirliği Vakfı (AGV) Tarafından Yapılan Projeler.....	154
3.1.3. Adana İçin Bölgesel Gelişme Stratejisi Önerileri.....	155
3.1.3.1. Sosyal Yapı ve Göç.....	155
3.1.3.2. Eğitim.....	156
3.1.3.3. Sağlık.....	157
3.1.3.4. Ticaret ve Sanayi.....	158
3.1.3.5. Tarım.....	160
3.1.3.6. Turizm.....	162
3.1.3.7. Sosyal Yaşam.....	167

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
DEĞERLENDİRME

	<u>Sayfa No</u>
4.1. Sonuç ve Değerlendirme.....	165
KAYNAKÇA.....	172
ÖZGEÇMİŞ.....	189

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yeni Tabandan Tavana Yaklaşım.....	41
Tablo 2. 2000-2006 Dönemi Yapısal Fonlar.....	56
Tablo 3. 2000-2006 Yılları Arasında Üye Devletlere Tahsis Edilen Fonlar.....	57
Tablo 4. Yapısal Fonlar'ın Topluluk Girişimleri'ne ve Ülkelere Göre Dağılımı.....	59
Tablo 5. Yapısal Fonların Topluluk Girişimleri'ne ve Ülkelere Göre Dağılımı.....	60
Tablo 6. 2000-2006 yılları arasında Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine Sağlanılması Öngörülen Mali Yardım.....	62
Tablo 7. Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu'nun Yönverme Bölümü'nden Kırsal Kesime Ayrılan Paylar.....	65
Tablo 8. OECD Bütçesine Yapılan Yardımların Dağılımı.....	81
Tablo 9. OECD Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gayr-i Safi Yurtiçi Hasıla.....	84
Tablo 10. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Alt Bölgeler.....	91
Tablo 11. Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatı Üzerinden Mahalli İdarelere Verilen Payların Dağılımı 1986-2005 (Bin YTL).....	103
Tablo 12. Adana İlinin Arazi Varlığı ve Kullanımı.....	110
Tablo 13. İllere Göre Adana'nın Aldığı ve Verdiği Göçler.....	111
Tablo 14. 2000 Yılı Daimi İkametgah Nüfusuna Göre Adana İlinin Aldığı ve Verdiği Göçler.....	112
Tablo 15. Adana İli Yıl Ortası Nüfus Tahminleri.....	115
Tablo 16. Adana ili 2004-2005 Öğretim Yılı Okul/Sınıf, Öğrenci, Öğretmen ve Derslikler.....	117
Tablo 17. 2000 Yılı Adana İli Okuryazarlık ve Eğitim Durumu.....	119
Tablo 18. İller İtibariyle Kişi Başına GSYİH-Cari Fiyatlarla-\$.....	123
Tablo 19. Adana İlinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam.....	126
Tablo 20. Sektörlere Göre İstihdam Edilenler (Mersin-Adana Bölgesi).....	126

Sayfa No

Tablo 21. Adana Sanayisinin Sektörel Dağılımı.....	127
Tablo 22. Adana İli GSYİH Sektörel Dağılımı-Milyon \$.....	128
Tablo 23. Sanayi Odası Bulunan İllerde GSYİH'nın Sektörel Dağılımı.....	128
Tablo 24. ATO Kayıtlarına Göre Yıllar İtibariyle Açılan Kapanan Firma Sayıları...	130
Tablo 25. AHSOSB'deki Firmaların Sektörel Dağılımı (Nisan-2006).....	135
Tablo 26. Bölgeler Bazında Tarımla Uğraşan Hane Sayısı ve Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı.....	139
Tablo 27. Yıllar İtibariyle Adana İlinde Konaklayan Turist Sayısı.....	145

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AB	: Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu
ABKF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
AGV	: Adana Güçbirliği Vakfı
AHSOSB	: Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi
AR-GE	: Araştırma-Geliştirme
ASF	: Avrupa Sosyal Fonu
ASO	: Adana Sanayi Odası
ATAKAP	: Adana Toplumsal Atılım ve Kazanım Projesi
ATİM	: Adana Tarım İl Müdürlüğü
ATO	: Adana Ticaret Odası
ATYGF	: Avrupa Tanımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
AYAGEM	: Adana Yatırımları Araştırma ve Geliştirme Merkezi
AYSB	: Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
BM	: Birleşmiş Milletler
BTCP	: Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi
BYMAK	: Balıkçılığın Yönlendirilmesi Mali Araç Fonu
CEC	: Commission of the European Communities
ÇKA	: Çukurova Kalkınma Ajansı
DAKP	: Doğu Anadolu Kalkınma Programı
DAP	: Doğu Anadolu Projesi
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesi Gelişme Planı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
EC	: Council Regulation
GADKAP	: Güneydoğu'dan Göçün Rehabilitasyonu ve Güney Adana Dinamik Kalkınma Projesi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	: Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla

ISPA	: Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
İAV	: İktisadi Araştırma Vakfı
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yöre
KKP	: Kırsal Kalkınma Projeleri
KOBİ	: Küçük ve Orta Boylu İşletme
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MKA	: Mersin Kalkınma Ajansı
MEKİK	: Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NUTS	: Nomenclature of Units for Territorial Statistics
OECD	: Organization For Economic Cooperation And Development
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
OTP	: Ortak Tarım Politikası
ÖÜKP	: Ön Ulusal Kalkınma Planı
PHARE	: Poland and Hungary Action for the Restructuring of the Economy
SAPARD	: Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
TAYSEB	: Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi AŞ.
TKİB	: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UNDP	: United Nations Development Programme
ÜSAM	: Üniversite-Sanayi İşbirliği Merkezi
YAYED	: Yerel Yönetim Araştırma Yardım ve Eğitim Derneği

BİRİNCİ BÖLÜM

BÖLGESEL/YEREL KALKINMA

1.1. Giriş

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerikler kazandığı gibi aynı dönemde farklı içeriklerle de kullanılmıştır. Kavram, bazen de kendine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişme gibi kavramlarla iç içe geçmiş, onların yerine kullanılmıştır, ancak bu durum kalkınma olgusunun anlamında bir kargaşaya sebep olmuştur.

Kalkınmanın toplumun bütünü için gereği göz önüne alındığında bütünün farklı parçalardan oluşmuş olduğu özelliği başlarda göz ardı edilmiştir. Oysa aileyi oluşturan bireylerin her birinin benzer özelliklerine, bir bütün gibi görünmelerine karşın özlerinde farklı özelliklere sahip olmaları gibi toplumu oluşturan kişilerin de her biri birbirinden farklıdır ve bu farklılıklar benzerlerini arama gayretini ortaya çıkarmıştır. Bu gayretler değişik yerlere dağılımla amacına ulaşmaya çalışmıştır; aynı ülkeyi temsil eden ama birbirinden farklı parçaların oluşturduğu bir bütün oluşmuştur. Bir başka deyişle, ülkeyi oluşturan bölgeler meydana gelmiştir. Her bir bölgenin gereksinimi de farklı olduğundan bütüne yönelik çabalar uzun vadede kalkınma adına çok faydalı sonuçlar vermemiştir. İşte bölgesel kalkınma kavramı da bu noktada önem kazanmaya başlamıştır.

Özellikle sermayenin, kalifiye işgücünün tek yanlı ve dengesiz bir biçimde belli bölge ve merkezlerde yoğunlaşması ile bölgesel anlamda bir gelişme sağlayabilmek daha da önemli hale gelmiştir. Yani aslında bölge kavramından bölgesel gelişmeye geldiğimiz noktanın ana nedeni bu gelişme içindeki dengesizlikler, farklar bir anlamda gelişememe durumudur. Belli merkezlerde ve bölgelerdeki yoğunlaşmanın getirdiği farklılaşma, teknolojinin hızla ilerlemesi ile eşgüdümlü olarak dinamik bir yapıya sahip olan sanayileşmeden kaynaklanmaktadır. Bu değişim ve sanayileşme; ekonomik, parasal ve sosyal yapı yönünde büyük değişikliklere sebep olmuştur. Gerek ülkeler arasında gerekse bir ülkenin içerisinde doğal kaynak, bilgi üretimi ve kullanımı, nitelikli insan gücü, sosyal, fiziksel ve ekonomik alt yapı gibi çeşitli kaynakların dengeli

dağılmaması potansiyel sorun alanlarının oluşmasına yol açmaktadır. Bu sorunların aşılması ise bizleri adına bölgesel kalkınma diyeceğimiz bir kaynağa götürecektir.

Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı, ekonomik coğrafyanın adil dağılım göstermemesi sonucunda ortaya çıkarken, metropol bölge, kent-kasaba ve köy gibi yerleşme hiyerarşisinin biçimlenmesi ile toplumların gündemine girmiştir. Mevcut hiyerarşi de yer yer bölgeden yerele yani daha da içe gidilmesi gerektiğini ortaya çıkaran bir yerel kalkınma ihtiyacını doğurmuştur. Yani bütünün farklı parçalarını oluşturan küçük parçaların önemi ortaya çıkmıştır ve artık tüm bu gelişme farklarını giderme ihtiyacı kaçınılmaz olmuştur.

Yerel ve bölgesel gelişmeyi yeterince açıklayıcı tam bir model bulmak çok kolay olmasa da bu konudaki teorilerin aydınlatıcı yönünü yadsımamak gerekmektedir. Yerel ve bölgesel ekonomik gelişme ve büyümeye ilişkin literatürde, zengin bir teorik birikim gözlenmektedir. Teorilere ilişkin literatürün zenginliğine rağmen, teorilerin sınıflandırılmasında tam bir anlaşma sağlanabilmiş değildir. Eskiye dönüp bakacak olursak üç önemli yaklaşım kalkınmanın yönünü, nedenini, nasıldığını belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Bunlar Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, Neoklasik Bölgesel Büyüme Modeli ve Merkezi Yer (Alan) Teorisi'dir. Günümüzde ise, yeni bölgesel/yerel kalkınma yaklaşımları kapsamında "Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı" ve "Cazibe Merkezi Modelleri" dikkatleri çekmektedir.

1970'li yıllardan sonra, merkezi hükümetlerin aktif bölgesel kalkınma politikalarını terk edişi, geleneksel bölgesel ve ekonomik kalkınma konseptinin de değişimini beraberinde getirmiştir. 1970'lerden itibaren gündeme gelen deregülasyon (serbestleşme) ve özelleştirme uygulamaları küreselleşmenin önemli bir aracı olarak kullanılmakta, ulus devletler kendilerine yeni tanımlanan roller ile sınırlanmaya çalışılmaktadır. Bu durumun getirisi olarak da, küreselleşme sürecinde giderek önem kazanmaya başlayan kavram, "yerel" kavramı olmaktadır. Bu kavramla birlikte devletin işlevleri azalırken, merkezi yönetimlerin yerini yerel ölçekteki karar mekanizmalarının alması önerilmektedir. Bu yeni anlayışla birlikte, kalkınmada yerel ekonomik birimlerin belirleyici rolünün ön plana geçtiği, dolayısıyla politikaların belirlenmesinde yerel ve bölgesel otoritenin rolünün giderek artmakta olduğu görülmektedir. Yerel kavramının önem kazanmasıyla birlikte başka bir kavram olan yönetim de literatürlerde yerini almaya başlamıştır.

Avrupa Birliği (AB) ve OECD ülkelerinde geçmişten bugüne önemini kaybetmeyen bölgesel kalkınma konusu, yerelde de aynı öneme haiz durumdadır. Aynı şekilde Türkiye için de bölgesel/yerel kalkınma gelişmenin ve ilerlemenin ön şartları konumundadır.

Mevcut çalışmamın birinci bölümünde bölgesel/yerel kalkınma konusu içerdikleri pek çok kavramla birlikte ele alınacak, mevcut gelişme farklılıklarının, dengesizliklerin nedenleri irdelenecek, bölgeselden yerele uzanan ya da yerelden bölgeye uzanan gelişme süreci, konuya ilişkin eski ve yeni yaklaşımlar incelenecek, ulus devletin bölgeselleşme ve yerelleşme sürecindeki konumu sorgulanacaktır.

İkinci bölümde, bölgesel/yerel kalkınma konusu, AB ve OECD çerçevesinde ele alınacak, AB'nin en önemli ülkelerinden biri olan ve Türkiye ile de yönetim anlamında benzerlikler taşıyan Fransa'ya daha geniş bir yer ayrılacaktır. AB ve OECD'nin ardından bölgesel/yerel kalkınma ülkemiz kapsamında incelenecek; üçüncü ve son bölümde bölgesel/yerel gelişmeye örnek teşkil etmesi bakımından Çukurova Bölgesi ele alınarak, bu bölgeyi temsilen merkez kenti Adana için bir kentsel kalkınma modeli oluşturulmaya çalışılacaktır.

1.2. Kalkınma Kavramına Genel Bir Bakış

Kalkınma kavramı, toplumların gelişim sürecine uygun olarak, farklı dönemlerde değişik içerikler kazandığı gibi aynı dönemde farklı içeriklerle de kullanılmıştır. Kavram, bazen de kendine yakın anlamlar taşıyan sanayileşme, modernleşme, ilerleme, büyüme ve yapısal değişme gibi kavramlarla iç içe geçmiş, onların yerine kullanılmıştır, ancak bu durum kalkınma olgusunun anlamında bir kargaşaya sebep olmuştur.

Kalkınma, toplumsal değişimde rol oynayan faktörlerin etkinliklerine göre içerik kazanmakta ve toplumsal değişmelerin neden ve sonuçlarını inceleyen iktisatçı, sosyolog ve tarihçilere göre farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Örneğin, Marks kalkınmayı tarihsel şartlardaki değişimlerle açıklarken, Milner o dönemdeki hükümet faaliyeti olarak değerlendirmektedir (Yavillioğlu, 2002:60). Oysa ki, kalkınma ayrı ayrı parçaların oluşturduğu bir bütündür. Kalkınma teorisi, ekonomik faktörlerle olduğu kadar sosyal, kültürel, politik ve psikolojik etkenlerle de yakından bağlantılıdır. Ancak özellikle iktisadi anlamda kalkınma ve büyüme kavramları İkinci Dünya Savaşı'nın

bitiminden günümüze kadar geçen süreçte en çok tartışılan konular arasında yerlerini almıştır.

Çok genel olarak iktisadi büyüme, daha fazla ürün anlamına gelirken iktisadi kalkınma ise, daha fazla ürünle beraber üretim ve dağıtım kanalları dahil ürün çeşitliliğini de içermesi itibariyle daha geniş bir anlam yüküne sahiptir. Ekonomik büyüme, bir ülkenin verimlilik kapasitesini genişletmek için kullandığı araçlarla ilgili bir kavramdır. İşgücünün kalitesi ve miktarı, doğal kaynakların miktarı ve kalitesi, reel sermayenin miktarı ve kalitesi ve toplumun teknolojik seviyede gösterdiği başarı ekonomik büyümeyi açıklayıcı dört ana değişken olarak sayılabilir. Buradan anlaşılabilir üzere iktisadi büyüme ölçülebilir. Kalkınma büyümeden farklı olarak şu beş unsuru içermektedir (Adelman ve Yeldan, 2000:95): a. Sürdürülebilir bir büyüme, b. Üretim ve tüketim kalıplarında yapısal değişim, c. Teknolojik gelişme, d. Sosyal, politik ve kurumsal modernizasyon, e. Beşeri koşullarda gelişmedir.

Ancak bu noktada sürdürülebilir büyüme konusunu daha geniş ele almak gerekmektedir. Oldukça fazla kullanılmakta olan kavram, bölgesel ve yerel kalkınma ile ilişkilendirildiğinde anahtar bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır, ancak içerik olarak sık sık yanlış anlaşılmaktadır. Sürdürülebilir büyümenin ana bileşenleri şunları içermektedir: i. Ekonomik gelişme ve kalkınmada yükselme, ii. Sosyal adaletin sağlanması ve tarafsızca dağıtımı, iii. Kaynakların etkin yönetimi ve çevrenin korunması, iv. Hem bugünün iç kuşağı hem de kuşaklar arasındaki eşitliğin artırılması, v. Küresel ekonomik girişimler ve geleceğin planlanması ile ilgili farklı bilim dallarını içeren yaklaşımların artırılmasıdır. Tüm bunların yanında belirtilmesi gereken diğer husus, sürdürülebilir büyümenin yerel ve bölgesel büyümenin herhangi bir süreci içerisinde merkezi bir görev niteliği taşıdığı ve bu konudaki öneminin giderek artmaya başladığıdır (Roberts, 2004:128).

Büyüme ile karşılaştırma yapılarak denilebilir ki, ekonomik büyüme daha çok aynı şeydeki basit arayış sürecini, ekonomik kalkınma ise daha fazla ve farklı olanın yer aldığı yapısal değişim sürecini ifade etmektedir. Burada göz ardı edilmemesi gereken nokta ise, kalkınma ve büyümenin yine de ortak bir noktada çakıştığı gerçeğidir. Şöyle ki, kalkınma, yapısal değişikliklere neden olmazsa büyüme de sınırlanabilecektir (MGK, 1993:32). Bu yargıyı pozitifte dönüştürecek olursak denilebilir ki, yapısal değişim iktisadi büyümeyi hızlandırabilir.

Sosyal, siyasal ve kültürel değişkenler göz önünde tutularak kalkınmanın anlamı genişletilmek istendiğinde bu kez de kalkınmanın “gelişme” kavramı ile olan benzerliği ortaya çıkmaktadır. İster kalkınma ister gelişme sözcükleri dikkate alınsın, anlam olumludur ve buradan istenilir şeylere ulaşmak arzusu anlaşılmalıdır. Kalkınmış kalkınmamışa, gelişmiş gelişmemişe tercih edilecektir. Türkiye’de kalkınma kavramının özdeşi olarak kullanılmış olan gelişme kavramı da farklı dönemlerde farklı şekillerde tanımlanmıştır. 19. yüzyılda “ekonomik büyüme” anlamına gelirken, 20. yüzyılda sosyo-refah içeriğiyle karşımıza çıkmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinde ise gelişme, “yaşam kalitesi” ile ölçülmeye başlanmıştır. Yaşam kalitesi, özellikle nitelikli doğal, fiziksel, sosyal ve kültürel çevrenin varlığı ve tüketilmesi/tüketilme olanağına kavuşulması anlamına gelmektedir (Başkaya, 2000:19; DPT, 2000-a).

Kalkınmayla ilişkilendirilen diğer iki kavram modernleşme ve sanayileşmedir. Modernleşmenin anlaşılabilmesi modern olanın bilinmesine bağlıdır. Bunun için zaman-mekan ve içerik açısından kalkış noktasına gereksinim vardır. Modernleşmenin mekansal kalkış noktasının Batı Avrupa olduğu konusunda ortak bir görüş birliği hakimdir. Modernleşme kuramı çerçevesinde toplumlar, geleneksel toplum, geçiş toplumu ve modern toplum; gelişme iktisadı çerçevesinde toplumlar, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş toplum olarak sınıflandırılmaktadır. Bu kalkış noktasından hareketle modern toplumun Batı’ya işaret ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Aynı şekilde gelişmiş ülke tanımı da Batı’ya uygun olacaktır. Burada modernleşmenin içeriğini belirleyen noktalar, sanayileşme, halkın belli ölçüde devlet yönetimine katılması, seküler/rasyonel normların kültüre yayılması, toplum içerisinde hareketliliğin artması olarak karşımıza çıkmaktadır ve gelenekselle modern, az gelişmişle gelişmiş aynı seviyeye getirme çabası da buradan ileri gelmektedir (Yavillioğlu, 2002:71). Sanayileşme, adına ister modernleşme ister kalkınma denilsin bu iki kavramın da itici gücü olarak görülmekte ve ilerlemek ekonomik gelişmeye bağlı tutulmaktadır ve bu durum günümüz için hala genel kabul görür bir haldedir. Ancak, kalkınmanın tek bir itici güçle gerçekleşmeyeceği özellikle de çağımızın az gelişmiş ülkelerinde yüzleştiğimiz bir gerçek halini almıştır.

Kalkınma olgusunun kapsamlı olarak incelenmeye başlandığı İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemdeki gelişmiş ülkelerin tarihsel deneyiminden çıkartılan dersler, kalkınmanın büyük ölçüde bir fiziki sermaye birikimi süreci olarak algılandığını

göstermiştir. Bu bağlamda özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri sermaye birikimi sürecini ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi hızlandıracak kalkınma politikaları üzerinde odaklanmış, 1950 ve 1960'lar gelişmiş ülkelerin yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerin de hızlı bir iktisadi büyüme sürecine girdikleri bir dönemi temsil etmiştir. Hatta birçok gelişmekte olan ülkenin bu dönemdeki büyüme performansı gelişmiş ülkelerin çok üzerinde gerçekleşmiştir. İktisadi büyüme alanında gözlenen bu olumlu gelişmelere rağmen, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yoksulluk, işsizlik, temel gereksinimlerin karşılanması, gelir dağılımı v.b. sorunlarını çözememiş olmaları, 1960'ların sonlarından başlayarak kalkınma sürecinin yeniden değerlendirilmesine yol açmıştır. Az gelişmiş ülkeler arasında tarihsel deneyim, kurumsal yapı, nüfus ve gelir düzeyi gibi temel konularda zaten varolan farklılıkların daha da artması 1950'li ve 1960'lı yılların hızlı büyüme döneminde dahi kimi çıkar tartışmalarına neden olmuş, daha sonraki sorunlu dönemleri daha da derinleştirmiştir (Chang, 2003:24-27; Şenses, 2001:107). Bu çerçevede hem iktisadi büyüme sürecinin belirleyenleri üzerinde daha ayrıntılı çalışmalara yönelinmiş, hem de kalkınma sadece iktisadi değil, toplumsal ve kurumsal yapıda ortaya çıkan bir değişiklik süreci olarak görülmeye başlanmıştır.

Ekonomik, psikolojik, sosyo-kültürel ve politik faktörlerin karşılıklı ilişkisi sonucunda kalkınma olgusu daha da belirginleşmekte ve gelişmekte olan birçok ülkenin problemi bölünmeyerek, sorunun karşılıklı bağımlı yönleri ortak biçimde araştırılmış olmaktadır. Bu inceleme yöntemi sayesinde iktisadi, politik, kültürel ve psikolojik faktörler arasında kalkınma açısından ilişki kurmanın önemi vurgulanarak, bazı değişkenler arasındaki bağların koparılamayacak nitelikte olduğu anlaşılacaktır (Ruttan, 1988:247-71). Yani başa dönecek olursak içeriği oluşturan her şeyden yararlanılması gerekmektedir, ancak tüm parçaların bütünü olan kalkınma, parçaların sağlam bir şekilde birleşmesiyle gerçekleşebilecektir. Her hastanın problemi aynı olmayacağı gibi her toplumun gereksinimi, her ülkeyi oluşturan bölgelerin ihtiyaçları da aynı olmayacaktır.

Gelişmiş, gelişmekte olan veya gelişmemiş olan tüm ülkeler bölgesel dengesizlik sorununu yaşamışlardır ve yaşamaya devam etmektedirler. Bu sorunun toplumların ekonomik ve politik gündeminde yerini alması ve önem kazanması ise kalkınma kavramının aynı derecede önemli olduğu dönemle çok yakındır. Yani, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem kalkınma ve bölgesel kalkınma kavramlarını literatüre kazandırmıştır.

1.3. Bölge Kavramı ve Kalkınmadaki Rolü

Etimolojik kökenleri Latince “regio” yani çevre, alan anlamına gelen, çok boyutlu ve sınırları oldukça güç çizilebilen bir kavram olan bölge kavramı, uluslararası hukuk çerçevesinde aynı çıkarılara sahip, coğrafi, siyasal ve ekonomik yakınlık içinde olan devletler topluluğu biçiminde tanımlanabilirken, devlet bağlamında alt birimleri ifade etmektedir. Coğrafi, siyasal, kültürel ve ekonomik unsurların sıkı bağlantılarının bulunduğu mekanları temsil eden bölge, bu mekanlarda bulunan tabii koşullar, ortak hükümet politikaları, ortak rekabet mekanizması, iş ve ticaret gibi unsurlar o bölgenin üretim ve tüketim yapısını, kamu ve özel kuruluşlarını etkilemektedir (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2004 ; Mengi, 2001:23).

Bölge kavramının tüm dünya üzerinde görüş birliğine varılmış ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Bölge sözcüğünün tanımladığı mekan boyutu, kullanılan bağlama (örneğin planlama) göre farklılık gösterebildiği gibi (kent, metropol, kırsal alan vb.) aynı bağlamda da farklılık (ekonomik, sosyal, kültürel vb. açılardan) gösterebilmektedir. Ekonomik açıdan baktığımızda ise, bir planlama ve analiz birimi olarak bölgenin ne kent kadar küçük ne de bir ülke kadar çok geniş alan parçası olmadığına ayırılmasına varılmalıdır (Şen, 2004:4 ; Ildırar, 2004:9).

Genel olarak bölge ile, mekansal bir bütünün belirli nitelikler bakımından homojen olan bir parçası tarif edilmektedir. Bunun nedeni, bölge kelimesinin sözlük anlamının da bu türden bütünün devamlı ve homojen nitelikli parçalarına karşılık gelmesidir. Ancak mekansal olarak bakıldığında, bir bütünün parçası olarak bölgelerin kendi içlerinde de farklılıklar ve eşitsizlikler barındırması ve alt bölgelere ayrılması mümkündür. Bu açıdan, seçilmiş olan nitelikler ve bu niteliklere göre yapılan, genelleştirme sonucu varılan mekansal kümeler, bölgeyi tanımlamakta kullanılmaktadır. Böylelikle, bölgenin seçimi, yapısı ve sınırları; ele alınan probleme, ölçek ve zamana göre değişecektir. Ancak, bu tanımlama bölge kavramının ekonomik ve toplumsal işlevleri ile ilişkilendirildiğinde dört farklı tanım düzeyine ulaşılır. Bunlar homojen bölge, coğrafi bölge, fonksiyonel bölge ve plan bölgedir. Homojen bölge; en başta da yapılan tanıma uygun olarak mekansal bir devamlılık içerisinde tanımlanmış nitelikler açısından benzerlik gösteren bölgelerdir. Coğrafi bölge; iklim, topografya, tabiat ve mekansal farklılıklara göre oluşmuş olan, farklı toplumsal ilişki ve tarımsal ürün desenleri oluşturan coğrafi sınırlarla ayrılmış

bölgelerdir. Fonksiyonel bölge; tanımlanmış bir fonksiyonun merkezinden çevresine doğru yayılan ve etki alanının sınırlarınca belirlenmiş olan, diğer fonksiyonların etki alanları ile sonlanan bölgedir. Polarize bölge kavramı fonksiyonel bölge tanımının bir türevidir. Plan bölge; belirli bir amaç doğrultusunda hazırlanan planların uygulanmasında belirlenen ve plan süresince var olan bölgedir. Belirlenip sınırlanması, diğer plan bölgelere bağımlı olmak zorunda değildir. Bölgelerarası eşitsizlik konusunun gelişmesinde ve çözülebilmesinde tüm bölgelerin farklı etkileri ve açılımları vardır (TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2004; <http://www.rrr.wvu.edu>).

Bölge kavramının günümüzde edildiği yer, ne ile anıldığına göre önem taşımaktadır ve bugün bölgeden ne anlaşılacağı kalkınması veya göstereceği gelişime göre değişmektedir.

İkinci Dünya Savaşından sonra ekonomik literatüre girmiş olan bölgesel kalkınma kavramı, endüstrileşme süreci ile birlikte önem kazanmış, bununla beraber iktisadi ve sosyal kalkınma sorunu da mekansal boyut kazanmıştır.

Hızlı sanayileşmenin ekonomik gelişme sürecine giren ülkelerde gelişmeye bağlı olarak bölgelerarası aşırı farklılaşmaların oluşmasındaki dengeleri bozucu etkisiyle de sosyo-ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Ülkelerin gösterdikleri çabalara rağmen, günümüzde halen sosyo-ekonomik refah düzeyi bakımından gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler olduğu gibi her ülkenin sınırları içerisinde birbirine kıyasla gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler bulunmaktadır. Bölgeler, alt bölgeler, mevcut imkânları ve kaynaklarına göre farklılıklar göstermektedirler (Brasche, 2004:66; DPT, 2000-a) :

i. Az Gelişmiş Bölgeler: Zorlukları olan tarımsal, ekonomik bakımdan az gelişmiş ve izole bölgelerdir.

ii. Gerilemekte Olan Bölgeler: Zorlukları olan büyük kentler ve fazla kalabalık bölgeler bu tip sorunlu bölgeler arasında yer alırlar ve sorunları dünya ekonomik konjonktüründe büyük önem kazanmıştır.

iii. Sorunlu Endüstriyel Bölgeler: En önemli sorunları artan işsizlik, işletme/üretim teknolojilerinde eskimişlik, fiziksel çevrede nitelik kaybıdır. Yenileme çabaları yetersiz ve eksiktir.

iv. Büyümenin Baskısı Altında Olan Bölgeler: Bu bölgelerde başlıca sorunlar, konut, sosyal yapıda eksiklik, ulaşım, çevre kirliliği (hava, su, gürültü vb.) ve tıkanıklıktır.

v. Acil Müdahale Bölgeleri: Afet görmüş bölgeler, terör bölgeleri, büyük ve kapsamlı projelerin etkisi altındaki bölgelerdir (Güneydoğu Anadolu Bölgesi gibi) .

vi. Risk Bölgeleri: Doğal risk (deprem, taşkın, erozyon, vb.) bölgeleri ve yapay risk (enerji istasyonları, zararlı kimyasal üretimi vb.) alanlarıdır.

vii. Hassas Bölgeler: Ekolojik yönden duyarlı alanlar ve havzalar, doğal ve kültürel değerler açısından zengin olan bölgelerdir.

viii. Özel Statülü Bölgeler: Serbest şehir, sınır ticaret bölgeleri vb. yasa ile özel uluslararası statü kazanmış bölgelerdir.

Ülkeler bölgeleri arasındaki bu farklılıkları yani bir anlamda geri kalmış yörelerini, diğer yörelerinin seviyesine yükseltinceye kadar birtakım tedbirler almak durumundadır. Bu nedenle, bölgelerarası gelişmişlik farkını tamamen gidermek ya da en aza indirmek için çok yönlü planların yapılması gerekmektedir. Bu planların başında; ülke kaynaklarını en verimli biçimde değerlendirerek, ülkenin uzun dönemli refahı ve gelişme stratejilerini uygulamaya yönelik kalkınma planları yer almaktadır. Genel hedefleri belirlenmiş makro düzeydeki ekonomik planlamada, öngörülen gelişme hızını verecek yatırım miktarının, bölgelerarası nasıl dağılacığı konusu da büyük önem taşımaktadır (Abuşoğlu ve İnan, 1989:13). Bölgesel planlama; ulusal planlara göre, bölgesel önemlilik arz eden sorun ve ayrıntılara daha fazla yer veren çalışmalardır. Bölgesel planların, makro planların hesaba katmadığı yerel “teknolojik düzeyi” kapsadığı ve yerel “yatırım etkisi” dinamiğinden yararlanarak ortak bir sinerji yarattığı bilinmektedir. Bu özelliği ile de ulusal planlarla tamamlayıcılık görevi görmektedir, ancak planlamanın neye göre yapılması gerektiği göz ardı edilmemelidir. Söz konusu olan ekonomik gelişme olduğunda, o ülkenin bölgeleri arasında dengeli dağılımı sağlayacak politikaların izlenebilmesi için gerekli bölgeleri iyi tanımak ve tanımlamak gerekmektedir. Mevcut durumun saptanması yönünden “homojen bölge, fonksiyonel ilişkiler yönünden “polarize bölge” ve bölgesel kalkınma politikalarının yürütülmesi yönünden “plan bölgeler”i ayrıntılı olarak incelemek aydınlatıcı olacaktır (Dinler, 1998:86-101; DPT, 2000-b; MGK, 1993:17-20, TMMOB Şehir Plancıları Odası, 2004) .

a. Homojen Bölge

Homojen bölge, bir ülkede bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması politikasına başlanırken başvurulmuş bir bölgesel ayırım tipidir. Homojen bölge, seçilen bir veya birçok kritere göre, aynı düzeyde olan ve birbirini takip eden kesimlerin teşkil ettiği bütündür. Burada düzey derken gelişmişlik seviyesi, birbirini takip etmek kavramından da komşu olmak anlaşılmalıdır. Yani, aynı gelişmişlik düzeyinde olan komşu iller, gelişmişlik düzeyi yönünden homojen bölge oluştururlar. Mevcut bölgeler değerlendirilirken, iktisadi faaliyetin şekli, coğrafi durum, gelir seviyesi, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi, nüfusun sosyal ve ekonomik özellikler vb. kriterler ele alınmaktadır.

Homojen bölgelerin tespiti, bölgesel analizlerin yapılarak, bölgesel kalkınma çabalarının başlatılmasında temel bir görev üstlenmektedir. Homojen bölgeler anlık olarak, belirli bir andaki istatistik verilerin kullanılmasıyla tespit edilen bölgelerdir. Bu bölgelere ait temel göstergeler, bölgesel politika araçları kullanılarak zaman içerisinde değiştirilebilirler.

b. Polarize (Kutuplaşmış) Bölge

Ekonomik gelişme, bir ülkenin her yerinde aynı anda ve aynı hızla başlamamaktadır. Bunun bir sonucu olarak gelişmenin çok yönlü ve çeşitli sebeplerle belli bölgelerde yoğunlaşması diğer bölgeleri ekonomik bakımdan dezavantajlı hale getirebilmektedir. Bu noktada da kutuplaşmalar meydana gelebilmektedir. Bölgesel gelişme politikaları uygulanırken bir bölgenin diğer bölgelerle ilişkilerinin yoğunluğunun dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü, ülkedeki mevcut tüm yerleşme merkezleri karşılıklı ilişki içindedirler. Küçük merkezler ticari yönden daha büyük yerleşme merkezlerine bağlıdır. Örneğin, kasabalar kentlerin, büyük kentler de metropollerin etkisi altındadır. Bir yerleşme merkezi, kendisinden daha küçük bir ya da birkaç yerleşme merkezini etkisi altına alıyorsa, söz konusu merkez bir cazibe merkezi haline almıştır. Kutuplaşmış bölge kavramı burada daha net anlaşılmalıdır.

Polarize bölge, çeşitli kısımları birbirini tamamlayan ve kendi aralarında hakim kutup ve kutuplarla, homojen bölgenin aksine, heterojen bir bölge olarak ve bir kutup ile bu kutbun etkisi altındaki yerleşim merkezleri arasındaki ilişkiyi, ilişkinin şiddetini gösteren dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kutuplaşmış bölgelerin bir bölgenin diğerlerini etkisi altına alabilme özelliği, köyden metropole uzanan hiyerarşik

yapısı da diğer özellikleri arasındadır. Bir yerleşme merkezi ne kadar genişse, yani ne kadar çok yerleşme merkezini etkisi altına alıyorsa, o denli büyük bir polarize bölge oluşturur.

c. Plan Bölge

Plan bölge için en kısa deyişle kalkınma planlarının uygulandığı alanlar bütünü tanımlamasını yapmak mümkündür. Plan bölgeler, kalkınma planlarının hazırlanmasına yardımcı olmak, uygulamasını kolaylaştırmak ve bölgenin kalkınmaya katılmasını temin gayesiyle tespit edilmiştir.

Plan bölgelerin saptanması, ülkede uygulanan bölgesel planlama anlayışına göre farklılık arz etmektedir. İki tip plan bölge mevcuttur: a) Birinci tip bölge ayrımı, tüm ülkenin planlama bölgelerine ayrılmasını ifade etmektedir. Ülkedeki tüm yerleşme bölgelerini kapsayan ayrıntılı çalışmaların yapılması gerekmektedir ve homojen ya da polarize bölge ayrımı bize bu noktada yardımcı olabildiği gibi ikisinden farklı bir bölgesel ayırım da yapılabilecektir. Plan bölge alanları mümkün olduğu kadar, çeşitli teknik hizmetlerin gerektireceği alan ölçülerine uygun düşecek şekilde ve genişlikte olmalı ve sadece hizmetlere değil, aynı zamanda (devlet gelirlerinin toplanması, güvenlik ve düzenin muhafazası, seçim işleri gibi) merkezi idarenin bu müşterek bölgelerde yürütmek isteyeceği diğer faaliyetlere de uygun olarak düzenlenmelidir. 1970'li yıllardan itibaren Fransa'da 21 plan bölge ayrımı tartışmaya açılmış ve 21 bölge yerine 8 alan düzenlemesi etüd bölgesi ayrımının daha uygun olup olmayacağı gündeme gelmiştir. Ülkemizde de birinci tip plan bölge ayrımına uygun bir merkezi plan uygulaması yapılmaya çalışılmış, ancak bir şey elde edilememiştir. İkinci tip plan bölgenin ülkemiz koşullarına daha uygun olduğu saptanmıştır. b) İkinci tip bölge ise, ulusal kalkınma planı uygulamayan ülkelerde karşılaşılan bölgesel sorunları aşmak için sorunların ortaya çıktığı illerin gruplaştırılmasıyla saptanan planlama bölgeleridir. Bu yaklaşımda, tüm ülkenin bölgelere ayrılması söz konusu değildir. Sadece sorunların karşılaşıldığı yöreler, plan bölge olarak saptanmakta ve bu sorunları çözümlenebilecek şekilde bölgesel planlama uygulanmaktadır. İtalya, İngiltere, Almanya ve Türkiye başta olmak üzere pek çok ülkede ikinci tip plan bölgelerin saptanmasında karşılaşılan bölgesel sorunlar, kalkınmanın önündeki en büyük engelleri de gözler önüne sermektedir. Bu sorunlardan belli başlıları; geri kalmış bölgenin sorunlarının

hafifletilmesi, işsizliğin azaltılması, toplu tarımsal göçünün önlenmesi, hızlı sanayileşen yörelerin sorunlarının çözümü ve zengin yer altı kaynaklarının harekete geçirilmesidir. Plan bölge saptamanın önemi, kalkınma adına atılan adımlar için bu şekilde bir kez daha ortaya konulmaktadır.

Tüm bölge tanımlamalarında, bunlara duyulan gereksinimde bir kez daha ortaya çıkıyor ki, bölgesel dengesizlik gerçeği diye bir şey var ve bunun sebepleri araştırılarak, çözüm üretilerek, devamı gelecek bir ilerleme kaydedilmelidir.

1.4. Bölgesel Kalkınmanın Doğuşu ve Bölgesel Kalkınma Politikasının Oluşumu

1.4.1. Bölgelerarası Dengesizlikler

Doğal ve toplumsal kaynakların ülke coğrafyası üzerindeki dağılımı mutlak anlamda eşitlik arz etmediğinden, gelişme de mutlak anlamda dengeli bir süreçten geçememektedir. Dinamik bir yapıya sahip olan gelişme sürecine yön veren sosyo-ekonomik faktörlerin coğrafya üzerinde farklı yoğunluklarda dağılımı, bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının nedeni olarak ortaya çıkmaktadır ve bu farklılıkların giderilmesi için yapılan çalışmalar ve yürütülen politikalar bölgesel kalkınmanın doğuşunu hazırlamıştır (Poroy, 2004:9) .

Bölgesel dengesizliği, bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak nitelendirirsek, bu durumun günümüz dünyasını yansıttığını da açıkça görebiliriz. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı koşullarda ortaya çıkmakla birlikte ülkelerin kaynak dağılımında dengenin sağlanamaması ve bireyin kişisel yarar sağlayacakları ile topluma fayda getirmesi gerekenler arasında farklılıklar oluşmasına neden olan bölgesel dengesizlik olgusu ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta, çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde, üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkeler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların da farklı boyutlarda yaşanmasına sebep olmaktadır (Göktürk, 2006:24) .

Genel olarak gelir düzeyindeki bu farklılıklar çok sayıda değişik faktörden kaynaklanmaktadır (Brasche, 2001:14-15) :

- Bazı bölgeler doğal kaynaklar, uygun yerleşim, iyi iklim koşulları gibi ekonomik gelişmeyi destekleyen unsurlara sahiptir, diğerleri ise bu potansiyelden yoksundurlar.

- Yetenekli yerel işgücü ve zengin bir tüketici tabanına dayanarak tarihsel süreç içinde gelişmiş sanayi yapılanmaları da bir bölgenin ekonomik olarak başarılı olmasını açıklayabilmektedir. Diğer taraftan bu tarihi yapılanmalar, yapısal değişim ve küreselleşmenin etkisi ile düşüşe geçerek bölgenin eski sanayinin sorunlu bir alanına dönüşmesine de neden olabilmektedir.

- Büyük bir tüketici tabanı, kuvvetli bir altyapı, çeşitli alanlarda uzmanlaşmış işgücü piyasası, ulaştırma ve iletişim altyapısı, sanayinin ihtiyaçları için çalışan araştırma enstitüleri gibi unsurlar gelişmeyi destekleyen ekonomik güçleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu bir yığılma sürecini başlatmaktadır. Şöyle ki; büyük bir şehir veya yoğun nüfuslu bir alan, işletmeler ve çalışanlar için cazip bir alan oluşturursa burada “birikimli nedensellik” süreci başlamakta ve ekonomik faaliyetler bu merkezde yoğunlaşırken, çevre olarak nitelenen bölgelerde ise iş ve nüfus kaybı süreci başlamaktadır. Bu olaya “yığılma etkisi” adı verilmektedir. Bu sürece örnek olarak, İngiltere’deki büyük Londra (Greater London), Fransa’daki büyük Paris (Ile de France) ve Almanya’da Berlin’in etrafındaki “şişkin kısım” (potbelly) gösterilebilir.

Gelir düzeyindeki mevcut farklılıkların yanında bölgeler arasındaki farklılıkların sebeplerini de irdeleyecek olursak karşımıza üç önemli neden çıkacaktır (Şen, 2004:7) :

i. Tabii ve Coğrafi Dengesizlik: Bölgesel kalkınmayı harekete geçiren tabii ve coğrafi faktörler arasında bölgenin konumu, iklim özellikleri, yeraltı ve yerüstü doğal kaynakları, tarıma elverişlilik gibi faktörler yer almaktadır. Bu faktörlerin özelliklerine uygun tekniklerin uygulandığı bölgede gelişme başlamakta, gelişme merkezi olan bölge, kalkınma sürecine girdiği için pozitif içsel ve dışsal ekonomilerin de etkisiyle diğer bölgelere nazaran daha da gelişmektedir. Kalkınmayı ve sanayileşmeyi olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen tabii ve coğrafi faktörler yeryüzünde farklı dağıldığı için, aynı dağılsa bile her bölge aynı rasyonellikle bu faktörleri kullanamadığı için bölgeler farklı farklı gelişme seviyelerine sahip olmaktadır.

ii. Ekonomik Dengesizlik: Aynı üretim faktörlerinin eşit olmayan dağılımları veya aynı üretim faktörlerinin farklı bölgelerde verimliliklerinin değişken olması, işletmelerin kuruluş yeri seçimlerini etkilemektedir. Yatırımlarını kendilerine

maksimum kar-minimum maliyet sağlayacak bölgelerde yoğunlaştırdıkları için, bu amaçları sağlayabilen bölgeler diğer bölgelere göre gelişmekte ve böylece bölgelerarası dengesizlikler ortaya çıkmaktadır.

iii. Sosyal Dengesizlik: Sanayi hareketlerinin yoğun olduğu gelişme merkezlerinde gelir seviyesi ve gelir artış hızı yüksek olduğundan bu bölgelerde eğitim, sağlık, alt yapı gibi genel sosyal sermaye, diğer gelişmemiş bölgelere göre olumlu yönde önemli bir farklılık göstermektedir. Bunun sonucu olarak, genel sosyal sermayeye dayalı yatırımların fonksiyonu olan sosyal hizmetlerden yararlanabilmek amacıyla, diğer bölgelerden gelişmiş bölgeye doğru göçler gerçekleşmekte, bu da sosyal dengesizliklere sebep olmaktadır.

Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi hem sosyal, hem de ekonomik boyutları olan bir konu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal boyutlu dengesizliklerin giderilmesi, devlet desteği ve kamu ağırlıklı düzenlemeleri yani genellikle alt yapıya dayalı faaliyetleri kapsamaktadır. Ekonomik boyutuyla ise bölgenin gelişmesinin hızlandırılmasını içermektedir (Abuşoğlu ve İnan, 1989:1). Bu durumda bölgesel kalkınma her yönüyle geri kalmış bir ülkenin kalkınması sorunlarıyla bire-bir benzerlik göstermektedir.

Mevcut dengesizlikler ve sorunlar bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların oluşturulması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Tüm bunları yaparken belirli ilkelere sahip olmak ve bu doğrultuda oluşturulacak bölgesel kalkınma politikalarının amaç ve araçlarının da mevcut ilkelere paralel olması gerekmektedir. Bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma sürecinde sahip olunması gereken ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz (Dağ, 2000:42):

i. Toplumsal Uyum, Bütünleşme ve Ortak Ağ Sistemi: Ülke kaynakları, bölgelerarası gelişme farkını gidermek için yönlendirilirken, ülkesel ve toplumsal uyumun ve bütünleşmenin esas alınması,

ii. Tutunma ve Kalıcılık: Yerel potansiyelin ve kaynakların gelişmesine süreklilik kazandırmak için gerekli toplumsal birliğin sağlanması, sosyal ortamın güvenli olması,

iii. Mevcut Yapıdan Başlamak: Beklenen sosyo-ekonomik dönüşüm için yerel potansiyelin ve kaynakların harekete geçirilmesi ve geliştirilmesi,

iv. İşbirliğinde Ademi-merkezileşme: Sorunların rasyonel tanımı, beklentilerin tatmini karar süreçlerinde işbirliğinin sağlanması,

v. Erişebilirlik: Fırsatlara ve gelişebilir yerel potansiyele erişebilirliğin sağlanması,

vi. Dayanımcı Fon Yönetimi: Yararlanacakların ödemesine yönelik bir fon yönetimi anlayışının egemen olmasıdır.

1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaç ve Araçları

Uluslararası ekonomik sistem temelinde belirlenen az gelişmiş, gelişmiş ülke farklılığı hem ulusal hem de yerel bazda değerlendirildiğinde bölgeler arasında da gelişmiş, geri kalmış ayrımını öne çıkarmaktadır. Her bölgenin coğrafi konumu, doğal zenginlikleri vs. arasındaki farklılıklar göz önüne alındığında bir dereceye kadar bölgeler arasındaki farklılıklar anlaşılabilirse de artan eşitsizlik, ya da iyileştirme çabalarına karşın sürdürülebilir bir gelişme kaydedilememesi bölgesel kalkınmanın dengeli, planlı ve kalıcı olması ihtiyacını doğurmuştur. Ortaya konacak amaçlar ve amaca giden yolda kullanılacak olan sağlam araçlar başarı getirmesi beklenen bir politikanın olmazsa olmazlarıdır.

1.4.2.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasında bir amaç belirleme ihtiyacının gereklerine daha önce de değindiğimiz üzere bölgeler arasındaki dengesizliklerin kalkınma için bir engel oluşturma durumu ve tek boyutlu değil de ekonomik, sosyal, kültürel ve hatta psikolojik anlamda pek çok sorunun da bu genel sorunun bir parçası olması üç temel amacın ortaya çıkışını açıklamaktadır (Erkan, 1987:4) :

1.4.2.1.1. Büyüme Amacı

Genel ekonominin daha hızlı büyüebilmesi için bölgelerde büyüme için gerekli ön koşulların yaratılmasını ifade etmektedir. Büyüme hızları gelişmiş bölgelere nazaran geride kalmış bölgelerin büyüme ve kalkınma hızlarını arttırıcı önlemlerin alınmasına yönelik olarak; özel yatırımların ve kamu yatırımlarının etkin koordinasyonu sayesinde, üretim faktörlerinin optimal dağılımı amaçlanmaktadır.

1.4.2.1.2. İstikrar Amacı

İstihdam ve gelir ile ilgili problemlerin giderilmesi ve bu konulardaki çözümün istikrarlı olabilmesi için; bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalara bağlı olarak değişiminin önüne geçilmesi esas alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı açısından gerekli politika uyumunun sağlanması sayesinde bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli dağılmasına çalışılmaktadır.

1.4.2.1.3. Dengeleme ve Eşitleme Amacı

Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve göreceli olarak eşit dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bu sayede bölgeler arasındaki gelir ve refah seviyeleri dengelenerek, bölgelerin sağlıklı çalışma ve yaşama koşullarına sahip olmaları ve sosyal maliyetlerin minimizasyonu sağlanmaktadır. Bölgelerin mümkün olduğu kadar eşit altyapı seviyesine kavuşturulması, sektörel yoğunlaşmaların dengeli bir seviyeye getirilmesi, nüfusun ülke içinde rasyonel dağılımının sağlanması, bölgeler arasında sosyal adaletin oluşturulması da bölgesel kalkınma politikalarının amaçları içerisinde yer almaktadır.

1.4.2.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmanın birinci koşulu, geri kalmış bölgelerin gelişmiş bölgelerden daha hızlı bir şekilde kalkınmasını sağlamaktır. Bu gerçekleştiği zaman, bir yandan bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları azalacak, öte yandan gelişmiş bölgelere olan, başta işgücü olmak üzere, her türlü kaynak göçünün hızı azalacağından, aşırı kalabalık bölgelerin daha da kalabalıklaşmasının önüne geçilmiş olacaktır. Bu nedenle, sıra bölgesel kalkınma politikasının araçlarına geldiğinde öncelikle geri kalmış bölgelerin kalkınmasına yönelik araçlardan söz edilmelidir (DPT, 2000-a).

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik temelde dört araçtan söz edilebilir. Bunlar; ekonomik faaliyetlerin her şeyden önce bir takım teşvik tedbirleriyle belirli yörelere yönelmesini sağlamak, bölgesel kalkınma için gerekli devlet yatırımlarının gerçekleştirilmesi, yönetsel örgütün bölgesel kalkınma sorunlarına adaptasyonunun sağlanması, metropoliten bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılmasıdır (Dinler, 1998:283).

Teşvik tedbirleri ile mali ve vergisel avantajlar (gelişme ve teşvik fonları, faizsiz ya da düşük faizli krediler, devlet garanti ve iştirakleri, gümrük muafiyetleri, katma değer vergisi iadesi vs.) kast edilirken, devlet yatırımları bağlamında üretken kamu yatırımları ve altyapı yatırımlarına işaret edilmektedir. Geri kalmış bir bölgenin canlanması için, devletin bölgeye bizzat üretici olarak gitmesi günümüzün piyasa ekonomisi uygulayan liberal ekonomilerinde gözlenmektedir. Bu ekonomilerdeki uygulamalarda devletin faaliyete geçirdiği endüstri dalını karlı konuma getirdikten sonra, genellikle özel sektöre devrettiği görülmektedir. Çoğunlukla ekonomik verimlilikten fedakarlık gerektiren üretken kamu yatırımlarının ekonomik ve sosyal yönlerinin iyi bir şekilde dengelenmesi gerekmektedir. İster üretken isterse altyapı yatırımları konusunda olsun devletin mevcut politikalarının yönlendirici gücü yadsınamaz. Kamu politikalarının, teşvikleri de içermesiyle birlikte aynı amaca hizmet eden araçların ortak kullanımı bölgesel genişlemedeki başarının etki alanını genişletebilecektir. Mevcut devlet politikaları, yüksek beceri birikimine sahip insan kaynaklarının yetiştirilmesi, araştırma-geliştirme ve iş hayatına yönelik diğer altyapıların kalitesi, etkin iletişim ve ulaştırma imkânları sağlamanın yanı sıra, şirketlerin kuruluşu ve işleyişine ilişkin basit ve öngörülebilir düzenlemeler, vergi yükümlülüğünde kolaylıklar ve diğer etkin teşvik mekanizmaları ile belirli bölgeleri yatırımcı açısından daha çekici hale getirebilme gücüne sahiptir (Aydemir, 2002:30).

Metropolitan bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması ile anlatılmak istenen, bu tür büyük yerleşim birimlerinin bulunduğu yerlerdeki kalabalığın önüne geçilmesi gerektiğidir. Bu bölgelere olan göçün önüne geçilebilmesi ve kapasitesini aşmış bu yerlerdeki hizmet yetersizliğinin önüne geçebilmenin birtakım yolları vardır. Bunlar; nüfusun kırdan tutulması, büyük kentlere girişte vize veya kişi başı (kelle) vergisi uygulaması, metropolitan bölgedeki faaliyetlerin bir kısmının geri bölgelere transferi ve büyük kentlerin nüfusunun, uydu kent ve yeni kentler yaratılarak dağıtılmasıdır (Dinler, 1998:305).

Bölgesel dengesizliğin meydana getirdiği farklılıkları gidermeye yönelik olarak belirli bir durum için devreye girmekte olduğunu gördüğümüz ve bu amaca yönelik yukarıda sayılan araçları da kapsadığını gördüğümüz İşletimsel Bölgesel Kalkınma Programlarıysa, yalnızca bir dizi mevcut araçlar temelinde makul bir şekilde tasarlanabilmekte ve uygulanabilmektedir. Bu gibi araçların teknik (normatif) ya da finansal karakteri olabilir ve bunların mutlaka yeterli bir enformasyon temeline (katılımcı öğeleri de içine alabilen) bel bağlamaları gerekmektedir. Teknik (normatif)

araçlar özellikle, ama tek başına değil, bölgesel kalkınma plan ve programlarıyla ilgili kararlar ve ayrıntılı incelemeler bakımından, hazırlık süreci sonuçlarının sınıflandırılması ve prosedürleri ile ilgilidir. Finansal araçlar, düşünülmesi gereken muhtemel finansal desteğin, özellikle teknik yardımın (personeli finanse etme vb.) kategorileri ve karar mekanizmaları ile ilgilidir (Treuner, 2000:32-33) .

Bölgesel dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında bir araç görevi görmekte olan yönetsel örgütleri temelde önce yerel anlamda bir kalkınmayı öngörmesi, yerelle merkezi bir araya getirmesi bakımından daha ayrıntılı incelemek gerekmektedir.

Bölgesel politikaların uygulanmasında, mevcut yönetsel örgütün bu politikanın ihtiyaçlarına cevap verebilmesi genellikle kolay olmamaktadır. Artık günümüz dünyasının, hatta küreselleşmenin de bir gereği olarak bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanmasında yönetimde bölgesel örgütlenmeye gitmek ve gerektiğinde yetki devri, yetki genişliği ve yerinden yönetimi gerçekleştirmek gerekmektedir. Uluslararası ilişkiler yoğunlaştıkça, bölgeler arasındaki bağlar kopmaya başladıkça temeldeki problemler de gün ışığına çıkmaya başlamış, yerel problemler kendini göstermiştir. Yereldeki problemlerin bölgesel bazda ele alınması zorunluluğu doğmuş, hatta uluslararası hale gelen bu problemlerin çözümü yine uluslararası işbirliğini gerektirmiştir (Aktan ve Şen, 1999:17).

Bölgesel kalkınma politikasında önceliğin bölgeler olduğu düşünüldüğünde yani bir plan bölgenin oluşturulacağı göz önünde bulundurulduğunda mevcut yönetsel yapının da bu oluşuma göre örgütlenmesi, bunun yanında, bölgesel yönetim kademelerine yerinden yönetim yetkilerinin verilmesi, halkın yönetime katılmasının gerçekleştirilmesi ve yönetim kademelerinin faaliyetlerinin koordine edilmesi gerekmektedir. Az gelişmiş bölgelerin kalkındırılması için geleneksel yönetim dışında, bölge düzeyinde yeni bir yönetim yapısının oluşturulması, diğer taraftan da bu yeni yönetim birimlerine merkezi yetkilerin bir kısmının devredilmesi gerekmektedir. bir ülkede kamu yönetiminin örgütlenmesinde iki zorunluluk göz önünde tutulmaktadır. Bunlardan ilki, ülkede idari faaliyetlerin yürütülmesinde asgari bir homojenlik ve birlik sağlanması; diğeri ise, ülkenin değişik coğrafya alanlarının farklılıklarının yönetime yansması; yönetimin yönetilenlerin çeşitliliğine uyarlanmasıdır. Birlik ve homojenlik gereğine “merkezden yönetim”, çeşitlilik istemine de “yerinden yönetim” yöntemi cevap vermektedir. Yerinden yönetim kavramı, merkezi iktidardan ve onun

organlarından ayrı olarak, kendi organları, bağımsız kişiliği, personeli olan ve belirli bir yerel alanda yaşayanları ilgilendiren hizmetleri yerine getiren, organları seçimle iş başına gelen, ülkenin yönetsel bütünlüğü içinde yer alan özerk demokratik kurumları tanımlamaktadır. Yerinden yönetim çoğu kez yetki genişliği ile karıştırılsa da bu iki kavram ve ayrıca yetki terki birbirinden bağımsız, yetki devrinin organları durumundadırlar. Yetki genişliği, merkezden yönetimin bazı olumsuzluklarını giderebilmek amacıyla, merkez tarafından taşradaki görevlilerine bazı yetkilerin devredilmesini içermektedir (Köse, 2004:4-5).

Günümüzde hangi siyasal sisteme sahip olunursa olunsun, katı merkeziyetçilikle yönetilen ülkelerde toplumsal refahın artırılması ve demokrasinin yaygınlaştırılmasında önemli yapısal sorunlarla karşılaşmaktadır. Öte yandan gelişmiş ülkelerde kalkınmanın, önemli ölçüde halkın yönetime etkin katılımı ve yerel kaynakların harekete geçirilmesi ile gerçekleştiğini görmekteyiz. Bu ülkelerde yerel yönetimlerin özellikle demokrasinin yaygınlaştırılması, yerel kaynakların harekete geçirilmesi, hizmet önceliklerinin belirlenmesi ve hizmet maliyetinin düşürülmesi gibi açılardan düşünüldüğünde yerel, bölgesel veya ulusal hangi ölçekte olursa olsun kalkınma sorununa adaptasyonu kaçınılmaz görünmektedir.

1.4.2.2.1. Bölgesel Kalkınmanın Aracı Olarak Bölge Planlama

Yukarıda sayılan araçların dışında, ancak önemli olması bakımından asla göz ardı edilmemesi gereken ve bir araç niteliği taşıyan bir kavram daha vardır ki, o da “Bölge Planlama”dır. Bölge planlama aslında diğer yöntemleri kapsar görünümüyle, temel bir yapı taşı niteliğindedir. Planlamanın esas amacı; sistemin istikrarıyla bağdaşabilecek, koordine edilmiş üretim hedeflerini tespit edebilecek şekilde, ülkenin veya bölgenin iktisadi kalkınmasına ait geniş bir bakış açısı elde etmektir (MGK, 1993:38) .

Hem ulusal kalkınmasını planla gerçekleştirmeye çalışan, hem de bölgeler ölçüsünde planlı çalışmalar yapan ülkelerde her iki düzeydeki planlı çalışmalar arasında bir uyum ve eşgüdüm sağlanması gerekmektedir. Ulusal planlama eylemleri ile üretim birimleri düzeyindeki etkinlikler arasında uyum sağlayabilmek için, bölge planlarının, merkez ve küçük yerleşme birimleri ile uyum içinde olması gerekmektedir. Bu eşgüdüm, iki biçimde sağlanabilecektir: Birincisi, ulusal kalkınma planlarını bölge

planlarına bölmektir. Bu şekilde makro düzeyde hazırlanan sektör araştırmalarına dayanan ulusal planda yer alan kaynaklar bölgelere dağıtılmış olur. İkinci yaklaşım, bölge planlarının birleştirilmesinden bir ulusal kalkınma planının elde edilmesi yoludur. Ulusal kalkınma planları daha çok ekonomik, kent imar planları ise, fiziksel nitelik taşımakta iseler de, bölge planları, bunların her ikisine de ağırlık vermek zorundadır. Bölge planları, ulusal kalkınma planlarında olduğu gibi sadece yatırımlarla değil, yatırımların kuruluş yeriyle de ilgilenmekte; öte yandan, imar planlarından farklı olarak ekonomik kaynakları da hesaba katmaktadırlar. Bölgeler, başka bölgelerle olan para, mal, hizmet ve nüfus alış verişleri gibi yönleriyle kapalı bir sistem olmaktan çıkmaktadırlar ve bölgeleri, bu tür özellikleri planlama konusunda daha ihtiyatlı davranmaya itmektedir. Bölge planlamasında önemle ele alınan bu konularda sektörler arası karşılaştırmalar bölgeler için yapıldıktan sonra, yatırım kararına varılmaktadır. Kent imar planlarının fiziki yapıyla ilgilendiği düşünülürse, bölge planlamanın imar planları konusunda ekonomik kaynaklara verdiği önemle yarattığı fark daha iyi anlaşılabilir. Bölge planlaması yaklaşımları, ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte genel olarak ortak amaç; kıt kaynakların optimum kullanımı, ekonomik yararın maksimum düzeye çıkarılması ve bu yararın bölgeler arasında dengeli dağılımı olagelmıştır. Bu klasik amaçlara son yıllarda sürdürülebilirlik ve çevre-yaşam kalite ve standardının korunması ve katılımcı planlama yaklaşımları gibi yeni kavramlar da eklenmiştir (Poroy, 2004:6; DPT, 2000-a) .

Bölge planlamasının içerik olarak ilave unsurlarla genişletilmesi ihtiyacının sonucunda daha uzun vadeli bir gelişme süreci dikkati çekmektedir. Mevcut planlara ilaveten sektörel etkinliklerin karşılıklı bağımlılığı vurgulanmalı ve kapsamı ortaya konmalıdır. Bunun yanında bölge için stratejik bakış açısı/açıları geliştirilmelidir ve ulusal öncelikler ve yerel talepler doğru bir şekilde yansıtılabilmelidirler. Bölge planları, değişen koşullara uyum sağlamakta gecikmemeli, yapım ve uygulama da dahil olmak üzere tüm süreç boyunca yerel katılımcıların görüşlerine de başvurulmalıdır. Son olarak kendini yenileyebilme gibi bir özelliğe kesinlikle sahip olması gerektiği de önemli bir unsur olarak bölge planlarının tanımı ve fonksiyonları içinde yer almalıdır (Haughton ve Counsell, 2004:135-139).

1.4.2.2.2. Bölgesel Kalkınmada Dengesizlik Giderici Diğer Metotlar

Bölgesel gelişme politikalarında temel amaç; yerel dinamiklere dayalı kalkınma anlayışı çerçevesinde, ekonomik gelişme ve sosyal refahı ülke geneline dengeli bir şekilde yaymaktır. Bu şekilde mevcut dengesizlikler de ortadan kalkabilecektir. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; fırsat eşitliği, iyi yönetim ve katılımçılık, maliyet paylaşımı, şeffaflık ve hesap verebilirlik, etkinlik, verimlilik ve sürdürülebilirlik ilkeleri esas alınmaktadır.

Bölgesel gelişmenin hızlandırılması için yereldeki potansiyeli harekete geçirici politikalara kalkınmayı hızlandırıcı bir araç olması yönüyle bakılmakta ve ağırlık verilmektedir. Bu çerçevede (DPT, 2006-c) ;

§ Ülke genelini kapsayan, mekansal ve bölgesel gelişme politika çerçevesi oluşturulmalı, buna bağlı olarak alt ölçekteki (il ve bölge) mekansal gelişme stratejileri ve planlarının esasları, standartları ve çerçevesi belirlenmelidir.

§ Bölgesel plan ve programlar uygulanabilir nitelikte hazırlanarak, mevcut entegre bölgesel gelişme planları uygulanabilir programlara dönüştürülmeli, bunlarla tutarlı bir kaynak tahsisi sağlanmalı, izleme ve değerlendirme mekanizmaları oluşturulmalıdır.

§ Kalkınma ajansları başta olmak üzere yerel düzeyde kurumsal yapılar oluşturulmalı, mevcut yapıların kapasitesi geliştirilmeli, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbölümü etkinleştirilmelidir.

§ Uygun bölgelerde işgücü piyasası analizleri yapılarak, insan kaynakları ihtiyacı ve Küçük ve Orta Boylu İşletme (KOBİ) politikalarıyla tutarlı biçimde, işgücü niteliğini, girişimciliği geliştirici ve kümelenmeyi destekleyici uygulamalar kapsamında istihdam edilebilirlik artırılmalıdır.

§ Koruma-kullanma dengesi gözetilerek, yerel nitelikteki tarihi, kültürel ve doğal varlıklar bölgesel programlar kapsamında önceliklendirilerek faydaya dönüştürülmelidir.

Bunlara ilaveten, bölge halkı ve bu halktan kişilerin oluşturduğu, bölge ekonomisine yön vermekte olan iş dünyası gelişme fikrine inandırılmalı ve onların da ortak görüşlerinin alınması ile faaliyete geçilmelidir .

Görülmektedir ki, bölgesel kalkınma kendi sürecini yaşarken bir başka süreçte kendi içine katmakta, kalkınmanın bir bütün meselesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu

bütüne giden yolda yerelden, bölgeye oradan da tüm ülkeye mal edilecek bir gelişme beklentisi söz konusudur. Özellikle yönetsel örgütün yani bir anlamda yerel yönetimlerin bölgesel kalkınmada oynadığı rol bizleri yerel kalkınma kavramına doğru götürmektedir.

1.5. Yerel Kalkınmanın Tanımı Ve Gelişimi

Bölgesel kalkınma kavramı gibi yerel kalkınma kavramı da yeni bir olgu değildir. Sanayi Devrimi'nden sonra hız kazanmaya başlamış olan yerel kalkınma sürecinde özellikle kentsel/bölgesel dengesizliklerin meydana çıkma sıklıklarının artmasının, kavramın gelişmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yerel kalkınma ile ilgili literatürlerin büyük bir kısmında, şehirlerin, kasabaların ve kırsal alanların ekonomik refahını artırmada kamu-özel sektör ilişkileri ile yerel otoritelerin görev ve sorumluluğu dikkate alınmıştır (Rogerson, 2001:1007-1009) .

Genel olarak yerel kalkınma, yeni iş ve vergi kaynakları yaratmak için özel sektör yatırım fırsatlarını teşvik etmede yerel hükümetlerin kıt kaynakları yönettiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir yapı içerisinde yerel hükümetler, kendi planlarını ve teşviklerini uygulamaya koymaya çalışabilir veya özel sektör ve Toplumsal Kalkınma Organizasyonları gibi kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve ilişki içine girebilirler (Krumholz,1999:83). Dünya Bankası'nın yapmış olduğu tanımlamaya göre yerel kalkınma; şehir, metropoliten alan ve alt ulusal bölge olarak tanımlanan topluluktaki herkesin yaşam kalitesini iyileştiren ve ekonomik faydaları artıran sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yerel otoritelerin, özel sektörün, kar peşinde koşmayan kurumların ve yerel halkın birlikte çalışmasıdır (<http://www.worldbank.org>) .

Yerel güçlere ve doğal dinamiklere ağırlık verilerek, ekonomik etkinliklerin en uygun alanlarda geliştirilmesi şeklinde uygulamalar getiren bu yaklaşım, karar ölçeklerini küçültürken, küreselleşme ve bölgeselleşme eğiliminin kendi bünyesinde taşıdığı tekdüze ve merkeziyetçi yapılanmaya karşı, tarihi, kültürel ve fiziksel yerel kimlikleri yeniden üreterek ve birbirine eklemeyerek daha insani ve yaşanabilir bir dünyanın oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Böylesi bir noktada, yerelin ele alınış biçimi önem kazanmaktadır. Yerel kavramı, bir mekandaki işbölümü ve o mekanda yer alan aktörlerin ortak çıkarları için yapacağı işbirliği, kolektif bilinç, yerel aktif

kapasitenin oluşum düzeyi ve toplumsal sistemi etkileme gücü gibi çok geniş bir çerçevede ele alınabilecektir (Göktürk, 2006:28). Bu tanımla ile ekonomik ve sosyal yapılanmanın bir parçası olarak tanımlanmalı ve bölgeselliğe zıt bir kavram olarak algılanmamalıdır.

1.5.1. Yerelleşme ve Yönetişim

Yerel kalkınmanın itici güçlerinden en önemlilerini oluşturmakta olan yerel yönetimler, 19.yy.'dan bu yana, ulus devlet referans noktası olarak yer aldığı devlet bütünlüğü içinde tartışılmış ve yeniden düzenlemelere bu bütün içinde konu olmuştur. Son iki yüz yıl boyunca yerel yönetimlere ilişkin ilke ve politikalar, bu idarelerin merkezi yönetim ile ilişkileri ekseninde inşa edilmiştir. İçinde bulunduğumuz çağ da bu geleneksel temel değişme eğilimine girmiştir. Küreselleşme, ulus devletlerin yetki ve egemenlik alanını değiştirerek yeniden belirlemeye zorlamaktadır ve bu şekilde yerel ekonomilerin önemi artarak, yerel aktörlerin dünya ile doğrudan etkileşim içerisine girmesi sağlanmıştır. Bu süreçle birlikte artan rekabet, esnek ve uyum yeteneği yüksek yapılarıyla KOBİ'leri, yeni sanayi odaklarını ve küçük ve orta boy kentleri öne çıkarmıştır. Yaşanan süreçte; yerel kurumlar, organizasyon yapıları ve dayanışma önem kazanmış ve genel olarak yerelleşme olgusu küreselleşmenin bir gereği olarak belirginleşmiştir. Bu durumun ortaya çıkardığı merkezîyetçilikten uzaklaşma, idare hukukunun tanımladığı üç anlamda talep edilmektedir. Bunlar; hiyerarşik yapılarda üst kademedan daha alt kademeye yetki devri, merkezden taşraya yetki aktarımı ya da yetki genişliği, merkez-taşra yönetiminden yerel yönetimlere yetki göçerimi ya da desantralizasyondur (Elvan vd., 2005:11 ; DPT, 2001:7) .

Yöneten ve yönetilen arasındaki ilişkinin gittikçe değişmeye başladığı ve küreselleşmenin, bilgi teknolojilerinin, ekonomik ve siyasal liberalleşmenin ve buna benzer diğer birçok gelişmenin bu değişimi daha da tetiklediği bir ortamda yerelde de kalkınma alanındaki gelişim çabaları dikkati çekmektedir. Bununla beraber, verimlilik, sorumluluk, katılım ve etkinlik gibi kalkınmaya koşul olarak sayılabilecek gerekliliklerin birbiriyle uyum içerisinde yer alabileceği kavramsal çerçevenin ise "yönetişim" (governance) kavramıyla hayata geçirilebileceği kabul görmektedir (Palabıyık, 2004:64) .

Yeni yönetim anlayışı olarak ifade edilen yönetişim kavramı, devlet merkezli yönetim yerine toplum merkezli ve yapabilir kılma stratejisini ele almaktadır. Yönetişimin öne çıkan anlamlarından biri olan “hükümet olmadan yönetme” biçiminin iddiası, bürokrasideki hiyerarşi yerine eşitler arası ilişkiyi, yöneten-yönetilen ayrımı yerine de birlikte yönetme ilkesini öne çıkarmaktadır (Bayramoğlu, 2005:33).

Kamu hizmetlerinin görülebilmesi için devletin örgütlenmesinde, birbirinin karşıtı gibi görünen iki eğilim vardır. Bunlardan birincisi, merkezi yönetim; ikincisi ise, yerinden yönetimdir.

Merkezden yönetim, devlet tüzel kişiliği adına yönetilen işleri yerine getiren bir örgütlenme biçimidir ve geniş anlamıyla merkezîyet, bir ülkenin siyasi, yasal ve yönetsel açılardan merkezden yönetilmesini ifade etmektedir. Devletin merkezi idareyi kurmasının temelinde ise, kaynakların etkin bir biçimde ayrımı, gelir dağılımının düzenlenmesi ve istikrarın sağlanması gibi temel işlevlerin yerine getirilmesi amacı yer almaktadır. Belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, her ülkede yönetim görevi ve sorumluluğu genel yönetim ve yerel yönetim olmak üzere iki ayrı otorite ve örgüt arasında paylaştırılmıştır. Bu paylaşımda mutlak bir eşitlik aranmamalıdır. Çünkü, yukarıda bahsi geçen hizmetlerin sunumunun etkin sağlanması için bir kısım kamu güçlerinin daha az yetkili kamu tüzel kişilerinca gerçekleştirilmesi istenebilir. Bu ise, bir kısım kamu güçlerinin daha az yetkili bir otoriteye transfer edilmesi anlamına gelir. Daha az yetkili otorite karşımıza yerinden yönetim kavramını çıkarır (<http://idari.cu.edu.tr>) .

Yerinden yönetim ya da yerel yönetim, yönetim biliminde "ademi merkezîyet" (decentralization) olarak bilinen kavramdır. Yerinden yönetim, yerel nitelik taşıyan kamusal mal ve hizmetlerin devlet tüzel kişiliği dışındaki kamu tüzel kişilerinca gerçekleştirilmesi için, bir kısım kamu güçlerinin daha az yetkili bir otoriteye transfer edilmesidir (Yeğin, 2002:48).

Dünya Bankası (DB) tarafından önemi açıkça ortaya konulmuş olan ademi merkezîyetçi yapının ülkelere de yerleşebilmesi için kredi konusunda daha esnek davranılmıştır. DB, kamu sektörü reformu aracılığıyla müdahaleci ve hantal devletten etkin ve küçük devlete geçileceği, böylece yeni bir iktidar tarzı olan yönetişime de uygun koşulların yaratılacağı görüşünü ileri sürmüştür (<http://www.ifc.org>) .

1.5.2. Yönetişim Modelleri

Yönetişim modelleri açısından altı çizilmesi gereken iki nokta vardır. Birincisi; yönetim kavramsallaştırılmasında ekonomi ile siyaset düzlemleri arasında net bir ayırım yapılmış ve siyasal rejim dışındaki tüm karar alma süreçleri iktisadi ve teknik bir konu olarak tanımlanmıştır. Yönetişim yaklaşımının geliştirilmesinde bu, önemli bir aşamadır, çünkü böylelikle, siyasal rejim biçimi hariç, tüm yönetme süreci ve ademi merkezileşme eğilimi, siyasal değil, teknik bir konu olarak literatürde yerini alacaktır. İkinci olarak, kamu sektörü reformları kapsamında, devletin işlev ve yetkilerini piyasa ile paylaşmasının gerekliliği vurgulanmaya çalışılmıştır (Bayramoğlu, 2005:45). Burada sözü edilen hedeflerle, yönetim süreçlerinin piyasa ve sivil toplum aktörleri ile devlet temsilcileri arasındaki paylaşımı amaçlanmıştır.

Yönetişimin ekonomik, siyasal ve yönetsel olmak üzere, iyi yönetim adıyla kavramlaştırılan üç boyutu bulunmaktadır (Palabıyık, 2004:66) :

Ekonomik yönetim, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerini, diğer ekonomilerle ilişkilerini etkileyen eşitlik, yoksulluğun azaltılması, yaşam kalitesinin geliştirilmesi konularında uygulama olanağı bulan karar verme süreçlerini ifade etmektedir.

Siyasal Yönetişim, politika üretmede ve belirlemede kullanılan süreci anlatmaktadır.

Yönetsel yönetim, politikaların uygulandığı sistemleri anlatmaktadır.

Dünya Bankası, yönetim modelinin siyasal rejim maddesi dışında kalan boyutlarını sosyal ve ekonomik kalkınmaya bir katkı olarak değerlendirerek “iyi yönetim” şeklinde adlandırmıştır.

Yönetişim konusunda son dönemlerde ağırlık verilen konuların başında kentsel yönetim kavramı dikkati çekmektedir. Yerel yönetim (local governance) kavramı, yönetim sürecinin özellikle yerel idarelerle karşılıklı etkileşim içinde gerçekleştirilmesini anlatmaktadır. Yapılan çalışmalarda yerel yönetişimin üç özelliği dikkati çekmektedir (Palabıyık, 2004:74) : i. Kentsel yönetim, farklı ölçeklerde gerçekleşen faaliyettir. Yerel yönetimler, en alttan mahalle ölçeğinden başlayan yerel yönetim olanakları ile metropol, bölgesel, ulusal hatta uluslararası işbirliği arayışlarına girmektedir. ii. Kavram, kararların alınması ve uygulanmasında özel ve kamusal çıkarların kaynaştırılarak koordine edildiği siyasal ve yönetsel süreç özelliğindedir. Kaynak kullanımı ve hizmetlerin sunumunda etkililik ve verimlilik yerel idarelerin

başlıca amacı olma özelliğini korumaktadır. Söz konusu amacın yerine getirilmesinde ve sosyal sektörlerin siyasal sürece demokratik katılımının sağlanmasında kentsel yönetim değerlendirilmesi gereken bir süreçtir. iii. Son özellik, kentsel yönetim ve uygulamalarında gelinen noktanın kaynakların kullanımı ve etkinliğin başarılmasında yeni ve daha yaratıcı yolların araştırılması olduğudur.

Yerel yönetim uluslararası çevrelerde iki kategoride (Akdeniz ve Avrupa Modeli) incelenirken, Pierre bu oluşumu dört ayrı grupta (İşletmeci, Kurumsal, Gelişmeci, Refah Kentsel Yönetişim Modelleri) sınıflandırmaktadır (Corbino ve Pennella, 2005:9 ; Pierre, 1999:372-397).

Akdeniz (İtalyan-İspanyol) modelinde, kalkınma siyasetlerinin izlediği yolun her aşamasını resmileştirmek gibi bir eğilime rastlanmaktadır. Kurum ve kuruluş sayısı fazladır, anlaşmalar resmileştirilmiştir, planlama ve uygulama farklı aşamalara ayrılmıştır. Bu aşamalar projenin durumunu (ayarlamaların, teknik yardımın, hukuki süreçlerin ve projenin onaylanmasının çeşitli biçimlerini), daha sonra da hesap verme ve denetleme biçimlerini göz önüne sermektedir. Avrupa (Almanya, Büyük Britanya, Fransa ve Belçika) modeli ise, daha ılımlı ve daha az resmileşmiştir. Yönetişim politikalarının somut şekilde uygulanmasına daha fazla dönüktür. Burada, prosedüre daha az önem verilir, sadece danışma daha fazla önem sahibidir. Yerel yönetimler, işlevi yerine getiren asıl kurumlardır.

Pierre'nin ele aldığı şekilde yerel yönetim modelleri de şu şekildedir (Pierre, 1999:372-397) :

İşletmeci kentsel yönetim modeli; yeni kamu işletmeciliği adıyla anılan ve yerel yönetimlerin işletmeci özelliklerinin demokratik ve katılımcı niteliklerinin bir anlamda önüne geçtiği süreçleri anlatmaktadır. Bu süreçte, etkinlik, talep ve uzman yönetim konuları önem kazanmaktadır. Özelleştirme ve sözleşme yapma yöntemleriyle yerel yönetimlerin daha etkin olacağına inanılmaktadır.

Kurumsal yönetim; yerel yönetimleri, soysal grupların ve diğer örgütlenmiş çıkar grupların kent politikalarının yapımı ve uygulanması süreçlerine katılımın sağlandığı sistem olarak tanımlamaktadır. Katılımcı yerel demokrasinin ancak yerel çıkarların temsili ile gerçekleşebileceği modelin ana düşüncesidir.

Sürdürülebilir ve uzun dönemli ekonomik kalkınmanın temel amaç olduğu gelişmeci yerel yönetim modelinde, yerel ekonomik kalkınmada yönetim sürecinin

kullanılması tercih edilmektedir. Modelde katılımcılar, seçkin yerel iş adamları ve bürokratlardır.

Son olarak refah kentsel yönetim modeli ise, ekonomik kalkınmışlık ya da refah kaynağı olarak kendi kapasitesinden çok, ulusun geneline bağlı olan yerleşimlerde uygulanmaktadır. Katılımcıları, yerel yönetim yetkilileri ile merkezi hükümet bürokratlarıdır.

Yönetişimin gözle görülür avantajlarının olduğu dikkate değerdir ve genel olarak karmaşıklığı azaltan modelleri basitleştirmek, bunu yaparken olumsuz dışsal etmenleri gözden kaçırmamak; dinamik etkileşimsel öğrenme yolunda yetiler geliştirmek; farklı çıkarlar, farklı mekansal ve zamansal ufuklar arasındaki eylemleri eşgüdümlü hale getirmek için yöntemler geliştirmek; katılımcı faillerin yönelimlerini ve beklentilerini istikrarlı hale getirmek, ilgili davranış kurallarını belirlemek için ortak bir dünya görüşü oluşturmak konularında olanaklar sunmaktadır (Heinelt, 2004:68).

Yönetişim konusunda AB'den sonra özellikle OECD ve Birleşmiş Milletler (BM)in girişimleri dikkat çekmektedir. OECD, 1996 yılında yayımladığı Küreselleşme Analizi başlıklı raporla birlikte yönetime daha fazla ağırlık vermeye başlamıştır (Bayramoğlu, 2005:66). Sözü edilen raporda üye ülkelerin karar alma sistemlerini incelemeye ve yönetimi geliştirecek politikaları ele alan çalışmaları biçimlendirmeye yarayacak bir çerçeve sunulmaktadır. OECD, 1997 yılında yayımladığı Düzenleyici Reform isimli raporu ile de yönetimin karar alma süreçlerini nasıl biçimlendireceğini tümüyle belirlemekte, her iki raporda ortak bir nokta olarak, merkezi yönetimin yeniden biçimlendirilmesi ve ademi merkezîyetçi siyasalarla yeni karar alma modellerinin geliştirilmesi önerilmektedir. OECD'nin dünya ölçeğinde sermayenin rahat ve hızlı hareketliliğini sağlamaya dönük olarak hazırlanan raporlarda, yerelden ulusala, ulusaldan küresele doğru işleyen karar mekanizmalarını siyasetten arındırılmış şekilde işleyen "yönetişim modeli" ile dünya yönetimine doğru yönlendirdiği görülmektedir (Müftüoğlu, 2006:128). Mevcut yönetim modelleri ile OECD'nin yoksulluğun giderilmesine yönelik çözümü ise, hızla yerel/bölgesel dinamiklerin harekete geçirilmesini sağlayacak merkezi idareden ademi merkezi idareye geçişin hızlandırılmasıdır. Bu çerçevede OECD'nin ortaya koyduğu öneri yerel insani kapasite yaratılmasında ve yoksullukla mücadelede daha kolay bir aşamaya gelineceğidir.

Yönetişim yaklaşımının gelişiminde Birleşmiş Milletlerin (BM) de önemli bir yeri bulunmaktadır. Yönetişim kavramının geliştirilmesinde, insani gelişim ve kalkınmaya odaklanan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), aynı zamanda kamu sektörü üzerinde de durmuştur. Bugün her zamankinden daha fazla ülke, katılımcı ve saydam demokratik yönetim ilkelerini yaşama geçirmek için çaba göstermektedir. Bu ülkelerin karşılaştığı en büyük zorluk, yoksulluk ve tüm sıradan vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayacak kurum ve yöntemlerin geliştirilmesidir. UNDP, katılımcılığın artırılması, etkinlik ve hesap verebilirliğin geliştirilmesi için bu ülkelerde yaşayan kişilerle dünyanın diğer bölgelerindeki insanların bir araya gelip, ortaklıklar kurmasını ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlamaktadır. UNDP'ye göre yönetim, ademi merkezileşmenin sınırlarını genişleterek iktidarın daha fazla alana dağıtılmasına olanak sağlamaktadır. Burada ademi merkezilikten kast edilen, iktidarın merkezi hükümet ve yerel yönetimler arasında paylaşılması, bu paylaşımında özel sektörle hükümet dışı örgütlerinde yönetim düzenlemelerine dahil edilmeleridir (<http://www.undp.org>) .

OECD, Bakanlar Konseyi'nde alınan kararlarla, düzenleyici kurum ve kuralların yaygınlaşmasına katkı sağlayarak, UNDP ise, Gündem 21 projeleri gibi projelerle kentlerde gençlik meclisleri ve kent konseylerinin kurulmasına öncülük ederek yönetim konusunda yerel katılım modelleri geliştirmeye çalışmışlardır.

Ülkenin ekonomik ve sosyal gelişme sürecinin etkin yönetimini sağlamak üzere; kamu yönetiminin yurttaş odaklı, kaliteli, etkili ve hızlı hizmet sunabilen; esneklik, saydamlık, katılımcılık, hesap verme sorumluluğu, öngürebilirlik gibi çağdaş kavramları benimsemiş bir anlayışa, yapıya ve işleyişe kavuşturulması temel amaçtır. Bu çerçevede, işlevi kalmamış birimlerin kaldırılması ve zorunlu olmadıkça yeni birimlerin oluşturulmaması, hizmet gereklerine uygun sayı ve nitelikte personel istihdamı, merkezi ve yerel yönetimler arasında dengeli bir göreve yetki bölüşümünün yapılması, yurttaş odaklı bir hizmet anlayışının benimsenmesi ve bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması faydalı olacaktır (DPT, 2006-c).

1.6. Bölgesel/Yerel Kalkınmanın Teorik Yaklaşımlarla İncelenmesi

Yerel ve bölgesel gelişmeyi yeterince açıklayıcı tam bir model bulmak çok kolay olmasa da bu konudaki teorilerin aydınlatıcı yönünü yadsımamak gerekmektedir. Bölgesel ekonomiye olan ilginin 1930'larda yoğunlaşmasına karşın, bölgesel

kalkınmaya yönelik çalışmaların 1950'lerin sonlarına doğru ortaya çıktığı görülmektedir. Bu tarihten sonra bölgesel kalkınma, çeşitli açılardan analiz konusu olmuş, buna karşın yerel kalkınma olgusu ise, Sanayi Devrimi'yle yoğunlaşmaya başlasa da oldukça yeni bir maziye sahiptir.

Yerel ve bölgesel ekonomik gelişme ve büyümeye ilişkin literatürde, zengin bir teorik birikim gözlenmektedir. Teorilere ilişkin literatürün zenginliğine rağmen, teorilerin sınıflandırılmasında tam bir anlaşma sağlanabilmiş değildir. Eskiye dönüp bakacak olursak üç önemli yaklaşım kalkınmanın yönünü, nedenini, nasılımı belirlemede önemli bir rol oynamıştır. Bunlar Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, Neoklasik Bölgesel Büyüme Modeli ve Merkezi Yer (Alan) Teorisi'dir. Günümüzde ise, yeni bölgesel/yerel kalkınma yaklaşımları dikkatleri çekmektedir.

1.6.1. Eski Bölgesel/Yerel Kalkınma Yaklaşımları

1950-60'lı yıllar boyunca pek çok kalkınma iktisatçısı, gerek siyasi bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkelerin iktisadi bağımsızlıklarına ulaşabilmeleri, gerek savaş sonrası ekonomik dengeleri bozulmuş olan sanayileşmiş ülkelerin ekonomilerini yeniden canlandırabilmeleri amacıyla çeşitli politika önermeleri ortaya atmıştır. Çıkış noktalarını Keynesyen savlardan oluşturan bu kalkınma iktisatçıları, aktif ve planlamacı devletin gerekliliğini kimi zaman ülkenin genel iktisadi gelişmişliği çerçevesinde vurgularken, kimi zaman da bölgelerin iktisadi gelişmişliği çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Örneğin, Rosenstein-Rodan (1943), aktif ve planlamacı devletin gerekliliğini, savaş sonrası Orta ve Doğu Avrupa bölgesinin gelişmesi için ortaya koyduğu politikalar kapsamında ele almıştır. Denilebilir ki, 1950-60'lı yıllarda, pek çok kalkınma iktisatçısı, gerek ulusal gerek bölgesel ölçekte aktif ve planlamacı devletin rolünü yoğun bir biçimde tartışmışlardır. Ancak, bölge kavramı açık ve net bir kavram değildir. Bölgenin ifade ettiği mekanın boyutu, içeriği, kavramın kullanılış amacına göre değişiklik göstermektedir. Bölge kavramı, kimi zaman kentin birkaç mahallesini sınıflandırma amacıyla kullanıldığı gibi, kimi zaman bir ülkenin birkaç ilden oluşan yöresinin değerlendirilmesinde; kimi zaman birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçasının tanımlanmasında veya Rosenstein-Rodan'ın çalışmasında olduğu gibi, kimi zaman da bir kıtanın alt birimlerinin ayrıştırılmasında kullanılmaktadır. Son zamanlarda ise bu

karışıklıktan kaçınmak ve bölgeleri yapay sınırlarından soyutlamak için bölge yerine mekan (*space*) sözcüğünün yeğ tutulduğu gözlenmektedir (Keleş, 1996: 237) .

O dönemleri ve mevcut politikaları daha iyi anlayabilmek açısından Keynesyen, Neo-klasik ve Merkezi Yer (Alan) yaklaşımlarını incelemek daha doğru olacaktır.

1.6.1.1. Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli

Keynesyen Bölgesel Büyüme Modeli, geleneksel nitelikte olduğu aşikar olan, ancak Keynes'in geliştirmedeği birtakım düşünceleri de kapsamakta olan bir büyüme modelidir. Keynesyen bölgesel büyüme düşüncesi, savaş sonrası yıllarda yavaş yavaş gelişmeye başlamış; Keynes ve onu takip eden ekonomistlerin geliştirdikleri düşüncelerin bir kısmını birleştiren genel teorik bir çatı sağlamıştır. Bu durum, Keynesyen bölgesel modelin birçok ekonomist tarafından kabul görmesine ve çoğu gelişmiş olan ekonomilerde Keynesyen görüşlerin benimsenmesine neden olmuştur (Amin, 1998).

Keynesyen Bölgesel Büyüme Teorisi, orijini değişimsiz pek çok farklı kolu içinde barındırmıştır. Bir dengesizlik sürecinin sonucu olarak bölgesel büyüme ele alınmakta ve bölgesel büyümenin motoru olarak bölgeden yapılan ihracat üzerine yoğunlaşmaktadır. Talebe bağlı olarak ortaya çıkan ihracatın oluşturduğu bu durumda, modelde yapılmaya çalışılan vurgu, ekonomik sistemlerin müdahale olmaksızın tam istihdamdaki bir dengeye hareket edemeyeceği varsayımıyla uyumlu talebin rolü üzerine olmaktadır.

Modelde, bölgenin gelirindeki değişim, bölgenin ihracatının bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır ve bölgesel büyümenin temel kaynağı, bölgenin ihracatı olmaktadır (İldırar, 2004:48) .

Keynesyen ihracat temelli teori (export base theory), gelir ve istihdamdaki bölgesel gelişmeyi ihracat talebinin bir fonksiyonu olarak değerlendirmektedir. Büyüme, yalnızca bölge dışına yapılan satışlardan değil, Keynesyen gelir çoğaltıcı etkisiyle bu ihracatın neden olacağı, yerel mallara olan talepten de kaynaklanmaktadır (Leichenko, 2000:304-305).

Bölgesel ihracat modelinde, bölgenin ihracata yönelik ekonomik faaliyetleri temel (basic) ve diğerleri temel olmayan (nonbasic) olarak ikiye ayrılmaktadır. Wilbur Thompson'un temel-temel olmayan ayrımına dayanan kentsel büyüme senaryosunda, bir şehrin gelişiminde birkaç aşama tanımlanmaktadır. İlk aşamada, yerel bir ekonomi tek bir sanayi firmasının egemenliğinde gelişirken, ihracatta uzmanlaşma gerçekleşmekte ve başka coğrafyalardaki yerleşimlere mallar satmaya başlamaktadır. İkinci aşamada, ihracat

kompleksi bazı şirketleri bünyesine katarak büyüme (örneğin holdingleşmekte ya da şirketler topluluğu haline gelmektedir) ve kendi içindeki işletmelerden üretim için girdileri satın almaya ve bazı ürünlerini de kendi bünyesindeki şirketlere satmaya başlamaktadır. Bu aşamanın da odak noktası yine kent dışına mal satmaktır. Yerel hizmet sektörünün büyüyüp, güçlenmesi ile ekonomik olgunluk diye adlandırılan üçüncü aşamaya geçilmektedir. Büyüme devam eder ve kent toptan satış ile finans merkezi haline gelir. Bu aşamada daha önce rakip olan şehirler şimdi hinterland haline gelirler ve bazı işlerinin bu büyüyen ve olgunlaşmış merkez şehirde görürler. Büyümelerini devam ettirerek dördüncü aşamaya ulaşan şehirler, bölgesel metropollerdir ve hinterlandına çeşitli hizmetler sağlarlar. Beşinci ve elit aşamada ise, teknik ve profesyonel uzmanlaşmayı başarmış olan kentler, ulusal ve hatta uluslararası birere yönlendirici/kontrol edici merkez haline gelirler (Özgür ve Erdal, 2003:338).

Ekonominin girdi fiyatlarını işgücü kalitesi, yatırım düzeyi, nakliye masrafları ve kapasite sınırları gibi arz yönlü faktörleri dikkate almaksızın, sadece talep yönlü bir açıklama getiren modelde, uzun vadeli gelişmede, bölge içi tüketime yönelik küçük ve yerel kökenli girişimler daha etkin olabilecektir, çünkü bu tür işletmeler, yörelerinde bölge dışı ihracata yönelik girişimlerin hangi alanlarda olacağı ve buralarda ne tür yenilikler yapılacağı üzerinde etkilidir (Leichenko, 2000:305).

Teorik güçlüklerine rağmen uygulanmış olan Keynesyen bölgesel politikalar, az gelişmiş bölgelerdeki gelir ve istihdam artışına yardımcı olmuştur, ancak bu durum, modeli başarılı kılmaya yetmemiştir. Zira bu politikalar çok daha başarılı gelişmiş bölgelerle mukayese edildiğinde, verimlilik artışlarını gerçekleştirmedi ve daha da önemlisi yerel kaynakların hareketliliğine dayalı kendi kendini besleyen büyümeyi teşvik etmede başarısız olmuştur (Amin, 1998:2).

1.6.1.2. Neo-Klasik Bölgesel Büyüme Teorisi

Keynesyen modelde, ekonomik sistemin üretim ve arz cephesinin ihmal edildiği ve daha çok talep cephesinin analize dahil edildiği görülmektedir. Ayrıca bölgesel gelişmeyi pek çok unsur da modelde yer almamıştır. Bölgesel büyümenin ikinci grubunu oluşturan Neo-Klasik büyüme modelleri ise, Keynesyen modelin ihmal ettiği arz cephesine yönelmektedir.

Ekonomik sürecin arz yönüne yoğunlaşan Neo-Klasik yerel ve bölgesel büyüme ve gelişme modellerinin analiz aracı, üretim fonksiyonlarıdır. Bu tür modellerde ekonomik büyüme, sermaye stokları, işgücü arzı ve teknolojik ilerlemenin bir fonksiyonu olarak ifade edilmektedir. İnsanlar bir aktör, ancak faktör değildir. Neo-Klasik büyüme teorisinde, bölgesel büyümenin iki unsuru (uzun dönem büyüme olgusu ve ilk dengesizlik durumundan denge durumuna geçişle ilişkilendirilen kısa-orta dönem büyüme olgusu) ele alınmaktadır. Yani üretim faktörlerinin hareketliliği, üretim faktörlerinin bütün bölgelerde aynı geliri elde etmesine sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak, kısa ve orta vadede bazı bölgeler ortalama büyüme oranından çok daha hızlı büyürken, diğerleri çok daha yavaş büyüyecek, hatta bazıları negatif büyüme deneyimi yaşayabileceklerdir. Bu alansal yeniden dağıtım süreci, uluslararası ticaretin faktör yoğunlukları teoremi ile uyum içerisindedir. Zamanla bölgelerarası yeniden dağıtımın neden olduğu büyüme oranları farklılıkları ortadan kalkacak ve bütün bölgeler, teknik ilerleme oranı ile nüfus artış oranı tarafından belirlenen uzun dönem büyümeyi yaşayacaklardır. Bu modelde net üretim ve teknik değişimin dışsal olarak belirlendiği varsayılmaktadır. Yani, teknolojik gelişmenin olmadığı bir ekonomide çıktı tamamen sermaye ve işgücü girdileri tarafından belirlenmektedir (Aay ve Langevelde, 2005:191-192 ; Değer, 2003:65) .

Neo-Klasik modellerin temel ilgi alanı, bölge içi ve bölgelerarası dengeli büyüme olmaktadır. Denge mekanizmasının sağlanabilmesi için, belli varsayımlar söz konusudur. Bunun için mal ve faktör piyasalarında tam rekabetin geçerliliği, teknik ilerlemenin tam rekabet koşullarında herkese açık, faktör akışkanlığının tam, ölçeğe göre sabit getirinin geçerli olması gibi temel varsayımlardan yola çıkılmaktadır. Bu varsayımların geçerli olması durumunda, bölgelerarası gelir ve büyüme farklılıklarının da uzun vadede ortadan kalkacağı ve bölgelerin ekonomik bakımdan birbirlerine yaklaşacağı kabul edilmektedir. Bölgesel farklılıklar ve eşitsizlikler, fiyat mekanizması aracılığıyla zamanla dengeye dönüşecektir (Martin ve Sunley, 1998:202) .

Genel olarak değerlendirildiğinde, bölgesel farklılıkların Neo Klasik yorumunun bazı açıklamaları yapmak konusunda zayıf kaldığı görülecektir. Bunun temelinde ise, üretim faktörlerinin bölgeler arasında tam serbesti içinde olmaları varsayımı yatmaktadır. Neo-klasik modele göre, işgücü verimliliğindeki bölgesel farklılıklar da, bölgeler arasındaki sermaye/işgücü oranı farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Sermaye ve işgücünün en yüksek getiriyi veren bölgelere yönelecek olmasından dolayı, uzun dönemde bu farklılıkların

ortadan kalkacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla bu modellerin, uzun dönemde işgücü verimliliğinin kaynaklarını açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir (İldırrar, 2004:56) .

1.6.1.3. Merkezi Yer (Alan) Teorisi (Central Place Theory)

Merkezi Yer Teorisi, bir hizmet merkezi olarak şehirlerin rolünü anlamada önemli bir kavramsal çerçeve sağlamaktadır. Bu modelde kent, çevresi için mal ve hizmetler sağlayıcısı konumundadır. Çevredeki nüfusun merkez kentteki mal ve hizmet alımı için harcamaları, çevreden merkeze nakit akımı sağlamaktadır; merkez de onlara küçük yerleşim birimlerine göre daha fazla çeşitte mal ve hizmet sunmaktadır. Böylece şehir ve çevresi birbirini tamamlamakta ve karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı oldukları bir sistem oluşmaktadır (Özgür ve Erdal, 2003:350) .

Çıkış noktası Von Thünen'e dayanan modelde, üretim faktörlerinin coğrafi mekanda optimal dağılımı inceleme konusudur. Thünen, taşıma harcamalarının üretim maliyetleri içerisinde önemli görürken, analizlerini de ilksel mal (tarımsal üretim) sektörü için geliştirmiştir. Von Thünen'den farklı olarak, Christaller ve Lösch'ün analizlerinin ise, hizmetler ve sanayi sektörüne yönelik yapıldığı görülmektedir. Christaller, taşınmaz hizmetleri dikkate aldığı için, onun merkezi yerler teorisi, şehir hiyerarşisine dayanmakta iken, Lösch, taşınabilir malları dikkate alarak kuruluş yerlerini, faktör ve mal piyasalarının özelliklerinin yanında, karşılıklı etkileşimleri de dikkate alarak ekonomik faaliyetin coğrafi alanda dağılımını inceleme konusu yapmıştır (Erkan,1987:29 ; <http://www.people.hofstra.edu>) .

Merkezi Yerler Teorisi, üç varsayıma dayanmaktadır. Birincisi, Christaller, merkezi kentin çevresini düz ve homojen bir alan olarak kabul etmektedir ve faktör hareketlerine sınırlama olmadığını varsaymaktadır. İkincisi, tüketicilerin, bir mal ve hizmeti kendilerine en yakın merkezden alacakları varsayılmaktadır. Üçüncüsü, herhangi bir mal için eşik bir satın alma gücü olduğu sürece, müteşebbis o malı arz edecektir. Talep bu eşğin altına düştüğü zaman, müteşebbis arzdan kaçınacaktır. Lösch, girişimci odaklı olan Christaller'e karşın, analizlerinde ideal bir bölge varsayımı yapmakta ve tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılamaları için yapacağı seyahati minimize etmeyi amaçlayarak, tüketici refahlı bir model ortaya koymaktadır (Özgür ve Erdal, 2003:352) .

Genel olarak değerlendirildiğinde, Christaller ve Lösch'ün analizleri homojen veya ideal mekan gibi, gerçek dünya ile bağdaşmayan aşırı basitleştirici varsayımları

içermişlerdir. Daha sonraları bu analizleri daha gerçekçi kılmak amacıyla, Isard, Böventer, Parr gibi iktisatçıların bu modeller doğrultusunda çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Bu çalışmalarda kuruluş ve yerleşim yerleri, hiyerarşik etkileşim içinde ele alınmasına rağmen, merkezi yerler teorisi, statik bir teori olarak, bölgesel büyümeyi açıklamaktan uzak kalmıştır (Ildırrar, 2004:73).

Merkezi Yerler Teorisi, hem kırsal, hem de kentsel ekonomik gelişme dinamiklerinin anlaşılması ve analiz edilmesinde kullanılmaktadır. Örneğin, bir kentin farklı kesimlerinin (mahalleri) fonksiyonları iyi belirlenirse, her biri kendi uzmanlık alanında canlı ve kalıcı merkezler olabilecektir. Bir bölgede bazı kentler (yerleşim birimleri), sadece kendi şehirlerine hitap etmektedirler. Böylece, her biri ayrı fonksiyonları olan kentler ve köyler entegre bir bölgenin canlı merkezleri olarak kalmaktadırlar. Bütün bu çalışmaların bölgesel gelişmeyi açıklamaya değil, ekonomik faaliyetlerin ve üretim faktörlerinin bölgesel dağılımını açıklamaya yönelik olduğu görülmektedir. Bu bağlamda merkezi yerler teorisi, ekonomik faaliyetlerin yalnızca coğrafi mekanda dağılımı ve yerel yığılmaları ile ilgilenmektedir. Öte yandan, bölgesel gelişme sürecinin ilgi alanı dışında kaldığı görülmektedir (<http://www.rii.wvu.edu>).

1950'lerden 1970'lere kadar oldukça prestij sahibi olan eski bölgesel kalkınma yaklaşımlarının anlaşılacağı üzere temel bazı özellikleri bulunmaktadır. Savaş sonrası dönemde geleneksel kalkınma iktisatçılarının öne sürdükleri politika önermeleri paralelinde uygulanan bölgesel/yerel kalkınma politikalarında, dünyadaki farklı mekansal birimlerin/bölgelerin belirli bir gelişme süreci, çeşitli evrelere bağlanarak açıklanmakta ve mekan bölgesel kalkınmada etkisiz faktör olarak değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, 1950-60'ların eski bölgesel kalkınma yaklaşımlarında, ülke ya da bölgenin gelişmişlik sürecinde bölgelerin içsel dinamikleri, potansiyelleri, kapasiteleri, kendilerine özgü koşulları, ekonomik, sosyal, mekansal yapıları göz ardı edilmekte ve tüm bölgeler için standart bir gelişme güzergahı öngörülmektedir. Ancak aynı zamanda mekansal akılcılık ilkeleri de benimsenmiş ve bu kavramla olan bağ koparılmamıştır (Çakmak ve Erden, 2004:79).

Diğer taraftan, eski bölgesel kalkınma yaklaşımlarında, asıl olarak merkezden yönetilen planlama fikri benimsenmektedir. Çünkü, gerek döneme damgasını vuran ulus-devlet paradigması, gerek bölgelerin özgün koşullarını göz ardı eden bir planlama anlayışı, yöre halkının ve ilgili karar birimlerinin karar sürecine dahil edildiği, katılımcı

ve daha demokratik bir yönetim yerine, merkezi hükümet yönetimindeki planlamanın yerleşmesini sağlamıştır. Böylece, eski bölgesel kalkınma yaklaşımı altında, planın uygulanma ve karar verme süreçlerinde kademeli dağılım ve merkezden yayılma kavramlarının ön plana çıktığı planlama fikri öne sürülmüş ve böylece, merkeziyetçi ve kademeli bir plan çerçevesinde ülke çapındaki kaynakların doğru kullanımının sağlanması amaçlanmıştır. 1950-60'ların bölgesel kalkınma politikalarının bir başka ayırt edici özelliği ise, büyük ölçekli işletmelere dayanıyor olmasıdır. Bu durum, dönemin iktisat politikalarının belirlenmesinde Keynesyen (ulus) refah-devlet paradigmasının etkili olmasının ve ekonominin sürükleyici faktörü olarak piyasa ve devlet'in her ikisinin de ele alındığı "karma ekonomi" yaklaşımı uygulanmasının bir sonucudur (Çakmak ve Erden, 2004:81).

Denilebilir ki, 1950-60'lı yılların bölgesel kalkınma politikaları, ulusal kalkınma politikalarıyla bağlantılı olarak, modern mekansal akılcılık ilkelerini benimseyen, karar verme süreçlerinde merkezileşme ve yetki dağılımı kavramlarını ön plana çıkararak, büyük ölçekli özel/kamu yatırımlarına dayanan uygulamalardan oluşmuştur.

Ancak, 1970'li yılların sonlarına doğru, pek çok nedenden ötürü eski bölgesel kalkınma yaklaşımı prestij kaybetmeye başlamıştır. Birincisi, 1970'li yıllara gelindiğinde, 1950 ve 1960'ların kalkınma politikalarının, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki ve bu ülkelerin bölgeleri arasındaki gelir uçurumunu azaltma konusundaki başarısızlığı, geleneksel kalkınma politikalarının en önemli ayağı olan aktif ve planlamacı devlet anlayışının ve buna paralel olarak bölgesel planlama politikalarının temel dayanağını zayıflatmıştır. Diğer taraftan, bu yıllarda yaşanan ekonomik bunalım, pek çok ülkenin bölgesel planlama politikalarının sürdürülebilirliği için gerekli finansman olanaklarını zayıf düşürmüştür. Özellikle az gelişmiş ülkelerin iktisadi kalkınma olgusundan beklediklerini bulamamış olmaları ve gelişmiş ülkelerle bu uçurumun giderek açılması, bununla beraber 1970'lerin ortalarında ortaya çıkan krizin Keynesyen reçetelerle aşılma imkânının ortadan kalkması, kalkınma iktisadi ve planlamasının gözden düşmesine yol açmıştır (Soyak, 2003:171). Bu durum, devletin ekonominin her alanda küçültülmesini savunan neoklasik iktisat politikalarının yeniden canlanması ve Keynesyen yaklaşımın terk edilmesine, refah devletinin nitelik değiştirmesine ve eski bölgesel kalkınma yaklaşımının teorik arka planının ortadan kalkmasına yol açan bir başka faktör olmuştur. Neo-klasik ve merkezi yer teorisi gibi dışsal bölgesel kalkınma modelleri

de sınırlı yönleri ve genel olarak bölgesel/yerel kalkınmayı açıklamakta kısır kalmaları nedeniyle yeni yaklaşımlara doğru meyledilmesi sonucunu meydana getirmişlerdir.

1.6.2. Yeni Bölgesel/Yerel Kalkınma Yaklaşımları

1970’li yıllardan sonra, merkezi hükümetlerin aktif bölgesel kalkınma politikalarını terk edişi, geleneksel bölgesel ve ekonomik kalkınma konseptinin de değişimini beraberinde getirmiştir. 1970’lerden itibaren gündeme gelen deregülasyon (serbestleşme) ve özelleştirme uygulamaları küreselleşmenin önemli bir aracı olarak kullanılmakta, ulus devletler kendilerine yeni tanımlanan roller ile sınırlanmaya çalışılmaktadır. Bu durumun getirisi olarak da, küreselleşme sürecinde giderek önem kazanmaya başlayan kavram, “yerel” kavramı olmaktadır. Bu kavramla birlikte devletin işlevleri azalırken, merkezi yönetimlerin yerini yerel ölçekteki karar mekanizmalarının alması önerilmektedir. Yeni konseptle birlikte, kalkınmada yerel ekonomik birimlerin belirleyici rolünün ön plana geçtiği, dolayısıyla politikaların belirlenmesinde yerel ve bölgesel otoritenin rolünün giderek artmakta olduğu görülmektedir (Göktürk, 2006:25-27) .

Özellikle, dünya ekonomik sisteminde küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin hakim olduğu 1980’li yıllardan itibaren, bölgesel kalkınma politikaları artık doğrudan devlet yardımlarından ziyade işgücü, yaşam kalitesi, yatırım iklimi gibi mekanın niteliğini artırıcı alternatif yatırımlara ve içsel gelişmeye daha çok önem vermiştir. Daha önceki bölgesel kalkınma politikaları sadece pazara, işgücüne ve hammaddeye olan mesafeyi göz önüne alırken, yeni bölgesel politikalar ise sosyal ilişkiler, normlar ve kurumlardan oluşan bir yapıyı dikkate almıştır (Akpınar, 2005:3).

1980’lerin başından itibaren bölgesel kalkınma teorilerinde önemli revizyonlara gidilmiş, dışsal bölgesel kalkınma anlayışı yerini endojen bölgesel kalkınma anlayışına bırakmıştır. Bölgesel kalkınmada yaşanan bu gelişmeler eski endüstriyel bölgelerin ilgisinin azalmasına neden olduğu gibi, Kuzey İtalya, Güneybatı Almanya, Batı Danimarka, Güneybatı Norveç gibi yeni dinamik bölgeleri ortaya çıkarmıştır. Bu bölgelerde uygulanan stratejiler uluslararası alanda yankı bulmuştur. Bu bölgelerin başarısının altında yatan gerçek, kalkınma sürecinin tamamen bölge içindeki dinamiklerle başlatılmasıdır (Çetin, M, 2005:2) .

Devlet öncülüğünde bir kalkınma modeli yerine kendiliğinden gelişme ve bölgesel/ yerel girişimlere dayalı kalkınma anlayışının esas alındığı bu yeni yaklaşımın ismi, “endojen bölgesel kalkınma (endogenous regional development) yaklaşımı”dır.

1.6.2.1. Endojen Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı

Endojen büyüme modeli, neoklasik büyüme modelinin bazı eksiklerini tamamlamak amacıyla son on yıl içerisinde ortaya çıkarılmıştır. Endojen büyüme teorisi, gelişmede oldukça önemli olan artan verimler, beşeri sermaye ve teknoloji faktörlerinin bölgeler arasındaki eşitsiz dağılımını dikkate alarak bu dinamikleri açıklamaya çalışmıştır (Özgür ve Erdal, 2003:366-367). Endojen kalkınma anlayışına göre, bölgesel aktörler, kaynaklar ve kurumlar birbirleriyle etkileşim halinde olan bölgesel alt sistemleri oluşturmak için farklı düzeylerde organize olmaktadır ve faaliyete geçmektedirler. Söz konusu sistemler bölgesel dinamikler olarak değerlendirilebilirler. Bu dinamikleri; yerel üretim sistemleri, şehir sistemleri ve yenilikçi çevre olarak ele almak mümkündür (Çetin, 2005:4-11):

Yerel üretim sistemi, geniş anlamda birbirine yakın, birbiriyle yoğun ve sürekli ilişkiler içinde olan üretim birimlerinden oluşmaktadır. Bu üretim sistemleri, aynı coğrafyayı paylaşan firmalar arasındaki teknoloji-üretim bağımlılığını da dikkate almaktadır. Yerel üretim sistemleri genel tanımlamasının dışında, farklı yaklaşımlar çerçevesinde daha spesifik olarak da değerlendirilebilmektedirler. Bunlar; teknoloji merkezleri, endüstriyel bölgeler ve esnek uzmanlaşma yaklaşımları olarak sıralanabileceklerdir. İçlerinde özellikle esnek uzmanlaşma yaklaşımları eski bölgesel kalkınma yaklaşımlarının eksikliklerine ve göz ardı ettiklerine alternatif olarak görülebilecek niteliktedir.

1970’li yıllardan itibaren dikkati çeken noktalardan biri, 1950-60’ların büyük ölçekli şirketlere verdiği ağırlığa karşın küçük ölçekli işletmelerin ön plana çıkması olmuştur. Drucker, bu durumun olumlu bir etki meydana getireceğini ve bu duruma olan inancını firmaların küçülerek güçleneceği bir döneme girdiğini söyleyerek dile getirmiştir (Drucker, 2000). Diğer yandan küçük işletmelerin belirleyici olduğu esnek uzmanlaşmaya yönelik vurgularla birlikte, küçük ölçekli firmaların sadece firmalar açısından değil, az gelişmişlikten çıkış açısından da bir dizi avantajı içinde taşıdığı belirtilmeye başlanmıştır. Esnek uzmanlaşma, az gelişmiş ülkelerde sanayi bölgeleri ve yerel birimlerin gelişmesine olanak sağlayarak bölgesel kalkınmaya katkıda bulunacaktır. Esnek uzmanlaşma konusunda ilk çalışmaları ile tanınan C.Sabel bu yeni gelişim eğilimlerini “bölgesel ekonomilerin rönesansı” olarak tanımlamıştır (Ercan, 2006:54) .

Esnek üretim imkânına sahip olan küçük ve orta ölçekli işletmelerde, yeni ürün tasarımı ve üretimi daha hızlı hale gelirken, yaratıcı düşüncelerin kolayca hayata

geçmesine imkân vermektedir. Büyük işletmeler, sayılarının azlığı, ürün gelişimiyle ilgilenen birimlerinin sınırlı oluşu ve örgütlenme biçimi nedeniyle, yeniliklere direnen bir yapı göstermektedir. Ancak, küçük işletmelerin ayakta kalabilmesi mutlaka yenilikçi tasarım ve ürünlere bağlı olduğundan çok sayıda küçük ve orta ölçekteki işletme yeni arayışlar içine girmiş ve piyasada bir genişleme meydana gelmiştir. Burada ortaya çıkan yenilikler diğer sektörlerle de yansımakta ve zincirleme olarak tüm ülke ekonomisine etki edebilmektedir. Özellikle, KOBİ'lerdeki üretimin emek yoğun olduğu ve bu nedenle belli bir sermaye seviyesinde daha fazla istihdam sağladığı vurgulanmaktadır. KOBİ'ler özellikle geri kalmış bölgelerdeki istihdam açığına bir çözüm aracı olarak da değerlendirilmiştir (Pyke, 1998:1-5) .

Şehir sistemleri, endojen bölgesel kalkınmanın bir diğer dinamiğini teşkil etmektedir. Şehir alanı, beşeri yeteneklerin uzmanlaştığı ve farklılık arz ettiği, çeşitli ilişki ve mübadelelerin gerçekleştiği bir mekan olarak tanımlanabilecektir. İşletme odaklı hizmet aktivitelerinin şehirlerde gerçekleştiği bilinmektedir. Bu aktiviteler; piyasa aktiviteleri (dizayn, pazarlama, satış, promosyon, reklam, toptan taşımacılık ve perakende satışlar gibi), teknoloji bazlı aktivitelerden (ar-ge, teknoloji izleme ve uzman raporu hazırlama gibi), firmanın yönetimine yardımcı aktiviteler (finans, vergileme, sigorta, yönetim danışmanlığı, kalite kontrol ve teknik hizmetler gibi) oluşmaktadır. İlave olarak ticari fuarlar, teknoloji parkları, araştırma-eğitim merkezleri, ticaret merkezleri ve kültürel merkezler gibi karşılıklı ilişkilerin yoğunlaştığı alanlar şehirlerde yerleşmiş olup, buradaki aktiviteler de işletmelerle doğrudan ilintili olmaktadır.

Son olarak **yenilikçi çevre**, yerel üretim sistemlerine hayat veren özelliği ile endojen bölgesel kalkınma dinamiklerini tamamlayıcı bir özelliğe sahiptir. Bölge içindeki aktörlerin ilişkileri ve davranışları için gerekli norm, kural ve değerlerin yönlendirildiği bir alan olan çevre, dış dünyaya açılma ve yerel üretim sistemleri için gerekli spesifik kaynak ve bilgiyi temin etme yeteneğine kavuştuğunda yenilikçi bir nitelik kazanmaktadır. Yenilikçi çevre, her bir yörenin kalkınma dinamikleri üzerinde durmakta ve bunların temel kaynağına inmektedir. Bu yaklaşım, belediye, il ve ülke gibi farklı alansal düzeylerde uygulama özelliği göstermektedir ve yaklaşımın endojen bölgesel kalkınma üzerindeki etkisi bu anlamda yerel kaynakları harekete geçirmesi, yerel aktör ve faktörler arasında sinerji oluşturması, dış çevrede ki enerji ve

kaynaklardan istifade etme ve yenilik sürecinin sürekli olarak işlemesi şeklindeki gelişmelere bağlı olmaktadır.

Endojen bölgesel kalkınma yaklaşımının esas rolü, bölgelerin kendi öz kaynaklarına dayanarak bölgesel-refah yaratıcı mekanizmaları ortaya çıkarmasına dayanak olmak, bölgelerin kendi kalkınma süreçlerine egemen olmalarını ve bu süreci sahiplenmelerini sağlamaktır (Çakmak ve Erden, 2004:82). İçsel büyüme teorisi, sürdürülebilir kalkınmayı yaratmada ve devam ettirmede içsel yerel faktörlerin (internal local factors) önemini vurgulamış ve ekonomik gelişmede önemli girdiler olarak kabul edilen öğrenme, liderlik, sosyal sermaye, fiziksel altyapı, kurumlar ve insan kaynakları gibi geleneksel olmayan ekonomik değişkenlerin dikkate alınmasına katkıda bulunmuştur (Akpınar, 2005:3) .

Endojen bölgesel kalkınma yaklaşımının ortaya koyduğu üzere, yerel aktörler ve diğer dinamiklerin organize edilmesiyle bölgenin kalkınması için gerekli spesifik kaynaklar ortaya çıkarılabilecek, orijinal çözüm yolları geliştirilebilecektir. Bunlar için cazibe merkezleri yaratmak ve bu yönde modeller ortaya koymak kaçınılmaz görülmektedir.

1.6.2.2. Cazibe Merkezi Modelleri (Attraction Models)

Cazibe (çekim) merkezi modelleri, birçok yerleşim birimi tarafından kullanılan bir ekonomik gelişme modelidir. Bu teorinin altında yatan temel varsayıma göre, bir yerleşim birimi, sanayicilere sübvansiyon ve teşvikler teklif ederek piyasadaki payını değiştirebilmektedir. Bu yeni işletmenin üreteceği ekonomik refah artışı ve vergilerle, teşvik ve sübvansiyon harcamalarının finanse edileceği varsayılmaktadır. Bu modele uygun yeni anlayışa göre amaç, fabrikalardan ziyade girişimci ruhlu insanları, nitelikli işgücünü ve belirli sosyo-ekonomik grupları yerleşim birimine çekmektir. Yeni orta sınıf göçmenler bir yerleşim birimine hem satın alma gücü, hem de kapasiteli girişimciler getirmektedir. Tüm bunların neticesinde, yerleşim birimleri ilgilerini firmaları çekmeden insanları çekmeye kaydırmışlardır (Özgür ve Erdal, 2003:356) .

Bir cazibe merkezi yaratmanın bir anda yapılabilmesi elbetteki mümkün değildir ve dünyadaki pek çok yerleşim birimi kendilerini bir çekim merkezi haline getirmek adına çeşitli programlar ve politikalar uygulamaktadırlar. Burada daha çok her merkezin bir diğerine göre karşılaştırmalı bir üstünlük elde etme çabası dikkati çekmektedir. Bu

bağlamda, ülkemizde de aynı amaca yönelik çabalar yerini bulmaya başlamıştır. Özellikle alt yapı yatırımlarının öneminin büyük olduğunu gördüğümüz çekim merkezi olmaya yönelik faaliyetlerde, yerel idareler ve/veya bölgesel kalkınma teşkilatlarınca yapılacak hamleler, oluşturulacak bölgesel kalkınma ajansları, organize sanayi bölgeleri, teknoloji merkezleri ve hatta işletmelerin iş, eğlence, teknik, haberleşme, araştırma, ulaşım gibi her türlü ihtiyacını bir arada karşılayacak özel şehirlerin kurulması ile cazibe merkezi haline gelecek olan yerleşim birimlerinin artmasıyla, mevcut dinamikler bölgesel ve yerel kalkınma yaklaşımlarının farklı ve yeni itici güçleri olarak literatürlerdeki yerlerini de sağlamlaştırabileceklerdir (DPT, 2000-a).

Bölgesel kalkınmada yeni yaklaşımların itici güçlerine şu şekilde yer vermek mümkündür:

A. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA)

Küreselleşen dünyada şehirler ve bölgeler yerelliklerine özgü ekonomik kalkınma politikaları geliştirerek pazarlara eklenme sürecindedir. Özellikle 1960'lerde ulus devletin modernizasyonu kapsamında bölge kalkınma politikaları önemli bir odak noktası olmuş ama 1970'lerdeki bir seri ekonomik krizin ardından duraklama sürecine girmiştir. Ancak Avrupa'da 1970'li yıllardan sonra özellikle 1990'lı yıllara yakın zamanlarda bölgeyi, ekonominin ve ekonomik kalkınma politikalarının uygulanabileceği en uygun ölçek olarak tanımlayan yeni bölgeselcilik yaklaşımları ortaya çıkmıştır.

Bölgesel politikaların özü tabandan tavana politika, firmalar arası ağlar etrafında oluşan koordinasyon ve kamu-özel ortaklığına dayanmaktadır. Aslında sorumluluğun hükümet ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında paylaşılması gerekliliği, yerel kalkınma için odak noktasıdır. Bu vizyon altında yatan prensip, daha çok sayıdaki aktörün ve bunlar arasındaki daha yakın koordinasyonun, kamu politikalarının daha etkili dizaynını ve uygulamasını sağlamasıdır. Bu tip bölgesel politikaları gerçekleştirebilmek ise yerel bilgi ve bağlantılarla mümkündür. Bu amaçla bugün de birçok Avrupa ülkesinde görüldüğü gibi tabandan tavana yaklaşımla bölgesel kurumlara aktarılmıştır. Tabandan tavana yaklaşım birtakım avantajlar getirmektedir. Halkier Danson ve Damborg'a göre (Berber ve Çelepçi, 2005:146-147) ;

- Bölgesel politikalara tabandan tavana yaklaşımda personel, firmalarla birebir ilişki içerisinde olacağı için, daha etkili ve bürokrasiden uzak ilişkiler kurulabilecektir.
- Yarı özerk bir konum bir yandan siyasi müdahaleleri önlerken, diğer taraftan ekonomideki yapısal sorunlara uzun vadeli bir açıdan bakılmasını sağlar.
- Bölgeye siyasi desteğin dolaysız ve etkili olarak girebilmesine yol açar.

Tablo 1. Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı
Yeni Tabandan Tavana Yaklaşım

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal Merkezi Yönetime Bağlı Yapı Bürokratik Genel Yaklaşımlar	Bölgesel Yarı Özerk Yapı Esnek İhtisaslaşmış Yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgelerarası Eşitlik Ulusal Ekonominin Büyümesi	Bölgelerarası Rekabet Bölgesel Ekonominin Büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/İhtiyari Sorunlara Tepki Veren (Reactive)	İhtiyari Sorunları Öngörerek Geliştiren (proactive) Önlem
Politika Araçları	Bürokratik Düzenlemeler Mali Yaptırımlar Danışmanlık Servisleri Kamu Hizmetleri	Finansal Yaptırımlar Danışmanlık Servisleri Kamu Hizmetleri

Kaynak: Berber ve Çelepçi, 2005:147

Bölgesel kalkınma politikaları ve stratejileri geliştiren söz konusu bölgesel kurumlardan bir tanesi de Bölgesel Kalkınma Ajanslarıdır (BKA). Yani, BKA'lar bölgesel gelişme politikalarının araçlarından biridir.

BKA'lar birçok ülkede 1950'li ve 1960'lı yıllardan bu yana bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere faaliyet gösteren kamunun finansman sağladığı bölgesel ekonomik gelişmeyi özendirmek üzere tasarlanmış; çalışma alanı merkezi ve yerel hükümetler dışında olan kurumlardır (Kayasü vd.,2003:7).

A.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Hedefleri

BKA'ların en belirgin hedefi, belirli bir bölgenin ekonomik kalkınmasıdır. BKA'ların hedefleri, uzun dönemli bölgesel ekonomik kalkınma için uygun koşulların yaratılması gibi açılardan ekonomik, bölgenin çekiciliğini arttırmak açısından çevresel, bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesini sağlama gibi açılardan sosyal olarak sınıflandırılabilir. Temeldeki kuruluş nedenleri hedeflerine uyarlanabilecek olan

BKA'ların ortak çabaları; bölgesel stratejilerin uygulanması, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel/bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde özetlenebilecektir (Maç, 2006:1).

Hedeflerin uygulanmasında bir BKA için bölgedeki potansiyel aktörlerin, kaynakları ve çabaları önemlidir. BKA'ların gelecek için saptayacağı hedefler; rekabete dayanan bir iş çevresinin oluşturulması, dünya kalitesinde işgücü yetiştirilmesi, altyapının geliştirilmesi, devlet desteğinin sağlanması, çevrenin ve sağlığın iyileştirilmesi, etkili kurumların oluşturulmasıdır (www.mersin-ka.org).

A.2. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Finansal Kaynakları

BKA'lar, genel bütçeden, yerel kaynaklardan ve özel fonlardan finanse edilmektedir. Ajanslara devlet başlangıçta nakdi ve emlak şeklinde aynı sermaye tahsis etmektedir. Ayrıca ajanslar, sanayileşmeyi desteklemeyi hedefleyen çeşitli devlet fonlarına ve bu fonların kullanımına göre proje sunarak kredi almaktadırlar. Finansal kaynakları, hizmet ettikleri alanın büyüklüğüne yasal yapılarına ve sundukları hizmetin kapsamına göre farklılık gösteren birçok BKA, ödeneklerini, kendilerini destekleyen politik yapılardan sağlanan doğrudan fonlar, politik desteklerden sağlanan dolaylı destekler; çalışma yerleri, iletişim olanakları, hizmetler ve dışarıdan sağlanan gelirler ve uluslararası fonlar ve projelerden karşılamaktadırlar (www.eurada.org). Avrupa Birliği (AB) ve Dünya Bankası (DB) tarafından bölge kalkınma ajanslarına fon sağlanmaktadır. Finansman konusunda özellikle “Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu” (ABKF) ve “Ön Katılım İçin Yapısal Araç Fonu”(ÖKYAF) devreye girmektedir (Demirci, 2003) .

A.3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri ve Politika Uygulama Alanları

BKA'ların faaliyetlerini altı ana gruba, stratejik girişimlerini ise beş ana gruba ayırabiliriz (<http://www.igeme.org.tr>):

Faaliyetleri; içsel kalkınma, yabancı yatırım çekme, girişimlere verilen hizmetler, yerel ve bölgesel yetkililere verilen hizmetler, eğitim hizmetleri ve

uluslararası eylemlerdir. Stratejik girişimleri; iş alanlarına finansal yardım, iş ve işle ilgili faaliyetlere çalışma alanları sağlanması, KOBİ'lere danışmanlık, yardım ve destek sağlanması, bölgenin uzun vadede kalkınma kapasitesini arttırma projeleri ve sosyal gelişmeler olarak sıralayabiliriz.

Günümüzde en önemli hedefi dış yatırımların bölgeye çekilmesi oluşturmaktadır. Burada BKA'ların konumu uluslararası sistemde hedef ekonomileri ve şirketleri belirlemek, bölgede dışa dönük ekonomi yaratma stratejisi geliştirmek, dış yatırımcı ile bölge arasında karşılıklı güven ortamı yaratmaktır.

B. Bilim Parkları ve Teknoparklar

Günümüzde toplumların ekonomik kalkınmasını belirleyen ve şekillendiren en önemli etken, teknolojik gelişme ve bilimsel alandaki ilerlemedir. Bilgi çağını yaşayan dünyamızda, teknoloji alanındaki değişim çok süratli olmaktadır. Sadece teknoloji ithali ile sanayileşmesini gerçekleştirerek kalkınmayı amaçlayan gelişmekte olan ülkeler, ithal edilen teknolojinin kısa bir süre içinde yeterliliğini ve geçerliliğini kaybetmesi, bunun sonucunda rekabet etme olanağının ortadan kalkması nedeniyle artık bu imkânı kaybetmiş durumda gözükmektedirler.

Yeni teknoloji tabanlı işletmelerin oluşumu ve var olan işletmelerin de gelişmesinin sağlandığı yerler olan bilim parkları ya da teknoloji parklar/teknoparklar özellikle de üniversiteler ve araştırma kuruluşlarındaki bilimsel çalışma sonuçlarının uygulamaya aktarılmasında oldukça etkili oluşumlardır.

Ekonomik ve sosyal şartlar dünyanın çeşitli ülkelerinde hatta aynı ülkenin çeşitli yörelerinde farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle teknoparklar, örgütlenişleri, amaçları, sunmakta oldukları hizmetler, idari yapıları bakımından birbirinden oldukça farklı bir yapı gösterirler. Dolayısıyla teknoparklar için tek ve kapsayıcı bir tanım yapmak zordur. Sanayileşmiş ülkelerde önemli örnekleri olan bilim parkları, bilim ve teknolojinin kendi kaynaklarını yaratarak, endüstri ile iç içe dinamik gelişime yöneldiği Bilim ve Teknoloji merkezleridir.

Teknopark kuruluş amaçları şöyle sıralanmaktadır (Ay, 2003:2 ; <http://www.eosb.org.tr>) :

- i. Kent çevresinin canlandırılması,
- ii. Yüksek teknoloji kullanan sektörlerde istihdamın büyümesini sağlamak ve buna bağlı olarak ileri teknoloji ürünlerini geliştirmek,
- iii. Bölgearası gelişmişlik farkını azaltmak ve bölge kalkınmasını sağlamak,
- vi. Uzun dönemli istihdamın artışı ve yenilik kaynağı olarak, teknoloji kökenli küçük işletmelerin ve ortaklıkların ortaya çıkarılmasını sağlamak, küçük teşebbüslerin kurulması ve gelişmesini teşvik etmek
- v. Yerel yönetimleri teknolojik gelişmede aktif hale getirmek,
- vi. Araştırma geliştirme çabalarının bölgesel ve yerel ekonomide yeniden yapılanmanın sağlanmasına katkıda bulunmak,
- vii. Bölgesel yenilik yaratma çabaları için altyapının oluşturulmasını sağlamak,
- viii. Bölgesel kaynaklar ile bölgenin araştırma kapasitesi ve yüksek öğretim kurumları arasında daha verimli ve aktif ilişkiler kurmak,
- ix. Ürün yeniliğinin oluşmasında yardım sağlayarak, yerel sanayinin canlandırılmasını ve modernizasyonunu teşvik etmek,
- x. Diğer bölgelerden yüksek teknolojili firmaları yöreye kazandırmak.

Bölgesel ekonomik kalkınmayı hızlandırmak için önemli bir araç olarak beliren teknoparklar Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya gibi ülkelerde kapsamlı olarak ele alınmış ve devlet tarafından parasal olarak desteklenmiştir.

Ülkemizde teknopark hareketi düşünce olarak, ilk defa 1986 yılında gündeme gelmiş ve daha sonraları, kalkınma planlarında yer almaya başlamış, bilim ve teknolojinin sonuçlarının uygulamaya aktarılması ve üniversite-sanayi işbirliğinin tartışıldığı ortamlarda konuşulur olmuştur. Türkiye'de teknopark olgusu çerçevesinde ilk adım 1991 yılından itibaren atılmış, KOSGEB'in girişimi ile ODTÜ ve İTÜ'de birer tane Yenilik Merkezi türünde, Teknoloji Geliştirme Merkezi açılmıştır. Bununla beraber 1997 yılında da Eskişehir Sanayi Odası, Organize Sanayi Bölgesinin kuzeyinde bulunan 2 milyon metrekarelik bir alan üzerinde "Bilim Parkı" kurma çalışmalarına başlanmıştır (<http://www.eosb.org.tr>) .

Bilim parkının/tekno parkların işletilmesini kar amaçlı veya kar amaçlı olmayan bir yönetici şirket üstlenmekte ve bu şirketin yönetim tecrübesi parkın başarısını belirlemede kıstas olarak alınmaktadır. Parka gelen firmaların beklentilerinin karşılanması ile parkın başarısının doğru orantılı olduğu düşünüldüğünde, bu bağlamda

hayatta kalan firma sayısının başarı kriteri olarak kullanıldığı hemen anlaşılacaktır. Parkın içinde yer alacak firmalara teknoloji, know-how, uzmanlık, yetişmiş uzman öğrenci, güçlü laboratuvar imkânları, özel cihazlar v.b. olanakları sağlayabilecek güçlü üniversite veya araştırma kuruluşlarının varlığı, deneyimli akademisyen ve sanayicilerden oluşan uyumlu ve etkin bir yönetim, devletin ve yerel yönetimlerin, özellikle altyapı çalışmalarındaki katkılarının sağlanması adı geçen parkların kuruluş ve işleyiş esasını oluşturan özellikleridir (Ay, 2003:7; Dulupçu, 2005:2) .

C. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)

Organize Sanayi Bölgeleri, sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, kentleşmeyi yönlendirmek, çevre sorunlarını önlemek, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, imalat sanayi türlerinin belirli bir plan dahilinde yerleştirilmeleri ve geliştirilmeleri amacıyla, sınırları tasdikli arazi parçalarının gerekli alt yapı hizmetleriyle ve ihtiyaca göre tayin edilecek sosyal tesisler ve teknoparklar ile donatılıp planlı bir şekilde ve belirli sistemler dahilinde sanayi için tahsis edilmesiyle oluşturulan ve bu Kanun hükümlerine göre işletilen mal ve hizmet üretim bölgeleridir (<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr>).

Planlı kalkınmanın bir gereği olarak geliştirilmiş olan OSB'ler, ülkemizde sanayileşmenin çevreye verebileceği zararı en aza indirebilmek açısından en uygun modeller arasındadır. OSB modeli, ülkemizin planlı kalkınma anlayışı içerisinde takip ettiği bir sanayileşme şeklidir. 2006 yılı itibariyle ülkemizdeki toplam OSB'lerin sayısı, Marmara Bölgesi'nde 52, Ege Bölgesi'nde 41, İç Anadolu Bölgesi'nde 37, Karadeniz Bölgesi'nde 36, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 22, Akdeniz Bölgesi'nde 17 ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde 10 adet olmak üzere toplamda 215'dir. Bunun yanında 2006 yılı yatırım programında yer alan 107 firma daha bulunmaktadır ve firmaların 2006-2009 yılları arasında değişmek üzere bitirilmeleri amaçlanmaktadır (<http://www.anadolu.org.tr>; <http://www.sanayi.gov.tr>).

Her ne kadar kuruluş, tip ve organizasyon olarak farklılıklar görülse de sanayi bölgeleri belli bir coğrafi bölgede işletmelere yönelik belirlenmiş yargı ve yetki haklarını elinde bulunduran tek bir otorite tarafından yönetilen, çeşitli sanayiler tarafından oluşturulmuş bölgelerdir. Sanayi bölgeleri altyapı maliyetini düşürüp mahalli ve bölge ekonomisini hareketlendiren endüstriyel gelişim için etkili bir araçtır. Bu yönden bakılacak

olursa sanayi bölgeleri toplumlara ekonomik ve sosyal yararlar sağlamaktadır. Fakat diğer yandan çevreye olan zararlı etkileri de göz ardı edilmemelidir.

OSB'lerin uzun planlama süreci içerisinde çevre yatırımlarının daha dikkatli ve planlı yapılması gerekmektedir. Sanayi bölgelerinin çevresel etikleri hem planlama, hem de işletme safhasında doğmaktadır. Kötü yönetilen bir sanayi bölgesi hava ve su kirliliği, gürültü problemi ile sanayi kazalarına yol açabilir. Böyle bir tehlikenin önüne geçilebilmesi için sanayi bölgelerinde çevre yönetiminin oluşturulması önem taşımaktadır (<http://www.bcm.org.tr>).

OSB'lerin neden olabileceği olumsuz koşullara karşın OSB'nin kendisinin oluşumunda karşımıza çıkan başka birtakım olumsuz durumlar söz konusudur. Bunlar (DPT, 2000-a) ; i. Kaynak sorunu, ii. Müteşebbis teşekküllerin tüzel kişiliğinin olmaması, iii. Mahalli idarelerin ilgisizliği, iv. Müteşebbis teşekküllerce arsa spekülasyonu yapılması, v. Yer seçimi sırasında karşılaşılan sorunlar, vi. Kamulaştırma sırasında karşılaşılan güçlüklerdir.

Mevcut olumlu-olumsuz koşullardan sonra OSB'lerin yapımındaki ana politikaları, şehirlerin planlı gelişmesi, sanayinin az gelişmiş bölgelere yaygınlaştırılması, tarım alanlarının sanayide kullanılmasının önlenmesi, ortak arıtma tesisleri ile çevre kirliliğinin önlenmesi, alt yapı ve sosyal tesisleri hazırlanmış ucuz arsa arzı ile sanayinin teşvik edilmesi olarak sıralamak mümkündür. Tüm bu yönleriyle kentsel gelişmeyi istenen yerde sağlayacak bir araç olarak kullanılabilir olan OSB'ler aynı zamanda çevre kalitesinin belirli bir düzeyde tutulmasını sağlayabilecek en uygun çözüm yolu olarak da karşımıza çıkmaktadır (İAV ve ASO, 1995:46).

Tüm yeni bölgesel kalkınma yaklaşımlarının vardığı sonucu değerlendirecek olursak, görüleceği üzere, küçük ve orta ölçekteki işletmelerin sermayenin tabana yayılmasını kolaylaştırmaları, değişen teknolojilere çabuk uyum sağlamaları ve bölgesel gelişmeye olumlu bir katkı sağlamaları yönüyle, bölgelerin sürdürülebilirlik, katılımcılık konularında gösterdiği hassasiyet ve yerel aktörlerin kalkınmaya yaptığı katkının ortaya konmasıyla, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlarla dünya ölçeğinde rekabet edilebileceğini gösteren tavrıyla ve daha sayılası pek çok özelliğiyle yeni bölgesel kalkınma yaklaşımları eskinin neden bugüne ait olmadığını da bu şekilde doğrulamıştır.

Eskisiyle olsun, yenisiyle olsun hiç eskimeyen bir konuya bu noktada açıklık getirmekte fayda vardır. Bölgesel/yerel kalkınma konusunun gündeme gelişiyle birlikte ulus-devletin konumu da sorgulanmaya başlamıştır. Ulus-devletin egemenlikçi yapısının, etkinliğinin tehlikeye düştüğünü ortaya koyan düşüncelere karşın, bölgeselleşme ve yerelleşmenin ortasında birleştirici bir rolü olduğuna ilişkin inançlar da konumu hakkında bir fikir sahibi olmamıza yardımcı olmaktadır.

1.7. Bölgeselleşme/Yerelleşme Sürecinde Ulus Devletin Konumu

Bölgesel/yerel kalkınmanın içerdiği kavramlar olan bölgeselleşme ve yerelleşmenin ulus devlet konumunu nasıl etkileyeceği hakkında akıllarda soru işaretlerine yol açabilecek olan önemli noktalar vardır ve bunlara açıklık getirmek gerekmektedir.

Bölge ile ulus-devlet arasındaki ilişki, merkezi yönetimin, ulusal düzeyde sadece homojen alanların varlığını vurgulamasıyla, mevcut devlet ve toplum sisteminin merkezileşme eğilimleri göstermesine sebep olmasının politik bir tepki kuvvetine ve aynı şekilde başka biçimde bir mekansal biçimlendirme rekabetine yol açması şeklinde tanımlanabilecektir (Özel, 2004:7). Yani, mekansal (yerel) düzeyde temel şekillendirici aktörün devlet mi yoksa bölgeler mi olacağı konusunda bir yetki tartışması meydana gelmektedir.

Konuya Avrupa Birliği'ndeki bölgeselleştirme süreci açısından baktığımızda, ulus devletlerde bölgecilik korkusu salmadan bölgesel yönetimin güçlendirilmeye çalışıldığı bir işleyişe tanık olmaktayız. Adem-i merkezîyetçi bir anlayışla gerçekleştirilecek bu dönüşüm nötr ve yönetsel anlam taşıyan bir oluşumdur (Mengi ve Algan, 2003:84). Günümüzde Avrupa'nın, daha küçük birimlere, bölgeselleşmeye doğru bir eğilim taşıdığı; bu gelişmenin ise, artan "tek Avrupa" düşüncesi ile yakın ilişkisi olduğu belirtilmekte ve bugün ulaşılan ya da amaçlanan "tek Avrupa" şeklindeki bütünleşmeye ve bu bütünleşmenin sonuçlarından biri olan ulus-devletlerin öneminin giderek azalması sürecine bir tepki olarak, değişik bölge halklarının ve etnik azınlıkların kendi farklılıklarının bilincine, eskisine göre daha fazla vardıkları dile getirilmektedir (Özel, 2004:4).

Klasik anlamda yerelleşme ise, ulus-devlet bütünü içerisinde merkezi yönetimden yerel yönetimlere doğru yetki, görev ve kaynak aktarımını ifade etmektedir.

Bu anlamda yerelleştirme, yerel yönetimlerin ulus-devlet bütünü içinde merkezi yönetime oranla güçlendirilmesidir (Köse, 2003:25). Ohmae ve Reich gibi yazarlara göre ulus-devletler, küresel sistemin yerel otoriteleri olarak algılanmaktadırlar (Hirst ve Thompson, 2000:209).

Küreselleşmenin kaçınılmaz gerekleri haline gelmiş olan bölgeselleşme ve yerelleşme sürecinde ulus-devlet, yetkilerinin birçoğunu bir taraftan uluslararası kuruluşlarla diğer taraftan da yerel otoritelerle paylaşmaya mahkum olmuştur. Bir zamanlar ulus-devletin sorumluluk alanı içinde yer alan savunma, ekonomik yönetim gibi pek çok alan artık büyük ölçüde uluslararası kuruluşlar ya da bölgesel düzeydeki siyasi ve ekonomik birlikler temelinde koordine edilmektedir. Tüm bu aşamalarda, uluslararası arenalarda bölgelerin ve mahalli toplulukların öne çıktıkları, söz ve oy sahibi haline geldikleri, küresel aktörler tarafından milli devlet bir yana bırakılarak muhatap alındıkları görülmektedir. Aslında bu bakımdan yaşananlar, uluslararası ilişkilerde global gerçeklerden hareket ederek küresel düşünmeyi, otarşizm yerine dışa açılmayı, dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi; ülke içinde ise, merkezi yönetim kanalıyla ekonomiyi ve siyaseti yönlendirme yerine yerel yönetimleri daha fazla güçlendirmeyi ifade etmektedir. Ancak birbiri ile çelişir gibi gözükse de bu iki sürecin birbirini besleyen tek bir projenin unsurları olduğu söylenebilir (Köse, 2003:25 ; Aktan ve Şen, 1999:18-19 ; Çalt, 2005:3).

Ulus devletlerinin tayin edici mekansal rollerine karşın küreselleşme sürecinde uluslararası ve bir ölçüde de uluslar ötesi bir siyasal kültür gelişmeye başlamıştır. Yönetişim, uluslar ötesi olmak yolundaki evresinde devreye giren ve odaksal devlet anlayışını çözen yeni bir kültür niteliği kazanmıştır. Bağımsız ulus devletler ya gerekli işlevleri kendileri yerine getirerek ya da diğer aktörlerin sınırlarını belirleyerek kendi topraklarında herhangi bir faaliyetin nasıl yürütüleceğini belirleme hakkına sahip oldukları ve bunun ayırıcı özellikleri olduğu iddiasında olmuşlardır. Yani yönetişim işlevi üzerinde tekel istemektedirler. Genel kullanımda “yönetim” kelimesini bölgesel bir topluluğun hayatını düzenleyen ve kontrol eden devlet kurumlarıyla açıklama eğilimi de bundan kaynaklanmaktadır. Öte yandan “yönetişim” sadece devlete ait bir alan olmamakla birlikte, kamu-özel, devlet-devlet dışı, ulusal-uluslararası kurum ve pratikler tarafından yerine getirilen bir işlev özelliği sergilemektedir. Yönetişimin farklı düzeyleri ve işlevleri, işbölümünü sağlamaştıran bir kontrol ayrımı içerisinde

birbirlerine bağlanmayı gereksemektedirler. Eğer bu gerçekleşmezse dürüst olmayanın sömürüsü ile şansız olanlar yönetişimin farklı boyut ve aktörleri arasındaki boşluğa düşeceklerdir. Yönetici güçler (uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel güçler) görece iyi bütünleşmiş bir sistemde birleştirilmek ihtiyacındadırlar. Aksi halde söz konusu boşluklar, yönetişimin her düzeyde aşınmasına sebep olacaklardır. Buradaki mesele, böyle tutarlı bir sistemin gelişip gelişmeyeceğidir ve aslında ulus-devlet bu “birleşme” işleminin merkezi konumundadır. Devletlerin güçlerini, yukarı doğru uluslararası düzeye, aşağı doğru da ulus altı aktörlere dağıtma pratikleri ve politikaları, yönetim sistemini bir arada tutacak eklem yerleridir. Ulus-devlet artık, kendi otoritesiyle, belirli bir toprak parçası üzerinde, tüm boyutlarıyla politik sonuçlar yaratmaya muktedir, “yöneten” bir güç olarak değil, yönetim biçimlerinin önerildiği, meşrulaştırıldığı ve kontrol edildiği bir konum olarak görülmelidir. Günümüzde ulus-devlet, gücün dünya düzeyinden yerel düzeylere uzandığı karmaşık bir sistemde, bir güçler ve politik aktörler sınıfıdır; ancak, toprak ve nüfusla ilişkilerinden ötürü bir merkezîyet taşımaktadır. Devletler, kendi topraklarında çok güçlü ve mutlak kudret sahibi oldukları için değil, bir bölgenin sınırlarını güvenlik altına aldıkları ve demokratik oldukları sürece bu sınırlar içinde yaşayan vatandaşların temsilcileri oldukları için egemen kalmaktadırlar. Eğer bugün “egemenlik” ulus-devletlerin ayırıcı bir özelliği olarak belirleyici bir öneme sahipse, bunun sebebi, devletin güç transferinde ya da “üzerinde” veya “altında” yeni güçler belirlemede meşruiyetin kaynağı rolüne sahip olmasıdır: Devletlerarası anlaşmalarla uluslararası yönetim biçimleri oluşturup, devam ettirmek yoluyla “üzerinde”; kendi topraklarında merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasındaki, ayrıca sivil toplumda kamunun tanıdığı özel yönetimler arasındaki güç ve otorite ilişkilerinin anayasal düzenlemesi yoluyla da “altında” yeni güçler belirlemesi söz konusudur (Hirst ve Thompson, 2000:218-227).

Ulus-devlet hala en önemli merkezdir, çünkü güç dağılımı süreci, diğer yönetimlere şekil ve meşruiyet verecek düzenleme süreci olarak yönetim sanatının temel uygulayıcısıdır. Bugün ulus-devlet, geleneksel görünümüyle, tek egemen güç olarak değil, uluslararası yönetim düzeyleri ve gelişmiş halkları arasındaki kaçınılmaz bir bağlantı mekanizması olarak ortaya çıkmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİŞMİŞ ÜLKE DENEYİMLERİYLE BÖLGESEL/YEREL KALKINMA

2.1. AB, OECD ve Türkiye’de Bölgesel/Yerel Kalkınma

2.1.1. AB ve Bölgesel Kalkınma

Adına küreselleşme denilen yeni dünya düzeni AB’nin sadece kendi üyeleri arasında değil, Birliğin tamamını oluşturan bölgeler arasında da değişik düzeylerde yaşam standartlarına neden olmuştur. Birliğe yeni katılacak olan ülkelerdeki gelişmişlik düzeyinin de ne kadar gerilerde olduğu hesaba katıldığında tüm bu dengesizliklerin yaratacağı olumsuz etki ekonomik ve sosyal dayanışmayı ve Birliğin tamamında bir bütünleşmenin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Bölgeler arasındaki farkların azaltılmaya çalışılması gayesi, AB’yi bir bölgesel politika oluşturma sürecine götürmüştür. Bölgesel kalkınma oluşturmaya götüren nedenlerden biri, bölgelerarası gelişmişlik açısından önemli farklar bulunması ve bu farklılıkların zaman içerisinde devam etmesi, hatta büyümesidir. Özellikle AB bünyesinde düşünüldüğünde, ekonomik birliğin güçlendirilmesi, dengeli bir kalkınma için farklılıkların azaltılması ve daha az gözetilen geri kalmış bölgelerin kalkındırılması amaçlanmıştır. Diğer bir neden, sanayileşmenin merkeze doğru toplanma eğilimidir. Taşıma maliyetlerini azaltan ölçek ekonomilerinden yararlanma amacı, finansal ve diğer hizmetlerin yine merkezlere yığılması, ulaşım ve haberleşme imkânlarının da bu bölgelerde daha çok gelişme eğilimi göstermesi, sanayi merkezlerini daha çekici hale getirmektedir. Güçlü bir bölgesel politikanın olmaması, merkeze yığılma etkisini daha da güçlendirecektir. Başka bir nedense, ülkeler arasındaki verimlilik farklarıdır. Malların serbest dolaşımı ile verimliliği yüksek olan ülkelerdeki üretim daha düşük maliyetli olacak, parasal birliğin geçerli olması halinde verimliliği düşük olan ülkelerin ithalatı artacak ve dış denge bozulacaktır. Bu yüzden dezavantajlı ülkeler bu durumu aşana kadar bölgesel yardımlara ihtiyaç duyacaklardır. AB’de bölgesel politika oluşturmanın gereklerinden bir diğeri de, ulusal devletlerin yurt içi üretimi korumak için yüksek miktarlarda devlet yardımı vererek, kaynakların etkinsiz kullanılmasına neden olmasıdır (Pınar ve Arıkan, 2003:96).

Bölgesel bir politika oluşturmaya dair sayılan tüm nedenlerden sonra AB'nin başlıca bölgesel hedef ve politikaları şu şekilde sıralanabilecektir: Sosyal, ekonomik ve mekansal bütünleşme, çevrenin korunması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, taşımacılık, telekomünikasyon ve enerjide Trans-Avrupa ağı kurularak Birliğin çevre bölgelerinin merkezlerine bağlanması, bütünleşik bir sosyoekonomik ve coğrafi bilgi sisteminin kurulması, orta büyüklükteki kentlerin birbiriyle işlevsel bağı güçlendirecek gelişmelerin sağlanması ve alt bölgelerin sorun ve mevcut kaynaklarına ağırlık verilmesidir (Aydemir, 2002:3). AB özellikle üç hedef üzerinde yoğunlukla durmuş, planlarını bu yönde yapmaya gayret göstermiştir. Bu hedefler; geri kalmış bölgelerde rekabet gücünü artırarak ekonomik uyumu sağlamak, iş olanaklarını çoğaltmak ve iyileştirmek suretiyle geri kalmış olan bölgelerin ekonomik ve toplumsal dönüşümünü desteklemek ve kırsal ve kentsel kesimlerde dengeli bir kalkınmayı teşvik ederek, ekonomik anlamda bir çeşitlenme gerçekleştirmektir. Bu üç hedefte de ülke kaynaklarının verimli kullanılmasına özen gösterilmiş, ülkenin uzun dönemli refah ve gelişme stratejilerini uygulamaya yönelik kalkınma planlarına yer verilmiştir.

AB'nin bölgesel kalkınmaya ilişkin yaklaşımının temel özellikleri arasında katılımcılığın her alanda teşvik edilmesi, bu alandaki yerel potansiyelin harekete geçirilmesi ve güçlendirilmesi suretiyle etkinliğinin artırılması, son olarak da ekonomik ve sosyal kaynaşmaya gerekli vurgunun yapılması sayılabilir. Ekonomik ve sosyal kaynaşmanın (kohezyon), Topluluğun çeşitli bölgeleri arasında birbirine kıyasla gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki farklılıkları azaltma amacı Birliğin vazgeçilmez bir ögesi olarak kabul edilmiştir (Avrupa Komisyonu, 1996:3) .

AB'de bölgeler yapılarına ve fonksiyonlarına göre planlama bölgeleri, yönetim bölgeleri, sınır ötesi bölgeler, türdeş bölgeler ve kutuplaşmış bölgeler biçiminde gruplandırılabilir (Mengi, 2001:23-24): Kutuplaşmış bölgelerin en önemli özelliği, merkezi kademe ile çevresi ve alt kademeler arasındaki fiziksel ve ekonomik bağımlılıktır. Almanya'daki Münih Bölgesi bu gruba örnek olarak verilebilir. Türdeş bölgeler; dağlık bölgeler, kıyı bölgeleri, sınır bölgeleri ya da tarım bölgeleri gibi ortak kimi özelliklere sahip klasik bölgelerdir. Sınır ötesi bölgeler, sınır ötesi işbirliği ile oluşan bölgelerdir. Bu bölgeler aracılığı ile sınır bölgelerinin geliştirilmesine, az gelişmiş alt yapının iyileştirilmesine ve kültür alışverişinin sağlanmasına çalışılmaktadır. Diğer taraftan belli tarihsel geçmişe sahip, çoğunlukla yapay olarak

oluşturulan yönetim bölgeleri vardır. Fransa'daki iller buna örnek olarak gösterilebilir. Bağımsız bölgeler örneğin Korsika, Azor, Grönland, Sicilya ve Sardunya anayasalarla güvence altına alınmışlardır. Planlama bölgelerine gelince; bu bölgeler, AB ülkelerinde devlet ve yönetim yapılarından bağımsız olarak vardır. Belli amaçlarla kimi programların uygulanması aşamasında ve AB düzeyinde devlet ve yönetim yapılarından bağımsız hareket edilmektedir. Belli amaçlarla kimi programların uygulanması ve AB düzeyinde sürdürülebilir gelişmenin gerçekleştirilmesi için oluşturulan bu bölgelerde hedef; ekonomik kaynakların kullanımı, devlet yatırımları için en uygun yönetim ölçeğine ulaşmaktır.

AB'de bölgeler planlama ve teşvik yönünden 1., 2. ve 3. düzey olmak üzere kümelere ayrılmaktadır. Bu düzeyler Birlik terminolojisinde NUTS (Nomenclatures des unites territoriales statistiques- İstatistik İçin Bölge Birimleri Sistematiği) I, II, III olarak adlandırılmakta, planlama ve teşvikler buna göre yapılmaktadır. Örneğin, I.düzeyde Alman Eyaletleri, İngiliz ekonomik planlama bölgeleri; II. Düzeyde İspanya'daki özerk bölgeler ve Almanya'daki iller; III. Düzeyde ise Almanya'daki ilçeler, İspanya ve Fransa'daki iller, İrlanda planlama bölgeleri yer almaktadır (European Commission, 2001).

AB'de uygulanmış olan bölgesel kalkınma politikalarının başarısını ele almak istediğimizde en başarılı örnekler arasında İtalya'nın güneyinde bulunan Mezzogiorno'yu kalkındırma politikası örnek olarak verilebilecektir. Mevcut politikada ana hedef, kuzey-güney arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması olmuştur ve geçmiş dönemlere bakıldığında bu farkın giderilebildiği söylenebilecektir (MGK, 1993:399).

AB'de bölgeler arasında kaynaşma yani kohezyonu sağlayabilmek için oluşturulmuş yine AB'ye ait araçlar vardır. Bunlardan ilki yapısal fonlardır, diğerleri kaynaşma fonu ve Avrupa Yatırım Bankası kredileridir (www.kobinet.org.tr; <http://ec.europa.eu>).

2.1.1.1. AB Mali Araçları

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 130a/2 maddesinde AB'deki bölgeler arasında bulunan gelişme farklılıklarını, kırsal alanların geri kalmışlığını azaltmak için yapısal politikalar uygulanacağı belirtilmektedir (EPP Group of the European Parliament, 1983:98). Bu politikaların finansmanı ise Bölgesel Gelişme Fonu, Tarım

Fonu ve Sosyal Fon'dan karşılanacaktır. Bu fonlar da dahil olmak üzere AB'nin tüm mali araçları şu şekildedir (European Commission-a ; İKV, 2004:22) :

2.1.1.1.1. Yapısal Fonlar

Dezavantajlı bölgelere istihdam ve ekonomik kalkınma için destek veren yapısal fonların amacı, AB'nin değişik bölgelerinde uygulanan projelere mali yardım sağlamaktır. Dört tane yapısal fon bulunmaktadır.

A. Avrupa Bölgesel Gelişme Fonu (ABGF)

1975 yılında oluşturulmuş olan fon AB Yapısal Fonları arasında en fazla paya sahiptir. Fon, en fazla dezavantaja sahip bölgelere üretici yatırımlarla, alt-yapı ve küçük işletmelerin gelişimi üzerinde durarak rekabeti ve sürdürülebilir bir kalkınmayı teşvik etmek suretiyle istihdam sağlamaya çalışmaktadır.

B. Avrupa Sosyal Fonu (ASF)

Mesleki eğitim ve istihdamın teşviki için kaynak sağlamayı hedeflemiş olan fonun gelişimini sağlamak üzere Avrupa İstihdam Stratejisi ve Ulusal Eylem Planları oluşturulmuştur.

C. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (ATYGF)

Kırsal kalkınma politikasını destekleyen fon, Ortak Tarım Politikasını da ilgilendirmesi açısından önemli bir mali araçtır.

D. Balıkçılığın Yönlendirilmesi için Mali Araç Fonu (BYMAK)

1993 yılından bu yana balıkçılık sektörünün uyumuna yönelik çalışan BYMAK, Ortak Balıkçılık Politikası önlemleri doğrultusundaki giderleri bütçesinden karşılamaktadır.

Genel anlamda yapısal fonların tümüne bakıldığında hepsinde de amacın projeleri finanse etmek olduğu görülmektedir. Ancak, söz konusu finansman tüm projeler için değil, Avrupa Komisyonu üye ülkelerinin ulusal devletleri ve bölgesel yetkililerince hazırlanan birden fazla yılı içeren kalkınma planları için geçerlidir. Birlik

içinde geri kalmış alanların teşvik edilmesi, geliştirilmesi için uygulanacak yapısal politikaların sosyo-ekonomik göstergelere göre beş temel hedefi vardır (Mengi, 2001:24): Birlik içinde ekonomik yönden güçsüz olan bölgelerin geliştirilmesi birinci hedef, sanayileşme çabaları sonuçsuz kalan alanların düzenlenmesi ikinci hedef, işsizlikle mücadele üçüncü, işgücünün değişen üretim sistemlerine ve sınai değişim sürecine uyumun sağlanması dördüncü ve son olarak da Birlik içindeki kırsal alanların geliştirilmesi beşinci hedefi oluşturmaktadır. Bölgesel fon ikinci ve beşinci hedeflerin, Sosyal Fon tüm hedeflerin ve Tarım Fonu ise birinci ve beşinci hedeflerin finansmanında kullanılmaktadır.

Yukarıdaki hedeflerin tümünü içine alacak şekilde ve daha genel amaçlar ortaya koymak üzere Komisyon tarafından 2000-2006 dönemine ait üç ana hedef belirlenmiştir (Avrupa Komisyonu, 2000:9 ; Brasche, 2001:30-32 ; <http://ec.europa.eu.int>) :

Hedef 1:

Kalkınmakta geri kalmış olan bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek, bölgesel rekabet gücünün artırılmasıdır. Düşük yatırım düzeyleri, alt yapı eksikliği, işsizliğin ortalamanın üzerinde olması gibi özellikler bu bölgelerin başlıca sorunlarıdır .

Bir bölgenin Hedef 1 kapsamında yer alabilmesi için; NUTS II bölgeleri olarak anılan satın alma gücü esasına göre kişi başına GSYİH'sı Topluluk ortalamasının % 75'inin altında olması, nüfus yoğunluğu oldukça düşük bir bölge olması (Mevcut uygulamada bu kategoriye İsveç ve Finlandiya girmektedir. Bu bölgelerde nüfus yoğunluğu km² için 8 ve/veya daha altındadır.), en uzak bölgelerden biri olması (bu kategoride, Fransa'nın denizaşırı bölgeleri, Kanarya Adaları, Atlas Okyanusu'nda yer alan, Portekiz'e bağlı olan Asor ve Maderia yer almaktadır, ancak, denizaşırı bölgelerin de alan olarak %10'u geçmemelidir.) gerekmektedir.

Hedef 2:

Yapısal sorunlar yaşayan bölgelerin ekonomik ve sosyal dönüşüm alanlarının desteklenmesidir. Mevcut fonlardan İspanya, Yunanistan, Portekiz ve İrlanda'daki tüm bölgeler yararlanabilmektedir.

Hedef 2 çerçevesindeki kaynaklardan (Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu) yararlanmak için, aşağıda belirtilen kriterler geliştirilmiştir:

- ▼ Sanayi bölgelerinde; Topluluk ortalamasının üzerinde bir işsizlik oranı, Topluluk ortalamasının üzerinde bir sanayi istihdam oranı, sınai istihdam oranında düşüş,
- ▼ Kırsal kesimde; düşük nüfus veya tarım sektöründe yüksek iş gücünün istihdamı; işsizlik veya yüksek oranda kırsal kesimden göç eğilimi,
- ▼ Şehirlerde; yüksek düzeyde uzun süreli bir işsizlik oranı; yüksek düzeyde bir fakirlik; çevre sorunları; suçluluk oranının yüksekliği; düşük düzeyde eğitim sorunlarından en az birini yaşıyor olmak,
- ▼ Balıkçılığa dayalı bölgelerde; balıkçılık sektöründe önemli bir istihdam oranı; bu sektördeki istihdam oranında düşüş kriterleridir.

Yapısal fonların % 11,5'lik bölümü 2000-2006 dönemi için Hedef 2 çerçevesindeki projelerin finansmanına tahsis edilmiştir. Bu oran, 22,5 milyar Euro anlamına gelmektedir.

Hedef 3:

Öğretim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemektir. Avrupa vatandaşlarının çalışma yaşamına hazırlanması için niteliklerini artırmaya yönelik bütün faaliyetler bu hedef kapsamındadır. Buna göre birtakım amaçlar belirlenmiştir (Elmas, 2006:164-165).

Bunlar:

- a. İşsizlikle mücadele etmek için aktif emek piyasası politikaları,
- b. Emek piyasasına girişte herkes için fırsat eşitliği sağlanması,
- c. Yaşam boyu eğitim ve öğretim sistemleri yoluyla bireylerin istihdam şanslarının artırılması,
- d. Ekonomik ve toplumsal değişime intibakı öngörmeye ve kolaylaştırmaya yönelik tedbirler,
- e. Kadınların emek piyasasına katılımını iyileştirmek için kadınlara yönelik pozitif eylemlerdir.

Tablo 2. 2000-2006 Dönemi Yapısal Fonlar

	Hedef 1	Hedef 2	Hedef 3
Hedeflenen Bölge	Kalkınmada Geri Bölgeler	Yapısal Kriz Yaşayan Bölgeler	Eğitim ve İstihdam Gereksinimi Olan Bölgeler
Yapısal Fon Bütçesi %*	69.7 %	11.5 %	12.3 %
Kullanılan Fonlar**	ABGF, ASF, ATYGF, BYMAK	ABKF, ASF	ASF
Nüfusu Kaplama Oranı	22.2 %	18%	(geçerli değil)

*Geri kalan meblağ Topluluk programlarına ayrılmıştır.

*ATYGF ve BYMAK fonları Hedef 1 bölgeleri dışında bazı etkinlikleri desteklemekte de kullanılır.

Kaynak: Avrupa Komisyonu

Tablodan anlaşılacağı üzere, 69.7 % oranıyla Hedef 1 bölgeleri fon bütçesinden en yüksek payı alan bölgelerdir. Tüm bölgelerin ortak olarak yararlandıkları fon ise, Avrupa Sosyal Fonu'dur.

Tablo 3. 2000-2006 Yılları Arasında Üye Devletlere Tahsis Edilen Fonlar
(1999 Fiyatlarıyla, Milyar Euro)

Üye Ülke	Hedef 1	Geçiş Yardımları (Önceki Hedef 1 Bölgeleri)	Hedef 2	Geçiş Yardımları (Önceki Hedef 2 Bölgeleri)	Hedef 3	Balıkçılık Enstrümanı (FIFG) (Hedef dışındaki Bölgeler)	Toplam
Belçika	0	625	368	65	737	34	1 829
Danimarka	0	0	156	27	365	197	745
Almanya	19 229	729	2 984	526	4 581	107	28 156
Yunanistan	20 961	0	0	0	0	0	20 961
İspanya	37 744	352	2 553	98	2 140	200	43 087
Fransa	3 254	551	5 437	613	4 540	225	14 620
İrlanda (*)	1 315	1 773	0	0	0	0	3 088
İtalya	21 935	187	2 145	377	3 744	96	28 484
Lüksemburg	0	0	34	6	38	0	78
Hollanda	0	123	676	119	1 686	31	2 635
Avusturya	261	0	578	102	528	4	1 473
Portekiz	16 124	2 905	0	0	0	0	19 029
Finlandiya	913	0	459	30	403	31	1 836
İsveç (**)	722	0	354	52	720	60	1 908
Birleşik Krallık (*)	5 085	1 166	3 989	706	4 568	121	15 635
AB-15	127 543	8 411	19 733	2 721	24 050	1 106	183 564

(*) 2000-2004 yılları için hazırlanan Barış Girişimi (Peace Initiative) dahil.

(**) İsveç kıyı bölgeleri için varolan özel program dahil.

Kaynak: Brasche, U, 2001:43

Yapısal fonlar ulusal girişim programlarından başka her bir girişimin tek bir yapısal fona tekabül ettiği Topluluk Girişimi programlarını da finanse etmektedir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (Avrupa Komisyonu, 2000:10-11 ; www.europa.eu.int; www.etsa.org.tr) :

Interreg: 1990 yılında sınırda komşu olan bölgeler arasında işbirliğini geliştirmek ve AB'nin sınır ötesi bölgelerinde ortaya çıkabilecek çeşitli sorunlara ortak çözümler getirebilmek amacıyla kurulmuş olan programın temel amacı, Avrupa'nın

denge ve uyum içerisinde gelişimini ve bütünleşmesinin sağlayabilmektir. 1990 yılı Interreg programının ilk dönemini, 94-99 yılları arası ikinci dönemini, 2000-2006 yılları arası da üçüncü dönemini (Interreg III) göstermektedir.

Birinci ve ikinci dönemlerde fonların büyük bir bölümü, KOBİ'lerin geliştirilmesi, eğitim, kültürel faaliyetler, çevre düzenlemeleri, AR-GE çalışmaları, ulaşım ve telekomünikasyon gibi alanlarda işbirliği için kullanılmıştır. Üçüncü fonda öncelik kırsal ve kentsel alanlar arası işbirliği ve sınır-ötesi bölgesel gelişme stratejilerine tanınmış olup, yine diğer alanları da kapsamak üzere toplam 4.875 milyon Euro ortaklık için tahsis edilmiştir.

Urban: Girişimin amacı sürdürülebilir kentsel kalkınma konusunda bilgi ve deneyim yoluyla teşviki sağlamaktır. Hollanda'nın Lahey şehrinde uygulanan Urban programı bu fona örnek teşkil etmektedir. Program, şehrin merkezinde, yüksek suç oranlı bir açık alan olan Vermeerveld'in yeniden yaratılmasına olanak vermiştir. Burada yaşayan insanlar, bu açık alanı sosyal, kültürel ve sportif etkinliklerin gerçekleştirilmesine olanak sağlayan bir park haline dönüştürmüşlerdir. Proje, tamamen yöre halkının katılımıyla tamamlanmıştır.

Leader: Amaç kırsal gelişmeyi cazip kılmayı sürdürülebilir hale getirmektir.

Equal: Bu girişimin amacı emek piyasasında dışlanma, taraf tutma ve eşitsizliğin tüm şekillerine karşı verilen mücadelede yeni yollar aramaktır.

Tablo 4.Yapısal Fonlar'ın Topluluk Girişimleri'ne ve Ükelere Göre Dağılımı (milyon €)

Ülkeler	Interreg III	Urban	Equal	Leader +	Toplam
Lüksemburg	7	0	4	2	13
Danimarka	34	5	28	16	83
Ağlar	47	15	50	40	152
İrlanda	84	5	32	45	166
Belçika	104	20	70	15	209
Finlandiya	129	5	68	52	254
İsveç	154	5	81	38	278
Avusturya	183	8	96	71	358
Hollanda	349	28	196	78	651
Portekiz	394	18	107	152	671
Yunanistan	568	24	98	172	862
İngiltere	362	117	376	106	961
Fransa	397	96	301	252	1.046
İtalya	426	108	371	267	1.172
Almanya	737	140	484	247	1.608
İspanya	900	106	485	467	1.958
AB15	4.875	700	2.847	2.020	10.442

Kaynak: İKV, 2004:19

Söz konusu dönem için Topluluk Girişimleri tarafından, toplam 10.442.000.000 € finansal destek sağlanması öngörülmüştür. Bu meblağın yaklaşık yarısı Interreg III için ayrılmıştır. En az miktar ise Urban'a aittir. 2000-2006 dönemi için en büyük paya sahip ülke 1.958.000.000€ (18,75) ile İspanya, en düşük paya sahip ülke ise 13.000.000 €(0,12) ile Lüksemburg'dur.

Tablo 5. Yapısal Fonların Topluluk Girişimleri'ne ve Ülkelere Göre Dağılımı (%)

Ülkeler	Interreg III	Urban	Equal	Leader +	Toplam
Lüksemburg	0,14	0,00	0,14	0,10	0,12
Danimarka	0,07	0,71	0,98	0,79	0,79
Ağlar	0,96	2,14	1,76	1,98	1,46
İrlanda	1,72	0,71	1,12	2,23	1,59
Belçika	2,13	2,86	2,46	0,74	2,00
İsveç	3,16	0,71	2,85	1,88	2,66
Avusturya	3,75	1,14	3,37	3,51	3,43
Finlandiya	2,65	0,71	2,39	2,57	3,43
Hollanda	7,16	4,00	6,88	3,86	6,23
Portekiz	8,08	2,57	3,76	7,52	6,43
Yunanistan	11,65	3,43	3,44	8,51	8,26
İngiltere	7,43	16,71	13,21	5,25	9,20
Fransa	8,14	13,71	10,57	12,48	10,07
İtalya	8,74	15,43	13,03	13,22	11,22
Almanya	15,12	20,00	17,00	12,23	15,40
İspanya	18,46	15,14	17,04	23,12	18,75
AB15	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak: İKV, 2004:19

2.1.1.1.2. Diğer Mali Araçlar

A. Kaynaşma Fonu

Mevcut yapısal fonlara ek olarak Maastricht Antlaşması ile kurulmuştur. 2000-2006 dönemi için 18 milyar Euro düzeyinde taahhüde sahip olan fon, çevre ve ulaştırmayla ilgili projeleri karşılamakla yükümlüdür.

Yapısal ve kaynaşma (kohezyon) fonunun finansal yükümlülüğünü üstlendiği kohezyon politikası AB'nin ulusal ve bölgesel kalınmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Kayda değer bir katkı sağlanması ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için yürütülecek olan kohezyon politikasında yer alan ve izlenmesi gereken birkaç yol mevcuttur. Bunlar (CEC, 2005:6-7) : i. Yüksek büyüme potansiyeli olan alanlara yatırım, ii. İstihdam ve büyümenin itici güçlerine (insana ve fiziki sermayeye) yatırım, iii. Orta vadeden daha uzun döneme yayılacak şekilde tutarlı

stratejilerin yerine getirilmesinin sağlanması, iv. Diğer Topluluk politikalarıyla birlikte tamamlayıcıların ve sinerjinin geliştirilmesi, v. İlave kaynakların hareketliliği, vi. Yönetişimin geliştirilmesi, vii. Bölgesel kohezyona yönelik entegre bir yaklaşımın teşvikidir.

2007-2013 yıllarına ait kaynaşma politikasında sürdürülebilir bir büyümeye ilişkin olarak, altyapı, insan sermayesi, araştırma ve yenilik, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması kavramları ön plana çıkmaktadır (CEC, 2005:8).

B. Avrupa Yatırım Bankası

Gelişmişlik düzeyinde diğerlerine oranla gerilerde kalmış olan ülkelerde yatırımları teşvik etmek suretiyle, ekonomik ve sosyal kohezyonu oluşturmak için krediler açmaktadır.

Bunlardan başka Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden aday olan ülkelerin bölgesel gelişimi için üç özel fon oluşturulmuştur (Avrupa Komisyonu, 2001 ; www.abinfoturk.net) :

- **Phare (Poland and Hungary: Action for the Restructuring of the Economy):** Polonya ve Macaristan: Ekonominin Yeniden Yapılandırılması Hareketi için oluşturulan program, 1.6 Milyar Euro'dan daha büyük yıllık bütçe ile, adayların katılım sonrasında Yapısal Fonlar'ın uygulanması için hazırlanmalarına yardım etmek üzere, ekonomik ve sosyal kaynaşma için destek sağlanması ve ilgili altyapı yatırımlarıyla birlikte müktesebatın uygulanmasına yönelik kurumlaşma çalışmalarını finanse etmektedir. 2000-2006 dönemi için 10.92 milyar Euro ödenek ayrılmıştır.
- **Ispa (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession):** Katılım öncesi yapısal politikalar için araç olan fon, aday ülkelerde mevcut alt-yapıyı geliştirmeyi, ulaşım ve çevre konularında Toplulukla aynı seviyenin yakalanmasını hedeflemektedir. Aday statüsünde olmayan kimi ülkeler de dahil, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde 2000-2007 dönemi için Avrupa Yatırım Bankası'nın 17 milyar Euro'dan fazla bir kredi potansiyeli vardır.

- **Sapard (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development):** Aday ülkelere ait kırsal bölgelerin kalkınması ve tarım sektöründeki yapısal meselelerin halledilebilmesi için oluşturulmuştur. 2000-2006 dönemi için 3.64 milyar dolar ödenek ayrılmıştır.

Tablo 6. 2000-2006 yılları arasında Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri ile Baltık Cumhuriyetlerine Sağlanması Öngörülen Mali Yardım-1999 Fiyatlarıyla (milyon €)

Fonlar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
PHARE	1560	1560	1560	1560	1560	1560	1560	10920
SAPARD	520	520	520	520	520	520	520	3640
ISPA	1040	1040	1040	1040	1040	1040	1040	7280
TOPLAM	3120	3120	3120	3120	3120	3120	3120	21840

Kaynak: Avrupa Komisyonu

Görüleceği üzere 2000-2006 dönemi için Topluluk tarafından Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile Batlık Cumhuriyetlerine sağlanması öngörülen toplam bütçe 21.840 milyon Euro'dur.

Genel olarak temel alt-yapının (ulaştırma, telekomünikasyon, enerji, çevre, su koruması) yetersiz olmasının, işgücü kalitesinin ve AR-GE düzeyinin aşağı seviyelerde kalmasının, mali piyasaların ve KOBİ'lerin gelişmemesinin bölgelerin ortak az gelişmişlik nedenleri olduğu görülmektedir. Gelişmeleri için kaynak sağlanacak kişi, yer veya kurumlar, kişi başına GSYİH'nın Topluluk ortalamasının %75'inin altında kalan bölgeler, sanayinin ilerleme kaydedemediği yöreler, çoğunluğunu uzun dönemli işsizlerin oluşturduğu veya istihdamı tehlike içeren işçilerin bulunduğu kesimler, yerel ve bölgesel yetkilileridir.

Mevcut problemlere karşın ortaya konan çözüm önerileri arasında başta sayılabilecek olan yapısal fon uygulamaları gerektiği kadar etkin olamamıştır. Bölgelerarası farkların derinleşmiş olması ve yaşanan sorunlardaki artış bu olumsuz sonucun göstergeleridir. Bu nedenle bölgesel kalkınma politikalarında ve yapısal

fonlarda yeni arayışlara gidilmesi ve bölgesel uyum politikalarının daha etkin işleyişi için tüm rollerin, yetkilerin, hedeflerin ve ayrılacak mali kaynakların açıkça belirlendiği ayrıntılı bir reformun yapılması öngörülmektedir (CEC, 2001) .

2.1.1.2. Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Politikaları

Köylü ve kırsal nüfusa kalkınma açısından ilk sıralarda yer verildiğini gördüğümüz kırsal kalkınma planları özellikle son 15-20 yıldır gündemdeki yerini korumaktadır. Genel olarak bakılacak olursa, kırsal kalkınma politikalarının, kırsal alandaki toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel olanaklarının geliştirilmesine yönelik oldukları ve bu toplumların ulusal yaşam düzeyine kavuşturulmasına çalışıldığı görülecektir.

AB'nin kırsal kalkınma uygulamaları genel olarak, bireyin gelirini yükseltmeyi; eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, insanca yaşamak için yeterli-dengeli beslenmeyi; çiftçilerin ve orman hamillerinin sahip oldukları potansiyellerin (bilgi ve gelişime açık diğer özelliklerinin) artırılmasına yönelik çalışmaları; tarımsal alanların ve ormanların fiziksel gelişiminin ve yeniden düzenlenmesinin sağlanmasını, bu alanlardaki yeniliklerin artırılmasını; tarım ürünleri ve tarımsal üretimin kalitesinin geliştirilmesini ve yaşanabilir bir ortamda sağlıklı yaşamayı desteklemekte ve temel hedefleri arasında yer vermektedir (Council Regulation, 2005:14) .

Esasını Roma Antlaşması ve Avrupa Bölgesel Politikası'nın oluşturduğu kırsal kalkınma politikaları, kırsal alanları belirli bir ekonomik seviyeye ulaştırmak için çeşitli metotlar içermektedirler ve Ortak Tarım Politikaları'nın (OTP) bir parçası olarak tarım sektörünün yapısal sorunları ile ilgilenen bir politikadan, mal ve hizmet üretiminin yanında tarımın Topluluk üzerindeki çok yönlü etkisini ve kırsal alanların karşı karşıya kaldığı sorunları dikkate alan bir politika haline gelmişlerdir. OTP'de ve yapısal fonlarda AB tarımının rekabet edebilirliğinin artırılması, çevreyle ilgili konuların entegre edilmesi, genişlemeye hazırlıklı olunması ve kırsal kalkınma politikasının daha kolay uygulanabilir ve entegre hale getirilmesi amacıyla 1996 Cork Kırsal Kalkınma Konferansı bildirgesi de dikkate alınarak, Gündem 2000 reform anlaşması kabul edilmiştir. Gündem 2000 ile kırsal kalkınma, OTP'nin ilk ayağı olan piyasa politikaları ve gelir desteklerinin yanında, resmen OTP'nin ikinci ayağı haline gelmiştir (Gülçubuk, 2005:6).

Günümüze geldiğimizde OTP'nin, 2003 yılında geçirdiği reformdan bu yana "talep güdümlü" bir hal aldığını görmekteyiz. Çiftçilere artık sadece gıda üretimleri için para ödenmemektedir. Yakın gelecekte ise, çiftçiye sağlanan desteğin büyük çoğunluğu ne ürettikleri veya ne kadar ürettiklerinden bağımsız olacaktır. Esas vurgu değişikliği, birçok kırsal girişimi teşvik eden ve aynı zamanda çiftçilere ürünlerini çeşitlendirme, pazarlama yöntemlerini geliştirme ve tarım etkinliklerini yeniden yapılandırmada yardımcı olan bir Kırsal Kalkınma Politikası gibi önemli bir unsuru da içermektedir. 25 AB ülkesinin toplam nüfusunun yarısından fazlasının yüzölçümünün %90'ını oluşturan kırsal alanlarda yaşadığı göz önüne alındığında, kırsal kalkınmanın hayati öneme sahip bir politika alanı olduğu görülecektir. Bahsi geçen 2003 reformu, OTP doğrudan yardımları için kullanılan kaynakların (2007'den itibaren) yıllık yaklaşık 1 milyar Euro tutarındaki kısmının kırsal kalkınma önlemlerine aktarılması yoluyla kırsal kalkınmaya katkıda bulunacaktır. Bu önlemlerin hedefleri arasında rekabet edebilirlik, toprak yönetimi ve kırsal ekonomi yer alabilecektir (Görünüm, 2006:6).

Programın finansmanını ise toplam üç fon sağlamaktadır (iktisat.uludag.edu.tr):
i. Avrupa Kırsal Kalkınma Fonu, ii. Avrupa Yapısal Fonu, iii. Tarımsal Garanti ve Yönerme Fonu'nun Yönerme Bölümü

Bu üç fonun başlıca amacı, tarım ve orman ürünlerinin kaydettiği ilerlemeye göre kırsal alt-yapının teşviki; köylerin yenilenmesi ve geliştirilmesi, bu aşamada kırsal yapının korunması ve iyileştirilmesi; tarım ve orman ürünleri verimliliğinin yükseltilmesi ve kalitesinin artırılması amacıyla AR-GE ve bilgi teknolojilerinin doğru ve eksiksiz bir şekilde kırsal kesime ulaştırılması olarak sayılabilir.

Tablo 7. Tarımsal Garanti ve Yön Verme Fonu'nun
Yönverme Bölümü'nden Kırsal Kesime Ayrılan Paylar

Kaynağın Aktarıldığı Yer	Milyon ECU	%
Çiftlik Yatırımları	1629.3	12
Telafi Edici Ödenekler	1941.0	14
Tarım Dayalı Gıda Sektörü	2086.4	15
Ürün Çeşitlendirmesi	5001.4	37
Diğer Kırsal Kalkınma Önlemleri	2895.2	21
Teknik Yardım	132.7	1
T O P L A M	13.686.0	100

Kaynak: <http://iktisat.uludag.edu.tr>

Tablodaki mevcut kaynakların ne şekilde kullanılacağına üyelerin kendileri karar vermişlerdir. Örneğin, İrlanda, İsveç ve Finlandiya telafi edici ödenekleri daha az yoğunluktaki bölgeleri için kullanırken, Belçika çiftlik yatırımları ve tarım dayalı gıda sektörüne öncelik tanımayı tercih etmiştir. İspanya, İtalya ve Fransa tarımsal ürün portföyünde kaynakları ağırlıkta tutmuştur. Hollanda, Almanya ve İngiltere kırsal alt-yapı ve kırsal yapının yeniden yapılanması için bu fonlardan daha yoğun kullanmıştır (iktisat.uludag.edu.tr) .

AB'de kırsal kalkınma önlemlerinin uygulanmasında birçok yol izlenmektedir (Gülçubuk, 2005:7-8) :

- Ø **Programlama:** Kırsal alanın güçlü ve zayıf yanlarını, fırsatları ve tehlikeleri analiz eden ve sonuçta ölçülebilir hedeflere sahip bir stratejiyi öngören çok yıllık programlar hazırlanmasıdır.
- Ø **Ortaklık:** Üye devletin Komisyon'a gönderdiği program üye devlet veya bölgelerle yakın işbirliği ile çalışılır, yasal yükümlülükleri karşılamak açısından program kamu yetkilileri ve AB tarafından ortaklaşa finanse edilir ve program söz konusu kırsal alandaki ilgili tarafları bir araya getiren bir ortaklıkla geliştirilir ve yönetilir.
- Ø **Yerinden Yönetim:** Programın mali ve idari yönetimi yetkili ulusal ve bölgesel otoriteye bırakılmıştır.

Ø **İzleme ve Değerlendirme:** Programlar özel bir komite tarafından yakından takip edilir ve program öncesi, uygulama süreci ve tamamlanmasından sonraki durumu itibariyle değerlendirmeye tabi tutulur.

Söz konusu önlemlerin uygulanmasında her ülkenin öncelikleri farklıdır. Örneğin, Hollanda, Almanya ve İngiltere bu önlemler yoluyla elde ettikleri kaynakları kırsal alt yapıyı ve köyleri yenilemek üzere kullanırken, İspanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerde ekonomik faaliyet çeşitlendirmesi ve KOBİ'lere destek etkilidir.

AB'de Kırsal Kalkınma Programlarına ait dokuz adet düzenleme bulunmaktadır (<http://europa.eu> ; www.deltur.cec.eu.int ; Gülçubuk, 2005) :

A. AB Kırsal Kalkınma ve SAPARD Programları

AB üyesi ülkelerin Tarımsal Garanti ve Yönverme Fonu'ndan yararlanmak üzere, 7 yıllık (2007-2013) Kırsal Kalkınma Programlarının hazırlıkları devam etmektedir. Bu programda AB mevzuatı çerçevesinde hangi kırsal kalkınma tedbirine öncelik verileceği tespit edilmektedir. Örneğin Avusturya'da organik tarım veya çevreye uyumlu tarım, fonlardan en çok yararlandırılan faaliyet olmaktadır. Benzer şekilde daha önce de sözünü etmiş olduğumuz özellikle kırsal kalkınma için oluşturulmuş olan SAPARD Fonu da AB'ye aday 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi için tahsis edilmiştir .

B. SAPARD-Kırsal Kalkınma Ajansı

Aday ülkelerde kırsal kalkınma fonunun kullanımı SAPARD Ajansı yoluyla sağlanmaktadır. Ortaya yeterli bir fon çıktıktan ve bu fonun kullanımı ile ilgili 7 yıllık programlama yapıldıktan sonra bu fonu kullanacak kurumun teşkil edilmesi gündeme gelecektir. Bu kurum fon kapsamında kaynak aktarılacak projelerin değerlendirilmesi işlemini yapmaktadır.

C. 2006 sonrası AB Mali Yardımı

AB bütçe programlamasını 2006 yılına kadar yapmıştır. Yani 2006'dan sonrası için aday ülkelere aktaracağı kaynağı yeniden belirleyecektir. Şu an için bu dönemde sağlanacak kaynakla ilgili bir sınırlama söz konusu değildir.

D. İzleme Komitesinin Oluşturulması

Kırsal kalkınma konusunda AB Müktesebatı'nda bir idari yapıya yer verilmiştir ve buna göre, her üye devlet kırsal kalkınma programlarının uygulanmasındaki etkinliği ve yeterliliği değerlendirmek için İzleme Komiteleri kurmak zorundadır.

E. Kırsal Kalkınma Fonunun Kullanılmasına ve Proje Hazırlanması Yöntemine

Yatkınlık Kazanılması

AB'de projeler bizzat kullanıcılar tarafından hazırlanmaktadır. Kamu kuruluşlarının buradaki rolü düzenleyici yönde olmaktadır.

F. Dezavantajlı Bölgelerin Belirlenmesi

AB kırsal kalkınma tedbirlerinden bir tanesi de dezavantajlı bölgeler yardım tedbiridir. Üye ülkeler dezavantajlı alanların tespitini yapıp, Komisyon'a bildirmek durumundadır. Dezavantajlı bölgelerin toplam alanı ülke yüz ölçümünün %10'unu aşmamalıdır. Bu alanlarla ilgili kriterler mevzuatlarda belirlenmiştir.

G. Mesleki Eğitim

Mesleki eğitimin amacı, özel kuruluşlar aracılığı ile üreticilerin çiftliklerini daha iyi idare etmeleri, yeni ürün geliştirmeleri ve marka yaratmaları gibi konularda mesleki eğitim almalarını teşvik etmektir.

H. Kırsal Altyapı

Aday ülkelerin kırsal kalkınma programları incelendiğinde kırsal altyapıya yönlendirilecek projelere ağırlık verdikleri görülmektedir. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte toplam SAPARD bütçesinin yaklaşık ¼'ü bu kalem için kullanılmaktadır.

I. LEADER Girişimi

Daha önce topluluk girişimi fonları içerisinde yer verdiğimiz Leader programı Yerel Eylem Grupları (kamu-özel işbirliği ile oluşturulmuşlardır) tarafından yürütülür ve temsil ettikleri yerel kırsal alanlar için genel bir kalkınma stratejisi içermektedir. Bu program Topluluk ve üye ülkelerce ortaklaşa finanse edilmektedir.

Kırsal kalkınmaya karşı yaklaşımının sistemli olduğunu söyleyebileceğimiz AB, bu alanda uygulanacak programları belirli kriterlerle birlikte yeniden oluşturmaktadır. Kaynakların eksiksiz ve doğru bir şekilde kullanıldığı görülen AB kırsal kesim politikaları, son yıllarda kırsal alanlardaki aşırı güvenlik tedbirleri, çevre ve sürdürülebilir kalkınma çalışmaları üzerinde durmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da çevresel duyarlılık ön plana çıkmıştır.

2.1.2. Avrupa Birliği ve Yerel Kalkınma

AB'nin bölgelerle, ulusal devletlerle ve Birliğin kendisiyle oluşturduğu üçlü yapıda önem kazanan bölgelerde toplumsal ve ekonomik kohezyonun oluşturulmasında karşımıza çıkan yerel kalkınma, istihdam üzerinde olumlu bir etki bırakmasının yanı sıra bölgelerdeki rekabet gücünü artırıcı özelliği ile önemini git-gide artırmaktadır. Yüksek seviyede örgütlenme ve özerkliğin sonucunda kalkınmanın teşviki ve işsizlikle mücadelede en büyük rol yerel birimlere düşmektedir.

AB'nin bugün ekonomik birlikten başlayıp özellikle siyasi birlik yolunda gelmiş olduğu noktaya yerellik kavramına getirdiği yaklaşımın önemli olduğu düşünülmektedir. Birliğin yerindenlik (subsidiarity) ilkesini kabul etmesi yanında bölgesel eşitsizlikler üzerine ısrarlı bir şekilde geliştirdiği programlar bu sürecin gelişmesini hızlandıran temel adımlar olmuştur. Yerindenlik ilkesi, AB'nin sorunlarının ele alınmasında ve kamu hizmetlerini üretmekte ekonomik olarak verimlilik ilkesini göz önünde tutmak kaydıyla vatandaşlara en yakın düzeyde kalınmasının doğru olacağını savunmaktadır. Bu güçlü desantralizasyon ilkesidir. Bu ilkeyle ulus devletlerin kimliklerine de saygı gösterilmiş olmaktadır (<http://malieyempozyumu.pamukkale.edu.tr>).

Yerindenlik ilkesi güçlü ve birleşik bir Avrupa'nın yerel birimleri zayıflatacağı, yerel birimlerin yetkilerinin Brüksel'deki birliğe aktarılacağı, bölge ölçüsünde ya da yerel

düzeydeki sorunların tabanda demokratik olarak çözülmesinin mümkün olmayacağı konusundaki kaygıların ortadan kaldırılması amacını taşımaktadır (<http://malysesempozyumu.pamukkale.edu.tr>) . AB’de yerindenlikle kast edilen, kamu projelerinin ölçeklerine ve yapılarına göre, onlara en uygun yerel ve merkezi otorite tarafından tasarlanıp, uygulanmasıdır. İlk kez 1987 yılında Tek Senet içinde sadece çevreye ilişkin konularda kullanılmak için formüle edilen bu ilke, 1992 yılında kabul edilen Maastricht Anlaşması’nda AB’nin tüm faaliyet alanlarını kapsayacak biçimde yaygınlaştırılmıştır. Maastricht Anlaşması’nda siyasal birlik konusunda uluslararası uzlaşmanın sağlanması bu ilke sayesinde gerçekleşmiştir. Siyasal gücün aşırı bir şekilde Brüksel’de toplanmasına karşı bir güvence olarak görülmüştür. Bu ilkeyi sadece AB ile ulus devletler arasındaki iş bölümü açısından yorumlamak doğru olmaz. Ülke-altı mekanlarda da geçerli olacak ulus devletin merkezi ile alt bölgeleri arasındaki iş bölümünü belirlemekte de uygulayacaktır. Bu yolla Avrupa Birliği, yurttaşlarına daha yakın hale gelecektir (<http://malysesempozyumu.pamukkale.edu.tr> ; Şen, 2004:17)

AB’ye katılacak olan ülkelerin uyum sürecinde AB mevzuatına göre yapmaları gereken değişikliklerin içinde yerel yönetimlerce gerçekleştirilecek düzenlemeler önemli bir yer tutmaktadır. Ülkelerin yönetim yapılarına göre değişmekle birlikte bazı çalışmalarda yapılması gereken düzenlemeler içinde yerel yönetimlerin payı yüzde 50’nin üzerinde çıkmaktadır.

AB’de giderek belirginleşen bir yönetsel kademeleşme söz konusudur. Çoğu üye ülkede, en azından yerel, bölgesel ve ulusal olmak üzere üç düzeyden söz edilebilir. Özellikle Macaristan, Romanya ve Bulgaristan gibi yeni üye ülkelerde veya aday ülkelerde, AB deneyimi ve politikası bölgesel bir düzeyin işleyişini etkin kılmıştır. Böyle bir düzey hem üstesinden gelinecek sorunlara daha yakındır, hem de kalkınma koşullarını iyileştirecek program ve projeler oluşturmaya daha hazırlıktır. AB, bunu yaparken üye ve aday ülkelere kalkınma ile ilgili görevleri değişik yönetim düzeylerine dağıtmalarını özendirilmektedir. Bu noktada AB fonlarının etkinliğini en üst düzeyde çıkarmak için yerel yönetimlerin üzerine çok önemli görevler düşmektedir.

AB’de tek bir yerel yönetim sistemi yoktur. AB, yerel yönetimlerin örgütlenme tarzı ve görev ayrımı gibi yerel yönetim sistemine ilişkin konularda üye ülkelere herhangi bir yaptırımda bulunmadığı için üye ülkelerin yerel yönetim sistemlerinde farklılıklar bulunmaktadır. AB’de tek bir yerel yönetim sistemi olmamasına rağmen

AB genelinde yerel yönetimlere özgü ortak özelliklerden söz etmek mümkündür. Örneğin, belediye başkanlarıyla aynı seçimlerde seçilen belediye meclisleri sistemin temelini oluşturmaktadır. Belediye başkanları belediye meclisine açıklama yapmakla yani bir anlamda hesap vermekle yükümlüdürler. Bu farklı yönetim şekillerine ülkeler bazında örnek verecek olursak; AB’de İspanya, İtalya ve Belçika dışındaki üye ülkelerde tam anlamıyla bir bölgesel yapı yoktur. Almanya eyaletlerden oluşan federal bir yapıya sahipken, diğer üye ülkeler adem-i merkezi yönetim birimlerine sahiptirler. Hollanda, Danimarka, Fransa, Portekiz, İsveç ve Finlandiya’daki bölgeler bu gruba dahildirler (Mengi, 1998:17) . Lüksemburg ise, bazen devletlerin aynı zamanda bölge olarak kabul edilmesi özelliği ile farklı bir yapıya sahiptir. Bu ülkelerde siyasal yetkiye sahip olmayan bir yerel yönetim biçimi söz konusudur. İngiltere, İrlanda ve Yunanistan’daki bölgelerde ne federalizm, ne de adem-i merkeziyetçilik mevcut değildir (Mengi,1998:17) . Aynı zamanda OECD’nin de bir bölümünü oluşturan AB üyesi ülkelere olan İngiltere’de kurumların oluşumunu ve planlama sürecine merkezi yönetim hakimdir.

AB tarafından 2001 yılında yayınlanan Beyaz Kitap’ta benimsenen “İyi Yönetişim” ilkesine göre, yerel yönetimlerin çalışmaları vatandaşların denetimine açık olmalıdır ve kamu hizmetleri etkin, şeffaf ve katılımcı bir şekilde sunulmalıdır (www.deltur.cec.eu.int).

AB Müktesebatı üye devletlerin uyması gereken kurallar bütününden oluşur. AB Müktesebatı’nda yerel yönetime yönelik ve yerel yönetimlerin uygulanmasından sorumlu olduğu yasal düzenlemeler on iki alanda ele alınmaktadır (www.deltur.cec.eu.int):

a. Çevre Hukuku: Özellikle çevre politikaları olmak üzere topluluk politikalarının amacı, sürdürülebilirliği sağlamaktır. Çevre konusundaki yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi ve uygulanması için yerel yönetimlere izin verme ya da denetleme yetkisi verilmiştir. AB Müktesebatı’nda çevre alanında, katı atık yönetimi, temiz su, atık su ve hava kalitesi standartlarını belirleyen ve tüm üye ülkelerin uymak zorunda olduğu 50’ye yakın direktif yayınlanmıştır.

b. Tüketicinin Korunması: Bu konuda kamu sağlığına önem verildiğini görmekteyiz. Yerel yönetimler halk sağlığı konusunda zorlayıcı tedbirler getiren, bu tedbirlerin uygulamasını izleyen ve gerekli olduğu takdirde cezai yaptırımlara başvuran kurumlardır. Yerel yönetimlerin çevre ve sağlık birimleri gıda güvenliği ve temizliği konusundaki yasaları uygulamaktan sorumludur. Gıda güvenliği alanında hazırlanmış direktif Avrupa Gıda Güvenliği'nin temelini oluşturmaktadır.

c. Ulaşım: Yerel yönetimler, transit geçişler sağlamanın yanı sıra yol güvenliği (geçiş kayıtları, ehliyetler, emniyet kemeri kullanımı, arabaların güvenliği, tehlikeli maddelerin ulaşımı, şoförler için sosyal güvenlik kayıtları (bölgesel ve yerel yönetimlere ait) ve profesyonel standartların uyumlaştırılması alanlarında Avrupa direktiflerini uygularlar.

d. Güvenlik ve Adli İşbirliği: AB içinde yerel düzeyde yer alan ve özellikle örgütlü suç, para aklama, uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm gibi eylemlere karşı mücadele edecek mevcut yapıların etkili hale getirilmesi çalışmaları içinde yerel yönetimlere de önemli görevler düşmektedir.

e. Enerji Yönetimi: AB üyesi birçok ülkede, enerji arzının büyük bir bölümü-özellikle orta ve büyük ölçekli kentlerde- belediye kuruluşları ya da yerel ve bölgesel yönetimlerin ortak olduğu kuruluşlarca sağlanmaktadır. İç Pazar İçin Elektrik Satınalma ve Dağıtım Direktifi, İç Pazar İçin Doğal Gaz Alım ve Dağıtımında Ortak Kuralları İçeren Direktif, AB üye ülkelerinin yerel yönetimlerinin uygulamak zorunda olduğu yönetmeliklerdir.

f. Rekabet Hukuku: Burada yer alan düzenlemelerin amacı kamuya ait olan kuruluşlar ve özel kuruluşlar arasındaki farkı azaltmaktır. Bunun için, Amsterdam Anlaşması'nın 86(1). maddesinde kamu kuruluşlarının piyasada avantajlı konumda bulunmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Yasal düzenlemeler rekabeti sınırlayacak uygulamalara yol açan anlaşma ve kartel oluşturma, pazara hakim olma durumunu kötüye kullanma, dumping, sübvansiyon sağlama konularında yasaklamalar getirmektedir.

g. Ayrımcılığın Önlenmesi ve Serbest Dolaşım: Bu alanda kural koyma ve politika yürütme durumunda olan yerel yönetimler Amsterdam Anlaşması'nın 39. ve 43. maddesi'nin işçilerin serbest dolaşımı ve kişilerin işyeri kurma ve o ülkede yerleşmesine yönelik yükümlülüklerini uygulamak zorundadırlar. Ek olarak, işçilerin serbest dolaşım hakkı yerel yönetimleri işveren olarak da ilgilendirmektedir.

h. Sosyal Politika: AB Müktesebatı'nda bu alanda yer alan düzenlemeler, çalışma yerinde sağlık ve güvenliğin sağlanması, fırsat eşitliği, sosyal güvenlik ve emeklilik konularını içeren 50'ye yakın direktifle düzenlenmiştir. Yerel yönetimler bu direktifleri uygulamakla yükümlüdürler.

i. Kamu İhaleleri: AB'de mal, hizmet ve insanların serbest dolaşımını güvenceye almak için kamu satın alımları rekabet ortamına açılmalıdır. 1970'ten bu yana yayınlanmış direktifler bu açılmanın yasal temelini oluşturmaktadır. Bu alanda 15'e yakın direktif yayınlanmıştır ve yerel yönetimler kamu ihaleleri yaparken bu kurallara uymak zorundadırlar. AB'de kamu ihaleleri şu ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmelidir:

i.1. Şeffaflık: Bu ilkeye göre açılan ihalelerin kayıt ve şartları önceden belirlenmeli, ihalenin usulünün türü önceden ilan edilmeli ve ihale belgeleri açık ve erişilebilir olmalıdır.

i.2. Nesnellik: Seçme ve ihaleyi verme kriterleri nesnel olmalı, teklif hazırlamak ve ibraz etmek için yeterli süre tanınmalı, ihale kurallarının alıcılar tarafından ihlalinin önlenmesi ve ihlalin giderilmesi için ulusal mahkemelerde teklif verenlere açık başvuru yolları bulunmalıdır.

i.3. Ayrımcılığın Engellenmesi: Menşe ülke temelinde ve satıcılar arasında vatandaşlık ve mülkiyet temelinde ayrımcılık yapılmamalıdır.

j. Devlet Yardımları: AB'de herhangi bir devlet yardımı eğer üye ülkeler arasında yapılan ticarete rekabeti önleyecek nitelik taşıyorsa yasaklanmıştır. Ancak örneğin, toplumsal işleyişi düzgün bir biçimde sağlamada gerekli olan kamu hizmetlerinin maliyetlerini karşılamak için genel ekonomik çıkarlara yönelik hizmetler için yapılacak sübvansiyonlar bu kuralın dışına çıkarılmıştır ve yapılacak tüm devlet yardımları hakkında Komisyon'a bilgi verilmelidir. Komisyon bundan sonra, bu yardımların kabul

edilebilirliği ve inceleme yoluyla bunların büyüklüklerinin ne olması gerektiği konusunda karar verecektir. Bunun yanı sıra, KOBİ'ler için yapılan devlet yardımları, yine yerel yönetimler aracılığıyla uygulanmaktadır.

k. Yerel Vergiler: Bazı ülkelerde yerel ya da bölgesel yönetimler tarafından uygulanan farklı vergiler, malların serbest dolaşımı ilkesine ters düştüğü için AB tarafından yasaklanmıştır.

l. Yerel Seçimler: AB'de üye ülkelerde ikamet eden her AB vatandaşı, o ülkenin vatandaşı olsun ya da olmasın, yaşadığı ülkenin yerel seçimlerinde aday olma ve oy kullanma hakkına sahiptir. Bu konuda AB içinde bir yönetmelik yürürlüktedir.

Genel olarak yerel yapılar incelenecek olursa, bütün yerel, kamusal ve özel birimleri bir araya getiren, istihdamın teşvik edilmesi için çeşitli işbirliklerinin oluşturulmasında çok önemli rollere sahip kurumlar oldukları görülecektir. Yerel aktörler arasında önceliğin yerel yönetimlerde bulunmasına karşın, işletmeler KOBİ'ler için teşkil ettikleri önem nedeniyle sosyo-ekonomik kuruluşlar (dernekler, kooperatifler v.s.) kâr amacı gütmemeleriyle, yerel istihdam büroları emek piyasasındaki görevleri ile bu aktörler arasındaki yerlerini almışlardır.

Kaydedilen tüm gelişmelere karşın şu açıkça belirtilmelidir ki, AB kendi yapısal fonlarını ne kadar etkin kullanmak istese de yerinden yönetimi veya yetki aktarımını açıkça destekleyen bir siyasetinin olmaması eksiksiz bir yerel kalkınmayı da mümkün kılmamaktadır. Ulusal sorumlulukların ulus-altı (bölgesel) düzeylere aktarılması anlamına gelen yerinden yönetim, kalkınma politikasının etkinliğini artırmak açısından son derece olumlu bir yaklaşımdır. Ancak, bunun için ekonomik performansın mekansal ve sektörel yapısının dengeli olması, performansın kendisinin de üst düzeyde olması gereklidir. Yerinden yönetimin etkisini artıracak başka bir şey de, açık bir ulusal gelişme koşulları çerçevesinin varlığıdır. Böyle bir çerçeve iyi başlangıç koşullarına sahip varlıklı bölgelerin yerinden yönetimin tüm kazancını ele geçirmelerini de, ülkenin yoksul bölgelerinin genel gelişme düzeyinin altında kalmalarını da engelleyecektir (Göymen, 2005:46) .

2.1.3. AB’de Bölgesel/Yerel Kalkınmaya Bir Örnek:Fransa

Günümüzde gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerin bölgesel/yerel kalkınma politikalarını ulusal politikalarının merkezine yerleştirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda her ülke, görece geri kalmış bölgelerini kalkındırmak amacıyla spesifik politikalar uygulamaktadırlar. Her ülkenin kendi sosyo-ekonomik koşullarına uygun izlediği bu politikaların nihai hedefinin ulusal bütünleşmenin sağlanması olduğu görülmektedir. Fransa’da kendine en uygun yolu aramış, çeşitli deneyimler yaşamıştır.

2.1.3.1. Fransa’da Bölgesel Kalkınma

Sanayi Devrimi’nden önce bölgelerarası farklılıkların çok fazla önemli olmadığı görülen Avrupa’nın toprakları en geniş ülkesi olan Fransa’da kalkınma adına kullanılan araçların yine aynı dönemde değişmediği görülmüştür. Sanayi devrimiyse bütün alışkanlıkların, tekniklerin ve araçların büyük ölçüde değişimine neden olmuştur. Ancak, bu durum kömür yatakları ile enerji ve maden kaynaklarının yakınında sanayisi kurulmuş olan, maden durumu ve toprak şartları uygun olan Kuzey Fransa’nın Güney Fransa’ya göre daha hızlı bir değişim göstermesine neden olmuştur. Güney ve Batı Fransa’da ekonomik faaliyet daha çok aile çiftliği, tali sanayi ve el sanatları ile sınırlı kalmıştır. Bu bölgeler arasındaki ayırım öyle bir noktaya ulaşmıştır ki, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra toplam sınai yatırımlarının %85’i Kuzey ve Doğu Fransa’ya yapılırken tüm bunların sonucu bu bölgelerdeki fert başına gelirin Güney-Batı bölgelerindekinin iki katına çıkması sonucunu doğurmuştur (Dinler ve Öztürk, 2002:137; MGK, 1993:401) .

Bölgelerarası farklılık, sosyal ve politik sorunları beraberinde getirmiştir. Tüm bu sorunlar planlı hareket etmek ve bölgesel kalkınmayı sağlamak için çeşitli politikalar geliştirmek ihtiyacını doğurmuştur. 1982 sonrası dönem, Fransa’da bölgeselleşmeye geçiş dönemidir. Türkiye’nin idari örgütlenmesinin de esin kaynağı olan bu ülkede 1982 yılından başlayarak, merkezi yönetimin yetkilerinin bölgelere terkinin gerçekleştirildiği bir bölgesel ayırma gidilmiştir. Yönetimsel nitelikteki bu ayrımların çizmiş olduğu yine yönetsel sınırlarla, bölgeler arasında her zaman bir uygunluk görülmeyebilir. Fransa’da ulusal planın bölgeselleşmesi aşamasında, bölgeler belirlenirken baskı ve çıkar gruplarının, seçmenlerin ya da tesadüflerin etkisi değil, bölgelerin mevcut gelişmişlik durumu ve gelişme potansiyeli göz önünde

bulundurulmuş ve sonuçta Fransa yirmi iki bölgeye ayrılmıştır. Bölgelerin yeniden yönetildiği ve her birinin ayrı bütçelere sahip olduğu görülmektedir (DPT, 2000-a).

Fransız yönetsel reformları teoride çok tartışılmış ve değişik görüşlerin ortaya konmasına neden olmuştur. Diament'e göre; yönetsel reformlar, halkın seçilmiş temsilcilerinin görüşlerine pek aldırmayan ve bir tek adamın onayına dayanan elit bürokratlarca gerçekleştirilmiştir. Buna karşılık Timsit, bu değişikliklerin bazı analistlerin Fransa'da devletin yok olduğu sonucuna varmalarına neden olduğunu, diğer bazı analistlerin ise Fransız devletini hala aşırı büyük gördüklerini, ancak reformlarda beliren yerelleştirme eğiliminin yönetsel mekanizmayı oluşturan ilişkiler ağının gevşetilip, bölünmesinin örneğini oluşturduğunu belirtmektedir. Eberlain ise, "Fransa'da süregelen değişimin, aslında bu ülkenin değişen bir dünyada yaşamasından kaynaklandığını, AB'nin getirdiği bölge yönetim politikalarıyla (derecelerin mütevazileştirilmesi) ilkesinin, yerel otoritelerin Paris'e bağımlılıklarının azalmasını ve kendi gelişim politikalarını belirlemelerini sağlayarak (bir bütünlük altında saklı bir yarı federalizm) konumu oluşturduğunu söylerken", Michel,"1980'den beri süre gelen müdahalecilikten uzaklaşma gelişmeleriyle, Fransa devletinin Paris'te temsil edildiği kadar, otoritesinin bir kısmını Brüksel'e, bir kısmını da ülke içindeki bölgelere, illere ve büyük komünlere dağıtarak, evinde daha az kuvvetli bir efendi durumuna geldiğini, 1982 ve 1986 yasalarıyla il ve bölge bazında sağlanan bu merkezi otorite gevşetmesinin, büyük bir ihtimalle (de facto) olarak zaten ortaya çıkacağını" ileri sürmektedir (Nitas, s.213) .

1990 sonrası döneme gelindiğindeyse, 1999 yılında kabul edilen Voynet Yasası'nın önemini görmekteyiz. Bu yasayla bölgesel kalkınmaya kısaca "bir mekan+bir strateji+bir proje=bir sözleşme" anlayışıyla yaklaşmıştır. Mekan kavramına esneklik kazandırılmış olan bu anlayışla, alan düzenleme, yerel gerçeklere (yöre, yerleşme kümeleri, kent,) ve beklentilere daha yakın olarak ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla bütünleştirilmiştir. Alan düzenleme sayesinde bölgelerarası farklılıkları azaltmaya yönelik her proje "bir mekan+bir proje+bir strateji=bir sözleşme" çerçevesinde farklı gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerle devlet arasında yapılan sözleşmelerle karara bağlanmıştır. Sözleşme; devlet veya bölgenin yöre, yerleşme kümesi ya da kent ile dayanışma, geliştirme veya yeniden değerlendirme program ve projeleri anlamında karşılıklı taahhüde girmesidir. Böylece, bölgesel planlar

uygulanırken hem bölge halkı projeye katılmış, hem de devlet desteği sağlanmıştır (DPT, 2000-a ; Ildırar, 2004:139).

Bölgelerarası farklılıkların azaltılması için uygulanan bölgesel kalkınma politikalarında uzun dönemli amaçlar, hem ulusal kalkınma hem Avrupa Birliği açısından ele alınmış ve buna uygun programlar seçilmiştir. Bölgesel kalkınmanın ön koşulu ve başlama noktasını oluşturan altyapı yatırımlarının yanı sıra kentleşme, sanayileşme, sağlık ve eğitim konularında da yoğun bir çaba harcanmıştır ve bu çabalar bir başka gerçeği yani bölgesel kalkınma politikasının en önemli sorunlarından biri olan mali boyutu karşımıza çıkarmaktadır. Çünkü, düzenli bir kentsel ve bölgesel gelişme için önemli miktarda mali kaynağa gereksinim vardır. Fransa'da bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesinde mali araçlardan önemli ölçüde yararlanılmıştır. Kritik bölgeler adı verilen gelişmemiş bölgelerde yeni sınai işletmeler kurmak veya var olan işletmeleri o bölgelere çekebilmek için, vergi indirim uygulamalarına baş vurulmuştur. Ayrıca, lisans harcından geçici muafiyet ve transfer resmi indirimi sağlanmıştır. Geri kalmış bölgelerin gelişmesini sağlamak için, özel donanım primleri adı verilen mali yardımlarda bulunulmuştur. Ekonomik etkinliklerin alansal dağılımı ile ilgili olarak, sanayi bölgelerinin belirlenmesi, yeni sanayi dallarının kurulması, yerleşim bölgeleri ile yeni inşaat alanlarının düzenlenmesi gibi her çeşit arazi düzenleme ve kentsel gelişimin sağlanması hedef alınarak Alan Düzenleme Fonu oluşturulmuştur. Bunların dışında, yeterince gelişmemiş ve işsizliğin egemen olduğu bölgelerdeki sanayiye finanse etmek için de bölgesel kalkınma şirketleri kurulmuştur (Dinler ve Öztürk, 2002:148-150).

Uygulamaların sonuçlarına bakıldığında, bölgesel kalkınma politikalarının etkinlikleri ölçüsünde olumlu sonuçları da ardından getirdiği, bölgesel dengesizlik sorununun büyük ölçüde çözüldüğü görülmektedir. Bu başarının en önemli sebeplerinden biri olarak ekonominin güçlü ve zayıf yönlerinin ve Fransız toplumunun uyumsuzluklarının bir bütün olarak ele alınması gösterilebilecektir. Fransız bölge planlaması, talimatların sadece yukarıdan geldiği merkezî sistemin tam tersi, bir bütün olarak bölgesel ekonomik ve sosyal kurumlarca alınan kararların ve ileri sürülen önerilerin birliğine dayanmıştır. Fransa'da bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde bu durum son derece önemli rol oynamıştır.

2.1.3.2. Fransa’da Yerel Kalkınma

Fransa'da yerel yönetimlerin tarihsel kökeni Fransız Devrimi ve Napolyon dönemine kadar uzanmaktadır. Ancak, güçlü bir merkeziyetçi yapının olmasıyla, yerel yönetimler arka planda kalmış ve merkezin yoğun denetimine tabi kılınmıştır. Bu güçlü merkeziyetçilik anlayışı yaklaşık iki yüz yıl kadar sürmüştür ve 1970'lerden sonra başlayan girişimlerle katı merkeziyetçiliğin yumuşatılması ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Akçakaya, 2003:154).

Genel olarak merkeziyetçi bir yönetim yapısının olduğu düşünülen Fransa’da, bir çok yazara göre yerel kalkınmanın aktörlerinden biri olan yerel yönetimler üzerinde çeşitli baskılar ve denetimler söz konusudur ve yerel yönetimler üzerinde uygulanan bu denetim, onlara tanınan yetkilerin de sınırını çizmekte, etkinlik alanlarını belirlemektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin karar alma özgürlüklerini, etkinlik ve yetki alanlarını daraltmakta ve dolayısıyla, özerkliklerini de azaltmaktadır. Yerel yönetimlerin karar alma ve uygulama konusunda yaşadığı güçlükler bölgeleri oluşturan birimlerin yani köy-kent oluşumlarında mevcut sorunlara uzak kalınmasına ve doğru şekilde müdahale edilememesine neden olmuştur.

1982 Reformları ile yerel yönetimlerin yetki alanlarına ilişkin köklü düzenlemeler getirilmiş, yereli oluşturan tüm birimlerin tek tek görev alanları yeniden oluşturulmuş ve kaynakları açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. 1982 yılı ve sonrasında mevcut gelişmeler devam etmiş ve çeşitli yasalarla düzenlemeler, kanunda da yerini almıştır. 1982 yılından 1986 yılına kadar çıkarılan yasaların başlıca amacı, bir yandan yerel yönetimlerin yetki alanını genişletirken, öte yandan devletinkini azaltmak olmuştur.

Fransa'da yerel yönetimler; belediyeler, iller ve yeni oluşturulan bölge yerel yönetimlerinden oluşmaktadır. İl özel idareleri, tarihsel gelişim sürecinin özelliklerinden, organların oluşumundaki demokratik yöntemden ve yetkilerinden dolayı güçlü ve köklü yerel yönetim birimidir. Bu gücü 1982 düzenlemesi ile daha da artmıştır. Sağlık ve sosyal hizmetler, il özel yönetimlerinin zorunlu görevleri arasındadır. Ayrıca okul taşıtları, yollar, altyapı, ekonomik gelişme, istihdam, turizm ve çevrenin korunması, köy kalkınması görevleri de il yönetimlerinin başlıca görevleri arasında yer almaktadır. Eğitim hizmeti, devletin temel görevlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim programlarının hazırlanması ve takibinin yapılması,

öğretmenlerin işe alınması ve aylıklarının ödenmesi ve üniversiteler devletin sorumluluğunda iken, bunların dışında kalan, eğitime ilişkin yetki ve sorumluluklar yerel yönetimler (daha çok il özel idareleri ve bölgelerin sorumluluğundadır) arasında paylaştırılmıştır. Temel yerel yönetim birimi olarak belediyeler, en küçük yerleşim yerinden en büyüğüne kadar bütün yerleşim mekanlarında kuruludur. Belediyeler, bu alanda il yerel yönetimlerinin takipçisi durumundadırlar ve en küçük yerleşim yerleri de köy değil, birer belediye yerel yönetim birimi olarak kurulmaktadır. Bu nedenle Fransa'da belediye sayısı yüksektir. Konut ve kentleşme hizmetleri, ağırlıklı olarak belediyeler ve devlet arasında paylaştırılmaktadır. Kültür hizmetleri konusundaysa daha çok yerel aktörler ön plandadır. Güvenlik hizmetlerinde temeli teşkil eden polisiye hizmetlerin yürütülmesinde öncelikle devlet sorumludur. Ulaşım hizmetlerinde belediyeler, il özel yönetimleri başı çekerken, kanallar ve liman hizmetlerinde yetkiler devlet ve yerel yönetimler arasında paylaştırılmaktadır. Bölge ise, bir yerel yönetim birimi olarak oluşturulmuştur ve karar organı Bölge Meclisi'dir. Meclis, bölgesel iş ve işlemler konusunda genel yetkiye sahiptir. Bölge yönetimleri, ekonomik planlama ve ekonomik hizmetlerin izlenmesi gibi geleceğe yönelik görevleri yerine getirmektedirler. Mesleki öğretim, çıraklık eğitimi ve liselerle, tarım öğretimi konuları bölgelere bırakılmıştır (Yılmaz, 2002:100-101 ; Akçakaya, 2003:158-162, Nitas, s.242).

Yerel yönetimlerin mali yapısında vergiler ve devlet yardımları dikkati çekmektedir. Fransa'da yerel yönetimlerin gelirlerinin %30-40'ı yerel vergilerden, % 30 kadarı devlet yardımından gelmektedir. Geriye kalan harcamaların kaynağı ise borçlanma ve yerel gelirlerdir. Yerel yönetimler, yasayla belirlenen vergilerin oranını tespit ve gereken yerlerde yürürlüğe koymak yetkisine sahiptir, ancak yasayla koyulmayan yeni vergiler tahsil edemezler. Devletin yaptığı yardımlar, genel ve özel yardımlar şeklinde incelenebilecektir. Bunlardan ilki, hizmet yardımları olup, Genel Hizmet ve Kırsal Kalkınma Yardımları (kırsal kesimde belediyelerarası yapıların ekonomik kalkınması amacıyla yapılır) ile Bölgelerarası Farklılığı Giderme Fonu bu grup içerisinde yer almaktadır. Devletin yaptığı özel yardımlar ise şunlardır: i. Bölgelerin doğal merkezi olup, komşu belediyelerde yaşayanların şehir imkânlarını kullanmalarından doğan özel masrafları karşılamak amacıyla yapılan şehir merkezi yardımı, ii. Mevsimlik olarak nüfusları çok artan ve bu yüzden ek masraflara katlanmak durumunda kalan belediyelere yapılan turizm yardımı, iii. Çok avantajlı

belediyelere ödenen paylardan kesilerek avantajsız belediyelere aktarılan şehir dayanışma yardımı, iv. Belediyeler arası refah farkını gidermek için zengin belediye vergi gelirlerinden kesintilerle oluşturulan dayanışma fonu, v. Katma değer telafi fonu, vi. Diğer tür yardımlardır -genel teçhizat yardımı gibi- (İçişleri Bakanlığı, 1999:286; Akçakaya, 2003:162-163).

Yerel kalkınmayı tetiklemesi amacıyla yapılan yerelleşme reformlarının getirdiği en önemli yenilik ise yerel yönetimlere ekonomik etkinliklere karışma yetkisinin verilmiş olmasıdır. Ekonomik gelişmeyi desteklemek öncelikli olarak bölge yerel yönetimlerinin sorumluluğunda olduğundan doğrudan yardımları sadece bölge yönetimleri verebilmektedir.

Yerelleşme reformları, yerel yönetimlerin etkinlik alanını genişletmiş, aynı zamanda mevcut yönetimlerle devlet arasında kamu politikaları gibi çok önemli bir aşamada dahi sözleşme yapılabilmesine olanak sağlamıştır. Örneğin; ekonomik önceliklerin ekonomik kalkınma ve alt yapıyla ilgili olduğu bölge kalkınma planları gibi devlet ve bölgeler arasında imzalanan beş yıl süreli planlarda, plan sözleşmesini, bölge valisi ve bölge meclis başkanı beraber hazırlamakta ve imzalamaktadırlar (Erbay, 1999:66) .

Gerçekleştirilen reformlarla, yönetimler arasında yetki ve sorumluluk paylaşımında hizmetlerin olabildiğince halka yakın yönetim birimlerince yerine getirilmesini sağlamak amacıyla hizmetlerin merkezden yerel yönetimlere aktarılmasına çaba gösterilmiştir. Böylece Fransız yönetim sisteminin merkeziyetçi yapısı kırılarak, yerelleşmenin gerçekleştirilmesine gayret edilmiştir. Bu amaca büyük ölçüde ulaşılarak, merkeziyetçi geleneğe sahip Fransa'da daha önce hayal edilemeyecek ölçüde Yerelleşme Reformları başarılı olmuştur, ancak önemli bir gerçeğin üzeri örtülmemelidir. Başarı olan bu reformlar, yerel yönetimlere sınırsız bir yetki hakkı tanınmıştır gibi çok büyük bir yanlış olabilecek bir yargıya bizleri götürmemelidir.

1982 yılında çıkarılmış olan Desantralizasyon (Adem-i merkeziyet, Yerelleşme) Yasası, yerel yönetsel özerklikleri desteklemekte ve seçilmişlerle valiyi devamlı birbirleriyle konuşmaya, birbirlerini desteklemeye ve bilgi paylaşımına davet etmektedir. Ama öte yandan da , merkezi yönetimin bu yasayla aktarılan yetkilerin kullanımına ilişkin kaygılarından dolayı yine aynı yıl içinde çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile yeni bir dekonsantrasyon (adem-i temerküz) sistemi düzenlenerek, genel

çıkarların korunması için merkezi yönetim yetkilisinin kaybettiği yetkiler iade edilmektedir. Aynı şekilde 1992 tarihli yasayla, ülke sahasının idaresinin yerel yönetimlerce sağlanacağı ifade edilmesine rağmen, yine bu yasayı takiben çıkarılan Kararname de yeni dekonsantrasyon (adem-i temerküz) şartları getirmektedir. Özet olarak, yasalarla yerel yönetimlere yetki devredilirken, bu yasaları takiben çıkarılan kararnamelerle de merkezi idarenin yetkilerinin ve dolayısıyla ulusal birliğin korunması telaşına düşülmektedir. Bir başka deyişle, Fransız yerel yönetimlerine tanınan en ekstrem rol; ortak sorumluluk altında gerçekleştirilecek ülke yönetiminde merkezi idareyle sürekli yardımlaşma ve birlikte yaşamdır. Halen AB üyelerinin tümünden daha çok yerel yönetim birimine sahip bulunan Fransa'da belediyelerinin %75'inden fazlasının nüfusunun 1.000 kişinin altında olması ve her türlü yönetsel optimum anlayışını reddeden bu komünlerin birleştirme çabalarına inatla karşı çıkmaları, yerel özerklik faktörünün gücünü yeterince ifade etmektedir (Nitas, s.216-217).

2.1.4. OECD (Organization For Economic Cooperation And Development) ve Bölgesel Kalkınma

Çoğu AB'ye üye olan ülkelerin oluşturduğu OECD ülkelerindeki (Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Kore, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri) bölgesel kalkınma politikalarına bakacak olursak görülecektir ki, hedef AB'ninkinden çok da farklı değildir. Etkin bir kurumsallaşmanın sağlanması, devletle yerel aktörler arasında daha yakın ilişkiler kurulması, yerel müteşebbislerin desteklenmesi, yaşam kalitesi, sosyal ve ekonomik dengenin, çevrenin doğal yapısına zarar verilmemesi, sürdürülebilir arazi kullanımının elde edilmesi OECD'nin bölgesel planlama yaklaşımını oluşturmaktadır. Uygulanacak politikaların başarısı ise her düzeyde verimli ve etkili bir kurumsallaşmayı zorunlu kılmaktadır (DPT, 2000-c ; www.oecd.org) .

OECD'de uygulanacak politikalar, diğer harcamaları da dahil olmak üzere bütçeden karşılanmaktadır. Üye ülkeler tarafından sağlanan fonların bütçesini oluşturduğu OECD'de yıllık bütçe için yapılacak olan ulusal yardımlar, her üye ülkenin büyüklüğüne göre ilişkilendirilmiştir. Bu kapsamda aşağıdaki tablodan da görüleceği

üzere ABD'den sağlanan yardımlar bütçenin en yüksek kalemini oluşturmaktadır. Üye ülkelerin iki yılda bir bütçenin büyüklüğünü belirlediği OECD'de 2005 yılı bütçesi 330 milyon Euro iken, bu sayı 2006 yılı itibariyle 336 milyon Euro'ya yükselmiştir (www.oecd.org).

Tablo 8. OECD Bütçesine Yapılan Yardımların Dağılımı (%)

Ülkeler	Yardımların Dağılımı (%)
ABD	24.975
Japonya	17.467
Almanya	9.383
İngiltere	7.206
Fransa	6.716
İtalya	5.412
İspanya	3.306
Kanada	3.200
Kore	2.277
Meksika	2.241
Hollanda	2.074
Avustralya	1.947
İsviçre	1.500
Belçika	1.396
İsveç	1.302
Avusturya	1.148
Norveç	1.049
Danimarka	0.950
Polonya	0.855
Türkiye	0.793
Yunanistan	0.784
Finlandiya	0.771
Portekiz	0.701
İrlanda	0.644
Çek Cumhuriyeti	0.455
Yeni Zelanda	0.422
Macaristan	0.399
Slovak Cumhuriyeti	0.243
Lüksemburg	0.216
İzlanda	0.168
Toplam	100.0

Kaynak:OECD

Hem merkezi hem de adem-i merkeziyetçi bir yapıyla yönetilen OECD ülkelerinde Bölgesel Planlama Hiyerarşi Sistemleri oluşturulmuştur. Kapsamı yönünden planlama genelde ülke, bölge, kent, kent bölgeleri ölçeğinde incelenmiştir.

Çek Cumhuriyeti'ndeki bölgesel politikalar AB'nin temel ilkelerine uygun olarak hazırlanmış ve kurumsal yapı da Yapısal Fonlardan yararlanılabilecek şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Finlandiya'da AB'ye üye olmasıyla beraber ülke politikaları ile uyumlu politikaları benimsemeye başlamıştır. Bölgelerin kalkınmasından Bölgeler Politikası kanununa göre devlet ve belediyeler sorumludur. Fransa'da 1982 sonrası adem-i merkeziyetçi bir yapı başlamıştır. Bölgeler yerinden yönetilmektedir ve bütçeye sahiptirler. İngiltere'de ise kurumların oluşumuna ve planlama sürecine 1960'larda merkezi yönetim hakimken, ülke 1990'larda iktidar mekanizmasını adem-i merkezi bir yapıya dönüştürmüştür. Bu doğrultuda planlama hiyerarşisi ulusal düzeyde "Planlama Politikası Rehberi (PPR)", bölge düzeyinde "Bölgesel Planlama Rehberi (BPR)", yerel düzeyde ise "Gelişme Planı" olarak tekrar tanımlanmıştır. Bölge Planlama Teşkilatına ait iki farklı kurum daha vardır (DPT, 2000-a) :

Bölgesel Gelişme Ajansı: Ajanslar, bölgesel kimlik oluşumu ve bölge olarak sahip olunanların gelişiminde hızlandırıcı bir role sahiptirler.

Bölge Meclisi: Ajansların çalışmalarını gözetlemek ve çeşitli aşamalarda danışmanlık yapmakla yükümlüdür.

İsveç'teki politikalara baktığımızda, iş sahaları yaratmanın, nüfus dağılımını dengelemenin ve insanların yaşam standartlarını bölgeler arasında bir dengesizliğe neden olmayacak şekilde yükseltmenin önem kazandığını görürüz. Nüfus yoğunluğu, ülkenin bölgesel sorunlarında önceliği hangi sıranın alacağını belirlemektedir.

Macaristan'da ise diğer ülkelerden farklı olarak Ulusal Kalkınma Konseyi bölgesel gelişmeden sorumludur. Konseyin görevleri, il ve ulusal irade arasında gelişme alanlarında koordinasyonu sağlamak, il sınırlarını aşan, merkeze ulaşmayan gelişme sorunları üzerinde karar vermektir. Macaristan'da dikey bir bölgesel teşkilat yapısı söz konusudur. Aşağı doğru hiyerarşide, hükümetin katılım gücü azalmakta, yerel yönetimlerin kontrol ve temsil gücü önem kazanmaktadır.

Norveç'de ise düzenli yerleşim alanları ile sağlıklı bir kalkınma sağlamak bölgesel politikanın amacını oluşturmaktadır. Öncelikli hedef nüfus konusunda sorun

yaşanan bölgelerin desteklenmesidir. Bölgesel politikadan, yerel yönetimler ve Bölge Kalkınma Bakanlığı sorumludur.

Japonya ise diğer ülkelerden farklı olarak halen dördüncüsünü uygulamakta olduğu kalkınma planları ile başarının esasını yakalamıştır. Amaçsa, bölgesel farklılıkları gidermek ve ekonominin canlanmasını sağlamaktır. Dünyanın hızla değişimler kaydettiği günümüzde 2010 yılına kadar yeni bir Japonya anlayışı ile hareket eden ülke, bölgesel anlamda yapacağı değişiklikleri Eylem 21 adlı program çerçevesinde açıklamıştır. Bunlardan birkaçı şöyledir (Ay, 2003): *i.* Düzenleyici reform yoluyla katı devlet kurallarından arındırılmış bir toplum inşası, merkezi hükümetin küçültülerek yeniden yapılandırılması, *ii.* Sermayenin işlevlerinin yeniden gözden geçirilmesi ve adem-i merkeziyetçi bir devlet yapısı kurulması, *iii.* Kentlerin standartlarının yükseltilmesi, yeni ulusal arterler (yollar/anayollar) inşası, yerel ulaşım şebekelerinin iyileştirilmesi, *iv.* Doğal ve bölgesel özellikleri etkili şekilde kullanan ulusal kaynaklar politikası geliştirilmesidir.

OECD ülkelerinden biri olan ABD ise, bölgesel kalkınma politikası konusunda Tennessee Vadisini kalkındırma politikası ile hala adından söz ettirmeye devam etmektedir. Tennessee Vadisini kalkındırmak için “büyük birlik” politikasının izlendiği görülmektedir. Bu politika ile, büyük ölçülere ulaşan yatırımlarla bir ırmak vadisinin geliştirilmesine çalışılmıştır (Dinler, 1998:308-309).

Tablo 8’de OECD ülkelerinde kişi başına düşen gayr-i safi yurt içi hasıla değerleri hem dolar, hem de yüzde bazında verilmiştir. Tablodan anlaşılacağı üzere, AB ülkelerine nazaran Türkiye’nin gerilerde kaldığı görülebilecektir. Türkiye’nin OECD ülkelerinin toplamındaki oransal değeri de oldukça düşük kalmaktadır. Genel olarak bakıldığında, her ülkenin değerlerinde yıldan yıla bir artış olmuştur, ancak Polonya, Meksika ve Türkiye gibi ülkelerde bu artışın çok küçük oranlarda olduğu görülebilecektir.

Tablo 9. OECD Ülkelerinde Kişi Başına Düşen Gayr-i Safi Yurtiçi Hasıla
(Satınalma Gücü Paritesine Göre-\$, %)

ÜLKELER	2000		2001		2002		2003		2004	
	\$	%	\$	%	\$	%	\$	%	\$	%
Avustralya	26.405	106,5	27.473	108,8	28.713	110,2	30.104	111,7	31.231	110,8
Avusturya	28.732	115,9	29.195	116,0	29.943	115,7	30.786	115,5	31.944	114,4
Belçika	26.264	105,9	27.524	106,0	28.630	105,6	29.627	105,3	30.851	105,1
Kanada	28.029	113,0	28.898	113,4	29.482	114,8	30.380	114,6	31.395	113,9
Çek Cumhuriyeti	14.573	58,8	15.516	60,4	16.585	61,0	17.329	62,5	18.467	63,7
Danimarka	28.832	116,3	29.868	116,3	30.081	115,6	30.965	114,7	31.932	113,8
Finlandiya	25.828	104,2	26.963	104,7	28.016	105,9	28.689	107,0	30.594	107,7
Fransa	25.966	104,7	27.271	105,9	28.009	105,7	28.303	104,7	29.554	103,7
Almanya	25.576	103,1	26.313	103,9	27.132	103,0	27.647	101,6	28.605	100,6
Yunanistan	16.287	65,7	17.345	68,3	19.119	70,1	20.482	72,3	21.689	73,5
Macaristan	12.018	48,5	13.244	50,3	14.365	51,8	15.091	52,9	15.946	53,8
İzlanda	28.252	113,9	29.265	114,9	28.907	110,7	29.358	113,4	32.590	114,9
İrlanda	28.451	114,7	30.383	119,4	32.535	123,6	33.322	124,6	35.767	125,2
İtalya	25.001	100,8	25.705	102,0	26.325	101,4	26.681	100,5	27.699	99,0
Japonya	26.027	105,0	26.632	104,5	27.196	103,3	28.016	103,3	29.664	103,3
Kore	16.351	65,9	17.261	67,8	18.453	71,5	19.279	72,6	20.907	73,6
Lüksemburg	49.118	198,1	50.053	199,2	52.154	200,4	54.017	202,1	57.704	205,0
Meksika	9.098	36,7	9.184	36,1	9.381	35,6	9.567	35,2	10.059	35,4
Hollanda	27.329	110,2	29.138	110,6	29.939	109,7	30.427	106,9	31.191	105,4
Yeni Zelanda	20.473	82,6	21.365	84,3	22.270	86,2	23.230	86,8	24.498	87,3
Norveç	36.305	146,4	37.113	149,2	36.609	148,9	37.108	146,9	38.765	146,4
Polonya	10.398	41,9	10.762	42,2	11.193	42,5	11.569	43,7	12.647	44,9
Portekiz	17.374	70,1	18.104	70,6	18.820	69,8	18.793	67,8	19.388	66,1
Slovak Cumhuriyeti	10.766	43,4	11.477	44,9	12.604	46,8	13.165	48,4	14.309	49,7
İspanya	21.093	85,1	22.272	86,8	23.755	87,2	25.051	87,3	25.582	86,3
İsveç	26.920	108,6	27.322	109,1	28.152	110,0	28.987	109,9	30.361	110,5
İsviçre	30.384	122,5	30.580	122,1	32.492	120,6	32.719	117,9	33.678	116,0
Türkiye	6.816	27,5	6.135	24,9	6.520	26,3	6.971	27,1	7.687	28,3
İngiltere	25.605	103,3	27.045	104,8	28.969	105,8	30.061	106,7	31.436	106,8
ABD	34.574	139,4	35.309	138,6	36.142	138,4	37.510	139,1	39.732	139,9
EU15	24.885	100,4	25.939	101,5	26.995	101,4	27.670	100,8	28.741	100,0
OECD total ¹	24.796	100,0	25.479	100,0	26.277	100,0	27.103	100,0	28.486	100,0

¹Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovak Cumhuriyeti dahil değildir.

Kaynak: OECD Factbook 2006

OECD'nin tüm üye ülkeleri itibariyle bugün üzerinde özellikle durduğu sektörler ulaşım ve telekomünikasyon sektörleridir. Söz konusu alanlarda ilgili bölgesel projeler oluşturulmaya başlanmış ve öncelikli olarak yerel kalkınmanın önemi vurgulanmıştır. Telekomünikasyon ve ulaşım alanındaki problemler OECD tarafından "Sayısal Uçurum" olarak ifade edilmektedir. Digital GAP olarak da ifade edilen Sayısal Uçurum kavramı, değişik coğrafi alanlarda sosyo-ekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, bilgi ve haberleşme teknolojilerine (ICT-information and communication technologies) erişim imkânındaki adaletsizliği tanımlamaktadır. Sayısal Uçurum, özellikle internet erişiminde dikkat çekmektedir. Ekim-2000 tarihli verilere göre, dünya genelinde 94 milyonun üzerinde internet sunucu sayısı vardır ve bu sayının % 95.6'sını OECD ülkeleri oluşturmaktadır (Oruç ve Arslan, 2002:5 ; www.abinfoturk.net). Bölgesel bazda incelendiğinde, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın tüm internet sunucu sayısının % 89'una sahip olduğu, bu oranın Orta, Güney Amerika ile Afrika'da azalmaya başladığı görülmektedir. Bu kapsamda yapılan projelere Avusturya'nın Styria Bölgesi'nde yürütülen "TELEKIS " projesi örnek verilebilir. Söz konusu program, telekomünikasyon alt-yapısı ile ilgili olup, proje kapsamında bilgi toplumuna geçiş desteklenmekte, internet kullanımı ve bağlantı sayısının artırılması için çeşitli önerilere yer verilmektedir. Söz konusu bölgede; TELEKIS projesi kapsamında öncelikli olarak gençlerin kolay internet erişimine sahip olabilmeleri amacıyla internet kafelerin kurulması için finansman sağlanmaktadır. Belçika'da ise, belediyelerin kendi sitelerini oluşturmaları hedef alınmış ve bu doğrultuda Walloon bölgesine öncelik tanınmıştır. (Oruç ve Arslan, 2002:33-38) .

Bölgesel politikalar içerisinde önemli bir yeri olan kırsal kalkınma politikalarına bir de OECD ülkeleri açısından incelediğimizde önemli ilerlemeler kaydedildiğini görmekteyiz. OECD'ye göre kırsal alanlar, nüfus yoğunluğunun km² başına 150 kişinin altında olduğu topluluklardır. Bu tanım ışığında bölgeler üç gruba ayrılmış, nüfusunun %50'den fazlası kırsal topluluklarda yaşayanlar "kırsallığı baskın bölgeler", %15-50 arası kırsal topluluklarda yaşayanlar "önemli ölçüde kırsal bölgeler", nüfusun %15'inden azının kırsal topluluklarda yaşadığı bölgeler ise "kentselliği baskın bölgeler" olarak sınıflandırılmıştır. OECD sınıflamasına göre, AB sınırları içindeki toprakların yaklaşık %75'i kırsal alandır ve Birlik nüfusunun bir kısmı bu alanlarda yaşamaktadırlar (<http://www.oecd.org> ; <http://www.zmo.org.tr>).

AB ülkelerindekilere ilaveten ABD'deki uygulamalarda kayda değer gelişmelerin olduğunu gördüğümüz OECD'de eyalet sistemi ile yönetilen ABD, her eyaletinin kırsal kalkınma programında farklı özellikleri içinde barındırmıştır. Örneğin, ABD'nin iç kesimleri daha az gelişmiştir ve bu durum farklılığın nedenini açıklamaktadır. Devletin, gelişmiş eyaletlerdeki müdahalesi nispeten daha az olmakla beraber, az gelişmiş eyaletlerde programlar devlet tarafından denetlenmekte ve teşvik edici planlarla kırsal kalkınma politikası desteklenmektedir. Tüm bu hizmetler sivil toplum örgütlerinin yanı sıra, üniversitelere bağlı kırsal kalkınma ve tarımsal yayım grupları tarafından üstlenilmiştir. Tarımın yapısı nedeniyle, kırsal bölgelere olan yatırım beklentilerinde tarımsal üretimi artırmak öncelikli hedefler arasında yer almaktadır. Küreselleşme süreci ve etkileri göz önüne alındığında dört farklı bölge kavramı ortaya çıkmıştır Bunlar; gelişmiş bölge, geri-kalmış bölge, potansiyel gelişme bölgesi ve potansiyel bakımdan az gelişmiş bölgelerdir (www.iktisat.uludag.edu.tr). ABD'de mevcut bölgelere uygulanacak kalkınma politikalarının eğitim-yaşam seviyesi, sahip olunan gelenekler vs. de dikkate alınarak farklı uygulanması tasarlanmaktadır. Bu şekilde bölge halkının uygulamalara adaptasyonunda bir sorun ortaya çıkmayacaktır. Son zamanlarda ABD gibi gelişmiş ülkelerin kırsal kesim politikalarını sürdürülebilir kalkınma kapsamında oluşturma konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. AB'nin çiftçi eğitim programlarına, ABD'nin de teknik danışmanlık hizmetlerini kırsal kalkınma programlarında uygulamaya daha fazla ağırlık vermesi sürdürülebilir kalkınma kavramının bu ülkelere taşıdığı önemi kanıtlar niteliktedir.

2.1.5. Türkiye'de Bölgesel-Yerel Kalkınma

2.1.5.1. Türkiye'de Bölgesel Kalkınma

Bir ülkede sanayi bakımından gelişme hamlelerinin görülmesiyle birlikte kentlerde nüfusun ve yatırımların yoğunlaşmasıyla oluşan dengesiz gelişme, bölgesel kalkınma olgusunu da beraberinde getirmiştir. Bölgelerarası gelişmişlik farklarının önemli bir sorun olduğu Türkiye'de, mevcut farklılıkların nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz (Brasche, 2001:74-77; DPT, 2000-b) :

i. Nüfus artış hızının yüksek oluşu, bölgelerarası eşitsizliği artıran bir faktördür. Türkiye'nin geri kalmış bölgelerinde sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle ve geleneksel yapının etkisiyle nüfus artışı daha yüksektir.

ii. Eğitim düzeyinin düşüklüğü, ülke ortalaması ile karşılaştırıldığında daha da belirginleşmektedir.

iii. Bölgelerarası göç, bölgelerarası dengesizlikleri ve hızlı nüfus artışını sağlayan diğer bir sorundur. Bölgelerarası göçün yanı sıra, aynı bölgede kırsal yörelerden kentlere doğru da bir göç yaşanmaktadır.

vi. Güvenlik kaygıları/terör olayları, eşitsizliği yaratan diğer önemli sorunlardır.

v. Kamu yatırımları ve harcamaları, bölgelerarası farklılığı derinleştiren bir diğer nedendir. Çünkü, yatırımlar ve kamu harcamalarında az gelişmiş bölgelerin aksine gelişmiş bölgelere doğru bir eğilim olmuştur.

Bu açıdan ülkemizin çözümlenmek zorunda olduğu başlıca sorunlar, hızlı yapısal değişim (bugün nüfusun %35'inin kır kesiminde bulunması; kırdan kente göçün devam edeceğinin göstergesidir.) ; nüfusun kır-kent arasındaki hareketleri kadar, kent-kent arasındaki hareketleri; sermaye hareketleri, sermayenin batıda yoğunlaşması; doğal riskler; kentsel sistemin dengelenmesi ve güçlendirilmesi; sistem içi ve sistemler arası nitelik farklarının giderilmesi; kentleşme ve alt yapı maliyetlerinin azaltılması; doğal kaynakların ve kültürel çevrenin korunması olarak özetlenebilecektir (DPT, 2000-a) .

Bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak konusunda kalkınma planlarının öne çıktığını görmekteyiz. Uygulamaya koymak üzere hedeflenen belli başlı amaçları şu şekilde özetlemek mümkündür (Aydemir, 2002:4):

- § Ulusal kaynakların en yüksek ekonomik ve sosyal faydayı sağlayacak şekilde geliştirilmesi ve bölgelerarası dengesizliklerin en aza indirilmesi,
- § Ülkemiz bölgesel gelişme politikalarının AB politikalarına uyumu,
- § Bölgelerin mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşmaları,
- § Bölgelerin özellikleri, farklılıkları, gelişmişlik düzeyleri ve temel sorunları ile potansiyellerinin belirlenmesi,
- § Bölgesel gelişmenin hızlandırılması ve rasyonel kaynak dağıtımını açısından önem taşıyan, bölge planlarıyla uyumlu il düzeyinde İl Gelişme Planları yapılmasıdır.

Yukarıda özetlenen hedefler, temel olarak bölgelerarası gelişmişlik farklarının giderilmesi, sektörel dengelerin kurulması ve bu suretle özellikle geride kalmış bölgelere özel sektör yatırımlarını çekerek bölgelerde ekonomik büyümeyi vurgulamaktadır.

Türkiye’de bölgesel politikalar ilk olarak 1960’lı yıllarda kalkınma planlaması çerçevesinde geliştirilmiş ve bu tarihten itibaren bütün kalkınma planlarında yer almıştır. İlk altı planda bölgelerarası dengesizliklere karşı uygulanacak temel politika yaklaşımı, belirli merkezlerde yoğunlaşmayı engellemek amacıyla alt merkezleri geliştirerek dengeli bir kalkınma sağlamak olarak belirlenmiştir.

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında temel alınan bölge kriteri Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kavramıdır. Bölgesel gelişmişlik farklarının derinleşmesi ile birlikte, bu farkların azaltılması için bölgelerin (ve/veya illerin) gereksinimlerini ön plana çıkarmak hükümetlerin gündemine gelmiştir. Böylece, başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki iller olmak üzere, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından geri kalmış bazı yöreler “Kalkınmada Öncelikli Yörelere” olarak isimlendirilmiştir (Doğruel, 2004:299 ; Poroy, 2004:7).

Planlı dönemde başlatılmış olan uygulamaya ilk olarak ikinci beş yıllık kalkınma planında yer verildiğini görmekteyiz. 1968 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini kapsayan 22 il KÖY olarak belirlenerek sürecin başladığı uygulamalarda zaman içerisinde birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Üçüncü beş yıllık kalkınma döneminde (1973-1977) KÖY kapsamındaki il sayısı 40’a ulaşmıştır. Bu tarihlerden sonra, bu kapsamdaki illerin farklı değişim göstermesi de hesaba katılarak, önceliklerin belirlenebilmesi açısından birinci ve ikinci dereceden kalkınma öncelikli yöreler olmak üzere bir derecelendirme yapılmıştır. Zaman içerisinde bu derecelendirme de değişikliğe uğramış ve yürürlükteki 1999 yılı Genel Teşvik Mevzuatı’na göre, uygulamada etkinliği artırabilmek için iller itibariyle Gelişmiş Yörelere (GY), Normal Yörelere (NY) ve Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) ayırımına gidilmiştir (DPT, 2000-a).

Türkiye’deki KÖY uygulamasına bakıldığında, düzenlemelerde sıkça yapılan değişiklikler ilkeleri tamamen ortadan kaldırmış, bölgeler arasındaki gelir eşitsizliklerini ortadan kaldırmak ya da bölgesel potansiyelleri değerlendirmek yerine tamamen siyasal rant elde etmek amacıyla kullanılabilir hale gelmiştir. La Porta ve diğerlerinin kamu bankaları için kullandıkları çerçeveyi devlet yardımları için düşünürsek, bu yardımların bölgesel kalkınma veya siyasal rant elde etmek amaçlı olmak üzere iki biçimde kullanılması mümkündür. Siyasal iktidarların kısa dönemli popülerite amacı yerine ülke potansiyellerinin değerlendirilmesi ve kalkınmanın hızlandırılması amacıyla

kullanılması için KÖY veya benzeri düzenlemelerin belirli illere bağlanması gerekir. Çünkü, bu düzenlemelerin bölgesel kalkınmayı sağlama amacına yönelik olarak başladığı halde, zaman içerisinde birincil amaçlarını kaybettiğini gözlemlemek mümkündür. KÖY kapsamı zaman içerisinde çok genişlemiş ve bu kapsamda bulunan iller arasındaki benzerlikler bile fark edilmez hale gelmiştir. Bu genişlemeden kast edilen, kişi başına geliri 2000 dolar civarında olan Zonguldak, Kırıkkale, Artvin, Nevşehir ve Karaman gibi illerle, buna karşın kişi başına geliri 500 dolar civarında bulunan Muş, Şırnak ve Ağrı gibi illerin aynı kapsamda yer alıyor olmasıdır. (Pınar ve Arıkan, 2003:107-108) . Anlaşılacağı üzere, KÖY kapsamındaki illere sadece gelişmişlik düzeylerine göre yer verilmemektedir.

KÖY politikaları, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasında, olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen, bölgelerarası dengesizliklerin sürmesi sorunu devam etmektedir” saptamasıyla, bölgelerin kalkınmasına yönelik olarak yenilikçi yaklaşımların gerekliliğine de göndermede bulunmuştur (Dağ, 2002:37). Bu yörelerin önemli bir bölümünü oluşturan Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da güven ortamının büyük ölçüde sağlanmış olmasına rağmen komşu ülkelerdeki siyasi sorunların bu yörelerdeki pazar ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş olması, bu bölgelerde kişi başına düşen GSYİH’nın düşük seviyelerde bulunması iç talebin daralmasında, yeni yatırım girişimlerinin azalmasında ve mevcut tesislerin düşük kapasitede çalışmasında etkili olmuştur.

Ülkemiz açısından, bölgesel gelişmede gelinen son noktayı anlamak için, Dokuzuncu Kalkınma Planı’na bakmakta fayda vardır. 2007-2013 dönemini kapsayacak olan Dokuzuncu Kalkınma Planı, şehirleşme, sanayi, turizm, çevre, gıda ve hayvancılıktan, eğitim, sağlık, devlet yardımları, kırsal kalkınma ve yoksullukla mücadeleyle kadar uzanan değişik konuları içermektedir. 2007-2013 dönemini kapsayacak olan son kalkınma planımız, AB’ye üyelik sürecine katkı sağlaması bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Bu nedenle 9. Kalkınma Planı, AB’ye üyelik sürecinin gerektirdiği Ulusal Kalkınma Planı ve Katılım Öncesi Ekonomik Program gibi plan ve programların temel dayanağını teşkil edecek ve bu dokümanların uyumlaştırılmasını sağlayarak tüm planlama çalışmalarını yönlendirici bir işleve sahip olacaktır. Bu kapsamda, bir taraftan üyelik sonrası kullanılabilir olan yapısal fonlara hazırlık, merkezi ve yerel düzeyde gerekli altyapı oluşturulurken, diğer

tarafından da daha aktif, katılımcı, yeterli finansman ve kurumsal yapı ile desteklenen aşağıdan yukarıya bölgesel gelişme politikasının uygulanması için gerekli ortam hazırlanmaktadır (DPT, 2006-b) .

Hızla değişen dünya ve ülke koşulları, bölgesel ve yerel düzeye taşınan uluslararası rekabet ve AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda önemi daha da artan bölgesel gelişme alanında köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesi amacıyla uygun olarak, yerel potansiyel ve dinamiklere dayalı, aşağıdan yukarıya katılımcı bir kalkınma anlayışının hayata geçirilmesi mevcut planın ayırt edici özelliklerinden biri olacaktır. Böylece, bir yandan genel kalkınma süreci hızlandırılırken, diğer yandan bölgelerarası dengesizlikler azaltılmış olacaktır.

2.1.5.1.1. Türkiye'de Bölgelerarası Sınıflandırma

Geçmiş dönemlerde coğrafi anlamda 7 bölge sınıflandırması altında bölgesel gelişmişlik analizine tabi tutulan Türkiye, AB üyeliği sürecinde bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine (NUTS) uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla Bakanlar Kurulu tarafından İstatistiki Bölge Birimleri (İBB) sınıflandırmasına dahil edilmiştir. Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve AB Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) tanımlanmıştır (Çiçek, 2005:114-115 ; DPT, 2003-b) .

Tablo 10. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına Göre Alt Bölgeler

Düzyey 1	Düzyey 2	Düzyey 3
İstanbul	İstanbul	İstanbul
Batı Marmara	Tekirdağ	Tekirdağ-Edirne-Kırklareli
	Balıkesir	Balıkesir-Çanakkale
Ege	İzmir	İzmir
	Aydın	Aydın-denizli-Muğla
	Manisa	Manisa-Afyon-Kütahya-Uşak
Doğu Marmara	Bursa	Bursa-Eskişehir-Bilecik
	Kocaeli	Kocaeli-Sakarya-Düzce-Bolu-Yalova
Batı Anadolu	Ankara	Ankara
	Konya	Konya-Karaman
Akdeniz	Antalya	Antalya-Isparta-Burdur
	Adana	Adana-Mersin
	Hatay	Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye
Orta Anadolu	Kırıkkale	Kırıkkale-Aksaray-Niğde-Nevşehir-Kırşehir
	Kayseri	Kayseri-Sivas-Yozgat
Batı Karadeniz	Zonguldak	Zonguldak-Karabük-Bartın
	Kastamonu	Kastamonu-Çankırı-Sinop
	Samsun	Samsun-Tokat-Çorum-Amasya
Doğu Karadeniz	Trabzon	Trabzon-Ordu-Giresun-Rize-Artvin-Gümüşhane
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	Erzurum-Erzincan-Bayburt
	Ağrı	Ağrı-Kars-Iğdır-Ardahan
Ortadoğu Anadolu	Malatya	Malatya-Elazığ-Bingöl-Tunceli
	Van	Van-Muş-Bitlis-Hakkari
Güneydoğu Anadolu	Gaziantep	Gaziantep-Adıyaman-Kilis
	Şanlıurfa	Şanlıurfa-Diyarbakır
	Mardin	Mardin-Batman-Şırnak-Siirt

Kaynak: Çiçek, 2005:115

İBBS’de iller “Düzyey-3” olarak tanımlanmış; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller ise, bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri ile dikkate alınarak “Düzyey-1” ve “Düzyey-2” olarak gruplandırılmak suretiyle hiyerarşik İBBS yapılmıştır (DPT, 2003-b) .

2.1.5.1.2. Türkiye’de Uygulanmakta Olan Bölgesel Gelişme Planları

Ülkemizde hazırlanan bölgesel gelişme plan ve projeleri hem nitelik, hem de hazırlandıkları dönem açısından üç ayrı grupta incelenmektedirler: Planlı dönemden önce başlatılan, uygulanan ya da uygulanması düşünülen plan ve projeler; yedinci plan döneminde başlatılan, uygulanan (Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi) ve sekizinci plan dönemiyle başlayan dokuzuncu plan döneminde de devam eden plan ve projeler (Doğu Anadolu Projesi-DAP, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi-DOKAP-, Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi) ile bunlar dışında 1986’da uygulanmaya başlanan ve halen devam eden GAP projesidir. Bu projeler GAP hariç olmak üzere, sadece sektörel tahsisler kapsamında sınırlı finansman imkânı bulabilmişlerdir. Burada dikkate değer bir diğer nokta, planlı dönemin önemli bir özelliğinin ilk kez Türkiye’de resmi olarak bölgesel politikaların geliştirilmiş olduğu gerçeğidir (DPT, 2006-b ; Elmas, 2006:157) .

A. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)

Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi ile birlikte çeşitli nedenlerle geri kalmış ya da geri bırakılmış, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari, Mardin, Şanlıurfa, Siirt ve Şırnak illerini içine alan, 60 bin kilometre kare dolayındaki yüzölçümü ile ülke yüz ölçümünün %7.5 oranlık bölümünü oluşturan en ufak bölgedir. GAP, ölçek, alan ve amaçlar bakımından dünyanın en kapsamlı girişimlerinden biridir. GAP Bölgesi, net iç-göçle görece yüksek nüfus büyümesi (bazı illerde) ve insan geliştirme göstergeleri bakımından düşük düzeyleriyle Türkiye’nin azgelişmiş bölgelerinden biridir (Önder, 2006:211) .

Entegre bir kalkınma projesi olan GAP, Türkiye Cumhuriyeti’nin kalkınma etkinliklerinde önemli bir paya sahip Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü’nün (DSİ) planladığı barajlar, hidroelektrik santraller, sulama tesisleri gibi fiziksel yatırımlar temeline dayanmakla birlikte, bu yatırımlarla sınırlı kalmamış, bunların paralelinde birbiriyle eşgüdüm içerisindeki tarımsal gelişme, sanayi, kentsel ve kırsal altyapı, haberleşme, eğitim, sağlık, kültür, turizm ve diğer sosyal hizmetler gibi sosyo-ekonomik sektörlerin geliştirilmesine yönelik yatırım ve etkinlikleri içeren daha büyük kapsamlı bir projeye doğru evrimlenmiştir. Yani, başlangıçta bölgenin zengin toprak ve su kaynaklarından yararlanmak amacıyla bir enerji ve sulama projesi olarak planlanan

GAP, daha sonra bölgesel kalkınma çerçevesinde, “Sürdürülebilir İnsani Gelişme” anlayışı içinde ele alınmaya başlanmıştır. Böylece proje, sadece iktisadi büyüme hedefleri ile sınırlı kalmamış, sosyal ve kültürel hedefleri de içine almıştır (Arı, 2006:238-255) .

Dünyada uygulanmakta olan bölgesel kalkınma projelerinin de en büyüklerinden biri olarak sayılabilecek GAP’da, yine entegre ve çok sektörlü yapısından dolayı eşgüdüm sorunu yaşamakta, buna finansman sorunu da eklenince hızlı bir gelişme süreci kaydedilememektedir. Mevcut yetersizlikler GAP’ın yavaş ilerlemesine neden olmaktadır (Brasche, 2001:86) .

GAP’ın 2010 yılına kadar tamamlanabilmesi için, GAP 2010 Entegre Planı ve Uygulama Programı çerçevesinde, GAP Master Planı’nın (Bölgenin potansiyelini belirlemek, gelişme sürecinde karşılaşılabilecek dar boğazları tanımlamak ve kalkınma amaçları, hedefleri ve stratejilerini saptamak için hazırlanmıştır) revizyon ve güncelleştirme çalışması başlatılmıştır. Mevcut çalışma, Bölge’nin değişen demografik, toplumsal, çevresel ve ekonomik koşulları dikkate alınarak gerçekleştirilecektir. GAP 2010 Entegre Planı’nda, proje bölgesinde bugüne kadar gerçekleştirilenlerin kapsamlı bir değerlendirilmesi yapılarak, 2010 yılı perspektifi için öngörülen yeni hedef ve stratejiler ortaya konulacaktır (Sarıca, 2001:172 ; Arı, 2006:248)

B. Zonguldak-Karabük-Bartın Bölgesel Gelişme Projesi

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, Türkiye Taşkömürü Kurumunun küçültülmesi ve Karabük Ereğli Demir Çelik İşletmelerinin özelleştirilmesiyle meydana gelebilecek sosyo-ekonomik sorunların analizi ve bunlara yönelik çözümler geliştirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Tıpkı GAP gibi bu proje de kamusal ve özel kesimlerin işbirliğine dayalı çok sektörlü bir bölgesel kalkınma projesidir. (Göymen, 2005:43 ; Ildıran, 2004:187) .

Coğrafi konumu itibarıyla, Türkiye’nin Kuzey Batısında sektörler arası dengeli bir gelişme kurabilme imkânının olması ve yatırım teşviklerinden yararlanma (Kalkınmada Birinci Derecede Öncelikli Yöre) ve KOBİ’lerin desteklenmesi ile gelişme potansiyeline sahip olmak gibi özelliklere haiz olan projeden beklenen sonuçlar, istihdam imkânlarının genişletilmesi, gelir ve katma değeri artırmak, sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek, çevreyi korumak, üretim yapılarını ve organizasyonu

yenilemek, bölgede farklı faaliyetler arasında mevcut bağlantıyı güçlendirmek, İstanbul ve Türkiye'nin gelişmiş bölgeler ile bağlantısını güçlendirmek ve bölgenin tüm imkânlarını sonuna kadar kullanmaktır (Sarıca, 2001:173-178) .

C. Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP)

Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek; bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi entegrasyonu sağlamak; bölgenin doğal kaynaklarını ve çevre kapasitesini koruyarak uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmaya sağlamak DOKAP'ın amaçları arasında yer almaktadır (DPT, 2000-d) .

Japon Uluslararası İşbirliği Ajansı ve DPT arasında teknik işbirliği çerçevesinde hazırlanmış olan planını hedef yılı 2020 olarak belirlenmiştir. Ana plan önümüzdeki 20 yılda uygulamaya konulacak olan 10 program ve bu programların içindeki 52 projeden oluşmaktadır (DPT, 2000-a ; DPT, 2000-d) .

Projeye doğrudan alakalı olan yine aynı adı taşıyan bir diğer program DOKAP programıdır. Az gelişmiş bölgeleri (Artvin, Giresun, Gümüşhane, Bayburt, Ordu, Rize ve Trabzon) kapsamı itibariyle Ön Ulusal Kalkınma Planı'nın (Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde AB tarafından 2004-2006 döneminde sağlanacak olan Ekonomik ve Sosyal Uyuma yönelik katılım öncesi mali yardımların kullanımına temel teşkil etmek üzere hazırlanmıştır.) 12 öncelik alanından biri olan DOKAP programının uygulaması 2006-2008 döneminde gerçekleşecektir. Program ana dokümanı (Proje Fişi), Avrupa Komisyonu tarafından onaylanacak ve bundan sonra yürürlüğe girecektir (<http://www.yayed.org>) .

D. Doğu Anadolu Projesi (DAP)

Türkiye'nin coğrafi alan olarak en büyük, barındırdığı nüfus olarak en küçük, ekonomik olarak da en az gelişmiş olan Doğu Anadolu Bölgesi'nin gelişme hızı artırılarak diğer bölgelerle arasındaki dengesizliğin giderilebilmesi için DPT tarafından 1998 yılında başlatılan DAP, bölgede yer alan 14 ili (Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli, Van) ile bölge

ile homojenlik gösteren Gümüşhane ve Bayburt illerini kapsamaktadır (DPT, 2000-a ; Sarıca, 2001:202) .

DPT'nin eş güdüm ve denetiminde Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Atatürk, Fırat, İnönü, Yüzcüncü Yıl ve Kafkas Üniversitelerinin oluşturduğu ortak girişimce hazırlanmakta olan projenin bölgenin diğer bölgelere kıyasla geride olan sosyo-ekonomik gelişmesini hızlandıracak politika ve uygulamaları ortaya koymak, sektörel gelişmeleri hızlandırmak üzere çeşitli alanlarda sektörel analizler yapmak, öncelikleri belirlemek, bölgesel iç dinamiklerin etkinleştirilmesi ve bölgesel girişimciliğin desteklenmesi; insan kaynaklarının güçlendirilmesi, böylece merkezi ve yerel yönetimler, özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ortaklıklar üzerinden bölgesel kalkınmanın sağlanması başlıca amaçları arasındadır (Göymen, 2005:43-44) .

Bununla beraber AB destekli başlatılan Doğu Anadolu Programı'nın da (DAKP) bölgenin kalkınmasında çok önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Yenilikçi ve katılımcı bir bölgesel politika ve planlama yaklaşımı uygulamak suretiyle sürdürülebilir kalkınma için yeterli sağlamayı hedefleyen program, 2004 yılında başlatılmıştır ve üç yıl sürecektir. 45 milyon Euro'luk bütçeye sahip olan program, Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamaktadır (Görünüm, 2006:10) .

E. Yeşilirmak Havzası Gelişim Projesi

Yeşilirmak ve kollarının yer aldığı havzada ekolojik dengeyi bozmadan ekonomi arazi kullanımı planlamasının yapılması, doğal kaynakların güncel takibinin ve yönetilmesinin sağlanması amaçlanmış olan Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; Amasya, Tokat, Samsun ve Çorum İllerini içine alan ve Türkiye'nin kalkınmışlık çizgisinin altında kalan bu bölgenin top yekün planlı bir kalkınma hamlesi çerçevesinde, yerel yönetim anlayışıyla diğer bölgeler ve ülkenin genel kalkınmışlık çizgisine ulaştırılması hedeflenerek hazırlanmış bir "bölgesel kalkınma modeli"dir. Bu haliyle Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi; DPT ile AB'nin ortaklaşa hazırladıkları İBBS-II ile de örtüşmektedir. Projenin en önemli özelliklerinden biri bölgesel niteliği ve proje yönetiminin bir yerel yönetim birliği olmasıdır. Bu nedenle Sivil Toplum Kuruluşlarını bir çatı altında toplayabilmesi açısından AB tarafından son derece cazip bulunmuş ve

özellikle yönetim açısından diğer İBBS-II bölgelerine model olarak alınması uygun görülmüştür (DPT, 2000-a ; Poroy, 2004:12-13).

2.1.5.1.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma

Ülkemizde, gerek kırsal ve kentsel yerleşim birimleri, gerekse bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik yapı ve gelir düzeyi dengesizlikleri önemini korumaktadır. Mevcut fiziki ve sosyal altyapı ile kentlerin sunduğu istihdam imkânları yoğun göç hareketlerinin yarattığı nüfus baskısını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu yapı, bölgelerin, sorunlarına ve potansiyellerine göre farklılaştırılmış tedbirleri içeren bütüncül bir bölgesel gelişme politikasını gerekli kılmaktadır ve bu bütüncül politika kırsal kesimler için de aynı hassasiyeti gösterebilmelidir. Türkiye’nin kırsal alanlardaki üretim ve tüketim şekillerinde son yirmi yıldır önemli dönüşümler yaşanmaktadır. Bir yandan üretim cephesinde gelir getirici faaliyetlerin çeşitlenmesi, öte yandan da ulaşım ve telekomünikasyon alanlarındaki gelişmeler sonucu tüketim pratiklerinin hızla yayılması, köylerin özellikleri itibariyle şehirlerin uzantılarına benzemesine yol açmaktadır. Bu eğilimin bilhassa güney ve batıdaki kıyı bölgelerinde daha yoğun yaşandığı görülmektedir (Keyder ve Yenal, 2004:377 ; DPT, 2006-b) .

Türkiye’de kırsal kalkınma adına yapılanlara bakıldığında, tarımın ulusal gelirden aldığı payın giderek azalmasının, gelir dağılımındaki dengesizlikler ve kırsal ile kent arasındaki sosyo-ekonomik kalkınma farklılıklarının yoğun bir biçimde kırsaldan kente göçün yaşanmasına neden olduğu görülmektedir. Türkiye’nin içinde bulunduğu genel sosyo-ekonomik durum ve kırsal alanda yaşanan sorunlar ile kırsaldan kente göçlerin getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel sorunların boyutu, önlemlerin çeşitliliğini ve ortak yaklaşımları gerekli kılmaktadır. Özellikle AB’ye uyum sürecinde kırsal alandaki sorunların tespiti ve bu sorunlara kalıcı çözümler gereksinimi Türkiye’de de kırsal kalkınma konusunu gündemin ilk sıralarına taşımıştır. Bundan dolayı da kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalar hızlanmıştır. Türkiye’nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak kırsal kalkınmada temel amaç; yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır (DPT, 2006-a) .

Türkiye’de genel olarak üretim ilişkileri açısından kırsal alanlar, il ve ilçe merkezleri dışındaki üretime kaynak oluşturan alanlar olarak kabul edilmektedir. İstatistiki verilere göre Türkiye nüfusunun %35’i kırsal alanlarda yaşamaktadır. Türkiye’nin farklı yörelerinde hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilebilmesi hem de kırsal kesimde gözlenen sosyo-ekonomik farklılıkların mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için hükümetler tarafından çeşitli yörelerde “Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP)” uygulanmaktadır. Bu projeler kırsal alanda yaşam düzeylerini yükseltmeyi, alt yapıyı iyileştirmeyi, burada yaşayan nüfusun gelirlerini arttırmayı, bitkisel ve hayvansal üretimi geliştirmeyi ve kırsal nüfusu harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Bu projeler ve uygulanacağı yerler, kalkınma planlarında “kalkınmada öncelikli yöreler” için belirlenen ilkeler doğrultusunda ve uluslararası finans kuruluşlarının tercih ve önceliklerine uygun olarak belirlendikten sonra, uluslararası finans kuruluşlarına teklif edilmektedir. Türkiye’de il veya iller düzeyinde hükümetler tarafından uygulanan dış kaynaklı kırsal kalkınma projeleri Dünya Bankası ve Uluslararası Kalkınma Fonu (IFAD) tarafından kredili olarak finanse edilmiştir. Türkiye’de ikisi tamamlanmış, dördü devam etmekte olan ya da başlangıç aşamasında olan toplam altı tane kırsal kalkınma projesi vardır. Bunlar; Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi, Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi, Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi, Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi, Erzincan-Sivas Kırsal Kalkınma Projesi ve Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi’dir (Gülçubuk, 2005:5 ; DPT, 2003-b) .

Mevcut projelere ve yenilerine de destek olması bakımından 2007 yılından itibaren Avrupa Komisyonu, yeni bir destek türünü haber vermektedir. Halihazırdaki fonlar artırılacak ve belli hedefler odaklı olarak kullanılacaktır. Örneğin, yeni Kırsal Kalkınma Programı (IPARD), tarım yatırımlarına sağlayacağı yardımın yanı sıra tarım ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması için de destek verecektir. IPARD programı, halen Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından geliştirilmekte olan Türkiye Kırsal Kalkınma Planı’na dayalı olacaktır. Kaynakların en verimli şekilde harcanabilmesi için sektörler ve önlemler söz konusu olduğundan IPARD programına öncelik verilecektir. Çiftçilerin başvuruları ve onlara yapılacak ödemeler IPARD ajansı adı verilen kurum tarafından yürütülecektir, kamusal destekse ancak yatırım yapıldıktan sonra verilebilecektir (Görünüm, 2006:8) .

2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanması ve bilgi toplumuna dönüşerek, 2010'larda bölgesel güç olarak etkinliğini daha da artırması, 2020'lerde ise küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasını temel amaç olarak belirlemiştir. Bu noktada kırsal kalkınma, Türkiye'nin, Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi ile tespit edilen bu temel amacına ulaşmasına aşağıdaki alanlarda sağlayacağı katkı nedeniyle önem taşımaktadır (DPT, 2006-a) :

- § Kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması,
- § Göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması,
- § Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik ve çevresel olumsuzlukların azaltılması,
- § Çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı,
- § AB ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın ve müktesebat uyumunun sağlanması.

Türkiye'de gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik politikaların uygulamaya konulmasıyla kırsal alanın gelişmesi ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından bazı gelişmeler kaydedilmişse de, istenilen hedeflere ulaşamamış, gelişmişlik farklılıkları varlığını korumuştur. Halen demografik özelliklerinin yanı sıra, gelir yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, istihdam, girişimcilik, insan kaynakları, sosyal hizmetlere erişim, çevre kalitesi, kadının rolü gibi konularda kır-kent arasındaki dengesizlikler varlığını korumakta ve bölgesel gelişmişlik farkları ile birlikte ele alındığında daha da derinleşmektedir. Bu nedenlerle, merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel kesim ve sivil toplumun işbirliği ile kaynakları etkin ve verimli kullanarak yöre halkının katılımını esas alan kırsal kalkınma faaliyetlerinin hızlandırılması amacıyla kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur (DPT, 2006-a) .

Kırsal kesimde refahı artırarak kır ve kent arasındaki sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının azaltılması doğrultusunda 2006-2008 dönemini kapsayan orta vadeli program kapsamında şu kararlar alınmıştır (DPT, 2006-c) :

1. Kırsal kalkınmayla ilgili olarak ulusal düzeyde tutarlı politika çerçevesi oluşturulacak, bu politikanın hayata geçirilmesi için yerel ve merkezi kurumsal yapılar güçlendirilecek ve aralarında etkin bir işbölümü sağlanacaktır.

2. Kırsal alanda işbirliğini geliştirecek, yerel kapasiteyi güçlendirecek ve yerel-kırsal kalkınma girişimlerini destekleyecek, tarım dışı alternatif gelir getirici faaliyetleri çeşitlendirecek ve geliştirecek özel projeler tasarlanacak ve uygulamaya konulacaktır.

3. Kırsal kesimde kamu yatırımları ve hizmetlerinin sunumunda, konumları itibarıyla çevresindeki yerleşim birimlerine hizmet verme ve gelişme potansiyeli olan merkezi yerleşmelere öncelik verilerek, bu yerleşmelerin alt yapıları iyileştirilecektir.

Kırsal alanlarda gelişme kaydedilmesi adına alınan kararlar yanında esas olanın uygulamalar olduğu düşünüldüğünde “Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı”nın önemine değinmekte yarar vardır. Bu program, kalkınma plan ve programları ile 2006-2010 Ulusal Tarım Stratejisi çerçevesinde, tarım üreticilerine, kırsal alanlarda bireysel ve/veya bir arada yapacakları öz sermayeye dayalı projeli yatırımları için belirlenen iller dahilinde kırsal alanda ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için, gerçek ve tüzel kişilerin tarım ürünlerinin işlenmesi, değerlendirilmesi ve pazarlanmasına yönelik ekonomik faaliyet yatırımları ile kuruluşların mevcut altyapı tesislerinin yetersizliklerini ortadan kaldırmaya yönelik yatırımlarını teşvik etmek ve desteklemek amacıyla yapılması gerekenlere ilişkin hususları kapsamaktadır. Amacı; doğal kaynakların korunmasını dikkate alarak, kırsal alanda gelir düzeyinin yükseltilmesi, altyapının iyileştirilmesi, tarımsal üretim ve tarımsal sanayi entegrasyonunun sağlanması, gıda güvenliğinin etkinliklerinin artırılması, temel kamu hizmetlerinin düzeyinin yükseltilmesi, hizmetlere erişimin artırılması ve kırsal toplumda belirli bir kapasitenin yaratılmasına ilişkin usul ve esasları belirtmek olan programda başvurusu kabul edilecek iller şunlardır : Adana, Afyon, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bursa, Çankırı, Çorum, Diyarbakır, Düzce, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hakkari, Iğdır, Isparta, İçel, İstanbul, İzmir, K.Maraş, Karabük, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırıkkale, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Kocaeli, Kütahya, Manisa, Mardin, Muğla, Muş, Nevşehir, Ordu, Osmaniye, Sakarya, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tekirdağ, Trabzon, Tunceli, Uşak, Van, Yalova, Yozgat ve Zonguldak (<http://www.abakademi.com>) .

2.1.5.2. Türkiye’de Yerel Kalkınma

Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de tarihi çok eski olmasa da gerilere giden yerel kalkınma Osmanlı İmparatorluğu’nda 19.yüz yılın ortalarına kadar kamunun dışında özel kesimin girişimleriyle sağlanmıştır. Bu konudaki en iyi örnekleri de vakıflar sağlamıştır. İmparatorluk döneminde 19. yüz yılın ortalarına kadar özel mülkiyet söz konusu değilken ve arazi mülkiyeti padişahın, hazinenin elindeyken bu durumun yarattığı olumsuz koşullar neticesinde 19.yüz yılın ortalarında özel mülkiyet hakkı tanınmıştır. Bunun sonucunda, idari yapı oluşturularak, ek olarak birtakım başka tedbirler alınmasıyla yerel kalkınmada öncülük etmek sırası yerel yönetimlere gelmiştir, ancak o dönemlerde hem yerel yönetimler bugünkü anlamda demokratik kuruluşlar değildir, hem de yerel kalkınmanın önemi henüz tam olarak anlaşılammıştır (Toksöz, 2005:139).

Yerel kalkınmanın öneminin anlaşıldığını gösterir şey, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1963-1968) yerel kalkınmanın yeni bir kalkınma yönetimi olarak benimsenmiş olmasıyla beraber başlayan süreçtir. Bu kalkınma yönetimine Toplum Kalkınması adı verilmiş, yerel aktörlerin öncülüğünde yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bu dönemden başlayarak illerde, ilçelerde, kasabalarda ve köylerde kamu özel kesim ortaklığında pek çok girişim ortaya çıkmıştır.

Günümüzde yerelin, küresel düzeyde üstlendiği ekonomik ve siyasi rol, onu bir gelişme aktörü konumuna getirmiştir. Ancak, bu geleneksel bölgenin/bölgesel organizasyonun önemini yitirdiği anlamına gelmemektedir. Tersine, bölgesel organizasyonun, “vizyon oluşturarak”, bölge içinde, yönetsel eş güdümü sağlamada, bölge dışında, bölgelerarası (ulus içi ve uluslararası) rekabette söz sahibi olmada üstleneceği yönlendirici rol önem kazanmıştır. Ulusaldan bölgeye ve bölgeselden ulusala, uluslararasından bölgeye ve bölgeselden uluslararasına yönelik çoğul dinamiklerin varlığında birikim farklı ölçekler arasında bağlantıların artmasına neden olurken, aynı zamanda bölgesel sermaye birikiminin gerek ve zorunluluğu açığa çıkmıştır. Tüm bu ilişkilerin temelinde yerel kaynakların harekete geçirilmesi yatmaktadır (Ercan, 2006:77,87) .

2.1.5.2.1. Türkiye’de Yerel Yönetimler

Türkiye’de yerel yönetim sistemi il, kent, köy ve bu üç birim arasında işlevsel ortaklıklar anlamına gelen birliklerden oluşmaktadır. Birinci kademedede, kentlerin yönetim birimi olan belediyeler ile kırsal yerleşmelerin yönetim birimi olan köy muhtarlıkları vardır. İkinci kademedede il temelinde il özel idaresi yer almaktadır. Yerel yönetim birlikleri, bu üç yerel yönetim türü arasında bir ya da birkaç amaçla kurulmuş olan yapılardır. Ülke genelinde 2001 yılı itibariyle, yerel yönetim reformu öncesindeki güncel olmayan verilere göre 3.212 il genel meclisi üyesi ile çalışan 81 il özel idaresi, 35.000 meclis üyesi 3227 belediye ve 175.000 kişiden oluşan muhtar ve ihtiyar heyeti üyesi tarafından yönetilen 34.600 köy ve etkinlik göstermektedir. Yerel yönetim kuruluşları bağlamında ise, bu üç birime valilikler ve kaymakamlıklar da eklenmektedir (DPT, 2001:16) .

İl özel idarelerinde kararlar her ilde ilçeleri temsil etmek üzere beş yıl için seçilmiş üyelerden oluşan il genel meclisi tarafından alınmakta, kararların yürütülmesi il özel idaresinin de başı olan il valisi tarafından gerçekleştirilmektedir. İlin, belediyeler dışında kalan kırsal alanlarına dönük hizmet veren bu birimlerin, yerel yönetim sistemi içinde ağırlıklı bir yere sahip olduklarını söylemek güçtür. İl özel idareleri, mülki idare amirliği sisteminin yedeğinde çalışan yapılar olarak tanımlanabilir. Demokratik yöntemler ile seçilen bir meclise ve yönetim kuruluna sahiptir. Ülke genelinde toplam 3.000 meclis üyesince alınan kararlar, yine ülke genelinde toplam 5.000 civarında personel eliyle uygulamaya geçirilmektedir (Güler, 2001:1; www.yerelnet.org.tr).

Köyler, 15 milyon civarında yurttaşın yönetimini gerçekleştiren kırsal yerleşme yönetimleridir. Köylerde hemen her türlü kamu hizmeti asıl olarak merkezi yönetim kurum ve kuruluşları tarafından görülmekte, köy muhtarlıkları kendilerine ait yapılaşmış bürokratik bünyelere sahip olmaktan uzak bulunmaktadır.

Birliklerin önemli bölümü, ortakları yerel yönetimler olmakla birlikte, kaymakamlıklar tarafından kurulmuş yapılardır. Bunlar “köylere hizmet götürme birlikleri” olarak adlandırılmaktadır. Bir diğer bölüm birlik, “sulama birliği” olarak iş görmektedir. Birlikler toplamı içinde kentsel altyapı birlikleri, oldukça sınırlı sayıdadır. Yerel yönetim birlikleri, yerel yönetim sistemi içinde “türev” varlıklar olarak önemli bir başlık oluşturmakla birlikte, toplam yerel yönetim gelir – gider yapısı içinde ya da toplam personel varlığı içinde kayda değer bir büyüklük oluşturmaz.

Yerel yönetim sistemi içinde en ağırlıklı tür, kentsel yerleşmelerin yönetimi olan belediyelerdir. Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli önemde ortak ve medeni ihtiyaçlarını karşılamak ve toplu sorunlarını çözmek üzere kurulmuş tüzel bir kişiliktir. Belediyelerde karar organı olarak iş gören belediye meclislerinde, ülke genelinde toplam 34.241 seçilmiş üye bulunmakta, belediye ana bünyesinde 300.000 civarında personel istihdam edilmektedir. Personel sayısına, belediye bağlı kuruluşları ile belediye şirketlerinde çalışanlar da eklendiğinde, toplam yarım milyona yakın bir istihdamdan söz etmek mümkün olabilmektedir. Belediyelere tahsis edilmiş olan gelirler ise, üç büyük kategoriye ayrılmıştır. Bunlar, vergiler, harçlar ve katılma paylarıdır (Güler, 2001:2 ; <http://www.hazine.gov.tr>).

Bir ölçü olmak üzere, genel bütçe vergi gelirlerini örnek vererek mahalli idarelerin bütçeleri hakkında bir fikre sahip olabiliriz. Genel bütçe vergi gelirleri tahsilatı toplamı üzerinden belediyelere %6, il özel idarelerine %1.12 ve Büyükşehir belediyelerine %5 nispetinde pay verilmektedir (<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr> ; <http://www.mahalli-idareler.gov.tr/>). 1986-2004 yılları arasında genel bütçe gelirlerinden mahalli idarelere aktarılan pay aşağıdaki tabloda verilmiştir. Tablo 11'den görüleceği üzere, belediyelere ayrılan pay, il özel idarelere nazaran daha fazladır. Bunun yanında oransal olarak bakıldığında yıldan yıla hem belediyelere, hem de il özel idarelerine ayrılan paylardaki artışlar ve azalışlardaki dengesizlikler dikkati çekmektedir.

Tablo 11. Genel Bütçe Vergi Gelirleri Tahsilatı Üzerinden Mahalli İdarelere Verilen Payların Dağılımı 1986-2005 (Bin YTL)

	Belediyelere	(%)	Büyükşehir Belediye Payı Toplamı	(%)	Özel İdarelere	(%)	TOPLAM	Vergi Gelirleri İçindeki Pay (%)	
YILLAR	(1)	(1/4)	(2)	(3)	(3/4)	(1+2+3)	(4)		
1986	502	64,9	200	25,9	71	9,2	773	12,9	
1987	763	65,4	296	25,4	107	9,2	1.166	12,9	
1988	1.247	64,8	501	26,1	175	9,1	1.923	13,5	
1989	2.063	65,5	774	24,6	311	9,9	3.148	12,3	
1990	4.008	65,3	1.568	25,5	563	9,2	6.139	13,5	
1991	6.900	65,4	2.685	25,4	968	9,2	10.553	13,4	
1992	12.666	66,2	4.701	24,6	1.778	9,3	19.145	13,5	
1993	23.925	64,8	9.625	26,1	3.358	9,1	36.908	14	
1994	41.481	60,8	20.358	29,8	6.390	9,4	68.229	12,8	-1
1995	94.811	62,9	39.981	26,5	15.951	10,6	150.743	13,9	
1996	191.208	62,8	81.839	26,9	31.488	10,3	304.535	13,6	
1997	419.321	62,9	170.785	25,6	77.064	11,6	667.170	14,1	
1998	773.113	62,6	319.010	25,8	142.087	11,5	1.234.210	13,4	
1999	1.224.236	62,4	511.766	26,1	224.994	11,5	1.960.996	13,2	
2000	2.058.556	62,7	845.776	25,8	378.330	11,5	3.282.662	12,4	
2001	3.250.875	62,4	1.364.760	26,2	597.458	11,5	5.213.093	13,1	
2002	2.757.717	58,1	1.474.180	31,1	514.774	10,8	4.746.671	8	
2003	3.051.572	56,9	1.635.029	30,5	674.608	12,6	5.361.209	6,4	
2004	4.590.163	57,8	2.493.528	31,4	856.831	10,8	7.940.522	7,9	
2005	5.336.871	52,6	3.806.396	37,5	996.218	9,8	10.139.485	8,5	

(1) EDV, NAV, EMTV HARİCE GÖRE

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı

Diğer ülkelerle benzer yanları arandığında Fransız ve Türk yerel yönetim yapılarında benzer ve ortak oldukça fazla noktanın olduğu görülecektir. 1982 öncesinde Fransız ve Türk yerel sistemleri yapısal olarak hemen hemen aynıdır, farklılık yaratan tek konu, Fransa'da köylerin belediye statüsünde olmasıdır. Ancak 1982 yerelleştirme reformları ile Fransa'da yerel yönetimlerin yapılarında daha fazla yerinden yönetime ağırlık veren bir yapı oluşmuşken, Türkiye'de merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki yönlendirebilme ve denetim yetkilerinde büyük bir değişim yaşanmamıştır. Türk yerel yönetimlerinin görev ve yetki alanlarının genişletilmesine ilişkin düzenleme yapılmamış olmasının gerekçesi kaynak yetersizliği olarak gösterilmiştir (Yılmaz, 2002:89).

2.1.5.2.2. Yerel Yönetimlerin Yetkilerinin Artırılması Çalışmaları

Türkiye’de yerel yönetimlerin yetkilerinin ve güçlerinin artırılması konusu 1983 yılından sonra gündeme gelmiş, o günden bugüne kadarki süreçte, yerel yönetimler genel yetkili kuruluşlar olmamalarına ve oldukça geniş alanda yetki verilmiş olmasına karşın zamanla kaynak yetersizliği ilk sebep olmak üzere çeşitli bahanelerle yerel yönetimlerin yetkileri kısıtlanmış, sorumluluk büyük ölçüde merkezi yönetimlere kaydırılmıştır.

Yerel yönetimlerle merkezi yönetim arasındaki yetki paylaşımını Türkiye’de de Fransa örneğinde olduğu üzere hizmet verdikleri alanlara göre daha net bir şekilde görebiliriz. Eğitim hizmetlerinde öncelik merkezi yönetimdedir. Yerel yönetimler ilgili yasaların izin verdiği ölçüde okullar için arsa tahsisi, inşası, donanımı, bakım ve onarımı gibi konularda merkezi yönetimi desteklemektedirler. Bayındırlık hizmetlerinde eşit bir paylaşım söz konusudur. Uygulamada en etkin yönetim birimleri merkezi yönetim ve belediyeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık hizmetlerinde büyük ölçüde merkezi karar sistemleri yer almaktadır. Sonradan çıkarılan pek çok yasa ile sağlık hizmetleri merkezileştirilmiştir. Yerel yönetimlerin kaynak yönünden yetersiz kalmaları ve sağlık alanında beklenen yatırımların yapılmamış olması merkezileştirmenin gerekçelerindedir. Sosyal hizmetlerde ağırlık merkezi yönetimlerde olmakla beraber, yerel yönetimler ve gönüllü kuruluşlarca da yürütülmektedir. Kültür ve sanat hizmetlerinde, yerel yönetimlerde il özel idareleri öne çıkarken, bu hizmetlerin genel olarak yürütümünde merkezi yönetime bağlı olarak Kültür Bakanlığı sorumludur. Ulaşım hizmetlerinde, genele bakıldığında Ulaştırma Bakanlığı, kent içi ulaşım hizmetlerinde de yerel yönetimler temel görevleri yerine getirmektedirler. Kentlerde özellikle belediyeler, bu hizmetleri yerine getirmektedirler. Polis ve güvenlik hizmetlerinde Fransa’da olduğu gibi ülkemizde de yetki merkezi yönetimin sorumluluğu altındadır. Tarım, orman ve köy hizmetlerinde politika ve hedefler merkezi yönetimce belirlenmekte, yerel yönetimlere ilgili yasalarında verilen sınırlı yetkiler de çoğu kez kaynak yetersizliği nedeniyle kullanılamamaktadır. Son olarak ekonomi ve ticaret alanına ilişkin hizmetlerde hükümetlerin temel bir yeri olduğu, yerel yönetimlerinse yine kendi güç ve kaynakları el verdiğince sınırlı olan görev ve yetkilerini kullanabildikleri görülmektedir (Yılmaz, 2002:145).

Geniş kesimlerce üzerinde uzlaşılan husus aslında sadece yerel yönetimlerin değil, bir bütün olarak genel idari yapılanmanın reforma tabi tutulmasıdır. Bir yandan merkezi idarenin Ankara'da toplanan kendi gücü alandaki kendi birimlerine dağıtılırken -deconcentration- ; diğer yandan bu gücün yereli ilgilendiren kesimleri yerel yönetimlere devredilmelidir -decentralization- (Erbay, 2000:71).

Ancak, bu süreçte üzerinde durulması gereken iki nokta vardır: Birincisi; yerel yönetim reformu gerçekleştirilirken, yetkilerin yerel yönetimlere devredilmesidir. Yetkileri sadece yerelde görev yapan merkezi yönetim temsilcilerine aktaran yaklaşımların yerel yönetim reformu olarak nitelendirilmesi güç görünmektedir. Bir diğer nokta, adem-i merkeziyet yani merkezin boşaltılması sadece yerel yönetimlerin lehine bir süreç olarak düşünülmemelidir. Çok geniş anlamıyla sivil toplum örgütleri olarak nitelendirilmeye başlanan derneklere, vakıflara veya meslek kuruluşlarına bazı yetkiler devredilebilmelidir.

Yerel yönetimlerin en büyük çıkmazı olarak görülen kaynak yetersizliği, finansman sorununa değinecek olursak şu şekilde bir paylaşım ile karşılaşırız: Bütçe büyüklüğü itibariyle değerlendirilirse, Türkiye'de yerel yönetimler içinde köyler %1, özel idareler %14, belediyeler ise %85 büyüklüğünde yer tutmaktadır (DPT, 2001:39) . Köyler, doğrudan harcamacı kuruluşlar olmaktan çok, il özel idareleri ve merkezi yönetim tarafından hizmet götürülen yönetim birimleri olmak özelliğine sahiptir. Belediyeler, yerel yönetim sistemi içindeki bu büyüklüğe koşut olarak, diğer iki yerel yönetim türüne göre daha fazla öne çıkmış bulunmaktadır.

Günümüzde yerel yönetimlere sağlanan ya da sağlanamayan kaynaklardan başka yereli kalkındırarak finansman sistemleri de kalkınma konusunda atılan bir diğer adımdır. Merkezden yönlendirilen hem politikaya dayalı, hem de piyasaya dayalı finansman sistemleri, yerel gelişmeye kaynak sağlamaya çalışmaktadır. Ancak, merkezden belirlenen politikalar, ülkenin her köşesindeki birimlerin finansman ihtiyaçlarını, zamanlamasını ve miktarını dinamik bir biçimde izleyememekte ve karşılayamamaktadır. Her yörenin kendine özgü bir finansman ihtiyacı ve karşılama biçimi vardır.

Yerindenlik ilkesi ve yapılmaya çalışılan reformlar kapsamında yerel idarelere daha fazla yetki ve kaynak aktarılırken, finansman ihtiyacının da yerinden karşılanmasına yönelik finansman sistemleri ortaya konmaktadır. Özellikle geri kalmış yörelerin ve kırsal alanların finansmanı için devletin sürekli kaynak yaratmaya çalışması yerine, bu kesimlerin finans kaynaklarına erişimin kolaylaştırılması ve yerel kaynakların harekete geçirilmesine yönelik

sistemler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla ortaya çıkan iki uygulama ülkemiz için de uygulanabilir ve geliştirilebilir görünmektedir. Bunlar, mikrokredi uygulamaları ile teşvik sistemidir (Bilen, 2003:49,111). Özellikle teşvikler yerel kalkınmanın itici güçlerinden biri olarak yerini almış durumdadır.

Teşvik sisteminin amacı; kaynakları, belirlenen hedefler doğrultusunda harekete geçirmektir. Bu hareketliliği sağlayacak olan, doğru zamanda doğru projelerin desteklenmesidir. Projelerin seçiminde çok titiz davranılması ve geçekten uygulanabilecek projelerin tespit edilmesi gerekmektedir. Türk teşvik sisteminin en önemli ve öncelikli amaçlarından birisi, bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltacak yönde az gelişmiş yörelere, diğeri ise gelişme potansiyeli ve rekabet gücü olan sektörler öncelik vermektir (Duran, 1998) .

Teşviklerin yönlendiricilik işlevi özellikle yerelde önemli bir yere sahip olan KOBİ'ler için çok önemlidir. Ancak, KOBİ'ler dahil olmak üzere diğeri yatırımcılar teşviklerin en azından yatırım dönemi boyunca devam edebileceğinden emin olamadıklarından, desteklenen alanlara yeterince yatırım yapma cesaretini gösterememişlerdir. Türk teşvik sisteminin politika ve uygulamalarında istikrarsızlığa yol açan bu durum birtakım konuların da sorgulanmasını sağlamıştır. Her şeyden önce yatırımcı sadece teşvikle iş yapamayacağına inandırılmalıdır. Teşviklere sürekliliği olan sadece parasal bir kaynak olarak bakılmamalı, yatırımcı kendi ayakları üzerinde duruncaya dek devlet tarafından yapılan bir destek olduğu göz ardı edilmemelidir. Devlet de bu konuda gerekli araştırmaları yapıp, ona göre destek vermelidir. Alt yapısı uygun olamayan, kendi kendine yetemeyecek, büyüemeyecek sektörler teşvik konusunda üzerinde daha çok düşünülmesi gereken sektörler olmalıdırlar, ancak her şeyden önce zirveye giden yolun da küçük bir adımla başladığı unutulmamalı, küçüğünden büyüğüne tüm yatırımcıların önce kendilerine, ardından yönetime olan inançları sağlamlaştırılmalıdır. Teşvikler, kendine inanan yatırımcıya verildiği takdirde hem doğru şekilde kullanılmış olacak, hem de yerelden bölgeye giden kalkınmada anlamlı bir şekilde yerini alacaktır (Bilen, 2003:111-118) .

Ancak teşvik kavramını sadece ekonomik anlamda itici bir mali güç olmasının dışında da değerlendirebilmemiz gerekmektedir. Yurttaşlık kavramı, her yurttaşın devletin işlerine doğrudan katılabilecek yeterliliğe sahip olduğunun kabul edilmesi, daha da önemlisi yurttaşın katılımının teşvik edilmesi ilkesine dayanır. İşte belki de tam da bu noktada doğru olan şeyin, ülkesi adına bir şeyler yapabilecek bireylere yurttaşlıkları hatırlatılarak, hep

beraber hareket etmek adına yapılması gerekenleri ortaya koymak ve bunu teşvik etmek için doğru adımların artık atılması gerçeği olduğu anlaşılmalıdır. Sözü edilen teşvik etme ilkesine dayalı olarak, kişiliğin sürekli gelişimi, eğitimi, kamu sorumluluğu duygusunun güçlendirilmesi gerekmektedir. Kişisel ve politik özellikler, konuşan, düşünen bireylerden oluşan bir toplumun varlığı ve görüş alışverişine dayalı hassas bir kamu alanını gerektirdiği için özgür bir toplumun bileşenleri bireysel değil, toplumsal nitelik taşımaktadır. Demokratik toplum, yurttaşların katılımıyla oluştuğuna göre, böyle bir toplumun kenti de orada yaşayanların o kent üzerine düşünme, tartışma, yeni pratikler deneme olanağı bulduğu yerdir. Bu da kentlilerin yaşadıkları yerin çevresinin oluşumu ve/veya değişimine katılması demektir; böyle bakıldığında kentli yurttaş, seçmen niteliğinin yanında yerel yönetimler karşısında sürekli olarak baskı merkezleri oluşturulmasını ve gerektiğinde de belli işlerin üstlenilmesini içermektedir (DPT, 2001:120) .

Ülkemizde yerel kalkınma adına gelinen son durum ve atılacak adımlar açısından dokuzuncu kalkınma planı aydınlatıcı olacaktır. Mevcut plan çerçevesinde, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanması öngörülmüştür. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermaye geliştirilecek; bölgesel potansiyelleri ve işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan işgücü eğitim programları uygulanacaktır. Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı kalkınma anlayışı içinde; kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) işbirliğiyle girişimciliği geliştirmeye yönelik özel eğitim programları desteklenecektir. Üniversitelerin toplumla ve iş dünyasıyla tam bir etkileşim içinde yerel uzmanlaşma alanlarına yönelik eğitim, araştırma ve hizmet faaliyetlerinde yoğunlaşması sağlanacaktır. Bu çerçevede, üniversite-sanayi işbirliğine ve yerel uzmanlaşmaya dayalı üretimi desteklemek üzere uygun bölgelerde sektörel organize sanayi bölgeleri uygulaması yapılacaktır (DPT, 2006-b). Bu anlamda bölgesel gelişme örneği olarak verilebilecek Çukurova Bölgesi ve bu bölgenin en büyük şehri Adana kentinin yerelden bölgeye doğru olan süreçte kalkınma adına gösterdiği gelişmeler kayda değer niteliktedir ve sözü edilen hazırlıklar kapsamında çoktan faaliyete geçilmiş, uygulamaların olumlu sonuçları alınmaya başlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÖLGESEL GELİŞME İÇİN BİR MODEL

3.1. Bölge-Kent Gelişmesine Bir Örnek:Çukurova Bölgesi Ve Adana Şehri

Bir bölgeyi oluşturan şehirlerin ve ona bağlı yerleşim birimlerinin (köy, kasaba, bucak, ilçe vs.) kalkınmasının sonucu olarak önce bölgenin kalkınmasının, ardından bölgelerin oluşturduğu ülkenin tamamının kalkınabileceği gerçeğinden hareketle konuya mantıksal çıkarsama ile yaklaşmamız gerekmektedir. Bu çıkarsama ile şehirler, bölgeleri, bölgeler de ülkeleri kalkındırır sonucuna vardıldıktan sonra “Bir ülkenin kalkınması için model:Adana” başlığı bile anlatmak istediklerimize tercüman olabilecektir. Ancak hiçbir itici güç bir kenara bırakılmamalı, önce neyin tetiklenecek olduğu göz ardı edilmemelidir. Yerel ve bölgesel kavramları arasında kurulmuş olan bu güçlü bağ, bir ülkenin kalkınmasında en temel yeri teşkil etmektedir.

Çukurova Bölgesi denilince yapısıyla, toprağıyla, pamuğı, sıcak iklimiyle ilk akla gelen şehir, Adana’dır. Bölgenin en önemli şehirlerinden biri olan kent, tek başına dahi yerelden bölgeye giden gelişme sürecinde başat bir rol oynamaktadır.

3.1.1. Adana İlinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri

3.1.1.1. Doğal Yapısı

Antik Klıkya Bölgesi’nin en önemli yerleşim merkezlerinden biri ve Hitit’lerden Osmanlı İmparatorluğu’na kadar gelmiş geçmiş birçok uygarlığın beşiğı olan Adana şehri adını, kökeni ile ilgili bilinen ve en yaygın söylence olan Bizanslı Etienne’nin aktardıklarına göre Gök Tanrısı Uranus’un oğılu olan Adanus’tan almış, antik çağda Toroslardan doğan ve ovada geniş kıvrımlar yaparak Akdeniz’e dökülen ve Tanrı Uranus’un diğeri oğılu Sarus’tan adını alan Seyhan (Sarus) Nehri’nin geçişine en uygun yerde de kurulmuştur. Yakın zamanda yapılan araştırmalar sonucunda Adana adının Hint-Avrupa kökenli olduğu ve “üzerinde, yanında” anlamındaki ön ek –a ile “ırmak” anlamındaki –danu kelimesinin birleşmesiyle oluştuğı ortaya konulmuştur (AGV, 2000:79).

Yerleşim tarihi M.Ö. 3000 yılına kadar giden Adana, on değişik uygarlığı bünyesinde yaşatmış, sulak, verimli bir coğrafya parçasıdır. 35-38 derece kuzey

enlemleri ve 34-36 derece doğu boylamlarında yer alan Adana'nın yüzölçümü 14.030 km²'dir. Merkezinin denizden yüksekliği 23 m. olan şehrin Seyhan, Yüreğir, Aladağ, Ceyhan, Feke, İmamoğlu, Karaisalı, Karataş, Kozan, Pozantı, Saimbeyli, Tufanbeyli, Yumurtalık olmak üzere 13 ilçesi bulunmaktadır. Komşu olduğu iller, kuzeyde Kayseri, doğuda Osmaniye ve Kahramanmaraş, güney doğusunda Hatay, batısında İçel ve kuzeybatısında Niğde'dir. Adana, Anadolu'nun kuzey ve batısını güney ve güneydoğu ile bağlayan olması, ayrıca bölgedeki liman şehirlerine yakınlığı ve Ortadoğu'ya açılan kapı olması nedeniyle, tarihin her döneminde olduğu gibi bugün de önemli bir coğrafi konuma sahiptir.

Adana ili topografik açıdan dağlık ve ovalık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. İlin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu bölümleri Orta Toroslar adı verilen dağlar ile çevrelenmiş olup, bu yöre dağlık alanları oluşturmaktadır. Orta Toroslar üzerinde üç ayrı dağ sırası yer almaktadır. Bunlar batıdan başlayarak Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağlarıdır. Orta Toroslar'ın kuzeydoğu uzantısını oluşturan Binboğa Dağları, Adana il sınırlarını aşarak Kahramanmaraş iline kadar uzanmaktadır.

İlin ovalık alanlarını Çukurova ve Yukarı Anavarza alanları oluşturmaktadır. Her iki alan birlikte "Adana Ovası" olarak anılmaktadır. İki ovayı, en yüksek noktası 770 m. olan Misis Dağları ayırmaktadır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan Çayının taşıdığı Çukurova ülkemizin en geniş delta ovasıdır.

Adana ili sınırları içerisine Akdeniz Bölgesi'nin önemli akarsularından olan Seyhan ve Ceyhan Nehirleri girmektedir. Göller bakımından çok zengin sayılamayacak olan ilin başlıca gölleri; Akyayan, Akyatan, Ağyatan ve Tuzla'dır.

Adana ili iklimi dağlık ve ovalık alanlarda farklılık göstermekle beraber, yazları sıcak ve kurak, kışlarının ılık ve yağışlı geçmesi bakımından Akdeniz ikliminin tipik özelliklerini taşımaktadır.

Toplam yüzölçümü 17.562 km² iken 1997 yılında Osmaniye'nin il olması ve Kadirli, Bahçe ve Düziçi ilçelerinin de bu ile bağlanmasıyla 14.030 km²'ye düşen ilde bu alanın en fazla kısmını işlenen tarım toprakları ile orman, fundalık ve çalılıklar oluşturmaktadır.

Tablo 12. Adana İlinin Arazi Varlığı ve Kullanımı

Arazi Kullanımı	Alan (ha)	Oran (%)
İşlenen Tarım Arazisi (Sulanabilir Alan ve Fiilen Sulanan Alan)	540.000	38
Çayır ve Mera	48.970	3
Orman, Funda ve Çalılık	547.730	40
Diğer Araziler (Yerleşim Alanı, Su Yüzeyleri, Dağlık ve Taşlık Alan)	266.300	19
Toplam	1.403.000	100

Kaynak: TKİB ve ATİM, 2005

3.1.1.2. Demografik, Sosyal Yapısı ve Göç Olgusu

1897 yılında Osmanlı İmparatorluğu için yapılan ilk istatistiki çalışmada Adana vilayetinin toplam nüfusu 398.764 ve nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 5,57 kişi olarak bulunmuştur. Cumhuriyet sonrası döneme baktığımızda 1927 yılında 227.735 nüfusa sahip olan Adana'nın 1997 yılında 1.689.155 nüfusa ulaştığı görülmektedir. 1997 yılı sayımına göre, bu dağılım köylerde 418.515, il ve ilçelerde 1.270.640'dır. 1997 sayımına göre, Adana merkeze ait nüfus 1.063.406 iken, 1990 yılında 1.125.149'dur. Merkeze ait nüfusu giderek artarken köy nüfusu azalmakta olan Adana, nüfus sayısı, artışı, yoğunluğu, kentleşme ve ekonomik gelişme hızı özellikleri bakımından bugün ülkemizin altıncı büyük ili konumundadır. 2000 yılı seçimlerine göre 1.849.478 olan il nüfusunun büyük bir kısmı şehir merkezinde toplanmıştır. Bu yoğunluğu 1.397.853 kişi oluşturmaktadır. Kilometrekare başına 178 kişinin düştüğü ilde, nüfus yoğunluğu, Türkiye ortalamasının iki katına yakındır. Nüfusun yaklaşık %66'sı (1/3'den çoğu il merkezinde) kentsel, %34'ü de kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Kadirli, Kozan, Ceyhan gibi ilçe merkezlerinin bazıları nüfus sayıları ve işlevleri bakımından birer orta boy kent niteliğindedir. Adana ili, nüfus artış hızı bakımından yılda yaklaşık % 17.71 oranıyla Türkiye'de 3. sırayı almaktadır. Şehir nüfus artış hızı %21.70 iken, köy nüfus artış hızı %6.29'larda kalmaktadır.

Cumhuriyet'ten önceki dönemlerde sosyal yapısında köklü değişikliklerin görülmediği Adana'da değişim ve gelişim sürecinin Cumhuriyet sonrası başladığı söylenebilir. Tarım alanındaki hızlı gelişme ve buna bağlı olarak kentin sanayileşmesi

kırsal kesim nüfusunun kente akmasına ve sosyal yapıda önemli bir değişime neden olmuştur.

Çukurova'nın sanayileşmesi ile kent merkezinde önemli bir işçi nüfusu ortaya çıkmıştır. Kent merkezindeki işçi nüfusunun, köylerden, bölge bazında daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan Adana'ya göç edenler oluşturmaktadır. Bu göç, iki farklı Adana'nın oluşmasına yol açmıştır. Adana Sanayi Odası yöneticilerine göre; modern binaların bulunduğu, insanların çağdaş yaşam sürdüğü yerleşim birimleri Adana'nın A yüzünü, göçler sonucu kente gelen eğitimsiz ve vasıfsız insanların oluşturduğu yerleşim birimleri Adana'nın B yüzünü oluşturmaktadır (Dünya İş Geliştirme Toplantıları, 2002:5-6) .

Tablo 13. İllere Göre Adana'nın Aldığı ve Verdiği Göçler

Alınan Göç					Verilen Göç				
	Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)		Erkek	Kadın	Toplam	Toplam (%)
Toplam Alınan Göç	67.045	57.434	124.479	100.00	Toplam Verilen Göç	54.674	42.871	97.545	100
Mardin	3.291	2.959	6.250	5,02	İzmir	2.373	1.698	3.971	4,07
İstanbul	3.790	2.510	6.300	5,06	Gaziantep	2.089	1.914	4.003	4,10
Diyarbakır	3.376	2.951	6.327	5,08	Ankara	3.141	2.583	5.724	5,87
Kahramanmaraş	4.377	4.315	8.692	6,98	Hatay	2.870	2.862	5.732	5,88
Şanlıurfa	4.568	4.384	8.952	7,19	İstanbul	7.315	5.403	12.718	13,04
İçel	4.744	4.822	9.566	7,68	İçel	7.871	7.245	15.116	15,50
Diğer iller	42.899	35.493	78.392	62,98	Diğer iller	29.115	21.166	50.281	51,55

Kaynak: AGV, 2000:69

1970 yılından sonra kent nüfusunun köy nüfusunun önüne geçmeye başladığını söylemek mümkündür. Bu artışın arkasındaki en büyük nedense göçtür. Adana, çoğunluğu Güneydoğu Anadolu ve bu bölgeye komşu Doğu Anadolu illerinden kaynaklanan göçe maruz kalmaktadır. Bununla beraber komşu il olan İçel, Adana'nın hem en çok göç verdiği, hem de en çok göç aldığı il olması bakımından ilginç bir tablo sergilemektedir (AGV, 2000:68).

Tablo 14. 2000 Yılı Daimi İkametgah Nüfusuna Göre Adana İlinin Aldığı ve Verdiği Göçler

Adana ilinin yerleşim yerlerine göre aldığı göç											
A- Toplam B- Erkek C- Kadın											
	Toplam			Şehirden şehire		Köyden şehire		Şehirden köye		Köyden köye	
	A	B	C	B	C	B	C	B	C	B	C
Toplam	6.692.263	3.643.375	3.048.888	2.110.130	1.757.849	639.319	528.966	730.646	611.872	163.280	150.201
Adana	144.325	73.158	71.167	42.405	41.150	14.007	13.804	13.441	12.571	3.305	3.642
Adana ilinin yerleşim yerlerine göre verdiği göç											
	Toplam			Şehirden şehire		Köyden şehire		Şehirden köye		Köyden köye	
	A	B	C	B	C	B	C	B	C	B	C
Toplam	6.692.263	3.643.375	3.048.888	2.110.130	1.757.849	639.319	528.966	730.646	611.872	163.280	150.201
Adana	184.818	100.019	84.799	62.018	52.478	12.879	11.075	21.721	18.293	3.401	2.953

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004:50-52

Alman ve verilen göç tablolarından görüleceği üzere Adana ili 2000 yılı itibariyle toplam 144.325 kişilik bir göç alırken, 184.818 kişiyi de dışarıya göç olarak vermiştir. Verilen göçün alınan göçten fazla ve nitelikli insanlarımızı ait olduğu düşünüldüğünde il için bir kaybın söz konusu olduğu da aşıkâr olmaktadır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta daha vardır ki, o da sadece diğer illerden kaynaklanan veya bizim dışarıya verdiğimiz göçten başka, köyden şehre olan göçün de nüfus artış hızını artırdığıdır. Bu durum kırsal kesimdeki düşük nüfus oranını da açıklamaktadır.

1990'lerden itibaren Adana'ya yoğun bir göç dalgası yaşanmaktadır. Adana il merkezine, ilçelerine ve köyelerine yönelen ve çeşitli nedenlerle oluşmuş olan bu göç dalgası 10 yıl gibi kısa bir süre içerisinde kent nüfusunun hızla artmasına ve kent çevresinde elverişsiz yaşam alanlarının, gecekondu bölgelerinin, varoşların oluşmasına; daha da önemlisi son derece önemli ekonomik ve sosyal sonuçlara yol açmaktadır. Göçle gelen işgücünün geliş nedenini inceleyecek olursak; %77.78'i geçim sıkıntısı, %6.19'u eğitim kaygısı, %1.60'ı sağlık sorunları, %14.43'ü de can güvenliği nedenleriyle geldikleri görülecektir (Güvel, 2003:39). 1990'lerden itibaren yaşanan yoğun iç göç dalgasının en önemli ekonomik sonucu, daha önceleri büyük ölçüde kırsal kesimde yoğunlaşmış olan işsizliğin kentleşmesidir. Daha önceleri kırsal kesimde yaşayan işsiz kitlelerin 1990'lerden itibaren çeşitli gerekçelerle kentlere göç etmesi ile kırsal işsizlik kentsel işsizliğe dönüşmektedir.

Bu olgu içerisinde, özellikle fakirlik ve cehaletten kaynaklanan kent yaşamı sorunları ortaya çıkmaktadır. Göç edenler sayılarının ağırlığı ölçüsünde de homojen ve modern bir kent dokusunun oluşumunu engelleyerek şehrin ileri ataklar yapmasını engellemektedir. Başta altyapı sorunları olmak üzere, eğitim ve sağlık alanında kaynak yetersizliği ortaya çıkmakta ve bu da tüm şehir bakımından beşeri kalite ve etkinlik probleminde yol açmaktadır. Her türlü suç oranında artışlar meydana gelmekte, insanlar arasındaki güven duygusu bozulmakta bu durumun olumsuz bir uzantısı olarak da ekonomik anlamda aralarındaki potansiyel işbirliği imkânı azalmaktadır. Tüm bu olumsuzlukların meydana getirdiği en büyük eksiklik ise, şehir ekonomisini ayakta tutmaya yarayan sinerji etkisinin zayıflatılmış olmasıdır. Dolayısıyla Adana'daki ekonomik sorunlar incelenirken, göç konusu bir kenara bırakılmamalı, iç ve dış göç devam edecek olursa sonuçlarının şehir ekonomisi için ne kadar yıkıcı olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Demografik faktörlerle, eğitim düzeyi ile şimdiki, geçmişteki ve gelecekteki yaşama koşulları ile birlikte düşünüldüğünde ortaya çıkan tablo son derece düşündürücüdür. Göçle gelenlerin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Güvel, 2003:40-41) :

- a. Göçle gelen işgücünün büyük çoğunluğunun evinde en çok konuşulan dil Türkçe değildir.
- b. Bakmakla yükümlü oldukları kişi sayısı yüksektir, aile geçimine katkıda bulunan kişi sayısı düşüktür, tasarruf oranları ve dolayısıyla da gelir düzeyleri düşüktür.
- c. Kent ekonomisi ile entegrasyon dereceleri düşüktür, okuma-yazma bilmeyenlerin oranı oldukça yüksektir, okuma-yazma bilenlerin eğitim düzeyi de okur-yazar ya da ilkokul öğrenimi düzeyindedir.
- d. Vergi numarasına ve vergi mükellefiyetine sahip olanların oranı oldukça düşüktür.
- e. Sendika üyeliğinin, sosyal güvencenin, İş Kurumuna başvurunun düşük olmasıyla birlikte düşünüldüğünde belirgin bir kayıt dışılık söz konusudur.

Yapılan analiz sonuçlarına göre; göçle gelen işgücünün büyük bölümü, Adana'da vasıfsız işçilik ya da işportacılık yaparak geçimini sağlamaya başlamıştır. Büyük çoğunluğu bir mesleğe ya da sanata sahip değildir, mesleki eğitim görmemiştir, beceri kurslarına katılmamıştır, mesleği ya da sanatı olanların büyük çoğunluğu da bunu kullanamamaktadır. Çalıştıkları işler büyük ölçüde sürekli değil, sosyal güvence düzeyi de oldukça düşüktür.

Görülmektedir ki, iç göçün en çok yaşandığı illerden birisi olan Adana'da yaşanan göç; ekonomik yönden güçsüz, vasıfsız, birikimsiz insanların oluşturduğu nitelikte bir göçtür ve sonucunda da kentte ekonomik, sosyal ve kültürel olarak çözümlenmesi gereken pek çok problem meydana gelmiştir. Her yıl yaklaşık %8-10 arasında insan gücü, Türkiye'nin başka bölgelerine göç etmiştir. Ters göçün etkisiyle yeni yatırımlar azalmış ve kentin sosyal yapısı daha da bozulmuştur (AGV, 2003:2-3) .

Aşağıda yer alan tabloda Adana iline ait yıl ortası nüfus tahminleri yer almaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere, şehir nüfusundaki artış köy nüfusunun çok üzerinde seyretmektedir. Bu durum göç sorunun artarak devam edeceğine ve bunun için gerekli önlemlerin alınmasına dair bir kırmızı alarm şeklinde algılanmalıdır.

Tablo 15. Adana İli Yıl Ortası Nüfus Tahminleri

	Toplam	Şehir	Köy
2002	1.897.000	1.443.000	454.000
2003	1.926.000	1.471.000	455.000
2004	1.954.000	1.498.000	456.000

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004:78

Göçün oluşturduğu sosyal ve ekonomik sorunları çarpık kentleşme, suç oranlarında artış, aşırı nüfus yığılması, gettolaşma, sağlıksız yaşam, düşük eğitim, yetersiz istihdam ve yoğun işsizlik, işportacılık ve sokak çocukları, konut açığı, altyapı yetersizliği olarak sayabiliriz.

Genel olarak iç göç konusuna değindiğimiz ilde, dış göçte kaybedilenler göz önüne alındığında konuya tek yönden bakmamanın önemi anlaşılmaktadır. Şehir hem beyin, hem de sermaye anlamında bir göç yaşamaktadır. Konunun beyin boyutuna baktığımızda sadece Adana ili, Çukurova Bölgesi değil ülke genelinde bu anlamda çok büyük bir kaybımız olduğu dikkati çekmektedir. Başka bir şehre veya ülkeye olsun, kazanılan yüksek maaşlar, beyin göçünün en önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir. Dış göçü çekici kılan diğer etkenler ise, tercih edilen yerde daha sistemli ve düzenli bir ortamın olması, aile bireylerinden birinin orada bulunması, henüz bitirilmemiş bir proje hakkında daha kapsamlı çalışılabileceği düşüncesi, eğitime daha iyi bir yerde devam etme düşüncesi, sosyal hayat vs. olarak sıralanabilecektir. Özellikle yurt dışına göçte, ekonomik nedenler başı çekerken, yaşanan yerde itici olarak vurgulanan faktör, ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar olmaktadır (Tansel ve Güngör, 2004:1-12).

Bölgeden dışa olan göçte de ekonomik nedenler baş rodedir. Özellikle diğer şehirlere olan göçe bakıldığında yüksek maaşlardan ziyade işsizlik de önemini bu konuda korumaya devam etmektedir. İşsizlik, düşük ücret politikası, kötü çalışma koşulları dış göçün itici faktörleriyken, bunların tam tersi durumlar da göçü çekici kılan faktörler (daha yüksek hayat standardı, daha iyi yaşama koşulları, yüksek ücret politikası, araştırma-geliştirmeye verilen önem vs.) olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu

önlemek dışarının sunduğu avantajlar bölgenin sunduklarından fazla olduğu sürece pek mümkün değilse de bunu minimuma indirmek elde olan bir şeydir.

Adana şehrinin ve bölgenin sermaye göçü anlamındaki kaybına bakmak istediğimizde, yerli üreticinin dışarıdaki yatırımı önemli bir gösterge olmaktadır. Dışarıya yapılan yatırımlar arasında sayılabilecek nedenler arasında ilk sırayı teşvikler almaktadır. En basit örneğini daha önceden Adana'ya ait ilçe iken şimdi il olan Osmaniye için verebileceğimiz bu özel durumda Adana'daki yatırımcılar teşvik yasasına giren Osmaniye'yi yatırım yapılabilecek bir yer olarak görmektedirler. Hem şehre olan yakın mesafesi hem de yasa kapsamında sunduğu olanaklar hemen yakınımızdaki ili çekici kılarken, şehrimizde de yatırım anlamında itici bir ortam meydana getirmektedir. Ancak, gelişmekte olan unsurları da göz ardı etmemek gerekmektedir. Teşvik yasası kapsamına girmemesine karşın il, yatırım ve KOBİ teşviklerinden yararlanabilmektedir. 2001 yılında 34 adet yatırım teşvik belgesi alınmışken, 2005 yılında bu sayı 54'e çıkmıştır. Teşvikin sektörel dağılımına baktığımızda tekstilin ön plana çıktığını görmekteyiz. Mevcut sektörle birlikte diğerlerinin avantajları daha da ön plana çıkarılarak ve sahip olunan potansiyeller geliştirilerek bunlara ilaveten de teşvik şeklinde yardımlarla daha fazla yatırım yapılmasına çalışılabilecektir. Bununla beraber yabancı sermayeli yatırımların şehre ve bölgeye olan olumlu katkısı az da olsa göz ardı edilmemelidir. 1954-2004 yılları arasındaki elli yıllık süreçte yabancı sermaye bölgeye çekilerek 80 adet yabancı sermayeli yatırım Adana şehrine yapılmıştır (Adana Sanayi Odası) . Yatırım yapılacak alanın doğru seçilmesi ve mevcut teşviklerle eksi gibi görünen durum artıya dönüştürülerek, mevcut sermaye göçü de azaltılabilecektir.

Genel olarak göç olgusunu değerlendirecek olursak, bölgelerarası göç eğilimlerinin bölge içinde tutulması, nüfusun bölgede dengeli dağılımının sağlanması ve kentleşmenin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması için; bölgesel merkez niteliği taşıyan kentler tespit edilerek, bölgelerarası göç eğilimleri analiz edilmeli, göç eğilimlerini bu merkezlere yönlendirici stratejiler ve politikalar geliştirilmelidir. Yoğun göç baskısı altında olan kentlerin göçten kaynaklanan temel sorunları tespit edilerek en çok etkilenen alanlarda fiziki ve sosyal alt yapı iyileştirilmelidir. Yerel ve merkezi kuruluşlar arasında fiziki planlamayla ilgili görev ve yetkiler belirgin bir şekilde tanımlanmalı ve etkin bir denetim mekanizması kurulmalıdır (DPT, 2006:13-14) .

3.1.1.3. Eğitim

Eğitim bir toplumun gelişmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bir insanı eğitim yoluyla değiştirmeden, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeyi, yani kalkınmayı gerçekleştirmek mümkün değildir. Bilgi çağına girdiğimiz bu yüzyılda ülkemizin içinde bulunduğu sorunlar Adana ilinin şahsi sorunlarından çok fazla farklılık göstermemektedir.

Türkiye'nin altıncı büyük ili konumunda olan Adana, 2004-2005 öğretim yılına okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim olmak üzere toplam 2.373 okul, 748.322 öğrenci ve 32.640 öğretmenle girmiştir. Bununla beraber Adana ilinde bulunmakta olan Çukurova Üniversitesi de ilin gelişmişlik seviyesinde artı bir adımdır. Çukurova Üniversitesi, 10 Fakültesi, 1 Devlet Konservatuvarı, 3 Yüksekokulu, 9 Meslek Yüksekokulu, 3 Enstitüsü, 29 Araştırma ve Uygulama Merkezi ile ülkemizin gelişmiş üniversiteleri arasında yer almaktadır. Öğretime ve araştırmaya verdiği önemle, kütüphaneleri ve laboratuvarlarıyla ülkemize nitelikli bireyler kazandırmayı amaç edinmiş olan Çukurova Üniversitesi, Adana şehir merkezine 10 kilometre uzaklıkta Seyhan Baraj Gölü kıyısında yeşillikler içerisindeki kampüsünde eğitim-öğretim yapmaktadır. Çukurova Üniversitesi'nde 1909 öğretim elemanı, 32700'in üzerinde lisans, ön lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencisinin eğitim ve öğretiminde görev yapmaktadır.

Tablo 16. Adana ili 2004-2005 Öğretim Yılı
Okul/Sınıf, Öğrenci, Öğretmen ve Derslikler

Okul Öncesi Eğitimi				
	<i>Okul/Sınıf</i>	<i>Öğrenci</i>	<i>Öğretmen</i>	<i>Derslik</i>
Türkiye	16.016	434.771	21.998	27.339
Adana	758	21.551	1.141	1.337
İlköğretim				
	<i>Okul/Sınıf</i>	<i>Öğrenci</i>	<i>Öğretmen</i>	<i>Derslik</i>
Türkiye	35.580	10.298.646	399.002	286.290
Adana	1.297	569.213	22.293	13.751
Ortaöğretim				
	<i>Okul/Sınıf</i>	<i>Öğrenci</i>	<i>Öğretmen</i>	<i>Derslik</i>
Türkiye	6.837	2.721.519	167.614	88.874
Adana	318	157.558	9.206	4.538

Kaynak: Türkiye İstatistik Yıllığı, 2004:105

Tablo 16'den görüleceği üzere, mevcut öğrenci sayısına karşılık öğretmenler yetersizdir. Buna okul sayısındaki sıkıntıları da ilave etmek gerekmektedir. Adana'daki ilköğretim ve ortaöğretim kurumları öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap verecek önemli fiziksel yapılanmadan yoksun durumdadır. Yıllarca onarım görmemiş okul binaları eğitim kalitesini olumsuz etkilemektedir. Eğitim sisteminin karşı karşıya olduğu bu sorunları ülke genelinde ve Adana'nın bu genel sorunlara ilgisi kapsamında şöyle sıralamak mümkündür (AGV, 2000:105): i. Nüfus ve iç göç sorunu, ii. Kaynak yetersizliği sorunu, iii. Okul yapıları (fiziksel yetersizlikler) sorunu, iv. Öğretim programlarındaki sorunlar, v. Verimsizlik sorunu, vi. Öğretmen sorunu, vii. Eğitim sisteminin yapısına ilişkin sorunlardır.

Nüfusumuzun hızlı artışı ve bunun sonucu oluşan genç nüfus profilinin eğitime olan sosyal talep artışı, eğitimin her kademesinde sayısal patlamalara neden olmuş, geleneksel okul sistemi yetersiz kalmış, eğitimde nitelik krizi ve verim düşüklüğü yaşanmaya başlanmıştır. Bugün okullarımızın çoğu öğrencilerin en temel ihtiyaçlarına bile cevap verecek fiziki yapıdan yoksun olup, bu durum, çağdaş teknolojik yeniliklerin yeterince kullanılmasında engel teşkil etmektedir. Bu ve benzeri pek çok sorun tek yönlü olarak çözüme odaklanılmış yapıyı genel için de uygulamakla üstesinden gelinebilecektir.

Tablo 17. 2000 Yılı Adana İli Okuryazarlık ve Eğitim Durumu

	Toplam	Adana
Okuma-yazma bilmeyen	7.589.657	212.623
Okuma-yazma bilen	52.259.381	1.408.027
Bir okul bitirmeyen	12.886.331	382.752
İlkokul	22.166.827	554.088
İlköğretim	1.719.479	52.822
Ortaokul	4.161.798	111.329
Ortaokul dengi meslek okulu	146.232	3.198
Lise	6.096.662	180.632
Lise dengi meslek okulu	1.916.845	46.227
Yüksek öğretim	3.151.964	76.882
Mezuniyeti bilinmeyen	13.243	97
Okuma-yazma durumu bilinmeyen	10.205	25

Kaynak:TUİK

Tablo 17'den açıkça anlaşılacağı gibi Adana ili, ülkemizin en önemli sorunlarından biri olan okur-yazarlık ve eğitim konusunda diğer illere nazaran daha iyi bir durumda gibi gözükse de aslında kötünün iyisi olmak ileriye yönelik olarak düşünüldüğünde bizleri hiçbir yere götürmemektedir. Oransal olarak bakıldığında okur-yazar nüfusunda Türkiye geneli il sıralamasında 40. sırayı alırken, ilköğretim okullaşma oranında ülke genelinde 9. sıralara çıkan Adana ilinin eğitim alanındaki mevcut sorunları için ilerleme kaydetmeye meyilli olduğu, ancak daha çok çaba sarf etmesi gerektiği gerçeği tüm çıplaklığıyla karşımızda durmaktadır.

3.1.1.4. Sağlık

Çağdaş sağlık hizmeti, sağlığın korunması ve daha ileriye götürülmesi, hastalıkların önlenmesi, hastalananlara doğru ve hızlı tanı konulması, bunların tedavi edilmesi ve böylece kişilerin mutlu ve uzun bir yaşam sürmelerinin temin edilmesi ile uğraşan, değişik kurum ve hizmet dallarında çeşitli meslek üyelerinin sıkı işbirliğini

gerektiren toplumsal bir hizmettir. Bu anlayışla bakıldığında ülkemizde sağlık ölçütleri, gelişme ölçütlerinin çok gerisinde kalmaktadır.

Adana ilindeki durumun ülkemizdeki gelişmelerden pek farklı olmadığı düşünülse de temel sağlık ölçütlerine bakıldığında ülke genel ortalamasının çok üzerinde olduğu görülmektedir, ancak buna rağmen bazı önemli sorunları da beraberinde taşımaktadır.

Adana ili genelinde sağlık sektörünün bugünkü durumuna bakılırsa 2005 yılı verilerine göre durum şöyledir (T.C.Adana Valiliği, 2005:69) :

İlimizde uzman ve pratisyen olmak üzere toplam doktor sayısı 1.411, hemşire sayısı 1.245 ve ebe sayısı 1.049'dur. 180'i uzman, 253'ü paratisyen olmak üzere 433 doktora, 563 adet de hemşireye ihtiyaç duyulan ilde, ebe sayısında 70 kişilik bir fazla söz konusudur. Adana ilinde yataklı tedavi kurumu olarak 23 hastahane (Sağlık Bakanlığı'na bağlı 15 adet, 3 üniversite, 2 SSK ve 3 adet de özel) bulunmaktadır. Toplam yatak sayısı kamu, üniversite ve özel kurumlar dahil olmak üzere, 4.712'dir. Sağlık Bakanlığı verilerine göre, 100.000 kişiye düşen yatak sayısı Avrupa ülkelerinde 751, Türkiye'de 263 ve Adana'da ise 238'dir. Buradan, Adana'daki yatak sayısının Türkiye ortalamasının da altında olduğu anlaşılmaktadır. AB standartlarına göre, ilimizde toplam yatak sayısının 11.670 olması gerekmektedir. Adana'da hastane yatağı işgal oranı %85 ile, %58.1 olan Türkiye ortalamasının çok üzerindedir. Hastanelerin il yüzeyine dağılımı ise, nüfusun dağılımı ile dengeli olup büyük merkezlerde yoğunlaşmıştır. Adana'nın hastane bulunmayan ilçe merkezleri Karataş, Feke, Saimbeyli, Aladağ ve Yumurtalık'tır. Diğer taraftan, il bütününde 138 Sağlık Ocağı ve 788 Sağlık Evi bulunmaktadır. 2003 yılı içinde poliklinik hizmetinden faydalanan hasta sayısı il toplam nüfusunun çok az üstündedir. Bu veri, Adana'nın bölge merkezi olması ve ilimizdeki sağlık altyapısının komşu illerden gelen vatandaşlara da hizmet verdiği şeklinde yorumlanabilir. Adana'da özel sağlık hizmetlerinin toplam sağlık hizmetleri içindeki oranı ise %21'dir.

Adana ilinde sağlık hizmetleri ile ilgili yürütülmeye başlanan birkaç proje vardır. İnsan sağlığına verilen önemin güzel bir neticesi olan projeler şu şekildedir:

§ Bebek Dostu İl: İlin doğum yapılan hastanelerinin “Bebek Dostu İl” unvanı alması gerekmektedir. Adana 4 Ekim 2004 tarihinden itibaren bu unvanı almaya hak kazanmıştır.

§ Kızamık Aşı Günleri: İl düzeyinde 249.984 okul öncesi dönemi çocuğun 2005 yılı içerisinde aşı olmasıyla birlikte %95 bağışıklık düzeyine ulaşılmıştır.

§ Ulusal Anne Ölümleri Çalışması: 1 Haziran 2005-31 Mayıs 2006 tarihleri arasında 12-50 yaş arasında ölen kadın ve annelerde ölüm nedenini belirlemeye yönelik araştırma projesi devam etmektedir.

§ D Vitamini Yetersizliğini Önleme ve Kemik Sağlığının Korunması: 0-1 yaş arası tüm bebeklere ücretsiz D vitamini damlası verilmektedir.

§ Sağlık Bilgi Paylaşımı Projesi: İl bütününde sağlık kayıtları ve bilgi paylaşımını sağlayacak bilgi-işlem sisteminin kurulması hedeflenmiştir ve sitem uygulanmaya başlamıştır. Şu an için 45 sağlık ocağı ile online bağlantı hayata geçirilmiş durumdadır.

Adana ilinin sağlık alanındaki durumunu değerlendirecek olursak ilerleme kaydediyor olmasına karşın yapılması gereken daha pek çok şey olduğu ortadadır. Bugün için yapılmasına başlananlar şöyledir: Öncelikle Adana'da yataklı ve ayakta tedavi tesislerinin sayısını ve kapasitesini artırmak üzere gerekli yatırımlar programa alınmakta ve gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede Adana il merkezinde çeşitli sağlık tesislerini bir kampus içinde geliştirmek için uygun araziler tespit edilmiş olup projelendirme çalışmasına geçilmiştir. Sağlık Bilgi Sistemi'nin kurulmasına çalışılmaktadır. Bu sistemde herhangi bir sağlık ocağına müracaat eden hastanın tüm kayıtları merkezi bilgisayar siteminde saklanacak ve daha sonra diğer tesislere başvurduğunda bile kullanılacaktır. Bu uygulamaya 2004 yılı Temmuz ayında bir Sağlık Ocağı'nda (Reşatbey) pilot olarak başlanmış olup 2005 yılı sonuna kadar bütün kurumlara yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Diğer taraftan, hükümet politikasına uygun olarak aile hekimliğine geçiş için ilimizde ön hazırlıklar yapılmaktadır. Bu uygulama ile sağlık hizmetlerinin vatandaşlara daha yaygın, etkin ve hızlı temin edilmesi arzulanmaktadır. Diğer bir proje, "Adana Yataklı Tedavi Kurumlarını Geliştirme" başlıklıdır. Mevcut kapasitenin artırılması ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi için çalışmalar sürdürülmektedir. "112 Ambulans" servis hizmeti ilimizde kullanılmaktadır. Bu hizmetin daha etkin ve Avrupa standartlarında yerine getirilebilmesi için kapsamlı bir proje hazırlanmaktadır. Bu proje kapsamında; il bütününde her 50.000 kişiye bir adet hesabından 43 adet ASHİ (Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonu) tesisi öngörülmektedir. 18 tanesi il merkezi dışında planlanan bu birimler için gerekli teçhizat,

organizasyon ve personel temin edilecektir. Ayrıca, Çukurova Bölgesinde mevcut liman, serbest bölgeler, turistik alanlar, otoyol, havaalanı ve diğer riskler göz önüne alınarak 3 adet ambulans helikopter istasyonu konuşlandırılması gündem konularından biridir. Adana Valiliği ile ildeki Üniversite, yerel yönetimler, meslek odaları ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın ortak işbirliğiyle Adana İl Gelişme Planı ve Çevre Düzeni Planı'nı hazırlanmaktadır. Sürdürülebilir gelişme ve katılımcı planlama ilkeleri uyarınca hazırlanmakta olan bu planlar tamamlandığında, Adana'nın mevcut kaynakları ve potansiyelinden hareketle ve bunların en etkin şekilde kullanılarak gelecekte özlenen gelişme ve refah düzeyine ulaşmak için kapsamlı bir yol haritasına sahip olacağı umut edilmektedir. Bu çerçevede sağlık hizmetlerinin de daha etkin ve hızlı temini için gerekli altyapıya sahip olmak hedeflenmektedir (<http://www.adana.gov.tr>).

3.1.1.5. Ekonomik Yapı

Bir ülkenin, bölgenin ve bir ilin de gelişmesinde doğal, demografik ve beşeri unsurların önemi büyüktür. Özellikle nüfusun kalitesi ticari, sınai, ekonomik aktiviteyi derinden etkilemektedir, ancak nüfus sıralamasında altıncı sırada olan ilimiz, ticari, sınai ve diğer hizmet alanların da istenilen gelişmişlik düzeyini yakalayamamaktadır. Sorunun aşılmasında mega projelerin Adana'ya getirilmesi, şehircilik ve altyapıya daha fazla kaynak ayrılması, insani gelişme harcamalarının çoğaltılması hayati önem taşımaktadır.

Ekonomik göstergeler denilince akla ilk gelen milli gelir seviyesi olmaktadır. Toplam değerler sıralamasında üstlerde yer almasına karşın, bu kategoride altlara indiğini gördüğümüz Adana ilinin bu durumunu nüfus baskısına, eğitilmiş işgücü ve girişim eksikliğine ve en nihayet yatırım yapılmamasına bağlayabiliriz.

Adana'nın gelişmesinde nüfusun kalitesindeki düşme, gelirden tasarrufa ayrılan payların arzu edilen seviyelerin altında kalmasına yol açmakta, bu da yatırım eğilimini düşüren faktörlerden biri haline gelmektedir. Adana'da tüketim ve tasarruf oranları toplamına, tüketim ve yatırım amaçlı harcamalar oranı ilave edildiğinde, tümünün oransal toplamı elde edilen gelirin %64.67'sine tekabül etmektedir. Gelirden geriye kalan %35.33'lük gibi yüksek bir pay ise "servet edinimine" yönelik hisse senedi, döviz ve gayrimenkul gibi alanlara gitmektedir (Tekeoğlu vd., 2000:36).

Adana'da gelirden tüketime ayrılan payın düşüklüğü, gıda harcamalarının diğer illere göre daha düşük olmasıyla açıklanabilir. Bunun önemli sebebi, gıda maddeleri fiyatlarının diğer illere göre düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, Adana'da üretken yatırımları besleyen kaynak olan tasarruf oranları da düşüktür ve üretken alanlara yönelip yönelmeyeceği belirsiz yatırım veya servet edinimleri Adana halkına daha cazip gelmektedir (Tekeoğlu vd, 2000:36). Bu durumun doğal neticesi olarak da, Adana'daki ticari ve sınai girişim gücü diğer illere nazaran düşük kalmaktadır. Sosyal yapının güçsüzlüğüne de bu durumun nedenleri arasında yer vermek gerekmektedir.

Tablo 18. İller İtibariyle Kişi Başına GSYİH-Cari Fiyatlarla-\$

		1997	1998	1999	2000	2001
1	Kocaeli	7.882	7.501	6.236	7.556	6.165
2	Bolu	3.078	3.757	3.308	5.687	4.216
3	Yalova	4.980	4.768	4.133	4.665	3.643
4	Kırklareli	4.385	4.585	4.098	4.370	3.590
5	Muğla	4.071	4.736	3.976	4.253	3.308
6	İzmir	4.358	4.375	4.019	4.302	3.215
7	İstanbul	4.749	4.658	4.135	4.416	3.063
8	Zonguldak	3.965	3.517	3.209	3.779	2.969
9	Ankara	3.521	3.917	3.828	4.148	2.752
10	Kırıkkale	3.358	3.093	3.687	3.416	2.725
11	Bilecik	4.089	3.993	3.540	3.521	2.584
12	Eskişehir	3.314	3.780	3.387	3.369	2.513
13	Bursa	3.442	3.706	3.270	3.491	2.507
14	Tekirdağ	3.562	3.742	3.493	3.412	2.498
15	Manisa	3.337	3.804	3.136	3.292	2.459
16	İçel	3.495	3.579	3.299	3.297	2.452
17	Edirne	3.437	4.252	3.397	3.613	2.403
18	Adana	3.553	3.707	3.304	3.286	2.339
19	Çanakkale	3.533	3.892	3.376	3.465	2.335
20	Antalya	3.422	3.547	2.972	2.911	2.193
21	Denizli	2.972	3.089	2.787	2.807	2.133
22	Sakarya	2.719	3.199	2.702	2.953	2.108

Kaynak:TÜİK

Tablo 18’de dikkati çeken en önemli nokta 1999 yılında başlayan kişi başına gelirdeki düşüştür. Özellikle 2001 yılına gelindiğinde kişi başına düşün gelirdeki ani azalış önem arz etmektedir. Bunun sebebinin 2001 yılında yaşanmış olan ekonomik kriz olduğunun farkına varılmalıdır.

3.1.1.5.1. Ticaret ve Sanayi

Yüzyıllardan beri doğu ile batı arasındaki önemli ticaret yollarının üzerinde bulunması Adana’yı önemli bir yerleşim birimi ve ticaret merkezi haline getirmiştir. Adana, insanoğlunun yerleşik yaşama geçtiği ve tarıma dayalı ekonomik düzenin başladığı verimli Çukurova topraklarının üzerinde kurulmuştur.

Adana’nın ekonomisinde ticaret sektörü %21’lik pay ile istihdam ve meydana getirdiği katma değerle önemli bir yere sahiptir. Adana’da üretilen malların yüksek kaliteli oluşu nedeniyle Türkiye ve dünya pazarlarında aranması kentin ticari ve ekonomik hayatına önemli ölçüde canlılık kazandırmış bulunmaktadır. Örneğin, en önemli tarım ürünleri olan pamuk, pamuklu mensucat, yaş sebze ve meyve, bakliyat ve hububat bütün ülke dünya pazarlarına satılmaktadır (Dünya İş Geliştirme Toplantıları, 2002:15) .

Sanayisi incelendiğinde, tarıma dayalı bir yapılaşmanın dikkati çektiği Çukurova Bölgesi ve Adana ilinde iç ticarete konu olan mallarda ağırlık, tarımsal hammaddelerle, tarımsal hammaddelerden mamul mallardır. Tarımsal hammaddelerin başında pamuk yer almaktadır. Bunu takiben, çığit, susam, buğday, arpa, mısır, çeltik, yaş sebze ve meyveler gelmektedir. Adana’da sanayi genellikle bu hammaddelerin işlenmesinden oluşmaktadır. En büyük girdi pamuk, en büyük çıktı ise, pamuktan mamul iplik ve daha ileri safhalardaki pamuklu mensucattır (Önal, 2003:44) .

Cumhuriyetin ilk yıllarında Adana’nın ve genel olarak Çukurova Bölgesi’nin ticari etkinliklerini belirleyen tarımsal üretim, o dönemin sınai yapısını da yönlendiren ana etken olmuştur. İşyerlerinin bir bölümü un üretimi, buz yapımı ve çırçırılmayı bir arada yapmıştır. O dönemde de tarım ürünlerinde yoğunlaşmış olan ticaret yerli ve yabancı girişimcilerin eliyle yürütülmüştür (ATO, 2004:52-53) .

Çukurova Bölgesi’nin Türkiye’nin ilk sanayileşen bölgelerinden birisi olması, Adana şehri için sanayileşme ve sermaye birikimi yaratması açısından olumlu bir etki ortaya çıkarmış, bu da ticari yaşamın sürekli olarak gelişmesine olanak sağlamıştır.

Adana ilinde, hemen hemen her türlü zirai ve sınai ürünün ticareti yapılmaktadır. Tarım ürünleri kadar Adana ticareti ve sanayisine tekstil ve konfeksiyon sektörü de yön vererek, en dinamik ve güçlü sektörler olma unvanını almışlardır.

Adana ilinin ihracat oranı her yıl yaklaşık %20'ye yakın bir artış göstermektedir. 2005 yılında bir önceki yıla göre % 6 artış kaydederek toplam 1 milyar 564 milyon ABD Doları ihracat gerçekleşmiştir. İlimizden en fazla ihracat AB ülkelerine yapılmaktadır. Bu ülkelere başta konfeksiyon ve tekstil ürünleri olmak üzere makine ve yedek parça ihraç edilmektedir. Son yıllarda dünya tekstil pazarlarındaki rakiplerin artması sebebiyle ihracatçılarımız klasik ürünler yerine, daha kaliteli ve marka sahibi ürünler satmak yolunu tercih etmişlerdir (Tekeoğlu, 2006:94) .

Adana'nın ithalat yapısı da, ekonomik düzeyine uygun bir gelişme göstermektedir. Özellikle 1995 yılından sonra büyük bir gelişme gösteren tekstil sektöründe yatırımların artması ile birlikte, ihtiyaç duyulan makine ve teçhizatın yurt dışından ithali yoluna gidilmiştir. Adana iline yapılan ithalatın %75'lik kısmı da AB ülkelerinden gerçekleşmekte; başta tekstil makineleri ve yedek parçaları olmak üzere, yine tekstil hammaddeleri, boya ve kimyasal maddeler üzerinde yoğunlaşmaktadır. İlde 2005 yılında bir önceki yıla göre % 6,5 artış ile toplam 1 milyar 1.190 Milyon ABD Doları ithalat gerçekleşmiştir (Adana Ticaret Odası) .

Adana ili sanayisinde en önemli yatırım alanı; dokuma, giyim eşyası ve deri sanayidir. Bunu gıda, içki ve tütün sanayi izlemekte, daha sonra da metal eşya, makine teçhizat sanayi gelmektedir.

Tablo 19. Adana İlinde Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam
(1980-2000)

SEKTÖR	1980	%	2000	%
Tarım	325.021	58.9	246.725	43.1
Hizmet	127.991	23.2	215.102	37.6
Sanayi	71.775	13.0	82.501	14.4
İnşaat	20.880	3.8	27.752	4.8
Diğer	5.955	1.1	525	0.1
Toplam	551.622	100	572.605	100

Kaynak:Önal, 2003:46

Tablo 20. Sektörlere Göre İstihdam Edilenler (Mersin-Adana Bölgesi)

Yıl	2004	2005
Toplam İşgücü (1.000)	1018	1011
Tarım (1.000)	279	324
Tarım (%)	27,4	32
Sanayi (1.000)	222	218
Sanayi (%)	21,8	21,6
Hizmetler (1.000)	517	469
Hizmetler (%)	50,7	46,4

Kaynak: TÜİK

İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına girmeden önce, sektörler bazında tek tek inceleyebildiğimiz Adana ilinde Tablo 19'a baktığımızda sanayinin istihdam sıralamasında üçüncü sırada yer aldığını görmekteyiz. Tarımın en üst sıralarda yer almasına ve sanayiye verilen öneme karşın, hem istihdam hem de yatırım anlamında

gelişme kaydedilmesi beklenen ilde mevcut dönemde maalesef henüz istenen seviyeye ulaşılamamıştır. Bölgelerarası sınıflandırma neticesinde TR62 genel adıyla Mersin ve Adana illeri alt bölge olarak birlikte ele alınmaya ve değerlendirilmeye başlanılmışlardır. 2004 ve 2005 yılları itibariyle (Tablo 20) sektörlerdeki istihdam oranlarına baktığımızda çok da olumlu bir tablodan söz etmek maalesef mümkün görünmemektedir. Mevcut tablolardan özellikle sanayimizdeki potansiyelin daha da açığa çıkarılması gerektiği sonucu çıkarılabilecektir.

Dünya genelinde olduğu gibi ekonominin itici gücü olan küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri, Adana'da faaliyet gösteren küçük işletmeler içinde sayısal büyüklük sırası esas alındığında; gıda, metal eşya-makine teçhizat, orman ürünleri-mobilya ile dokuma ve giyim firmalarıyla ilk sıralarda yer almaktadırlar. Üretimden satışlara doğru ve GSYİH bazındaki bu dağılımlara Tablo 21-22-23'de yer verilmiştir.

Tablo 21. Adana Sanayisinin Sektörel Dağılımı * (Üretimden Satışlara Göre)

SEKTÖR	%
Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi	32
Gıda, İçki ve Tütün Sanayi	17
Metal, Metal Eşya ve Makine Teçhizat	16
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi	11
Kimya, Kauçuk ve Plastik Sanayi	10
Kağıt, Kağıt Ürünleri ve Basım Sanayi	5
Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	4
Diğer	5
Toplam	100

Kaynak:ASO, *Mayıs 2006 tarihi itibariyle

Tablo 22. Adana İli GSYİH Sektörel Dağılımı-Milyon \$ (1998-2000)

SEKTÖR	1998	%	1999	%	2000	%
Sanayi	1.638	26	1.424	25	1.611	27
Ticaret	1.080	17	925	17	1.074	18
Ulaştırma ve Haberleşme	1.034	17	959	17	976	16
Tarım	989	16	782	14	767	13
Devlet Hizmetleri	467	8	597	11	602	10
İnşaat	256	4	222	4	224	4
Diğer	800	12	687	12	798	12
Toplam	6.264	100	5.596	100	6.052	100

Kaynak:ASO

Tablo 23. Sanayi Odası Bulunan İllerde GSYİH'nın Sektörel Dağılımı-2000

Sıra No	İller	Tarım	Sanayi	İnşaat	Ticaret	Ulaştırma ve Haberleşme	Devlet Hizmetleri	Diğer	GSYİH (Milyon \$)
1	Kocaeli	3,30	53,20	3,30	8,80	9,40	5,30	16,70	9,01
2	İzmir	8,50	28,70	4,10	17,60	12,60	8,20	20,30	14,46
3	İstanbul	0,6	26,7	3,8	31,3	14	5,4	18,2	43,811
4	Adana	12,7	26,6	3,7	17,7	16,1	9,9	13,3	6,051
5	Eskişehir	12,3	21,5	3,9	23,7	11,5	16,3	10,8	2,369
6	Gaziantep	13,7	19,2	6,3	25,4	14,7	8,6	12,1	2,695
7	Kayseri	12,3	17,4	7,9	22,5	12,8	16,3	10,8	2,411
8	Balıkesir	28,3	16,9	4,7	11	17,8	11,5	9,8	3,021
9	Konya	23,3	16,8	6,8	14,7	18,2	11	9,2	4,929
10	Denizli	19,1	16,8	5,9	23,5	16,1	8,6	10	2,356
11	Ankara	4,7	12,3	11,8	21,3	18,1	13	18,8	16,495

Kaynak:ASO

Tablo 23'den görüleceği üzere, Adana ili, sanayi odası bulunan iller arasında, sanayisi bakımından üst sıralarda yer almaktadır, ancak en üst sırada bulunan Kocaeli iline göre bir değerlendirme yapmak gerekirse, Adana ilinin bu anlamda yarı yarıya bir farkla geride olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Adana'da sanayi profiline bakıldığında, büyük ölçekli tekstil fabrikaları, yağ ve tütün işleme tesisleri, çimento ve makine fabrikaları ön planda görülmektedir. Sanayi alanında 2005 yılı itibariyle ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer alan firmaların 9'u ve ikinci 500 sanayi kuruluşunun da 6'sı Adana ilinde bulunmaktadır (İstanbul Sanayi Odası). Güçlü olduğunu ve de sanayimizi ileri seviyelere taşımada öncülük edebileceğini düşündüğümüz bu firmalar ve diğerleri ellerindeki kaynakları daha doğru kullanmak, teknolojiyi yakalamak ve beşeri sermayeye olması gereken önemi göstermek gibi belli başlı konularda gerekeni yaparak, ilin sanayisini geliştirebileceklerdir.

Özellikle imalat sanayinin öne çıkmakta olduğunu gördüğümüz ilin bu alandaki genel yapısına baktığımızda, küçük imalathane ve atölyelerin yanında, büyük tesislerin de gerek sayıca gerek kapasite ve istihdam açısından fazla olduğu dikkati çekmektedir. Adana'da imalat sanayinde, 2001 yılı için üretilen ürünlerin toplam değeri 2.630.886 milyar TL olarak hesaplanmış, aynı yıl ildeki imalat sanayi tesislerinin meydana getirdiği katma değer (herhangi bir işletmenin veya herhangi bir sektörün, bir hammaddeyi alıp, işleyerek veya ürüne dönüştürerek hasıl ettiği artı değer veya meydana getirdiği değer artışı) ise 1.024.674 milyar TL olmuştur (Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2005:40-41) .

Adana Sanayi Odası'nın 2005 yılı Temmuz-Ağustos-Eylül aylarına ait imalat sanayine yönelik yaptırmış olduğu eğilim anketi sonuçlarına göre 955 firma üretime devam etmekte, 78'inin üretimi durmuş durumda ve 10 firma da üretime yeniden başlamış durumdadır. Firmaların üretime devam edememe sebepleri şu şekilde sıralanmıştır: i. Finansman sorunu, ii. Talep yetersizliği, iii. Mevsimlik çalışma şekli, iv. Deneme amaçlı üretim, v. Fason üretim, vi. Hammadde sorunu, vii. Kanuni engeller, viii. Piyasadaki daralma, ix. Yeni kuruluş olmak, x. Tahsilat sorunu, xi. Hava şartları, xii. Rekabet

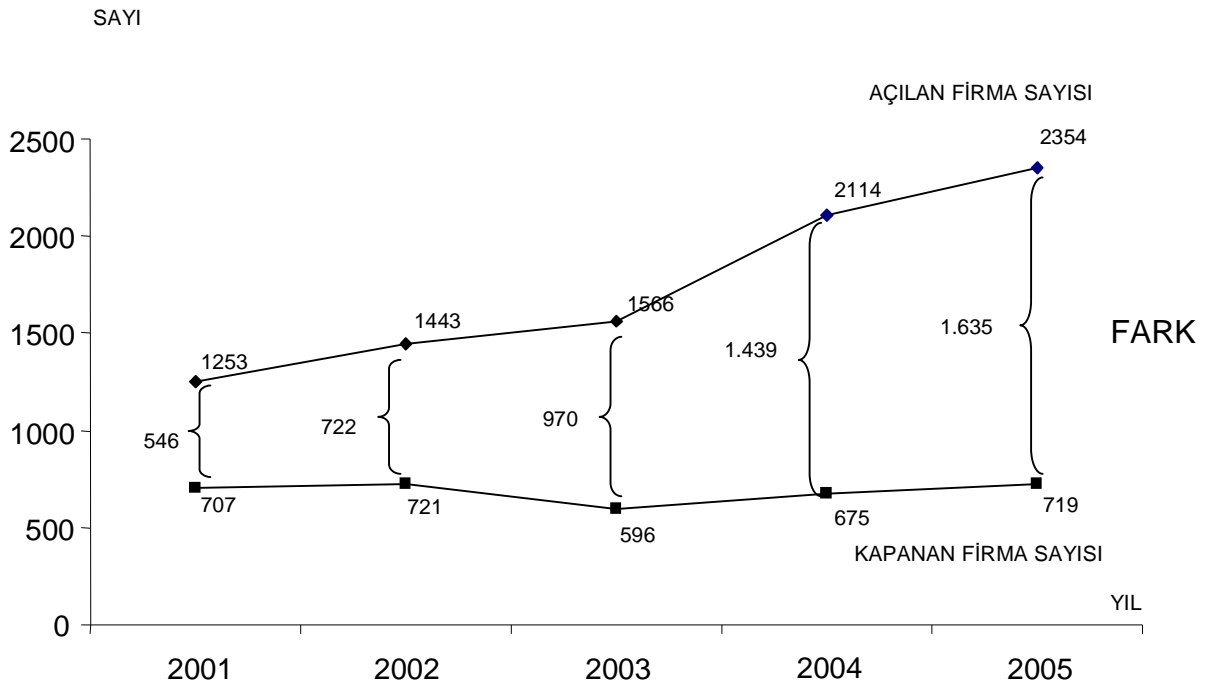
Mevcut sorunları aslında tüm sektörlerle uyarlamak mümkündür. Günümüzde çiftçimizin de, tekstilcimizin de, gıda sektöründe yer alan firma sahiplerinin de, turizm sektörünün de çıkmazları hemen hemen benzerdir. Bu anlamda Adana Ticaret Odası'na kayıtlı firmaların bugünkü durumları daha net bir yorum yapılabilmesi için uygun görünmektedir.

Tablo 24. ATO Kayıtlarına Göre Yıllar İtibariyle Açılan Kapanan Firma Sayıları

YILLAR	AÇILAN FİRMA SAYISI	KAPANAN FİRMA SAYISI	FARK (AÇILAN-KAPANAN)
2001	1253	707	546
2002	1443	721	722
2003	1566	596	970
2004	2114	675	1.439
2005	2354	719	1.635

Kaynak:ATO, 2006

Grafik 1. 2001-2005 Yılları İçin Açılan-Kapanan Firmaların Dağılımı

Talep yetersizliği ve finansman sorunun özellikle imalat sanayinde başlıca problemler olarak karşımıza çıkmasına ve diğer pek çok soruna karşın hem imalat sanayinde üretime devam etmekte olan firmalar, hem de ATO'ya kayıtlı diğer tüm firmaların mevcut durumları göz önüne alındığında iyimser bir yaklaşıma sahip olmak, başarının yakalanması için çözüm üretmekten vazgeçmemek gerekmektedir. İyi bir tanıtım ve bunun neticesinde de iç ve dış piyasada yer edinmek sahip olunan

problemlerin çözümü için ivme kazandıracaktır. Fuarcılığın bu anlamda değerlendirilmesi gerektiği gözlerden kaçmamalıdır.

Fuarcılık aktivitesi bölgenin tanıtımı için çok önemli bir rol oynamaktadır. 2003 yılında ilki gerçekleştirilen Çukurova Ticaret ve Sanayi Fuarı'nın 2006 yılı itibariyle dördüncüsü gerçekleştirilecektir. Bölgenin tüm değerlerinin ve bu anlamda sanayisinin de reklamının yapılabileceği, eldeki kaynakların tanıtımı için bir fırsat niteliğinde olan fuar organizasyonunun önemi yerel yönetimlerce de anlaşılmış ve dördüncü fuar da dahil olmak üzere uluslararası bir kuruluş olan TÜYAP (Tüm Fuarcılık Yapım A.Ş.) Fuarcılıkla beş yıllığına bir kontrat imzalanmıştır. Adana'da düzenlenecek olan fuarlar yalnızca ilin sanayisine olumlu katkıda bulunmayacak, diğer sektörlerdeki olumlu katkısıyla beraber bölgenin kalkınmasında önemli bir rol oynayacaktır. İldeki fuar aktivitesi yılda bir defayla kalmayacak 2007 yılından itibaren sektörel bazda fuarlar da düzenlenmeye başlayacaktır. Yılda en az 10 defa düzenlenmesi düşünülen sektörel fuar organizasyonları, bölgemizde üretim yapan sanayi kuruluşlarının mallarının ve tarımsal ürünlerinin ulusal ve uluslararası pazarlara tanıtılmasında ve buralarda pazar şansının ortaya çıkarılmasında büyük fayda sağlayacaktır. 2006 yılında düzenlenecek olan fuar için yabancı firma yetkilisi, çalışanı olmak üzere 2.500 yabancı ziyaretçi getirilmesi hedeflenmiştir (www.tuyap.com.tr). Yerli ve yabancı olmak üzere şehrin dört günlük bir fuar aktivitesindeki doluluk oranı göz önüne alındığında her meslek sahibinin bir kazancı olacağı da göz ardı edilmemelidir. Bununla beraber, asıl önem taşıması gereken noktaysa yerli üreticilerimizin gelecek olan yabancı firma yetkileri konusunda gereken hassasiyeti göstermeleri gerektiğidir. Dış ülkelere nazaran sahip olunan avantajları (elektrik, işçilik, maliyetler vs.) iyi kullanarak, bu ülkelerin satışını yaptıkları belli başlı ürünlerin daha ucuza, ancak aynı kalitede hatta daha üst bir kalitede üretiminin kendi bölgemizde, kendi sanayicimiz, ticaret adamımız vs. tarafından yapılması ile doğru bir politika izlenmiş olacaktır.

Türkiye'nin altıncı büyük kenti olan ve GAP Bölgesi'nin batı kapısı durumunda bulunan şehrimiz, ulusal ve uluslararası yatırımcılara, Mersin Serbest Bölgesi Yumurtalık Serbest Yatırım Bölgesi, Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi, Mersin-Botaş-İskenderun Limanları, Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı, Otoyol ağı, uluslararası hava limanı gibi elverişli koşullar sunmaktadır. Bununla beraber sahip olduğu organize ticaret bölgeleri, kentin ticaretinde ve ekonomik kalkınmasında önemli

bir rol oynamaktadır. Bugün Adana'nın stratejik konumunu etkileyerek Çukurova Bölgesi için de katma değer oluşturacak oluşumlar olarak organize ticaret bölgeleri, Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi, Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Adana'nın ilçelerinden biri olan Ceyhan'da sona ermekte olan ve bölgenin önemini artıracak yeni bir proje olan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi ön plana çıkmaktadır.

A. Organize Ticaret Bölgeleri

Günümüzde Seyhan Baraj gölü kıyısına ulaşmış olan yapılaşma Kuzey Adana adı verilen yeni bir kent meydana getirmiştir. Yerleşim birimlerinin kuzeye kayması ile birlikte Adana'nın doğu ve batı kesimleri yerleşim alanı olmaktan çıkıp, sanayi ve ticaret açısından ideal bir duruma gelmiştir. Bu noktada Organize Ticaret Bölgelerinin geniş ölçekte önemli yararları ortaya çıkmış, yerel ve merkezi yönetimlerce önemi ne kadar anlaşılırsa o kadar çok gelişme kaydedilebileceği gerçeği ortaya çıkmıştır. Yerel ve merkezi yönetimin desteği ile sanayici ve tüccar girişimcilerin 1980'li yılların sonunda başlattığı çalışmalar neticesinde bugün Adana'da sayısı binlerle ifade edilen dükkan sayısına ulaşmış olan, çeşitli sektörlerle hizmet veren Organize Ticaret Bölgeleri kurulmuştur. Bu bölgeler şunlardır (AGV, 2000:401-403; Dünya İş Geliştirme Toplantıları, 2002:16-17) :

i. Vedat Dalokay Sebze Hali: Mersin yolu istikametinde 240 dönümlük arazi üzerinde kurulu olan hal, 1991 yılında faaliyete geçmiştir. Türkiye'nin ve Orta Doğu'nun en büyük hali konumundaki bu yerde 360 esnaf hizmet vermektedir

ii. ATİKOP: Mersin yolu üzerinde 64 dönümlük alan üzerinde, toptancı esnafının ortak girişimleriyle kurulmuş olan ATİKOP'ta 175 işyeri hizmet vermektedir.

iii. Adana İş Merkezi: 1993 yılında, 172 bağımsız dükkan ile hizmet vermeye başlamış olan merkezde ağırlıklı olarak otomotiv yan sanayi ve yedek parça ile elektronik, gıda ve tekstil toptancıları faaliyet göstermektedir.

iv. Otogar: 125 firmanın çalışmakta olduğu otogar 1992 yılında geçmiştir.

v. Yüreğir Sebze Hali: Güneydoğu Anadolu'dan gelen ve giden malların daha kolay işlem görebilmesi amacıyla, 1993 yılında hizmete giren halde 73 adet dükkan hizmet vermektedir.

vi. Büyük Toptancılar Çarşısı: 202 mağazasıyla faaliyet göstermekte olan çarşıda gıda maddeleri toptancılarının yanı sıra, inşaat malzemeleri, tekstil ve madeni eşya toptancıları da yer almaktadır.

vii. Keresteciler ve Mobilyacılar Sitesi: Ceyhan yolu üzerinde kurulu olan sitede 120 firma faaliyet göstermektedir.

viii. Demir Toptancıları Toplu İşyeri: 202 mağazasıyla hizmet vermekte olan sitede şehir içerisinde dağınık bir durumda bulunan demir toptancılarının bir arada faaliyet göstermesi amaçlanmıştır.

ix. Yüreğir Otogarı: 1995 yılı itibariyle daha çok Güneydoğu ve Doğu Anadolu illerine yapılacak olan seyahatlerin ortak noktası konumundaki otogarda yaklaşık olarak otuz firmanın faaliyet gösterdiği bilinmektedir.

B. Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi (AHSOSB)

Şehirleşme ve sanayileşme ilişkilerini düzenlemek açısından büyük önem taşımakta olan AHSOSB, Eskişehir ve Gaziantep'ten sonra Türkiye'nin üçüncü büyük organize sanayi bölgesidir. Doğru bir şekilde sanayileşme göstermek, verimli toprakları endüstrileşme sürecinde heba etmemek adına hem sanayi birimlerinin çevrede oluşturabileceği olumsuz koşulları engellemek, hem de daha az maliyetle daha çok kaliteyi yakalamak bakımından büyük imkânlar sunmaktadır (İAV, ASO, 1995:52; AGV, 2000:285).

Bölgenin sahip olduğu avantajlar şu şekildedir (<http://www.adanaorganize.org.tr>):

i. Bölgede altyapı tamamen bitirilmiş, sanayi parselleri içine kadar elektrik, haberleşme (telefon, internet vb.) kullanma ve arıtma suyu hizmetleri getirilerek sanayici açısından önemli olan faktörler Bölge Müdürlüğü'nce karşılanmıştır.

ii. Fabrikalarımız önünden her gün Bölge Müdürlüğü'ne ait çöp toplama kamyonları ile çöpler toplanmaktadır.

iii. İtfaiye araçları ve eğitimli personelleri ile 24 saat boyunca yangınlara anında müdahale edilmektedir.

iv. 112 Hızır Acil Servis 24 saat hizmette olup Bölgede görev yapan doktorlar Bölge fabrikaları hizmetindedir. Ayrıca tam donanımlı ambulans ile cankurtaran aracı mevcuttur.

v. Trafik kazalarını önlemek amacıyla Bölge içersinde sinyalizasyon sistemi kurulmuştur.

vi. Bölgenin kullanma suyu ihtiyacın karşılamak için kurulan Kullanma Suyu Tesisleri, bölgeden 4,5 km uzaklıktaki Ceyhan Nehri kenarındadır. Kapasitesi 1000 litre/sn olan tesiste 6000 m³ kapasiteli iki adet su havuzu bulunmakta ve Ceyhan nehrinden alınan su arıtılarak Bölgedeki fabrikalara verilmektedir.

vii. AHSOSB bölgesi içindeki atık su tesisleri kanalizasyon sistemi, evsel ve endüstriyel atık su arıtma tesisi olarak hizmet halindedir. Atık su arıtma tesisi Avrupa Birliği normlarına göre merkezi arıtma standartlarına uygun olarak inşa edilmiştir. Tesis kompleks bir tesis olup, fiziksel, kimyasal ve biyolojik arıtmanın yanı sıra azot, fosfor gibi ağır metallerin de arıtılmasını içermektedir. Tesisin inşaat kısımları 72.000 m³/gün nominal hidrolik kapasitesine, mekanik ve elektrik donanımları ise 36.000 m³/gün nominal hidrolik kapasitesine cevap verecek seviyededir.

AHSOSB içinde elektrik enerjisini sağlayan 1 adet trafo merkezi, 12 adet dağıtım merkezi, 33 km enerji nakil hattı, 42 km enerji dağıtım hattı, yol aydınlatması tamamlanmış olup, kesintisiz hizmete sunulmuştur. Bölgemizde karşılanabilecek kurulu güç 63 MVA dir. Enerji dağıtım merkezlerinde ve enerji nakil hatlarında meydana gelebilecek olası arızaları gidermek için AHSOSB Müdürlüğüne bağlı elemanlar tarafından 24 saat hizmet verilmektedir.

Şu anda 232 firmanın faaliyet göstermekte olduğu AHSOSB, sözü edilen avantajlarından da görüleceği üzere Çukurova Bölgesi ve Adana kentinin kalkınmasında kuşkusuz katalizör görevi görmektedir.

Tablo 25. AHSOSB'deki Firmaların Sektörel Dağılımı (Nisan-2006)

SEKTÖR	ÜRETİMDEKİ FİRMA SAYISI	%	ÇALIŞAN SAYISI	%
TEKSTİL	76	% 33	6830	% 45
METAL	24	% 10	966	% 6
GIDA SANAYİ	19	% 8	910	% 6
PLASTİK	14	% 6	831	% 6
AĞAÇ SANAYİ	15	% 6	565	% 4
YAPI ELEMANLARI	17	% 7	320	% 2
MAKİNA	11	% 5	432	% 3
KİMYA SANAYİ	14	% 6	482	% 3
BOYA SANAYİ	7	% 3	216	% 1
DÖKÜM	5	% 2	234	% 2
KAĞIT SANAYİ	6	% 3	463	% 3
DİĞER *	24	% 10	2818	% 19
TOPLAM	232		15.067	

* **DİĞER**; Ambalaj, Banka, Cam, Depolama, Elektrik, Matbaa, Nakliye, Petrol Ürünleri, Tohumculuk, Yağ Sanayi

Kaynak:ATO, 2006

Tekstil sektörü Adana ili için öncelikli bir sektördür. Sahip olunan potansiyeller, üretimden satışın kadar sektörü karlı bir hale getirmektedir. Hammaddesi olan pamuğun anavatanı olan ilde diğer aşama olan iplik, ondan sonraki aşama olan kumaş ve en nihayetinde hazır giyimle sonuçlanan süreçte gerekli her şey üreticinin ayakları altındadır. Bu anlamda tekstil sektörü yatırım yapılabilir bir alan olarak cazibesi sürdürmeye devam etmektedir.

Bunların yanında AHSOSB'nin hemen yanında kurulmasına karar verilmiş olan Organik Tarım Bölgesi de çoktan atılması gereken gecikmiş bir adım olarak iz bırakmaya adaydır. Mevcut Bölge, alternatif bir alan olması ve hem tarım hem de sanayi sektörlerini ilgilendiren yapısı ile ekonomik anlamda bir katma değer oluşturacaktır. Toprağından, iklimine kadar organik tarım için elverişli olan ilde tamamen bu işe adapte olunabilmesi ve verim alınabilmesi için ayrı bir bölge oluşturulmuştur.

C. Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi (AYSB)

1998 yılı Eylül ayında resmen açılışı yapılmış olan AYSB, Türkiye'nin en büyük serbest bölgesi olmaya adaydır. Akdeniz'in uygun bir bölgesinde kurulmuş olan

serbest bölgenin Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıyla düşünüldüğünde stratejik önemi fazlasıyla artmış gözükmektedir. Bu bakımdan Çukurova Bölgesi'nin ve Adana ilinin geleceğinde önemli katkıları olabilecek bir girişimdir. Bölgenin başta petro-kimya olmak üzere büyük tesislerle dolması durumunda binlerce insana iş ve gelir kapısı açılmış olacaktır (Tekeoğlu vd, 2000:124).

Kurucu işletmesi TAYSEB (Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi AŞ.)'e otuz yıllığına "Yap-İşlet-Devret" modeline göre verilen bölge, 4.500.000 metrekarelik bir alan üzerine inşa edilen Türkiye'nin en büyük araziye sahip serbest bölgelerinden biridir. Yüzölçümüyle, dünyanın da en büyüklerinden birisidir ve Türkiye'nin ağır sanayiye yönelik olarak tasarlanmış ilk ve tek serbest bölgesidir. Burada, sınırsız bir çalışma alanıyla, enerji, su, haberleşme gibi hazır altyapı olanaklarıyla ağır sanayi ve transit işlemler dahil olmak üzere her tür endüstriyel ve ticari faaliyette bulunma olanağı vardır. AYSB, İskenderun Körfezi'nde, Adana-Hatay illerinin birleşiminde ve 3 kıtaya da çok yakın bir konumda, ülkemizin sunduğu coğrafi ayrıcalığın en iyi şekilde değerlendirebileceği ideal bir yerde bulunmaktadır. Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Yakın Doğu pazarları bölgenin sahip olduğu ulaşım olanaklarıyla uzak kavramını kendinden soyutlamıştır. Ayrıca, Güneydoğu Anadolu Projesiyle, ülkemizin hızla artan sanayi ve tarım üretiminin sunduğu ticaret hacminin denize çıkış noktası da yine AYSB olacaktır. Bölgede ödenmesi gereken hiçbir vergi olmadığı gibi, elde edilecek kazanç, kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi ya da gümrük vergisi ve benzeri vergi ve harçlara tabi değildir. Maaşlar, faiz gelirleri ya da kâr payları için stopaj da ödenmemektedir. AYSM'de tüm konvertibl para birimleriyle ödeme yapmak mümkündür ve yatırımcılar kişisel ya da kurumsal gelirlerini hiçbir sorunla karşılaşmadan, hiçbir vergi ya da harç ödmeden, resmi makamların iznine ihtiyaç duymadan Türkiye'nin ya da dünyanın her yerine serbestçe transfer edebilme imkânına sahiptirler. Yüzde yüz yabancı sermaye ile yatırım yapılabilmesi, yabancı yönetici ve uzman istihdam edebilmesi, kurulan tesis ve işyerlerinin başka yatırımcılara devredebilmesi, Bölge İdaresi'nin verdiği tek aşamalı hizmetle en alt düzeye indirilen bürokrasi, uygun arazi fiyatları, yurtiçi pazara kolay erişim, düşük maliyetli elektrik kullanımı, AYSB'nin sunduğu ayrıcalıkların sadece bir kısmıdır. Ayrıca Türkiye'nin ağır sanayiye yönelik olarak tasarlanmış ilk ve tek serbest bölgesi olan AYSB'de şu anda 9 adet firma faaliyet göstermektedir. Bu firmaların

faaliyet alanlarını petro-kimya üretimi-1, işyeri kiralama-1, alım-satım-1, kimyasal madde üretimi-4, gemi inşa ve bakım-1 ve müteahhitlik-1 oluşturmaktadır. Mevcut avantajlar ve daha fazlası ile Bölge'deki firma sayısının artırılmasına da çalışılarak Adana ili ve Çukurova'nın elde edecekleri ve bunun ülkeye dönüşümünün ne denli olumlu olacağı açıkça ortadadır (<http://www.tayseb.com>; ATO,2006).

D. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi (BTCP)

Hazar Denizi'nin soğuk suları altında yatan "zengin" hidrokarbon rezervlerinin, uluslararası enerji piyasalarına ulaştırılması meselesi, 10 yılı aşkın bir süredir Türk ve dünya kamuoyunun yakından takip ettiği bir konu olagelmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, petrolün endüstriyel anlamda ilk üretildiği yer olan Hazar'ı dünya enerji politikalarının merkezine oturtmuş, uluslararası enerji şirketleri Bölge enerji kaynaklarının çıkarılması için ortaklıklar kurmuş, uluslararası enerji şirketleri Bölge enerji kaynaklarının çıkarılması için ortaklıklar kurmuş, ardından bu kaynakların gelişmiş ülkelere taşınması gündeme gelmiştir.

Uzun müzakereler sonucu Hazar Petrollerinin dünya pazarlarına ulaştırılması amacıyla BTCP diğer projeleri geride bırakarak ön plana çıkmıştır. Yılda 50 milyon ton taşıma kapasiteli 18 Eylül 2002 tarihinde Bakü-Sangachal Terminali'nde düzenlenen bir törenle BTCP'nin temeli atılmıştır. 1991 yılından bu yana Türkiye'nin gündeminde olan projenin 26 Eylül 2002 tarihinde Ceyhan Terminali'nde ülkemizi ilgilendiren kısmına dair temel atma töreni gerçekleştirilmiştir. Böylelikle, yüzyılın en önemli enerji projelerinden biri olan BTCP'nin inşaat çalışmaları başlatılmış bulunmaktadır. Bu tarihi proje kapsamında Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak toplam 1774 km uzunluğunda bir boru hattı ile (Türkiye kesimi 1074 km) başta Azeri petrolü olmak üzere bölgede üretilecek yılda 50 milyon ton düzeyinde ham petrolün, Ceyhan'da inşa edilecek deniz terminaline ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır. Bu proje ile hem ekonomik açıdan uygun, hem de çevresel açıdan sürdürülebilir bir taşıma sistemi kurulmuş olacaktır (<http://www.btc.com.tr> ; <http://www.botas.gov.tr>).

BTCP kapsamında, Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak bir boru hattı ile başta Azeri petrolü olmak üzere Bölge'de üretilecek petrolerin Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması planlanmaktadır. Bu kritik proje,

petrolün uluslararası piyasaya ihracı için kullanılacak emniyetli bir taşıma sisteminin tesis edilmesini amaçlamaktadır. Söz konusu proje ile hem ekonomik açıdan uygun hem de çevresel açıdan sürdürülebilir bir taşıma sistemi kurulmuş olacaktır. Proje süresi esas olarak 40 yıl olmakla birlikte, proje katılımcılarının talep etmesi halinde, 10 yıllık dönemler halinde iki kez uzatılması mümkündür.

Finansmanı katılımcı şirketlerce karşılanacak olan projenin zamanında uygulanabilmesi durumunda Türkiye'ye hiçbir maliyet yüklenmeyecektir. BTC Projesi'ni desteklemek üzere bir "sponsor grup" meydana getirilmiştir. AIOC (Azerbaijan International Operating Company) üyesi sekiz şirketin oluşturduğu söz konusu şirketler, üyesi oldukları AIOC'dan dolayı da önem taşımaktadırlar. AIOC, 10 ana uluslararası petrol şirketinin ve SOCAR (State Oil Company of Azerbaijan)'ın oluşturduğu bir konsorsiyum olması bakımından, SOCAR' da dünyadaki petrol şirketlerinin birçoğu ile birlikte imzalanmış oldukları bir anlaşma olması bakımından önem arz etmektedir (<http://www.azer.com>; <http://www.internationalspecialreports.com>).

Türkiye'nin gündemde yerini korumaya çalıştığı "Doğu-Batı Enerji Koridoru"nun önemli bir parçası olan bu Proje'nin hayata geçirilmesi ile Ceyhan'ın önemli bir uluslararası petrol piyasası merkezi haline gelecek, hattın işletilmesi ile elde edilecek döviz girdisi, yurt içi tüketim için gerekli ithalatın Ceyhan'dan yapılmasıyla daha ucuza petrol temin edilecektir. Bu avantajlardan sırasıyla Adana ili, Çukurova ve Akdeniz Bölgeleri olumlu bir şekilde etkilenecek, genel anlamda ülkemiz ve Hazar Bölgesi'nin siyasi ve ekonomik refahı ve istikrarı açısından düşünüldüğünde enerji stratejisi açısından önemli bir kazanım sağlanacaktır (<http://www.btc.com.tr>).

3.1.1.5.2. Tarım¹

Tarım sektörü Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar, ülkemizin ekonomik ve sosyal gelişmesinde çok önemli görevler üstlenmiş ve bu görevini günümüze kadar sürdürmüştür. Pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de genel olarak tarım politikalarının amacı; ülke nüfusunun gıda güvenliği ve güvenilirliğinin sağlanması, üretim düzeyi ve verimin artırılması, stratejik ürünlerde üretim arzının

¹ Bu bölümdeki bilgiler, TKİB ve ATİM tarafından 2005 yılında hazırlanmış olan Adana Tarım Master Planı'ndan derlenmiştir.

garanti altına alınması, üretimde doğal etkenlerin etkisinin azaltılması, çiftçilere istikrarlı gelir sağlanarak, refah düzeylerinin yükseltilmesi, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirlik esasları çerçevesinde yaşanabilir bir çevrenin oluşturulması ve ekolojik dengenin gelecek nesillere aktarılması, tarım ürünleri ihracatının artırılması ve kırsal kesimin kalkınmasıdır.

Tarımsal üretim potansiyeli bakımından ülkemizin önde gelen illeri arasında ilk sıralarda yer alan Adana ili tarımsal yapı ve üretimi; arazi kullanım durumu, işletme sayısı, yapıları ve büyüklüklerine göre değerlendirilmiştir.

Tablo 26. Bölgeler Bazında Tarımla Uğraşan Hane Sayısı ve Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı

ALT BÖLGELER	Hane Sayısı	Bitkisel ve Hayvansal Üretim	Bitkisel Üretim	Hayvansal Üretim	Su Ürünleri Üretimi
I.	21.592	10.752	7.376	3.416	48
II.	13.480	9.156	3.532	739	60
III.	12.791	9.976	2.383	428	8
IV.	4.117	1.469	2.295	229	124
TOPLAM	51.980	31.353	15.586	4.812	240

Kaynak: TKİB ve ATİM, 2005

Adana ili gerek sosyo-ekonomik yapıları, gerekse de tarımsal özellikleri ve sanayisi bakımından çeşitlilik göstermesi dolayısı ile illeri bazında çeşitli alt bölgelere ayrılmıştır. Tabloda yer alan I. alt bölgeler Seyhan, Ceyhan, Yüreğir ve İmamoğlu; II. alt bölgeler Karaisalı ve Kozan; III. alt bölgeler Pozantı, Aladağ, Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli; IV. Alt bölgeler Yumurtalık ve Karataş ilçelerini temsil etmektedir. Tablo 26'da görüldüğü gibi, tarımla uğraşan hane sayısı I. alt bölgede en fazla, IV. alt bölgede ise en azdır. Bunda ilçe toplam arazi varlığının etkisi ile yapılmakta olan üretim başlıca sebeplerden biridir. Bununla beraber, IV. alt bölgenin kıyı kesiminde olması nedeniyle bu alanlarda su ürünleri üretimi ile uğraşan hane sayısı fazladır.

Adana ili tarım işletmeleri, işletme tipleri açısından incelendiğinde ihtisaslaşmanın ülke geneline göre daha yaygın olduğu görülmektedir. İlde sadece bitkisel ya da hayvansal üretim ile uğraşan, dolayısıyla ihtisaslaşmış işletme olarak

nitelendirilecek işletmelerin oranı ülke ortalamasının üzerindedir. Adana'daki Tarım İşletmelerinin %9'unda yalnız hayvansal üretim, %30'unda yalnız bitkisel üretim ve %61'inde hayvansal ile birlikte bitkisel üretim faaliyeti yapılmaktadır. Ancak, kaliteli üretimin zamanında ve daha kısa sürede tamamlanmasında, işgücü verimliliğinin artırılmasında yarar sağlayan bir diğer girdi de işletmelerin sahip oldukları alet ve makinalardır. İl merkezinde daha fazla olduğunu söyleyebileceğimiz alet ve makinalar, arazi yapısının çok parçalı ve eğimli yapısından dolayı merkez dışı ilçelerde daha azdır.

Çukurova Bölgesi denilince ilk akla gelen şehir olan Adana, bu konumunu zengin arazilerine ve topraklarına borçludur dersek yerinde bir yargıya varmış oluruz. Genel olarak bölge için çok önemli bir yeri olan tarım, Adana ili ekonomisi için de aynı öneme haizdir. Bunun başlıca sebeplerinden biri de, gelir kaynağı sıralamasında başlarda yer alıyor olmasıdır. Bitkisel ve hayvansal üretimin yoğun olarak yapılması, iç ve dış ticaret için uygun ortamların bulunması nedeniyle sanayi sektörünün gelişimine de destek teşkil etmektedir.

Her sektörde olduğu gibi tarım sektöründe de belli başlı sorunlar bulunmaktadır. Adana ilinde gerek tarımla uğraşanlar ve gerekse diğer orta ve düşük gelirli işlerde çalışanlar, tüm Türkiye'de olduğu gibi gelir düşüklüğü ile yüksek enflasyon nedeniyle geçim sıkıntısı çekmektedirler. İlin ve genel olarak da bölgenin en büyük sorunlarından biri olan göç, aslında tarım sektörünün de tetikleyici olduğu bir olgudur. Özellikle yaz aylarında mevsimlik işçiler gelmekte, şehrin kırsal kesiminde alt yapı ve çevre düzenlemelerinin yapılmamış olması nedeniyle şehir yaşamı ve çevre düzeni bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Bir diğer sebep eğitim olarak karşımız çıkmaktadır. Çiftçilerimizin geleneksellikten vazgeçmemesi ve eğitime kapalı tavırları daha hızlı yol alınmasını engellemektedir. Modern tarım tekniklerinin kabul ettirilmesi ve uygulamaya geçilmesi önce köy ileri gelenlerinin bunu kabul edip, diğer çiftçilere de bunu önermesi sonucu olmaktadır. Türkiye'de tarımın gerilemesinde ve hatta göçün bile önemli sebepleri arasında yer alan başka bir mesele, veraset yoluyla arazilerin parçalanması ve üretimde maliyetin yükselmesi, verimin düşmesidir. Bunun sonucunda da gelir elde edemeyen üretici, bulunduğu yeri terk etme eğilimi içerisinde hareket etmektedir. Doğal kaynak problemleri, çevresel problemler, üretim problemleri (hayvansal ve bitkisel) sayılabilecek diğer problemlerdir.

Bu problemlerin çözümüne ilişkin yapılabilecek en önemli şey, elbetteki sahip olunan potansiyellerin doğru şekilde kullanılabilmesidir. İl yüzölçümünün %38.5'ini tarım toprakları oluşturmakta ve bu oran Türkiye tarım topraklarının %2.5'ine tekabül etmektedir. Adana tarım topraklarının yaklaşık %85'ini ekilen tarla arazisi oluşturmaktadır. Bu oran %75 dolaylarında olan Türkiye ortalamasının üzerindedir. İl genelinde ve çevresinde aile işletmesi şeklinde yürütülen tarımı kontrol etmek, planlamak, çiftçiyi eğitmek ve nihai ürünü değerlendirmek son derece zordur. Kalkınma planlarının içerdiği hedeflerin ortak olduğu bölge ve il merkezli tarımı geliştirme çabaları mevcut potansiyeller ve problemler ortaya konulduktan sonra anlam kazanmaya başlamıştır. Bu amaçlar; tarımsal verimliliğin artırılması, tarımsal gelirin artırılması ve dolayısıyla tarımın GSYİH içerisindeki payının artırılarak toplumda sosyal dengenin sağlanması, gıda güvencesinin sağlanması, sürdürülebilir tarımın sağlanması ve ilde önemli olan muhtelif ürünlerde iç ve dış ticaretin artırılmasının sağlanmasıdır.

Ülkemizde tarımsal üretimin ve üretimi gerçekleştiren çiftçimizin yaşadığı büyük sıkıntıları vardır. Bu sıkıntıların önemli bir bölümünün çözümü üreticilerin kendi oluşturdukları birliklerle çözülmesi mümkündür. Bu nedenle üretici birlikleri yarasının çıkarılması gerekmektedir. İlimizde, Zeytin Üreticileri Birliği, Damızlık Süt Sığırcıları Birliği, Arı Yetiştiricileri Birliği ve kuruluş dernek olan TÜYED (Turunçgil Üreticileri ve Yetiştiricileri Derneği) ürün bazında faaliyetlerine devam etmektedirler. Bununla beraber, Soya Üreticileri Birliği, Sebze Üreticileri Birliği, Pamuk Üreticileri Birliği, Tahıl Üreticileri Birliği ve Meyve Üreticileri Birliği'nin kuruluş aşaması devam etmektedir. Adana'da uygulanmasına öncelik verilecek programlar da şu şekildedir: Hayvancılığın Geliştirilmesi, Bitkisel Üretimin Geliştirilmesi, Su Ürünlerinin Geliştirilmesi, Tarımsal Yayım ve Örgütlenme, Doğal Bitki Çeşitliliği, Ekolojik Tarım, Tarımsal Sanayi ve Araştırma-Geliştirme Programlarıdır.

3.1.1.6. Turizm ve Kültür

Yaklaşık 8000 yıllık geçmişi olan kent ve yakın çevresi turizm için büyük bir potansiyel teşkil edecek çok zengin antik kalıntılara, doğal güzelliklere, yılın yaklaşık sekiz ayı boyunca denize girme özelliklerine ve yaz-kış çok yönlü sportif aktivitelere olanak sağlamakta, binlerce yıllık tarihi geçmişi, bu geçmişten günümüze kalan sayısız

tarihi eserleri, Yumurtalık ve Karataş sahillerinin doğal güzelliği ile Toroslar'ın yemyeşil yaylaları, şifalı suları, bitki ve hayvan türleri bakımından çeşitliliği ile büyük bir turizm potansiyeline sahiptir.

Çukurova Bölgesi ve ilin gelişimine katkıda bulunmakta olan turizm sektörü, çeşitli alt dallar altında şu şekilde incelenebilecektir (<http://www.adanakulturturizm.gov.tr> ; Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2005:30-31) :

a. Yayla Turizmi: Adana ilinde yaylalar, yerel halkın özellikle iklim nedeniyle geleneksel olarak ilgi duyduğu ve sıcak yaz ayları boyunca konakladığı bölgelerdir. Mevcut yaylalar; Pozantı yaylaları (Belemedik, Akçatekir, Armutoluğu, Asar, Fındıklı Köyü) , Karaisalı yaylası (Kızıldağ), Aladağ yaylaları (Ağcakise, Başpınar, Bıçive Kosurga, Meydan), Kozan yaylaları (Horzum ve Çulluşağı Yayla Köyü, Göller) , Feke yaylası (İnderesi Köyü), Saimbeyli yaylaları (Çatak, Obruk), Tufanbeyli yaylası (Kürebeli) dir.

b. Eko-Turizm: Çukurova'nın iki önemli akarsuyu olan Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin alüvyonel düzlükte yarattığı deniz kulakları ve sulak-sazlık alanlar “Eko-Turizm” açısından sınırsız olanak sağlamaktadır. Söz konusu alanların en önemlileri; Seyhan Nehrinin yarattığı Tuzla ve Akyatan Gölleri ile Ceyhan Nehrinin oluşturduğu Akyayan Gölü ve Yumurtalık Dalyanı ve bunlara bağlı lagünlerdir. Kumul, göller, deniz kulakları ve sazlık alanlar önemli bir ekolojik zenginlik kaynağıdır. Bu ortam nadir türleri de içeren kuşlar ile deniz ve kara canlılarının ürediği, barındığı, yaşadığı alanlar oluşturmaktadır.

c. Rafting Turizmi: Coşkun suların yüksek debisi ile Feke yakınlarında Göksu Irmağı bu turizm türü için şu an en ideal ortamı oluşturmaktadırlar. Feke Göksu'dan başlayıp, Aladağ Zamanti Irmağı kavşağına kadar olan kısımda rafting yapılabilir. Ayrıca bu güzergah, Turizm Bakanlığı'nca da yatırım kapsamına alınmış bulunmaktadır.

d. Av Turizmi: Özellikle geçiş b6lgelerinde coğrafi ve topografik yapı, sahip olunan bitki 6rtüsü sebebiyle av turizmine uygun olan ilde, geyik, karaca, yaban keçisi, keklik, tura, s6l6n ile g6men ve yırtıcı kuşları korumak için yasaklar konulmaktadır. Av sporu ve turizmine hizmet etmek 6zere, Torosların yamaçlarında av 6retme sahaları kurulmuştur.

e. Mağara ve Kanyon Turizmi: Aladağ'daki Bığbığ Mağarası doğal g6zelliğiyle mağara turizmine, Feke'deki G6ksu ırmağının oluşturduğu vadi ise, kanyon turizmine çok uygun alanlardır.

f. Kıyı Kesimi ve Deniz Turizmi: Adana'nın Yumurtalık ve Karataş ilçeleri Akdeniz'e kıyısı olan ve deniz turizmi bakımından 6nemli merkezlerdir. Yılın altı ayı buraların g6zel kıyılarından faydalanılarak y6zme ihtiyacı giderileceği gibi, tatil yapmak anlamında çok fazla mesafe kat etmeye de gerek kalmamaktadır.

g. Kayak Sporları ve Turizmi: Karaisalı'daki Kızıldağ yaylası, Pozantı'daki Karanfil dağı kamp ve kayak sporuna uygun yerlerdir.

Bunlar dışında, Çukurova'nın i kesiminin bir diğer potansiyeli de canlı ekonomik yaşantısıdır. Adana, b6lgenin en b6y6k kenti ve iş merkezi olduğu gibi, gelişmiş 6niversitesi, gelenekselleőmiő sosyal etkinlikleri nedeniyle de 6nemli 6l6de "İş ve Kongre Turizmi" potansiyeline sahiptir. Turizm haftası etkinlikleri her yıl 15-22 Nisan tarihleri arasında kutlanmakta olup, sekt6r6n, sivil toplum kuruluşlarının ve halkın yoğun ilgisini çekmektedir. Çok çeşitli etkinliklerde yoğun katılımlar g6r6lmektedir. İş, kongre, seminer vs. gibi 6zel amaçlı toplantılar açısından d6ő6n6ld6đ6nde Őhri avantajlı kılan iki b6y6k otel bulunmaktadır. Bunlar; Adana Hilton-Sa ve Seyhan otelleridir. 2005 yılı (7) ve 2006 yılı Temmuz ayı sonu (4) itibariyle Hilton otelinde 11 kongre yapılmıştır. Yıl sonuna kadar en az iki kongre daha yapılması tahmin edilmektedir. 2005 yılı itibariyle ortalama 300 kişiden 2.100, 2006 yılı itibariyle de bug6ne kadar kongre amaçlı ortalama 1.200 kiő i ađırlanmıőtır. Hilton otelinde 8-1000 kiő i arası balo salonu dahil 17 toplantı odası bulunmaktadır. Seyhan otelinde de 10-700 kiő i arasında değişen çok amaçlı tasarlanmış toplantı salonları bulunmaktadır. Hilton'da ortalama d6rt g6n s6ren kongrelerde sadece katılımlar için tek

ve çift kişilik ayrı ayrı olmak üzere yaklaşık 200 oda tutulmaktadır. Bu da hem otel ekonomisi, hem de şehir ekonomisi açısından artı değer teşkil etmektedir. Seyhan Otelinin Hilton'a göre kongre konusunda zayıf kalmasının sebepleri arasında Hilton otelinin dünyaca bilinen bir marka olmasının çok büyük bir önemi vardır. Özellikle yabancı uyruklu müşterilerin gelme sebepleri arasında, alacakları hizmetin ne olduğunu bilmeleri tercih sıralamasında ilk madde olarak gelmektedir. Adana şehri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki belli başlı kuruluşların, şirketlerin bölge müdürlüklerinin burada olması ve toplantı yapılmasına imkân veren yerleşim birimlerine sahip olması sebebiyle daha önceleri özellikle Antalya'da yapılmasına aşına olunan seminer, toplantı vs. birliktelerin dışarıya kayan yapısını ortadan kaldırmış, özellikle büyük otelleri ve sunulan kaliteli hizmetlerle bu anlamda da bir atılımı başlatmıştır. Bu tür büyük oteller sadece dışarıdan gelecek olanlar için bir artı olarak kalmamakta, şehir halkını da özellikle sosyal anlamda hareketlilik isteyen, dışarıdan gelmiş (İstanbul, Ankara gibi) üst düzey çalışanları, metropol hayatına alışmış olanları burada tutmak için sağlam alternatifler sunmaktadır. Buna spor, eğlence, zengin bir mutfak ki, bu Adana şehrinin genel özellikleri arasındadır zaten, yaz kış yüzülebilecek alanlar, Türk hamamı örnek olarak verilebilir. Bunun yanında, çocuklu aileler için de bebek bakıcılığından, çocuklar için çeşitli aktivitelere kadar her şey düşünülmüş, ebeveynlerin bu anlamda rahat olmaları da temin edilmiştir.

Ayrıca Adana, Çukurova'nın ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinin batıdan giriş kapısı olması, uluslararası uçuşlara açık havalimanı olarak, İçel, Osmaniye ve Hatay illerinin tümünü kapsaması ve bazı uçuş hatları için bu illere Gaziantep ve Kahramanmaraş illerinin de eklenmesi gibi bütün özelliklerinden ötürü her yıl azımsanmayacak ölçüde yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır.

Tablo 27. Yıllar İtibariyle Adana İlinde Konaklayan Turist Sayısı *

ADANA		1999	2000	2001	2002	2003
Konaklayan Kişi	<i>Yerli</i>	11.098	19.991	204.678	171.880	174.977
	<i>Yabancı</i>	136.877	153.242	33.725	23.173	43.388
	Toplam	147.975	173.233	238.403	195.053	218.365
Geceleme (Günü birlik)	<i>Yerli</i>	196.355	241.406	217.041	284.761	432.925
	<i>Yabancı</i>	24.340	42.151	45.324	47.917	74.172
	Toplam	220.695	283.557	262.365	332.678	507.097

Kaynak: Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2005:32

*Turizm işletme belgeli tesislerde konaklayan turist sayısı

Tablodan anlaşılacağı üzere 1999 yılında konaklayanların sayısına göre 2003 yılındaki toplam gelenler arasında gelişme olarak sayılabilecek bir fark vardır.

Bölgenin kültür potansiyellerine baktığımızda ise, turizmdeki zenginliğin bir benzerine rastlamaktayız. Birçok iç ve dış etkenin yarattığı sentez, toplumun belli bir dönemdeki kültürünü belirlemektedir. Verimli topraklar ve coğrafi konumu nedeni ile tarih öncesi çağlardan başlayarak değişik ulusların akınına uğramış bölgede Çukurova kültürünü bu uygarlıklardan parça parça biriktirilmiş taşlarla oluşturulmuş bir yapı olarak tanımlamak mümkündür. Burada hüküm sürmüş 10 medeniyetin etkileri Adana'nın kültür yaşamında, hala görülmekte ve hissedilmektedir. Adana ve Çukurova kültürünü önemli şekilde etkileyen gruplar özellikle göçebe, Türkmen ve yörük aşiretleridir (<http://www.adanakulturturizm.gov.tr>).

Antik yerleşim bölgeleri (Domuztepe, Sirkeli, Yılan Kale, Kozan Kalesi, Hamite Kalesi, Adrianüs Köprüsü-Taş Köprü-, Misis Köprüsü) ; tarihi camiler, mescit, kilise, kervansaray, bedesten ve hanlar (Merkez Ulucami Külliyesi, Kemeraltı, Yağ, Hasan Kethüda, Mestanzade, Yeni ve Hoşkaden Camiileri, Ceyhan Ulucami, Bahçe Ağca Bey Camii ve Ağca Bey Türbesi, Ceyhan Kurtkulağı Köyü Camii, Akça Mescit, Yeil Mescit, Alemdar Mescit, Şeyh Zilfo Mescit, Cuma Fakih Mescidi, Ali Dede Mescidi, Hasır Pazarı Mescidi ve Tuz Hanı Mescidi, Kurtkulağı/Kazankaya-Ceyhan Kilisesi, Bebekli Kilisesi, Kurtkulağı Kervansarayı, Adana Bedesteni, Gön Hanı Kapısı, Kozan Arastası, Karataş Menzil Hanı, Yeni Hamam, Çarşı Hamam, Irmak Hamam), son olarak

müzeler (Adana Arkeoloji Bölge Müzesi, Etnoğrafya ve Atatürk Müzeleri) Adana'nın zengin kültürünün en çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır. Sözü edilen cami, kilise ve mescitler inanç turizmi açısından büyük önem taşımaktadırlar (Dünya İş Geliştirme Toplantıları, 2002:113-14 ; AGV:2000:373) .

3.1.2. Çukurova Bölgesi ve Adana Şehrinde Kalkınmanın Yeni İtici Güçleri

3.1.2.1. Adana Yatırımları Araştırma ve Geliştirme Merkezi (AYAGEM)

Şu anda faaliyette olmayan AYAGEM, bölgenin sahip olduğu tüm potansiyel kaynakların değerlendirilerek kalkınmasının sağlanması amacıyla; sektörlerin incelenmesi, potansiyel yatırım alanlarının ve konularının belirlenmesi, bu çerçevede projeler, fizibilite çalışmaları yapılması, mevcut kamu-özel kurumlarının incelenerek durum tespitlerinin yapılması ve daha verimli çalışmalarını sağlamak amacıyla çalışmalar yapılması, danışmanlık hizmeti verilmesi amacıyla kurulmuş kar odaksız bir organizasyon olarak görevini sürdürmüştür. Politikası, Adana ili ekonomik sınırlarının belirlenmesi, bu ekonomik sınırlar içerisinde katma değeri yüksek yatırım alanlarının araştırılması ve mevcut finansal gücün bu alanlara yönlendirilerek bölgesel kalkınmanın sağlanması olmuştur (Dünya İş Geliştirme Toplantıları, 2002:41).

2002 yılının Mayıs ayında faaliyete geçirilen Merkezin kurucuları, Adana Valiliği, Adana Büyükşehir Belediyesi, Çukurova Üniversitesi, Adana Sanayi Odası, Adana Ticaret Odası, Adana Ticaret Borsası, ÜSAM (Üniversite-Sanayi İşbirliği Merkezi) ve Adana Güçbirliği Vakfı olmuştur. AYAGEM'in misyonu, bölgenin mevcut ve potansiyel, kaynak ve olanaklarını saptamak, bölge için katma değeri ve rekabet gücü yüksek, uygun yatırım alanları belirlemek, yatırımcılara yol göstermek, ümit ve gelecek vaat eden yatırım alanları için fizibilite araştırmaları yapmak ve projeler hazırlamaktır (Adana Sanayi Odası) .

Kurulduktan kısa bir süre sonra, Adana ve çevresindeki potansiyel yatırım alanlarını araştırarak, ortaya yatırım yapılabilir çok sayıda alan çıkaran Merkez, oluşturulan model ve yapı itibarıyla bir yerel planlama teşkilatı olarak çalışmıştır. Çukurova Kalkınma Ajansı'nın çalışmalarına yön verecek olması bakımından faaliyette olmamasına rağmen önceki çalışmalarından dolayı hala önemini korumaktadır.

3.1.2.2. Mersin Kalkınma Ajansı (MKA)

Düne kadar kamuoyunda tanınmayan bir oluşum olan Kalkınma Ajansı'nın, ülkemizdeki ilk örneği, dünya ülkelerinde yerel ve ulusal ölçekte kalkınma hamlesini gerçekleştirmek amacıyla Mersin'de bulunmaktadır. Mersin Kalkınma Ajansı (MKA) fikri için ilk olarak Hamburg Kalkınma Ajansı ile görüşmeler yapılmış, ancak sonuç olumsuz olmuştur. 2001 yılının Kasım ayında MKA'nın yeni yönetimiyle bu fikir tekrar gündeme gelmiştir.

Bu doğrultuda, Mersin'in çok odaklı ekonomisi denilen bazı özelliklerinin saptanabilmesi ve ön plana çıkartılabilmesi için benzer özellikler gösteren Avrupa'daki Kalkınma Ajansları'nın temsilcileriyle irtibata geçilmiştir. Kalkınma Ajansları Birliği (EURODA)'nın MKA'ya ilgi göstermiş olması ve dönemin genel sekreterinin başarılı çalışmaları turizmin kendini kalkındırabilmesini sağlamıştır.

MKA'ların amaçları şu şekilde sıralanabilecektir (www.mersin-ka.org) : i. Her türlü alt yapıyı geliştirmek, ii. Kamu kurum ve kuruluşlarını, uluslararası örgütleri ve sivil toplum örgütlerini yörenin gelişmesi için yönlendirmek ve yerel gelişme politikaları oluşturmak, iii. Stratejik araştırmalar yapmak, ulusal ve uluslararası yatırımcıları bölgeye çekmek, bilgi vermek ve rehberlik etmek, iv. Yabancı ve yerli firmalar arasında bilgi aktarımları yapmak, v. KOBİ'leri geliştirmek ve rekabet güçlerini arttırmak, dışa açılım faaliyetlerini desteklemek, vi. Karşılıklı ziyaretler, fuarlar ve iş delegasyonları planlamak, vii. Avrupa Birliği Yerel Bilgi Bürosu'nu işletmek ve AB ile entegrasyona destek vermek, viii. Bilimsel, ekonomik, sosyal ve kültürel çalışmalar yapmak, konferans, seminer, açık oturum, panel, sergi, festival v.b. faaliyetleri organize etmek, ix. Mersin'in gelişmesine yönelik bilgi bankası oluşturmak, bölge ve ajans ihtiyaçları için çeşitli dokümanları yayımlamak, x. Tanıtım, iletişim, ve lobi faaliyetlerinde bulunmaktır .

MKA, bugün yine aynı hedeflere paralel olarak kentin ekonomik ve sosyal sorunlarına çözüm projeler üretmekte, aynı zamanda da Mersin Ticaret ve Sanayi Odası (MTSO) bünyesinde Kalkınma Ajansı Proje Koordinatörlüğü adı altında kurulduğundan dolayı özerk olabilme ve statü kazanabilme mücadelesi de vermektedir. Bu anlamda benzer amaçlarla kurulmasına karar verilmiş olan Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi (MEKİK)'ne değinmekte fayda vardır.

Mersin'in sorunlarına çözüm bulmak, gelişmesine ivme kazandırmak, mevcut kaynakları en rasyonel biçimde kullanarak yeniden istihdam imkânları yaratmak maksadıyla oluşturulmuş olan MEKİK, ilin sorunlarını paylaşmak ve ilgili mercilere taşımak gayesiyle varlığını idame ettirmektedir. MEKİK, Valilik, Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Mersin Üniversitesi Rektörlüğü, Meslek Odaları ve Sivil Toplum Kuruluşlarından oluşan, bir anlamda ilin lokomotif görevini ifa edecek güçlerin işbirliğidir. Bu oluşumun en büyük faydası ilin kalkınması amacıyla ortak bilimsel çalışmalar yaparak sonuca ulaşmada tek sesliliği hedeflemesidir. Mersin Kalkınma Konseyi oluşturduğu çalışma grupları ile, ilin başta ekonomi olmak üzere, sosyal-kültürel, kentsel altyapı, çevre, eğitim ve sağlık konularında kapsamlı bir çalışmayı başlatmıştır (<http://www.mtso.org.tr>).

Bütün bu gelişmelerin paralelinde Türkiye'de, Avrupa Birliği'ne giriş müzakereleri doğrultusunda, AB'ye uyumun sağlanması amacıyla yönelik olarak kalkınma ajanslarının kurulması öngörülmektedir. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma için öngördüğü programlar doğrultusunda, daha önce sözü edildiği üzere, Türkiye, 26 İstatistikî Bölge Birimi Düzey-II (NUTS-II) bölgesine ayrılmış ve bu bölgelere kalkınma ajanslarının kurulması kararlaştırılmıştır. NUTS-II çerçevesinde Mersin ve Adana birlikte hareket ederek, "Çukurova Bölgesel Kalkınma Ajansı"nın hayata geçirmeyi hedeflemişlerdir (<http://www.mtso.org.tr>).

Temelini AYAGEM ve MKA'nın oluşturacağı Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA), ülke kapsamında önem kazanmış olan BKA'lar için de pilot uygulama niteliğindedir. Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası kapsamında kurulmuş olan Çukurova Kalkınma Ajansı ile Adana ve Mersin'in başarılı bir model oluşturması düşünülmektedir. 5449 sayılı Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasasına göre Ajansın Yönetim Kurulu, Adana ve Mersin Valileri, Büyükşehir Belediye Başkanları, İl Genel Meclisi Başkanları, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı ve Sanayi ve Ticaret Odalarının ayrı bulunduğu illerde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulunun belirleyeceği Sanayi Odası Başkanı veya Ticaret Odası Başkanı'nın yönetime gireceği hükmü yer almaktadır ve buna bağlı olarak Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetimi toplanarak Çukurova Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu üyeliğine Adana'dan Sanayi Odası Başkanını seçmiştir. Kalkınma kurulunun yapısı şu şekilde olacaktır: Adana'dan 20, Mersin'den 20 olmak üzere 40 kişilik kamu kurum ve

kuruluşu ile Adana'dan 31, Mersin'den 29 olmak üzere 60 kişilik özel kesim ve sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin yer alacağı Çukurova Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu'nda toplam 100 kişi görev yapacaktır. Kalkınma Kurulu üyelerinin görev süreleri iki yıl olacaktır (Sanayide Adana, 2006:6, <http://www.haberler.com>).

ÇKA'nın amaçları şöyledir (Sanayide Adana, 2006:6) :

- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- Kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak,
- Yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak,
- Bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır.

3.1.2.3. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)

Üniversite-Sanayi İşbirliği Merkezi (ÜSAM)

Çukurova Üniversitesi, Adana Sanayicileri, ASO ve TÜBİTAK'ın katkıları ile Çukurova Üniversitesi Balcalı yerleşkesinde 2000 yılında kurulmuş olup, hizmete devam eden Merkezin amacı; bölgedeki sanayi kesimi ile üniversite arasındaki etkileşimi sağlamak, üniversitedeki bilgi birikiminin sanayiye aktarılması ile sanayide oluşan problemlere çözümler sunmak, sanayide Ar-Ge kültürü oluşturarak Ar-Ge projelerinin oluşturulmasını sağlamaktır (Tekeoğlu, 2006:38) .

ÜSAM'ın vizyonu; bölge sanayinin küresel rekabette başarılı olmasını sağlamak üzere yaratıcı düşünce ile bilimi buluşturan ve sanayide uygulamaya aktaran bir araştırma merkezi olmaktır. Bu vizyonu gerçekleştirmek üzere ÜSAM'ın belirlediği en önemli hedefler ise şunlardır (<http://usam.cu.edu.tr>) :

- § Üniversite – Sanayi işbirliğine süreklilik kazandırmak,
- § Yeni üretim teknolojilerini yakından takip ederek sanayi kuruluşlarının mevcut teknolojilerini geliştirerek rekabet gücünü arttırmak,
- § Uluslararası teknolojik ve endüstriyel gelişmeleri izlemek ve sanayiye aktarmak,
- § Üniversitede yapılacak araştırmaları bölge sanayisinin problemlerine cevap verecek yönde yoğunlaştırmak ve özgün bilimsel araştırma ortamı oluşturmak,

§ Üniversitenin sanayiye, sanayinin de üniversiteyi daha yakından tanıyabilmesine olanak sağlamaktır.

Araştırma-Geliştirme hizmetleri, laboratuvar hizmetleri (elektronik kart tamir laboratuvarı, tekstilde ölçme ve kalite kontrol laboratuvarı, bilgisayar destekli tasarım ve hızlı prototip laboratuvarı), eğitim ve danışmanlık hizmetleri (eğitim, danışmanlık, yönetim hizmetleri) olmak üzere üç alanda faaliyet göstermekte olan Merkez, bölge firmalarına birtakım servisler sunmaktadır (Tekeoğlu, 2006:40) : i. Konusunda uzman akademisyenlerden doğrudan danışmanlık desteği almak, ii. Üniversite personeli tarafından, üniversite olanaklarının kullanımı konusunda bilgi desteği almak, iii. Merkez gelişimine katkı sağlayacak AB projeleri yürütmek, iv. Firmalar ile birlikte proje çalışmalarını yürütmek, v. Endüstriyel, ticari ve sosyal organizasyonların geliştirme ihtiyaçları ve özel eğitim gereksinimlerini karşılamak için kursların düzenlenmesi, vi. Proje destek kaynaklarının sağlanması, ürün tasarımı ve ticari planlama için geliştirme aktivitelerinin düzenlenmesi konularında destek sunacak danışmanlara erişimin sağlanmasıdır.

Geride bıraktığımız 2005 yılı değerlendirildiğinde ÜSAM'ın gerçekleştirdiği proje, danışmanlık ve eğitim hizmetlerinde belirgin bir artış görülmektedir. ÜSAM'ın göstermiş olduğu her başarı önce ilin, ardından bölgenin ve kümülatif olarak da ülkenin lehine olacaktır. Son kalkınma planı olan dokuzuncu kalkınma planında da öngörüldüğü üzere üniversite-sanayi işbirliğine ve yerel uzmanlaşmaya dayalı üretimi desteklemek amacı için Adana ili çoktan girişimde bulunmuş ve meyvelerini almaya da başlamıştır.

3.1.2.4. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ve Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKNOKENT)

Teknokentlerin başlıca konusu ve amaçları şöyledir (<http://teknokent.cukurova.edu.tr>); üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri

teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun kararlarını da dikkate alarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamaktır.

Çukurova Üniversitesi Teknokent, sanayi işbirliğinin de katkısıyla, Türkiye'de ve Adana çevresinde Ar-Ge ve yenilik aktivitelerinin merkezi olma niyetiyle belirtilen amaçlar doğrultusunda 2004 yılında kurulmuştur. Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi ile Doğu Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki firmaların kendilerini geliştirebilmeleri için bir kapı açılmış olacaktır. Kurulacak teknokentler hem tüketiciye, hem de üreticiye büyük avantaj sağlamasının yanında 31 Aralık 2013 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisi alınmayacağı için firmalar da önemli bir maliyetten kurtulacaklardır. Ar-Ge çalışmalarına daha büyük kaynak aktarılabilir olan teknokent sayesinde bölgenin gelişmesi için önemli bir adım atılmış bulunmaktadır. Türk sanayisi ve sanayicisi bu tip ataklarla gelişeceği gibi ekonomiyi de canlandıracaktır. Çukurova'daki bu teknokent sayesinde bölgedeki yatırımcı daha modern ve teknoloji ağırlıklı ürünleriyle Avrupa piyasalarını değerlendirebilecek ve bölgenin sanayi gelişmesi Türkiye geneline de yansıtacaktır (<http://www.cukurova.edu.tr>). Anlaşılacağı üzere, teknolojiye bir anlamda çağa yenik düşmek şöyle dursun, ileri teknolojinin iş sahaları ve çalışma alanlarındaki etkisiyle kalkınmanın daha hızlı bir şekilde yakalanması artık uzak bir hedef olmaktan çıkmıştır. Aynı oluşumun bir benzerinin komşu il Mersin'de olması ve aynı gayenin güdülmesi nedeniyle bölgenin gelişmesinin daha kısa sürede olması arzu edilmektedir.

3.1.2.5. Diğer Projeler

3.1.2.5.1. Yerel Yönetimler Tarafından Yürütülen Projeler

Yerel yönetimlerde projeler, kentsel yenileme, kentsel koruma, kentsel geliştirme, kültürel gelişim, çevresel kalite, kentsel estetik merkezli konularda geliştirilmektedir. Kentsel tasarım ve dönüşüm projeleri kurum içi ekip çalışmasının yanı sıra kurumlar arasında da koordinasyonla gerçekleştirilmektedir. Koruma Kurulları, Planlama Müdürlüğü, Ulaşım Koordinasyon Müdürlüğü, Park Bahçeler

Müdürlüğü, Harita Müdürlüğü ve diğer birimler koordineli olarak planlama sürecinde rol almaktadır.

Yerel yönetimlerin bu perspektif ve vizyon içinde yürüttükleri projeleri; uzun projeksiyon gerektiren dönüşüm projeleri, ulaşım ve master planı ve kısa vadeli çözüm projeleri, kentsel tasarım projeleri, sosyal doku projeleri olarak dört ana grupta sıralayabiliriz (Yeğin, 2002:74) .

Adana Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeler, Adana kent metropolünde kentsel kaliteyi artırmak, kentsel kamusal mekanları düzenlemek, sosyal yapıyı canlandırmaya yönelik projeler üretmek, yeni kentsel peyzajlar oluşturmak üzere yoğun faaliyet içerisindedir. Mevcut projeler şu şekildedir (Yeğin, M, 2002:75):

Dönüşüm Projeleri: Kentsel yenileme ve kentsel dönüşüm gibi projelerle kamusal alanlara yüklenen anlam ve kullanım farklılıkları sonucunda kamusal alanlardan birçoğunun özel alanlara dönüştüğünü göstermektedir. Kamusal alanlar kenti yönetenler tarafından da bir gelir mekanı olarak tanımlanmaya başlanmıştır.

Günümüz teknolojik kazanımlarıyla zenginleştirilmiş ulaşım koordinatlarının üzerinde yer alacak şekilde konumlanarak (raylı sistem, tem-D 4000 vb.) modern Adana'nın görünümünü değiştiren büyük dönüşüm projeleri dizisidir.

Ulaşım ve Master Planı ve Kısa Vadeli Çözüm Projeleri: Ulaşım nazım planına göre belirlenen güzergahlar ile bağlantılı yeni hatlar planlanmaktadır. Yer altı yer üstü otoparkları, yayalaştırmalar, otogar transfer merkezleri, çeşitli ağırlıklı kavşaklar ve trafik işletim sistemiyle ilgili çalışmalar hepsi bir bütünün parçalarıdır.

Kentsel Tasarım Projeleri: Tarihi doku projeleri (koruma amaçlı imar planı), doğal doku projeleri (Çoban Dede-Seyhan nehri kıyısı rekreasyon çalışmaları) toplu konut uygulamaları ve yeni yerleşim alanları üretilmesi (Güney Yıldızı vb.) gibi projeler bu kapsamdadır.

Sosyal Doku Projeleri: Büyük dönüşüm projeleri içinde yer alan sosyal doku projeleri, farklı gelir grupları arasında bütünleşmeyi sağlayacak, zayıfları ve yoksulları koruyacak yönetimle belde sakinleri arasındaki irtibatı güçlendirecek politikaları (meslek edindirme, özürllülere yönelik hizmetler, sokak çocuklarına yönelik hizmetler gibi) içermektedir.

Mevcut projeler kapsamında Yeni Adana Kentsel Gelişme Projesine (Yeni Adana olarak adlandırılan bölge, E5 karayolunun kuzeyini oluşturan bölgedir.) ve Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilecek olan bu faaliyetlerin içeriklerine yer vermekte yarar vardır. 1986 yılında imarlı bir kent yaratma sloganıyla başlatılan Yeni Adana Kentsel Gelişme Projesi kapsamında, kentin göl ile arasında kalan kuzey kesimi planlanmış ve yerleşmeye açılmıştır. Yetersiz ön analiz ve etütlerden sonra mülkiyet problemini çözmek maksadıyla şuyulandırma (arazi ve arsa düzenlemesi) yapılmış, kamuya kalan %35'lik kısım kentsel donatı için ayrılmıştır. Kısa zamanda çevresel değerlerden uzak, yoğun, yüksek bloklarla yapılaşma başlamıştır. Adana çevresinde vakıf, belediye ve hazineye ait yeterli miktarda devlet arazisinin bulunmaması, şahıslardan yüksek bedellerle alınan verimli tarım alanları üzerine yolu olmayan kentsel alt yapının götürülmesine imkân tanımayan, sağlıksız, çirkin ve pahalı bir yapılaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiş olan diğer projeler; Çatalan İçme Suyu, Atık Su Arıtma Tesisleri, Belediye Otobüsleri, Ekmek Fabrikalarıdır. Bununla beraber çeşitli rekreasyon çalışmaları da yapmış olan Belediye, bu tür çalışmalarını farklı alanlarda halen devam ettirmektedir. Hedef projeler ise, Adana Raylı Taşıma Sistemi ile Katı Atık Yönetim Sistemi'dir (<http://www.adana-bld.gov.tr>).

Kent düzenlemesinde kentsel tasarım disiplini ihmal edilmemelidir. Konut yerleşimlerinde daha iyi yaşam çevrelerinin oluşturulabilmesi için, belli standart ve normlar gerekmektedir. Dolayısıyla konut yerleşmelerinde yaşam kalitesi ve standartlar araştırılmalı, politikalar ve stratejiler saptanmalıdır. Bu konuda bir yaptırım ve denetim uygulaması dış alan kullanımı ile ilgili oyun, eğlence, spor, dinlenme, açık mekanların oluşumu, sosyal ilişkilerin düzenlenme birimleri, kent mobilya ve objeleri, yeşilin kullanımı, döşeme malzemelerinin seçimi ve kullanılması şeklinde gruplandırılması gereken norm ve standartların geliştirilmesini de beraberinde getirmektedir. Kentin imajını oluşturacak bu tür değerlerler yanında çevre imajının öğeleri olan yollar-kenar sınırlar, bölgeler, düğüm noktaları ve nirengiler (Harita yapımında, arazide sabit olarak belirlenen noktadır. Sabit noktalar için, beton kazıklar, demir borular, kesme taşlar, özel imal edilmiş havadan da görülebilecek şekilde ağaç kuleler kullanılır veya minare gibi sabit yapıtların uç noktalarından yararlanır.) de doğru şekilde değerlendirilmelidirler (Yeğın, 2002:77 ; Güner, 2002:242).

3.1.2.5.2. Adana Güçbirliği Vakfı (AGV) Tarafından Yapılan Projeler

A. Güneydoğu'dan Göçün Rehabilitasyonu ve Güney Adana Dinamik Kalkınma Projesi (GADKAP)

Güneydoğu Anadolu'dan göç ederek Adana'ya yerleşen yurttaşlarımız Adana nüfusunun yaklaşık %40'ını oluşturmaktadır. Yaklaşık 600.000 göç edenin yaşadığı Adana'nın güney mahallelerinde sorunlar yerel yönetimlerin çözemeyeceği boyutlara ulaşmıştır. Bu projenin amacı, hedef kitlenin eğitim, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunlarının çözülmesidir. Projede önce Adana genel olarak tanıtılmış, daha sonra da yirmi yedi Güney Adana mahallesi sorunları ve çözüm önerileriyle beraber ele alınmıştır. Proje süresi otuz ay, uygulayan kuruluş AGV'dir.

GADKAP kapsamında bir bütünleşmenin sağlanması için; okul öncesi ve okul dönemi eğitim, okul dışı eğitim ve okul dışı zamanın değerlendirilmesi, okul sonrası eğitim, bölgesel kalkınma ve müteşebbislik, sağlık ve sosyal yardım konularında çalışmalar yapılması öngörülmüştür (AGV, 2003:33-43).

B. Eğitim Köyü

Temel eğitim olan okul öncesinden liseye kadar olan eğitimi kapsayacak olan, içinde çok sayıda okulun, sosyal tesislerin ve spor tesislerinin olduğu bir eser niteliğindeki Köy için AGV bünyesindeki Eğitim, Gençlik ve Spor Kurulu faaliyete başlamıştır. Ana okulundan başlayarak, İlköğretim Okulu, Lise, Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi ve Bilgisayar Lisesi'nde de içinde barındıran Eğitim Köyü 107.000 m²'lik bir alan üzerinde oluşturulmuştur ve faaliyete geçmiş bulunmaktadır (AGV, 2003:53-55).

C. Adana Toplumsal Atılım ve Kazanım Projesi (ATAKAP)

Adana'da yaşayan yerli ve göçle gelen nüfusun, özellikle çocuk, kadın ve yetişkin işsiz erkek bazında sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının saptanması; eğitilerek, rehabilite edilerek ve bir ekonomik değer kazandırarak üretim faaliyetlerine katılması ve bu yolla toplumsal kazanım elde edilmesidir. Proje ile hedeflenen kitle; sokakta çalışan çocuklar, sokakta yaşayan çocuklar, yetersiz şartlarda yaşayan eğitimsiz kadınlar, işsiz ve eğitimsiz erkekler ve gençler, yetersiz şartlarda yaşayan kötü

alışkanlıklar kazanmış çocuk ve gençlerdir. Proje kapsamında pek çok kurum ve kuruluş, dernekler, sivil toplum kuruluşları, klüpler vb. ile çalışılacaktır.

ATAKAP kapsamında eğitim düzeyinin yükseltilmesine yönelik projeler (doğrudan okuma-yazma kursları vb.), meslek ve beceri edindirme projeleri (traktör bakım ve kullanım kursu, arıcılık kursu, hazır giyim kursu vb), sağlıklı yaşam düzeyini yükseltme projesi (hastalıklar konusunda halka seminer vermek, gebelik öncesi ve sonrası hakkında beslenme eğitimi vb.), sosyal ve kültürel yaşam düzeyini yükseltme projesi (resmi nikah kıymak, yüzme havuzu açmak, rehabilitasyon merkezleri yaptırmak vb) gibi projeler kapsamında pek çok faydalı faaliyette bulunulmuştur. İlin ve bölgenin kalkınmasında başlayan ilerlemenin devamı konusunda çalışmalar devam etmektedir (AGV, 2003:83-97).

3.1.3. Adana İçin Bölgesel Gelişme Stratejisi Önerileri

3.1.3.1. Sosyal Yapı ve Göç

Sosyal yapı ve göç konusuna ilişkin öneriler şu şekilde sıralanabilecektir:

a) İlde sosyal yapıyı değiştirmeye başlamış olan ve sosyal olduğu kadar ekonomik boyutu da şehri ve genel olarak Çukurova Bölgesi'ni negatif olarak etkilemekte olan göç olgusunun meydana getirdiği sorunlara karşılık aşağıdaki öneriler çözüm niteliğinde değerlendirilip, bu problemin üstesinden gelinmeye başlanabilecektir. Mevcut çözüm önerileri şu şekildedir: i. Kentsel dönüşüm projesi üretmek, ii. Altyapı sorunlarını çözmek, iii. İmarlı ve sağlıklı konut üretmek, iv. Yeni iş ve istihdam alanları açmak, v. Zorunlu ve mesleki eğitim vermek, vi. Sosyal ve kültürel ortamı iyileştirmek, vii. Sağlık sorunlarını çözmek, viii. Kamu-Üniversite-Belediye-STÖ işbirliğini çözüm için göz ardı etmemektir.

b) Dış göçün şehrimiz için ne kadar büyük bir kayıp olduğu göz önüne alındığında da bir strateji belirlemek kaçınılmaz olmaktadır. Bölgemiz ve şehrimizdeki insanların refah düzeyini artırmak ve yaşam kalitesini yükseltmek bilim, teknoloji ve buluş yeteneğimizin yükselmesine bağlıdır. Bu da ancak yetişmiş beyinlerle başarılabilir. En önemli yatırımın eğitilmiş insana olan yatırım olduğu gerçeği tam olarak anlaşılmalıdır. Refah seviyemizi ancak teknoloji üreterek artırabileceğimiz düşünüldüğünde, bunu da bilime, teknolojiye, Ar-Ge'ye ve yetişmiş beyin gücüne gereken önem vererek başarabileceğimizin farkına varılmalıdır. Bunun için Ar-Ge'ye

önem verilip, Tekno-Parklar ve araştırma merkezleri kurulmasıyla ve verimli işletilmesiyle bu anlamda üniversitelerin cazip hale getirilmesiyle çok önemli bir mesafe de geride bırakılmış olacaktır. Adana bu manada sahip olduklarıyla yolu yarılamiş sayılabilecektir. Geriye, sahip olunanları geliştirmek, tanıtmak ve doğru şekilde nitelikli insanlarla kullanmak, paylaşmak kalmaktadır. Bu yönde gerekli ortamları ve mekanizmaları oluşturmak için devlet sektörüne (vizyonlu yöneticilerle), özel sektöre, kamuoyu ve sivil toplum/inisiyatif örgütlerine büyük görevler düşmektedir.

c) Sermaye göçünün önüne geçilmesinde de yatırım teşvik belgeleri ve KOBİ teşviklerinin sağladığı destek yanında, bölge koşullarının hammaddeden imalat, imalat aşamasından da son tüketiciye ulaşması anlamındaki tüm sürece uyum sağlayabilecek bir sektörde yatırım yapılması önem taşıyacaktır. Üründe yakalanacak olan iyi kalite, düşük maliyetin sağladığı avantajla rakipler arasında fiyat bakımından da üstünlük sağlayacaktır. Tüketici fiyat bakımından daha uygun ve kaliteli olan ürüne yönelecektir. Bu durum, elbetteki yerli ve yabancı sermayenin de dikkatini de çekecektir. Bu anlamda hammaddesinden, ipliğine, ipliğinden kumaşına ve perakende aşamasına kadar tekstil sektörü öne çıkmaktadır. Çukurova Bölgesi ve Adana şehrinin sahip olduğu ana ürün olan pamuk, bu sektörün kullanılması gereken en büyük artısıdır.

3.1.3.2. Eğitim

Yaşanan her sorunda, arka sıralarda olduğumuzu hissettiğimiz her konuda, gelişmekte olup da hala gelişmiş ülke, bölge, şehir haline gelemememizde, belki de yüzümüze çarpılan her kapıda sorun nerede diye baktığımızda karşımıza daima eğitim konusundaki eksikliğimiz çıkacaktır. Eğitimi sadece okullarla da sınırlamamak lazımdır. İşi bilmek, yapılan mesleğin eğitimini tam olarak almış olmak ve bunun üzerine bir şeyler koymaya devam etmek hep eğitime verilen önemin neticesinde olacaktır. İlin eğitim seviyesini yukarıya taşımak için şu noktalara dikkat edilmelidir:

a) İlimizde öncelikle ele alınması gerekli konu, fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Herkes için aynı yeterlilikte, aynı kalitede eğitim verilmelidir. Öncelikle, şehrin her tarafındaki okul sayısının artırılmasına çalışılmalı, mevcut öğretmen eksikliği tamamlanmalı, eskimiş okulların restorasyonu yapılmalıdır.

b) Çağımızın yakalanması gereken en önemli noktalarından biri olan teknoloji artık her okula, sınıfa girmelidir. Teknolojiyi sadece bilgisayarla da sınırlamamak gerekmektedir. Laboratuvarlarda da gelişmiş teknolojilere yer verilmeli, araştırmalar özendirilerek, öğrencilerin ilgi duydukları konularda çalışmalarına, yeteneklerini kullanmalarına izin verilmelidir.

c) Çalışan/çalışmayan kesimler için Halk Eğitim Merkezleri'nin sayısı artırılmalı ve hizmette çeşitliliğe gidilmelidir. İşsiz gençler için meslek edindirme kursları açılmalı ve bu kurslarda da çeşitliliğe gidilmelidir.

d) Meslek ve iş eğitimi anlamında üniversitelerin üzerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Sanayicilerimizi, yeni yatırım yapmak isteyen girişimcilerimizi, ya da bir doktorumuzu düşünecek olursak üniversitemizin her sektörle uyumu sağlanarak her çalışan ya da çalışmak isteyen için uzman desteği sağlanmalıdır. İyi bir fikrin faaliyete dönüşebilmesinin en önemli sebebi, fikir sahibinin bilgi, birikim ve tecrübesidir. Hiç kuşkusuz tüm bunların toplandığı beyinlerde üniversitelerde mevcuttur.

3.1.3.3. Sağlık

Adana ilinin sağlık alanındaki durumunu değerlendirecek olursak ilerleme kaydediyor olmasına karşın yapılması gereken daha pek çok şey olduğu ortadadır. İlde yapılmasına başlanılan projeler yarım bırakılmamalı ve tamamlanmalıdır. İlin sağlık konusundaki yetersizliklerine ve problemlerine aşağıdaki şekillerde çözüm aranabilecektir:

a) Üniversite ile merkezi ve yerel yönetimlerin işbirliği sağlanarak tıp fakültesi hocalarından rehberlik ve psikoloji hocalarına kadar, onlardan iktisat-işletme bölümü hocalarına ve bu bölüm hocalarından da mimarlık-mühendislik bölümü hocalarına kadar hemen hemen üniversitedeki tüm bölümlerin fikir ve emek anlamındaki desteği, devletinde mali katkısı ile bir sağlık merkezi oluşturulmalıdır. Bu merkez, hastane kapasiteli olmasının yanında yüksek ve manzaralı bir yere inşa edilerek, hastaların gürültüden, kalabalıktan uzak doğanın tedavi edici havasıyla moralin iyileşmeye olan hızlandırıcı etkisinin ortaya konulabileceği bir yerde olmalıdır. Sözü edilen merkez, sadece ağır ya da operasyon geçiren hasta gruplarını değil, hafif rahatsızlığı olan ama dinlenmeye gereksinim duyanları da içinde barındırmalıdır.

b) Şehrin belli merkezlerine, ulaşım imkânlarının her semt sakini için elverişli olabileceği yerlere özel poliklinikler ya da küçük ama çok amaçlı (dahiliyeden, cildiye, kadın-doğuma kadar) tıp merkezleri kurulmalıdır. Özel poliklinik şartlarında denilmesinin sebebi, devletin hizmet kalitesini artırmasına yönelik bir öz eleştiridir.

c) Günümüzün başlıca sorunlarından olan depresyon ve stres bireyin ruh sağlığını etkileyen hastalıklar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu anlamda, insanların rahatlayıp, stres atabilecekleri açık mekanlara yapılacak olan park türü yerlerin olumlu katkısı kaçınılmaz görülmektedir. Aynı şekilde soğuk hava koşulları da düşünüldüğünde ferah, geniş, çeşitli aktivitelerin yapılabileceği kapalı yerler inşa edilmeli ya da olan kapalı mekanlar bu tarz yerlere dönüştürülmelidir. Bunun ilk etapta kafelerle üstesinden gelinebilecektir.

d) Açığıtaki çöplerin insan sağlığına olan zararları göz önüne alındığında mevcut çöp tenekelerini, kutularını kaldırmak şöyle dursun olanların sayısı katça artırılmalıdır. Mevcut sayının artırılması ile de yetinilmeyip, çöplerin, atıkların geri dönüşümü düşünülerek kağıt türü çöpler için ayrı, plastikler için ayrı, naylon-poşet türü çöpler için ayrı çöp kutuları yapılmalı ve her sokağa teminleri sağlanmalıdır.

e) Bunlardan başka, şehirdeki spor merkezleri ve yüzme havuzlarının sayısı artırılmalıdır. Sporun insan sağlığına olan katkısı çok büyüktür. Bu anlamda fitness merkezleri, basketboldan, golfe kadar çeşitli spor dallarının yer aldığı büyük spor kompleksleri oluşturulmalıdır. Şehirdeki az sayıda olan kapalı yüzme havuzu sayısı da artırılarak bu sporun kış mevsiminde de sürekliliği sağlanmalıdır.

3.1.3.4. Ticaret ve Sanayi

Ticaret ve sanayi kapsamında il için sunulan stratejiler şöyledir:

a) Adana'da ticaret ve sanayi sektörlerinde üretimde bulunan işletmelerin çoğunluğu tüketim malları üretmekle birlikte, diğer işletmelere girdi olabilecek ara malı üretiminde bulunan işletmelere de sahiptir, ancak işletmeler, bu avantajlı konumlarını çok fazla kullanamamaktadırlar. Bu durumun sağlayabilecekleri, özellikle de yabancı sermaye konusunda sağlayabilecekleri ortaya konulmalı ve üretici bu konuda bilgilendirilmelidir. Firmalar, gerekirse konusunda uzman kişilerden ürünüyle neler yapabileceği, pazarlamasının nasıl sağlanabileceği ya da reklamının nasıl yapılabileceği konusunda destek almalı, eldeki potansiyeller atıl olmaktan kurtarılmalıdır. Reklam

konusunda üç yıldır üreticilerin imdadına yetişen, ve bu yıl ve sonraki yıllarda daha da büyük atılımların yapılabileceği fuarlar çok önemli bir rol oynamaktadırlar.

b) Fuarçılık aktivitesi bölgenin ve şehrin tanıtımı için çok önemli bir rol oynamaktadır. Bölgenin tüm değerlerinin ve bu anlamda sanayisinin de reklamının yapılabileceği Çukurova Sanayi ve Ticaret Fuarı, simitçisinden tutun da elektrikçisine, işçisinden tutunda işverenine, sanayicisinden tutun da taksicisine kadar her meslek sahibinin ekonomik anlamda artılara sahip olabileceği pek çok olanak sunmaktadır. Sanayici için artısı, yabancı ziyaretçiler açısından bakılacak olursa, ziyaretçinin geldiği ülkeye nazaran bölgemizin sahip olduğu avantajların ön plana çıkarılması ile anlaşılacaktır. Fuarlar, az önce sözü edilen ara girdiye sahiplik avantajının, dış ülkelere göre daha ucuz işçilik, elektrik, kira, vergi vs. gibi alternatiflerle desteklenmesiyle sıcak bir ikili iletişim neticesinde pazarlığa kadar götürülebilecek bir sürece ev sahipliği yapabilecektir. Şöyle ki, örneğin işlenmiş halde ürününün ticaretini yapmakta olan ülkeye, daha ucuza ürünün hammaddesi veya ara girdisinin teminin sağlanmasından, emek faktörüne kadar kendi mal ettiğinden daha ucuza, ancak bizim için daha karlı olacak şekilde ürününün teslimini yapabilmek sanayicimiz için hem kendini dışarıya tanıtmak konusunda, hem de elde atıl duran kapasiteyi kullanmak adına bir fırsat olacaktır. Dış ülkelere nazaran sahip olunan avantajları (elektrik, işçilik, maliyetler vs.) iyi kullanarak, bu ülkelerin satışını yaptıkları belli başlı ürünlerin daha ucuza, ancak aynı kalitede hatta daha üst bir kalitede üretiminin kendi bölgemizde, kendi sanayicimiz, ticaret adamımız vs. tarafından yapılması ile doğru bir politika izlenmiş olacaktır.

c) Sadece üretim için değil burada yeni yatırım sahalarının yapılabilmesi adına yabancı sermayeyi çekecek sektörler de öne çıkarılmalıdır. Adana'da bu anlamda, tekstil ve makine yedek parça sanayinin artan önemi ortaya konulmalıdır. Tekstilin hammaddesi olan pamuk ve makine yedek parçalarında avantajlı konumda bulunan ilin, potansiyeli göz ardı edilmemelidir.

d) Özellikle bir tarım ürünü olmasının yanında sanayiye olan katma değeri ile çok yönlü bir sektör ürünü haline gelmiş olan pamuk hem Bölge'nin, hem de Adana şehrinin sahip olduğu en bol ürünlerden biridir ve bu bolluk son birkaç yıldır kıtlığa dönüşmüş ve ürünü elde etmek için ithalat yapılır konuma gelmişken 2006 yılı itibarıyla pamuk ekim alanlarının %50 oranında artmış olması dışa bağımlılığın

azalacağı anlamı yanında daha az maliyetle, daha çok ve kaliteli ürünlerin çıkarılabileceği manasına da gelmektedir. Pamuğa verilen primin de artırılmış olması ile tekstil ve konfeksiyon sanayisinden yağ ve tohumculuk sanayisine kadar pek çok alanda avantajlı bir duruma gelinebilecektir.

e) Dokuma ve giyim sanayinin son yıllarda en fazla yatırımın yapıldığı sektörler oldukları hesaba katıldığında şehrin sahip olduklarını değerlendirmek kaçınılmaz olmaktadır. Adana'da dokuma ve giyim sanayinde yün-iplik üretimi, yünlü dokuma üretimi, çorap üretimi, örme eşya üretimi, hazır giyim üretimi, deri konfeksiyon üretimi, çocuk hasta bezi ile hijyenik kadın pedi üretimi, propilen esaslı dokumasız (yünsüz) kumaş üretimi ve yünsüz kumaştan tek kullanımlık tıbbi tekstil ürünleri üretiminde yatırım yapılarak şehrin ve bölgenin ekonomisi güçlendirilebilecektir.

e) Tekstil ve dokuma sanayinden başka plastik ve makina yedek parça sanayi de şehir ekonomisi açısından değerlendirilmesi gereken diğer sektörlerdir. Esnek üretim modeline uygun olan plastik sanayinde Adana'da yatırım yapılabilir alanlar, plastik eşya ve ambalaj malzemesi üretimi, yer döşemeleri üretimi, PVC'den yapılmış mutfak eşyaları üretimi olarak sayılabilir. Makine yedek parça sanayisi de otomotiv yan sanayi malzemeleri üretimiyle sağlam bir yatırıma yapabilecektir.

f) Bunların yanında şehrin sahip olduğu ticaret ve sanayi bölgelerinin, Yumurtalık Serbest Bölgesi ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi'nin şehir ve bölge ekonomisine olacak olan katkısı akıllardan çıkarılmamalıdır. Bölgeyi stratejik konumu bakımından üst seviyelere taşıyacak olan bu vb. projeler, çok amaçlı Bölge ve Merkezler bölgesel gelişmeyi teşvik edecek ve ülkenin gelişiminde de önemli bir rol oynanabilecektir.

3.1.3.5. Tarım

Tarıma ilişkin mevcut öneriler şu şekildedir:

a) Adana'da tarım ve hayvancılığı birlikte yapan işletmelerin çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır ve maalesef işletme ölçeğinin küçük olmasından kaynaklanan bir takım sorunlar yatırım anlamında daha büyük adımların atılabilmesini engelleyebilmektedir. Ancak, tarım sektöründe verimlilik ve üretimi artırmak amacıyla sekiz yatırım konusu önerilebilecektir. Bunlar; tıbbi ve aromatik bitkiler üretimi, seracılık, meyve ve sebze yetiştiriciliği, damızlık (hibrit) tohum üretim

tesisi, bağcılık, yem bitkileri üretimi, kanola üretimi ve organik tarım ürünleri üretimidir.

b) Hayvancılık sektöründe ise, su ürünleri üretimi, arıcılık, damızlık et ve yumurta tavukçuluğu, hindi yetiştiriciliği konularında yatırım yapılarak sahip olunan potansiyel daha doğru kullanılmış olacaktır. Bu manada özellikle, su ürünleri üretiminin önemine değinmekte fayda vardır. Karataş, Yumurtalık gibi denizi olan ilçelere sahip olması ve bu bakımdan denizlere olan yakınlığı ile su ürünleri alanında daha çok ve daha az maliyetle üretim yapılabilecek olan ilde özellikle AB'nin su ürünleri konusundaki ılımlı ve destekleyici politikaları akıllıca kullanılmalı, mevcut destekler değerlendirilerek, yeni yatırım sahaları oluşturulmalıdır.

c) Tarım sektörü pamukta olduğu pek çok ürününü çok yönlü sanayi ürünü haline dönüştürülebilir hale getirebilecektir. Buna gıda sanayisinde kullanılabilecek tarım ürünlerini örnek olarak vermek mümkündür. Gıda sanayinde geliştirilebilecek yatırım konuları arasında reçel ve marmelat üretim tesisleri, pastörize süt ve süt ürünleri tesisi, kurutulmuş meyve-sebze üretim tesisi, dondurulmuş gıda üretim tesisi, meyve ve sebze paketleme servisi, şarap üretim tesisi, meyve işleme tesisleri sayılabilecektir. Tarım ürünlerindeki zenginliğimiz hiç kuşkusuz gıda sanayinde de başarılı yatırımların yapılabilmesi için gerekli hammadde temininden diğer aşamalara kadar maliyet avantajını başarılı şekilde ortaya koymaktadır.

d) Çukurova Bölgesi ve Adana ilinin geneline bakıldığında kırsal kesimlere de önem verilmesi gerektiğinin farkına varılacaktır. Adana'nın üçüncü alt bölgesine ait ilçeri (Pozantı, Aladağ, Feke, Tufanbeyli, Saimbeyli) kırsal alan olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulacak politikalar da kırsal alanlarla uyumlu olmalıdır. Bu bölgenin genel karakteristiğine bakıldığında yem bitkileri üretimini, ahır hayvancılığını, bunun yanında koyun ve keçi hayvancılığını, süt ve hayvancılık birliklerini, yemlik baklagil üretimini geliştirmek, tatlı su balıkçılığını, meyveciliği teşvik etmek, çayır-mera ıslah çalışmalarına daha fazla önem vermek, arıcılığı teşvik etmek ve iklimi ve toprağı ile organik tarıma uyum sağlayabilecek bu yerlerde gerekli çalışmaları başlatmak bu tür kırsal alanlar için sayılabilecek stratejiler arasındadır.

e) Tarımın yoğun olarak yapıldığı ilimizde, arazi, iklim, ulaşım ve işgücü açısından uygun olan geniş bir alanda bir tarım sitesi kurularak tüm tarım çalışmalarının bir arada yapılmasını sağlayacak projelere ağırlık verilmelidir.

3.1.3.6. Turizm

Turizm için büyük bir potansiyel teşkil etmekte olan kent ve çevresi, çok zengin antik kalıntılara, doğal güzelliklere, yılın yaklaşık sekiz ayı boyunca denize girme özelliklerine ve yaz-kış çok yönlü sportif aktivitelere olanak sağlamakta, binlerce yıllık tarihi geçmişi, bu geçmişten günümüze kalan sayısız tarihi eserleri, Yumurtalık ve Karataş sahillerinin doğal güzelliği ile Toroslar'ın yemyeşil yaylaları, şifalı suları, bitki ve hayvan türleri bakımından çeşitliliği ile büyük bir turizm potansiyeli sergilemektedir. Sahip olunan avantajlar kapsamında ve potansiyeller dolayısıyla aşağıdaki şekilde öneriler sunulabilecektir:

a) Doğal ve diğer tüm zenginliklerin turistik amaçlı kullanılabilmesi için, bu zenginliklerin bulunduğu yörelerde turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin yapılması gerekmektedir. Turizm yatırımlarına yabancı yatırımcı ve işletmecilerle ortak olarak girilmesi; tesis yatırımlarında planlamadan işletmeye kadar her kademedeki taleplere göre adım atmak, dış kaynaklı kredi bulmak, reklam yapmak ve rezervasyon gibi sayısız konularda çok yararlı olacaktır.

b) Bölgenin ve ilin sahip olduğu müzeler, camiler, antik yerleşim birimleri kendi kaderine bırakılmaktan kurtarılmalı, restorasyon çalışmaları ile eski güzelliklerine kavuşturulmalıdırlar.

c) Adana, tüm Çukurova Bölgesi'nin, İç Anadolu'da tüm komşu illerinin ve GAP'ın metropolü konumundadır. Bu bağlamda bölgemizle ilgili geliştirilecek turizm politikasının ana hedeflerini; i. Turizm ile ilgili tüm kuruluşların temsilcilerinden oluşan "Bölge Turizm Kalkınma Organizasyonu" nu kurmak ve bu vasıta ile turizmle ilgili her türlü çalışmayı, planlamayı, yatırımı, eğitimi hazırlamak, uygulamak ve denetlemek ii. Doğal ve kültürel değerlerin sürekliliğini sağlamak iii. Ucuz, dakik ve güvenli ulaşım ağını oluşturmak iv. Öncelikle sosyal ve iç turizmin gelişmesini sağlamak v. Yerli ve yabancı yatırımcı ve işletmecilerin ortak olarak yatırıma gitmesini teşvik etmek vi. Kenti fuar ve kongre merkezi haline getirmek vii. Yöresel el sanatlarının ve her türlü ürünün daha kaliteli ve ucuz üretimi ve pazarlanması hususunda gerekli alt yapıyı oluşturarak gelen turistin yöre halkına ekonomik katkısını sağlamak olarak belirlemek mümkündür.

3.1.3.7. Sosyal Yaşam

Günlük iş stresinin yükünü evde değil de, dışarıda atmak isteyenler için sosyal aktiviteler geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Ayrıca sosyal yaşam, bir şehrin eğitim ve kültür seviyesini, insanların nasıl bir yaşam tarzını benimsediğini anlamak bakımından da önem teşkil etmektedir. Bu manada ilde sosyal yaşamın zenginleşmesine yönelik birtakım önerilerde bulunulabilecektir:

a) Geçmişe baktığımızda eğlence kültürünün merkezi konumunda olan kent, bugün bu özelliğini yitirir konumuna karşın, sahip olduklarıyla yeniden hareketli eğlence merkezlerine sahiplik edebilecektir.

b) İl, coğrafi bakımdan da sahip olduğu göl ve nehirleri bakımından manzara turizmi diye bir saha yaratarak, bu turizm içinde eğlence ve dinlence yerlerine kaynaklık yapabilecektir. Göl manzaralı, nezih, ailelerinin rahatça gidebileceği, güvenliği sağlanmış mekanlar tesis etmekle ilde eve hapsolmuş aile ya da genç profili de sona erdirilmiş olacaktır. Mevcut yerlere yaşlılarımızın da gitmesinin mümkün olmasıyla 7'den 70'e bir kitleye hizmet edilmesi sağlanacaktır.

c) Çocukların ve gençlerin eğlenebileceği, daha büyük, daha geniş oyun sahalarına ve çeşitli aktivitelere müsait lunapark veya gençlik parkı tarzı yerler için konumu itibariyle müsait olan ilde bu alanda bir girişim hiç kuşkusuz eğlence sektörünün portföyünü de çeşitlendirecektir.

d) Gençlerin hem dinlenebileceği, yemek yiyebileceği, hem de ders çalışabileceği ya da kitap, dergi veya gazete okuyabilecekleri çoklu tercihlere cevap verebilecek geniş mekanlar tahsis etmek hem gençlerin kötü alışkanlıklar edinmesini önlemek, hem de kültür seviyesinin artması bakımından hayata geçirilmesi gereken bir öneri olarak sunulabilecektir.

e) Üniversitenin su sporları için sunduğu imkânlar hafta sonu stres atmak ve uzağa gitmeden spor yapmak anlamında sunulabilecek bir diğer alternatiftir. Yelkenli ve kano sporları bu alanlara örnek olarak verilebilir.

f) İnsanların içlerinde atıl durumda bulunan fikirlerini, hayalleri gerçekleştirme dürtülerini göz önüne aldığımızda ilde yaşayan tüm vatandaşlarımızın yaş gözetmeksizin özellikle hobilerini ve yaratıcı düşüncelerini uygulamaya koymak bakımından ev sahipliği yapmak üzere üniversite ve kamu-özel kuruluşlarının ortak çabasıyla bir uygulama merkezi oluşturulmalıdır. Sahip olunan düşünceler kategorilerine göre konusunda uzman

hocaların desteği ile uygulama aşamasında profesyonel destekle doğru bir şekilde hayata geğirilmeli, mevcut alet-edavat için kamu ve özel kuruluşların desteği alınmalı, herhangi bir hobi veya fikir sonucu ortaya çıkmış ürünler tüketime yönelik ise satışı yapılarak mevcut merkezin kendi kendini amorti etmesine çalışılmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

4.1. Sonuç ve Değerlendirme

Son yirmi yılda çok büyük değişimler yaşadığımızı görmekte olduğumuz bölgesel gelişme ve bölge planlama alanlarında, “bölgesel gelişmenin” her şeyden önce ülke içi ve dışı olmak üzere çok yönlü bir etkileşim sürecini gerektirdiği ve aynı şekilde yerel, kırsal veya kentsel kalkınmada da aynı sürecin işlenmesi gerektiği anlaşılmış bulunmaktadır.

Bu çerçevede, çalışmanın birinci bölümünde, bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; fırsat eşitliği, iyi yönetim ve katılımcılık, maliyet paylaşımı, şeffaflık ve hesap verebilirlik, etkinlik, verimlilik ve sürdürülebilirlik ilkeleri esas alınmış ve tüm bunların yanında bölgesel kalkınma anlayışının içinde “bölge planlama”nın öne çıkan önemli bir kavram olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Mevcut bölümde, yönetsel örgütlerin bölgeselden yerele indirgenen gelişme politikalarında kilit bir rolünün olduğu anlaşılmıştır. Yerelin önem kazanmaya başladığı bu sürece, bölgesel/yerel kalkınma teorileri çerçevesinde eskiden yeniye doğru giden bir çerçevede yer verilmiştir.

Eski bölgesel kalkınma politikalarını temsil ettiğini gördüğümüz 1950-60'lı yıllara baktığımızda, ulusal kalkınma politikalarıyla bağlantılı olarak, modern mekansal akılcılık ilkelerini benimseyen, karar verme süreçlerinde merkezileşme ve yetki dağılımı kavramlarını ön plana çıkaran, büyük ölçekli özel/kamu yatırımlarına dayanan uygulamalardan oluşmuş bir dönemi görmekteyiz. Ancak, 1970'li yılların sonlarına doğru, pek çok nedenden ötürü eski bölgesel kalkınma yaklaşımı prestij kaybetmeye başlamıştır.

1970'li yıllardan sonra, merkezi hükümetler aktif bölgesel kalkınma politikalarını terk etmiş ve bu durum, geleneksel bölgesel ve ekonomik kalkınma konseptinin de değişimini beraberinde getirmiştir. 1970'lerden itibaren gündeme gelen deregülasyon (serbestleşme) ve özelleştirme uygulamaları küreselleşmenin önemli bir aracı olarak kullanılmakta olup, ulus devletler kendilerine yeni tanımlanan roller ile sınırlanmaya çalışılmaktadır. Bu durumun getirisi olarak da, küreselleşme sürecinde giderek önem kazanmaya başlayan kavram, “yerel” kavramı olmaktadır. Bu kavramla

birlikte devletin işlevleri azalırken, merkezi yönetimlerin yerini yerel ölçekteki karar mekanizmalarının alması önerilmektedir. Yeni konseptle birlikte, kalkınmada yerel ekonomik birimlerin belirleyici rolünün ön plana geçtiği, dolayısıyla politikaların belirlenmesinde yerel ve bölgesel otoritenin rolünün giderek artmakta olduğu görülmektedir.

Devlet öncülüğünde bir kalkınma modeli yerine kendiliğinden gelişme ve bölgesel/ yerel girişimlere dayalı kalkınma anlayışının esas alındığı bu yeni yaklaşımın ismi, “**endojen bölgesel kalkınma yaklaşımı**”dır. Endojen bölgesel kalkınma yaklaşımı yerel aktörler ve diğer dinamiklerin organize edilmesiyle bölgenin kalkınması için gerekli spesifik kaynakların ortaya çıkarılabileceğini, orijinal çözüm yolları geliştirilebileceğini ortaya koymuştur. Bunlar için cazibe merkezleri yaratmak ve bu yönde modeller ortaya koymak kaçınılmaz görülmektedir.

Özellikle alt yapı yatırımlarının öneminin büyük olduğunu gördüğümüz çekim merkezi olmaya yönelik faaliyetlerde, yerel idareler ve/veya bölgesel kalkınma teşkilatlarınca yapılacak hamleler, oluşturulacak bölgesel kalkınma ajansları, organize sanayi bölgeleri, teknoloji merkezleri ve hatta işletmelerin iş, eğlence, teknik, haberleşme, araştırma, ulaşım gibi her türlü ihtiyacını bir arada karşılayacak özel şehirlerin kurulması ile cazibe merkezi haline gelecek olan yerleşim birimlerinin artmasıyla, mevcut dinamikler bölgesel ve yerel kalkınma yaklaşımlarının farklı ve yeni itici güçleri olarak literatürlerdeki yerlerini de sağlamlaştırabileceklerdir. Bölgesel kalkınmada yeni yaklaşımların itici güçlerine Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), Bilim parkları/teknoparklar ve Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) şeklinde yer vermek mümkündür.

Sanayi Devrimi’nden sonra hız kazanmaya başlamış olan yerel kalkınma sürecinde özellikle kentsel/bölgesel dengesizliklerin meydana çıkma sıklıklarının artmasının, kavramın gelişmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yerel kalkınma ile ilgili literatürlerin büyük bir kısmında, şehirlerin, kasabaların ve kırsal alanların ekonomik refahını artırmada kamu-özel sektör ilişkileri ile yerel otoritelerin görev ve sorumluluğu dikkate alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde yeni yönetim anlayışı olarak ifade edilen “yönetişim” kavramı üzerinde durulmuştur. Söz konusu kavram, devlet merkezli yönetim yerine toplum merkezli ve yetki açısından yapabilir kılma stratejisini ele almaktadır.

Yönetişimin öne çıkan anlamlarından biri olan “hükümet olmadan yönetme” biçiminin iddiası, bürokrasideki hiyerarşi yerine eşitler arası ilişkiyi, yöneten-yönetilen ayrımı yerine de birlikte yönetme ilkesini öne çıkarmaktadır.

Yönetişimin gözle görülür avantajlarının olduğu dikkate değerdir ve genel olarak karmaşıklığı azaltan modelleri basitleştirmek, bunu yaparken olumsuz dışsal etmenleri gözden kaçırmamak; dinamik etkileşimsel öğrenme yolunda yetiler geliştirmek; farklı çıkarlar, farklı mekansal ve zamansal ufuklar arasındaki eylemleri eşgüdümlü hale getirmek için yöntemler geliştirmek; katılımcı faillerin yönelimlerini ve beklentilerini istikrarlı hale getirmek, ilgili davranış kurallarını belirlemek için ortak bir dünya görüşü oluşturmak konularında olanaklar sunmaktadır.

Bölgeselleşmeden sonra, yerelleşmenin getirdiği bir kavram olan yönetimle birlikte etkinliği ve konumu oldukça sorgulanan “ulus-devlet”, bölgesel/yerel kalkınmada ele alınması gereken bir konu olmuştur.

Bölgesel/yerel kalkınma konusunun gündeme gelişiyle birlikte ulus-devletin konumu da sorgulanmaya başlamıştır. Mevcut çalışmadan konu ile ilgili varılan sonuç, ulus-devletin hala en önemli merkez olduğu ve bugün ulus-devletin, geleneksel görünümüyle, tek egemen güç olarak değil, uluslararası yönetim düzeyleri ve gelişmiş halkları arasındaki kaçınılmaz bir bağlantı mekanizması olarak ortaya çıktığıdır.

Hem bölgesel, hem de yerel kalkınmada olsun nerede olduğunu anlamak, ne aşamalar kat edildiğini görmek açısından mevcut uygulamalara bakmakta fayda vardır. Çalışmanın ikinci bölümünde bu anlamda AB, OECD ve Türkiye’deki bölgesel, yerel kalkınma uygulamaları ele alınmıştır.

AB ve OECD kendi üyeleriyle ve diğer ülkelerle kalkınma odaklı çeşitli programlar yürütmekte ve aynı zamanda bu projelere mali kaynak sağlamaktadırlar. Ülkemizin de dahil olduğu bu programlar gelişimin sadece bir birlik veya devlet yardımıyla olamayacağını, yerel birimlerin de katkısını ortaya koyması gerektiğini göstermiştir. Yerel aktörler ve bunların paralelinde oluşacak kurumlar kendi bölgelerinin ihtiyaçlarının daha çok farkında ve çözüm için daha içten çaba sarf edecek olan birimlerdir ve yine bu birimler yerel halka doğrudan ulaşabilecek ve kalkınma planlarının amacını kendi bölgeleri için daha iyi anlamalarını sağlayacak etkinliktedirler.

AB'nin bölgelerle, ulusal devletlerle ve Birliğin kendisiyle oluşturduğu üçlü yapıda önem kazanan bölgelerde toplumsal ve ekonomik kohezyonun oluşturulmasında karşımıza çıkan yerel kalkınma, istihdam üzerinde olumlu bir etki bırakmasının yanı sıra bölgelerdeki rekabet gücünü artırıcı özelliği ile önemini git-gide artırmaktadır. Yüksek seviyede örgütlenme ve özerkliğin sonucunda kalkınmanın teşviki ve işsizlikle mücadelede en büyük rol yerel birimlere düşmektedir.

Bölgesel kalkınma politikasının önemle üzerinde durduğu ve mali destekten hiçbir şekilde kaçılmadığı kırsal kalkınma da gelişmenin olmazsa olmazları arasındadır. AB'nin kırsal kalkınma uygulamaları genel olarak, bireyin gelirini yükseltmeyi; eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, insanca yaşamak için yeterli-dengeli beslenmeyi; çiftçilerin ve orman hamillerinin sahip oldukları potansiyellerin (bilgi ve gelişime açık diğer özelliklerinin) artırılmasına yönelik çalışmaları; tarımsal alanların ve ormanların fiziksel gelişiminin ve yeniden düzenlenmesinin sağlanmasını, bu alanlardaki yeniliklerin artırılmasını; tarım ürünleri ve tarımsal üretimin kalitesinin geliştirilmesini ve yaşanabilir bir ortamda sağlıklı yaşamayı desteklemekte ve bunlara temel hedefleri arasında yer vermektedir.

AB'den örnek teşkil etmesi açısından, birlik üyesi olan Fransa'daki bölgesel/yerel kalkınma süreci incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde yer verildiği üzere, uygulamaların sonuçlarına bakıldığında, bölgesel kalkınma politikalarının etkinlikleri ölçüsünde olumlu sonuçları da ardından getirdiği, bölgesel dengesizlik sorununun büyük ölçüde çözüldüğü görülmektedir. Uygulamaların sonuçlarına bakıldığında, bölgesel kalkınma politikalarının etkinlikleri ölçüsünde olumlu sonuçları da ardından getirdiği, bölgesel dengesizlik sorununun büyük ölçüde çözüldüğü görülmektedir. Bu başarının en önemli sebeplerinden biri olarak, ekonominin güçlü ve zayıf yönlerinin ve Fransız toplumunun uyumsuzluklarının bir bütün olarak ele alınması gösterilebilir.

Genel olarak merkeziyetçi bir yönetim yapısının olduğu düşünülen Fransa'da, yerel kalkınma adına gerçekleştirilen reformlarla, yönetimler arasında yetki ve sorumluluk paylaşımında hizmetlerin olabildiğince halka yakın yönetim birimlerince yerine getirilmesini sağlamak amacıyla hizmetlerin merkezden yerel yönetimlere aktarılmasına çaba gösterilmiştir. Böylece Fransız yönetim sisteminin merkeziyetçi yapısı kırılarak, yerelleşmenin gerçekleştirilmesine gayret edilmiştir; ancak yerele olan

güvenin tam netlik kazanamamış olması neticesinde Fransız yerel yönetimlerine tanınan en ekstrem rol; ortak sorumluluk altında gerçekleştirilecek ülke yönetiminde merkezi idareyle sürekli yardımlaşma ve birlikte yaşam olmuştur.

Çoğu AB'ye üye olan ülkelerin oluşturduğu OECD ülkelerindeki bölgesel kalkınma politikalarına baktığımızda ise, hedefin AB'ninkinden çok da farklı olmadığı görülecektir. Etkin bir kurumsallaşmanın sağlanması, devletle yerel aktörler arasında daha yakın ilişkiler kurulması, yerel müteşebbislerin desteklenmesi, yaşam kalitesi, sosyal ve ekonomik dengenin korunması, çevrenin doğal yapısına zarar verilmemesi, sürdürülebilir arazi kullanımının elde edilmesi OECD'nin bölgesel planlama yaklaşımını oluşturmaktadır. Uygulanacak politikaların başarısı ise her düzeyde verimli ve etkili bir kurumsallaşmayı zorunlu kılmaktadır.

Bölgesel, kırsal ve yerel kalkınma konularında ülkemizin durumuna baktığımızda Türkiye'nin çözümlenmek zorunda olduğu pek çok sorun olduğu, ancak bunların çözümleri konusunda geçmişten bugüne devam eden çabaların, faaliyetlerin varlığı dikkate değerdir.

Bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi açısından ülkemizin çözümlenmek zorunda olduğu başlıca sorunlar; hızlı yapısal değişim, nüfusun kır-kent arasındaki hareketleri kadar kent-kent arasındaki hareketleri, sermaye hareketleri, sermayenin batıda yoğunlaşması, doğal riskler, kentsel sistemin dengelenmesi ve güçlendirilmesi, sistem içi ve sistemler arası nitelik farklarının giderilmesi, kentleşme ve alt yapı maliyetlerinin azaltılması, doğal kaynakların ve kültürel çevrenin korunması olarak özetlenebilecektir.

Bölgelerarası dengesizlikleri azaltmak konusunda kalkınma planlarının öne çıktığını görmekteyiz. Yedinci beş yıllık kalkınma planıyla kendini göstermeye başlayan bölgesel gelişme konusu, sekizinci ve son olarak dokuzuncu beş yıllık kalkınma planlarıyla önemini korumaya devam etmiştir.

Bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında temel alınan bölge kriteri, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) kavramıdır. KÖY politikaları, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasında, olumlu gelişmeler sağlanmasına rağmen, "bölgelerarası dengesizliklerin varlığı sorunu devam etmektedir" saptamasıyla, bölgelerin kalkınmasına yönelik olarak yenilikçi yaklaşımların gerekliliğine de göndermede bulunmuştur.

İstatistiki verilere göre %35’i kırsal alanlarda yaşamakta olan Türkiye’nin farklı yörelerinde, hem doğal kaynakların daha iyi değerlendirilebilmesi hem de kırsal kesimde gözlenen sosyo-ekonomik farklılıkların mümkün olduğu ölçüde ortadan kaldırılması için hükümetler tarafından çeşitli yörelerde “Kırsal Kalkınma Projeleri (KKP)” uygulanmaktadır. Bu projeler kırsal alanda alt yapıyı iyileştirmeyi, burada yaşayan nüfusun gelirlerini arttırmayı, yaşam düzeylerini yükseltmeyi, bitkisel ve hayvansal üretimi geliştirmeyi ve kırsal nüfusu harekete geçirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde yer verilen Türkiye’de, yerel kalkınmada yerel aktörler olan yerel yönetimlere çok önemli sorumlulukların düştüğü görülmüştür. Ülkemizdeki yerel yönetim sistemi il, kent, köy ve bu üç birim arasında işlevsel ortaklıklar anlamına gelen birliklerden oluşmaktadır. Yerindenlik ilkesi ve yapılmaya çalışılan reformlar kapsamında yerel idarelere daha fazla yetki ve kaynak aktarılırken, finansman ihtiyacının da yerinden karşılanmasına yönelik finansman sistemleri ortaya konmaktadır. Özellikle geri kalmış yörelerin ve kırsal alanların finansmanı için devletin sürekli kaynak yaratmaya çalışması yerine, bu kesimlerin finans kaynaklarına erişiminin kolaylaştırılması ve yerel kaynakların harekete geçirilmesine yönelik sistemler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla ortaya çıkan iki uygulama ülkemiz için de uygulanabilir ve geliştirilebilir görünmektedir. Bunlar, “mikrokredi uygulamaları” ile “teşvik sistemi”dir. Özellikle teşvikler, yerel kalkınmanın itici güçlerinden biri olarak yerini almış durumdadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, ülkemizdeki bölgesel gelişmeye örnek teşkil etmesi bakımından Çukurova Bölgesi ve Bölge’nin merkezi konumundaki Adana şehri için bölgesel gelişme stratejisine dair öneriler sunulmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede, bölge ve ilin potansiyelleri ortaya koyulmuş, gelişime açık yönleri ele alınmış, kentsel ve bölgesel kalkınma adına neler yapılabileceğine dair önerilere yer verilmiştir.

Eğitimden, sağlığa, tarımdan turizm ve kültüre, sanayi ve ticaret sektörlerinden sosyal yaşama dair aktivitelere kadar pek çok alanda potansiyel sahibi olan il, geçmişten bugüne kadarki çizgisiyle gelişime açık olduğunu ve kendisi gelişirken çevresindekileri ve içinde bulunduğu bölgeyi de ileri seviyelere taşıyabileceğini göstermiş ve bu gelişimin sürekliliği de sağlanmaya başlamıştır. Tarımıyla ön planda olduğu düşünülen il, diğer alanlardaki çalışmalarıyla tek bir yönde değil daha geniş bir alanda faaliyet göstererek başarısını katlama gayreti içerisindedir.

Temelde olayın bireyde başladığı gelişim sürecinde, yaşadığı yerin kalkınmasını isteyen ve bu doğrultuda bilinçlendirilen kişiler, yapılan yanlışlıklara göz yummayarak, olduğu yerde saymayarak işe önce kendini geliştirmekten başlamalıdır. Kendini her anlamda büyüten birey, yaşadığı yerde ve çevresinde de bu düzeyi görmek isteyecek, dolayısıyla sürekli yukarıya tırmanan bir çıta her ortama uyarlanabilecektir. Şehirleri oluşturan insanların, şehirlerin oluşturduğu bölgelerin, bölgelerin oluşturduğu ülkelerin ve bu ülkelerin oluşturduğu kocaman bir dünyanın içinde yaşamaktayız. Ağaç yaşken eğilir misali, daha küçükken eğitime başlanan insanlarımızla istediğimiz şehri, bölgeyi, ülkeyi yaratmak bunun olanaksız olduğunu düşünenlerin aksine mümkündür ve küreselleşmenin yerele kadar indirmediği günümüzde en alttan başlayarak en üst seviyelere ulaşabileceğini savunan politikalar da bunun ispatıdır. Hiçbir ülkede olmadığı gibi bizim ülkemizde de, yaşadığımız bölge ve yaşamımızı idame ettirdiğimiz yerleşim birimlerinde gelişmek, ileriye doğru gitmek hayal değildir. Var olan her canlı, yerinde saymaya değil büyümeye mecburdur ve bu mecburiyet, bizim özgürlüğe açılan kapımızdır. Kaldırım kenarlarında, taş aralarında dahi başını uzatıp da büyümeye devam ediyor, yerinde saymaya baş kaldırıyorsa bir küçük ot parçası, insanoğlunun istese neler yapabileceğini unutmamalı, nefes aldığımız yeri de kendimiz gibi büyütebileceğimizden emin olarak, kalkınmanın kocaman adımlarının esas bizler olduğumuzun artık farkına varmalıyız.

KAYNAKÇA

Aay, H ve Langevelde, AB.V, (2005), “A Dooyeweerd-Based Approach to Regional Economic Development”, *Royal Dutch Geographical Society*, Vol 96, No:2, pp.184-198

Abuşoğlu, Ö ve İnan, Ö, (1989), “*Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Bölgesel Gelişme için Bir Model*”, TOBB, Ankara

Adana Güçbirliği Vakfı-AGV, (2000), “Adana Sosyo-Ekonomik Rapor”, Adana

AGV, (2003), “*Bir Kent Kalkınma Modeli*”, Adana

Adana Sanayi Odası-ASO, (2004), “Rakamlarla Adana”, Adana

Adana Ticaret Odası-ATO, (2004), “*110.yıl*”, Adana

ATO, (2006), “Ekonomik Rapor”, Adana

Adelman, I and Yeldan E, (2000), “Is This The End Of Economic Development?”, *Structural Change and Economic Dynamics*, Vol.11, pp.95-109

Akçakaya, M, (2003), “Fransa’da Yerel Yönetimler ve Halkın Karar Alma Sürecine Katılımı”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1/2003, ss.153-174

Akpınar, R, (2005), “Bölgesel Gelişme Politikalarında Yaşanan Değişim:Yeni Bölgeselleşme Paradigması ve Uygulamaları”, *DPT Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü*, Ankara

Aktan, C.C ve Şen, H, (1999), “Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye”, *TOSYÖV Yayınları*, Ankara, ss.10-35

Amin, A, (1998), “An Institutional Perspective on Regional Development”,
<http://www.econgeog.org.uk/pdfs/amin.pdf> E.T:17.07.2006

Arı, A, (2006), “Güneydoğu Anadolu Projesi ve Türkiye Sosyo-Ekonomisindeki Yeri”,
Derin Yayınları, Derl.: Arı, A, “*Bölgesel Kalkınma-Politikalar ve Yeni Dinamikler*”,
İstanbul, ss.237-281

Ay, M, (2003), “Bölgesel ve Ulusal Kalkınmada Etkili Bir Mekanizma:Teknoparklar”,
Strateji ve Analiz E-dergisi, sayı: 8 <http://www.stradigma.com> E.T: 02/05/2006) .

Aydemir, Z.C, (2002), “Bölgesel Rekabet Edebilirlik Kapsamında İllerin Kaynak
Kullanım Görece Verimlilikleri Veri Zarflama Analizi Uygulaması”, *DPT-Uzmanlık
Tezi*, Yayın no.2664

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların
Koordinasyonu”
http://www.abgs.gov.tr/up2003/up_files/doc/IV-21.doc E.T: 01/07/2005

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, (2000), *Bölgesel Politika*,
Ankara, 2000

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, (1996), “*Bölgesel Politika ve
Kohezyon*”, Ankara

“Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Değişim Eğilimleri”,
<http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/abgst03/10.pdf> E.T:02/03/2006

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu (a), “AB’de Altyapı Projelerine 62 Milyar
Euro Harcanacak” , <http://www.abinfoturk.net/news/news.asp?lang> E.T: 20/11/2003

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu (b), “AB ve Yerel Yönetimler”.
<http://www.deltur.cec.eu.int> E.T:10/07/2005

Avrupa Komisyonu, (2001), “Genişleme Stratejisi”, Ankara

Aydın, M.K, (1999), “Ulusal Kalkınmacılıktan Küreselleşmeye”, *Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İstanbul, c.1, s.1, ss.1-23

Başkaya, F, (2000), “*Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*”, İmge Kitabevi, Ankara

Bayramoğlu, S, (2005), “*Yönetişim Zihniyeti*”, İletişim Yayınları, İstanbul

Berber, M ve Çelepçi, E, (2005), “Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar”, *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, Hazırlayanlar:Yomralıoğlu, T ve Reis, S, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Atatürk Kültür Merkezi:Trabzon

Bilen, Ö, (2003), “Bölgesel/Yerel Kalkınmada Kullanılabilecek Finansal Sistemler, Aracı Kurumlar ve Türkiye için Önermeler”, *DPT-Uzmanlık Tezi*, Yayın no:2677

“Bilim Parkı”, <http://www.eosb.org.tr/tr/bilimparki.html> E.T:26/05/2006

“Bölgesel Kalkınma Ajansları”, <http://www.igeme.org.tr> E.T:11/07/2005

“Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Kanunlaştı”, (2005), <http://www.dunyagazetesi.com.tr> E.T:10/07/2005

Brasche, U, (2001), “AB’nin Bölgesel Politikası ve Türkiye’nin Uyumu”, *İKV*, İstanbul

C.Kadeş, görüşme, Adana Ticaret Odası, 13/07/2006

Chang, H-J, (2003), “*Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü*”, İletişim Yayınları, İstanbul

Commission of the European Communities-CEC, (2001), Unity, Solidarity, Diversity for Europe its People and its Territory, Second Report on Economic and Social Cohesion, *Office for Official Publications of the European Communities*, Brussel

CEC, (2005), “Cohesion Policy in Support of Growth and Jobs:Community Strategic Guidelines, 2007-2013”, Brussels

Corbino, A, Pennella, G, (2005), “Avrupa Bağlamında Yönetişim:İtalya Örneğiyle Karşılaştırma ve İntilendirme”, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi, İstanbul, ss.9-27

“Corporate Governance” , <http://www.ifc.org> E.T:14/04/2006 .

Council Regulation (EC), (2005), “On Support for Rural Development by the European Agricultural Fund for Rural Development”, *Official Journal of the European Union*, No:1698/2005

Çakmak,H ; Erden, L, (2004), “Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi* 6/3, ss.77-96

Çalt, G, (2005), “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları” <http://www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf> E.T:10/06/2006

Çetin, M, (2005), “Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, Sayı:24, ss.1-14

Çiçek, M, (2005), “Türkiye’de Bölgesel Dengesizlikler Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türk İdare Dergisi*, sayı 449, ss.113-137, Ankara

Dağ, R, (2000), “Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin Gelişmesi Örneğinde Bölgesel Kalkınma Makro Politikaları”, *TESEV Konferansı Tebliği*, İstanbul

Değer, M.K, (2003), “Yerel Ekonomik Kalkınmanın Dinamikleri, Türkiye’de Gelişmiş ve Az Gelişmiş İller Üzerine Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı Doktora Tezi*, Erzurum

Demirci, A.G, (2003), “Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Sosyal Bilimler Kongresi Bildirisi*, http://www.yayed.org/resimler/ekler/130_ek.doc E.T:02/01/2006

Devlet Planlama Teşkilatı-DPT, (2000-a), “Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara.

DPT, (2000-b), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Bölgesel Gelişme”, Ankara

DPT, (2000-c), “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Ankara

DPT, (2000-d), “Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı”, Ankara

DPT, (2001), “Yerel Yönetimler Özel İhtisas Raporu”, Ankara

DPT, (2003-a), “Ön Ulusal Kalkınma Planı”, Ankara

DPT, (2003-b), “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, Ankara

DPT, (2003-c), “Güneydoğu Anadolu Projesi”, Ankara

DPT, (2006-a), “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi”, Ankara

DPT, (2006-b), “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı”, Ankara

DPT, (2006-c), “Orta Vadeli Program 2006-2008”, Ankara

Dinler, Z, (1998), “*Bölgesel İktisat*”, Ezgi Kaitabevi, Bursa

Dinler, Z ve Öztürk, N, (2002), “Ulusal Planların Bölgeselleşmesine Yönelik Planlama:Fransız Deneyimi”, *Amme İdaresi Dergisi*, c.35, c.3, ss.133-162

Doğruel, F ve Doğruel, S, (2004), “Türkiye’de Bölgesel Gelir Farklılıkları ve Büyüme”, İletişim Yayınları, Derl.: Köse, A.H, Şenses, F ve Yeldan, E, “*Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar*”, İstanbul, ss.287-319

Dulupçu, M.A, (2002), “Kalkınma İktisadı Üzerine Bazı Düşünceler”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Ankara, s.1, ss.31-52

Dulupçu, M.A, “Teknokent Nedir?”,

http://w3.sdu.edu.tr/duyuru/2005/teknokentler_hakkinda_temel_bilgiler_ve_uygulamalar.doc E.T:26/05/2006

Duran, M, (1998), “Türkiye’de Uygulanan Yatırım ve Teşvik Politikaları (1968-1999)”, *Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi 19*, Ankara

Dünya İş Geliştirme Toplantıları, (2002), “Adana Sorunlar, Çözüm Önerileri”, Dünya Gazetesi, ASO, ATO, Adana Ticaret Borsası, Adana

Elmas, G, (2006), “AB ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar”, Derin Yayınları, Derl.: Arı, A, “*Bölgesel Kalkınma-Politikalar ve Yeni Dinamikler*”, İstanbul, ss.149-174

Elvan, L, Sorguç, N, Kazancık, L ve Öztürk, A, (2005), “Bölgesel Gelişme ve Sektör-Bölge Yığımlaşmaları”, *TÜSİAD-KOÇ Üniversitesi, Tartışma Tebliği*, İstanbul

Emil, F ve Yılmaz, H, “Avrupa Birliği Türkiye Arasında Yerel Yönetimlerin Finansman ve Yönetim Uyumlaştırılması”,

<http://maliyesempozyumu.pamukkale.edu.tr/femilyilmaz.pdf> E.T: 20/06/2006

Erbay, Y, (1999), “Fransa’da İdari Sistem ve Yerel Yönetimler”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, c.8, s. 2, ss.58-74

Erbay, Y, (2001), “Yerel Yönetimlerde Nasıl Reform Yapamayız”, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 2/2000, ss.69-78

Ercan, F, (2006), “Bölgesel Kalkınmada Değişim:Devlet Merkezli Bölgesel Kalkınmadan Piyasa Merkezli Bölgesel Birikime”, Derin Yayınları, Derl.: Arı, A, “*Bölgesel Kalkınma-Politikalar ve Yeni Dinamikler*”, İstanbul, ss.45-117

Erkan, H, (1987), “Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme:Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını*, Yayın No:0906.87, İzmir

“Eurada” <http://www.eurada.org> E.T:25.11.2005

Europe the Challenge, 1983, “The Principles, Achievements of the EDP Group from 1979 to 1984”, *EPP Group of the European Parliament*, pp:92-115

European Commission (a), “Regional Policy-Structural Funds”,

http://ec.europa.eu/comm/regional_policy/funds/prord/sf_en.htm E.T:12/12/2006

European Commission (b), “The European Union and Regional Differences”,

http://www.europa.eu.int/comm/regional_policy/index_en.htm E.T: 28/11/2003

European Commission, (2001), “Proposal For A Regulation Of The European Parliament and Of The Council On The Establishment Of A Common Classification Of Territorial Units For Statistics (NUTS)”, Brussels

Gelir İdaresi Başkanlığı,

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/HTML/VI/GBG/Tablo_13.xls.htm E.T:11.07.2006

Göktürk, A, (2006), “Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış”, Derin Yayınları, Derl.: Arı, A, “*Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*”, İstanbul, s.23-45

Görünüm, (2006), “Tarım ve Kırsal Kalkınma”, *Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu Periyodik Yayını*, Ankara

Göymen, K, (2005), “Türkiye’de Bölge Politikalarının Evrimi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi, İstanbul, ss.35-60

Gülçubuk, B, “AB ve Türkiye’de Kırsal Yapı ve Kırsal Kalkınma”, http://www.wwf.org.tr/tr/docs/sunum_bulentgulcubuk.pdf E.T:10/07/2005

Güler, B.A, “Yerel Yönetimler ve İnternet”, <http://inet-tr.org.tr/inetconf7/Sunum/yerelyonetim.doc> E.T:31/05/2006

Gümüş, S, “AB’nin Interreg Projesi”, <http://www.etso.org.tr/interreg.htm> E.T: 19/11/2003

Güner, K, (2002), “Kentsel Estetik ve İmge Sürekliliği”, *Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, TMMOB-Mimarlar Odası, Adana, ss.269-279

Güneş, İ, “Yerel Yönetimler ve Siyasal Faktörler”, <http://idari.cu.edu.tr/igunes/yayin.htm> E.T:29/3/2006 .

“Gündem 21”, (2003), <http://www.zaman.com.tr/2003/04/25/ekonomi/h8.htm> E.T:17/02/2004 .

Gürlük, S, “Dünyada ve Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma” <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/11/18-serkan/18-serkan.htm> E.T: 22.11.2003

Güvel, A, (2003), “Rakamlarla Adana’nın Türkiye Ekonomisindeki Yeri”, *Cumhuriyetin 80.Yılında Adana*, ATO, Adana, ss.21-43

Habitat ve Gündem 21 Gençlik Derneği, “Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’ne Yerel Yönetimler Bildirgesi”, <http://www.youthforhab.org.tr/tr/etkinlikler/icerikler/joburg/yerelyondek.htm> E.T:15/02/2004

Haughton, G, Counsell, D, (2004), “Regions and Sustainable Development:Regional Planning Matters”, *The Geographical Journal*, Vol.170, ss.135-139

Heinelt, H, (2005), “Ortaklık:Ortaklığın Yerel Kalkınmaya Yardımcı Olacağını Söyleyebilir miyiz?”, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi, ss.61-82, İstanbul

Hirst, P ve Thompson, G, (2000), “*Küreselleşme Sorgulanıyor*”, Dost Kitabevi, Ankara, Çevr: Çağla Erdem ve Elif Yücel

Ildırar, M, (2004), “*Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*”, Nobel Yayın, Adana

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, (1999), “*Dünyada Mahalli İdareler*”, Editör:Muammer Türker, Ankara

İktisadi Araştırmalar Vakfı-İAV ve ASO, (1995), “*Adana Ekonomisinin Gelişmesi Organize Sanayi Bölgesinin Gelişmedeki Yeri ve Önemi*”, İstanbul

İKV, (2004), “*AB’nin Bölgesel Politikası*”, 2.baskı, No:4, İstanbul

“Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu Ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı”, <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/kalkinmaajans.doc> E.T:04/04/2006

Kayasü, S, Pınarcıoğlu, M, Yaşar, S ve Dere, S, (2003), “*Yerel/Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması:Bölgesel Kalkınma Ajansları*”, İTO, Yayın no:2003-8, İstanbul

Keleş, R, (1996), “*Kentleşme Sürecinde Türkiye*”, Kograd Yayınları, İzmit

“Kentleşme-Kalkınma-Nüfus Üçgenindeki Dinamikler, Tartışma Başlıkları ve Araştırmalar”

http://www.kbam.metu.edu.tr/published/kentlesme_kalkinma_nufus.pdf E.T:03/07/2005

Keyder, Ç ve Yenal, Z, (2004), “Kalkınmacılık Sonrası Dönemde Türkiye’de Kırsal Dönüşüm Eğilimleri ve Sosyal Politikalar”, İletişim Yayınları, Derl.:Köse, A.H, Şenses, F ve Yeldan, E, “*Küresel Düzen, Birikim, Devlet ve Sınıflar*”, İstanbul, s.357-383

“Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı”,

<http://www.abakademi.com/tr/danismanlik.asp> E.T.15/06/2006

Koç, Y, “Yerel Yönetimler Reformu:Devleti Yeniden Yapılandırmak mı 81 Eyalete Parçalamak mı?”, <http://www.kamuyonetimi.org/ktm12/files/uploads/pdf>
E.T:11/05/2006

Köse, Ö, (2003), “Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 49, Ankara

Krumholz, N,(1999) “Equitable Approaches to Local Economic Development”, *Policy Studies Journal*, 27(1), pp.83-95

Leichenko, R.M, (2000), “Exports, Employment and Production:A Casual Assessment of U.S. States and Regions”, *Economic Geography*, Vol.76, No.4, pp.303-325

Maç, N, (2006), “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, *Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, Araştırma Raporu, Sayı 117/76, Konya*

Marangoz, Ş ve Uymaz F, “Yerelleşme Örneği Olarak Avrupa Birliği Bölgesel Politikası”, <http://maliyesempozyumu.pamukkale.edu.tr/marangozuymaz.pdf>
E.T:10/06/2006

Martin, R ve Sunley, P, (1998), “Slow Convergence?The New Endogenous Growth Theory and Regional Development”, *Economic Geography*, Vol.74, No.3, pp.201-227

M.Karakuş, görüşme, Adana Sanayi Odası, 13/07/2006

Mengi, A., (1998), “Avrupa Birliği’nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler”, İmaj Yayıncılık, Ankara

Mengi, A, (2001), “Avrupa Birliği’nde Bölge, Bölge Planlaması ve Türkiye”, *GAP Dergisi*, Sayı 15, ss:23-26

Mengi, A ve Algan, N, (2003), “Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği”, Siyasal Kitabevi, Ankara

Mersin Kalkınma ve İşbirliği Konseyi-Başkandan (2004)
(<http://www.mtso.org.tr/mp/contents.php?id=492> E.T:20/05/2006).

Mersin Ticaret ve Sanayi Odası-Kalkınma Ajansı <http://www.mersin-ka.org>
E.T:29/11/2003

Milli Güvenlik Kurulu-MGK, (1993), “Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri”, MGK Genel Sekreterliği Yay., Ankara

Müftüoğlu, B.G, “Küresel Rekabetin Cazibe Merkezi:Yerel/Bölgesel Dinamikler”, Derin Yayınları, Derl.: Arı, A, “*Bölgesel Kalkınma-Politikalar ve Yeni Dinamikler*”, İstanbul, s.117-148

Nitas, K, “Fransa Yönetim Sistemi”,
<http://birimweb.icisleri.gov.tr/strateji/arastirma/21yy/fransa.pdf> E.T: 02/07/2006

OECD, <http://www.oecd.org> E.T:10.10.2005

OECD, (2006), “OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics”, ISBN: 92-64-03561-3

“Organize Sanayi Bölgelerinde Çevre Yönetimi”, <http://www.bcm.org.tr> E.T:29/05/2006

“Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu”,<http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr> E.T:29/05/2006

Oruç, E ve Arslan, S, (2002), “Sayısal Uçurumun Önlenmesi:Stratejik Plan”, *Telekomünikasyon Kurumu-Sektörel Araştırma ve Stratejiler Dairesi Başkanlığı*, Ankara

Önal, Y.B, (2003), “Adana’daki Sanayi ve Ticaret Kesiminin Dünyü, Bugünü, Yarını”, *Cumhuriyetin 80.Yılında Adana*, ATO ,Adana, ss.43-53

Önder, İ, (2006), “Türkiye’de ve Bölgede Kalkınma Politikaları, Bölgesel Kalkınma Modelleri ve Bölgeye Uygulanabilirliği”, Derin Yayınları, Derl.: Arı, A, “*Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*”, İstanbul, s.211-237

Özel, M, (2004), “Avrupa Birliği’nde Bölgeselleşme ve Bölge Yönetimleri Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, cilt 59, sayı 2, Ankara, Özel sayı

Özgür, H ve Erdal, F, (2003), “*Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri*”, Küresel Sistemde Serbest Yönetim Ekonomi, Derl:M.Akif Çukurçayır, Çizgi Kitabevi, Konya

Pala, C, (2000), “Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi’ndeki Son Gelişmeler”, *İşletme ve Finans Dergisi*, Kasım-2000, s.1-5

Palabıyık, H, (2004), “Yönetimden Yönetişime Geçiş ve Ötesi Üzerine Kavramsal Açıklamalar”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 37, Sayı 1, s.63-85

Pınar, A., Arıkan, S.İ, 2003, “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Bağlamında Devlet Yardımları”, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:3, No:1, s.93-111

Pierre, J,(1999), “Models of Urban Governance: The Institutional Dimensions of Urban Politics”, *Urban Affairs Review*, Vol.34, Issue 3, pp.372-397).

Poroy, H, (2004), “Bölgesel Gelişme Stratejileri Çerçevesinde Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi”, *Türkiye İktisat Kongresi*, İzmir

Pyke, F, (1998), “Local Development Initiatives and The Management of Change in Europe”, *Employment and Training Papers 31*, Geneva, pp.1-5

Rogerson, C.M., (2001), “Local Economic Development: A Review Assessment Of Its Current Status In South Africa”, *Urban Studies*, 38/7, pp.1003-1024

Ruttan, V, (1988),“Cultural Endowments and Economic Development:What Can We Learn from Anthropology?”, *Economic Development and Cultural Change*, Vol:36, No:3, pp.247-71

Sanayi Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, (2005), “Adana Sanayi Potansiyeli ve Yatırım Alanları Araştırması”, T.C.Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Ankara

Sanayide Adana, (2006), ADASO, Yıl:9, Sayı:158, Adana

Sarıca, İ, (2001), “Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları ve Stratejileri, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, s.154-204

S.Önal, görüşme, Adana Hilton-Sa, 10/07/2006

Soyak, A, (2003), “Türkiye’de İktisadi Planlama:DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), ss.167-182, İstanbul

Spiezia, V, (2003), “Measuring Regional Economies, OECD-Statistics Brief <http://www.oecd.org> E.T:17/01/2005

Şen, Z, (2004), “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılma Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi, *Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Uzmanlık Tezi*, Ankara

Şenses, F, (2001), “*Gelişme İktisadı ve İktisadi Gelişme:Nereden Nereye?*”, İletişim Yayınları, Derl.: Şenses, F, “Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi”, İstanbul, s.93-129

Tansel, A ve Güngör, N.D, (2004), “Türkiye’den Yurt Dışına Beyin Göçü:Ampirik Bir Uygulama”, *ERC Working Paper in Economic*, 4/2, Economic Research Center Middle East Technical University, Ankara

T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Adana Tarım İl Müdürlüğü, (2005), “*Adana Tarım Master Planı*”, Adana

T.C. Adana Valiliği, (2005), “Eylül 2004-Eylül 2005 Faaliyet Raporu”, Adana

T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (2004), “Türkiye İstatistik Yıllığı”, Ankara

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), <http://tuikapp.tuik.gov.tr/BolgeselIstatistik> E.T:25.05.2006

Tekeoğlu, B, (2006), “Sektörel Toplantılar Raporu”, 2.Adana Uluslar arası Ekonomik İşbirliği Forumu, Adana

Tekeoğlu, M, Güçray, A ve Önal, Y.B, (2000), ”2000’li Yıllara Girerken Adana İli Sosyo-Ekonomik Göstergeleri, Gelişme Potansiyeli ve Ticaret Kesiminin Mevcut Durumunun Analizi”, ATO, Adana

TESEV, “Türkiye’de Devlet ve Reform”,

http://www.tesev.org.tr/projeler/proje_devletrefrapor.php E.T:10.12.2006

“The Cohesion Fund at a Glance”,

http://europa.eu.int/comm/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm E.T:10.01.2006

TMMOB-Şehir Plancıları Odası, (2004), “Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlikler Konulu Komisyon Çalışması”, <http://www.spo.org.tr> E.T: 04/02/2006

Toksöz, F, (2005), “Yerel Kalkınma Örnekleri”, *Yerel Kalkınma İçin Ortaklıklar*, İstanbul Politikalar Merkezi Sabancı Üniversitesi, İstanbul, ss.139-146

Treuner, P, (2000), “Bölgesel Kalkınma Politikasının Hazırlanmasında Karşılaşılan Sorunlar”, *TESEV Konferansı Tebliği*, İstanbul

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı- TESEV, (2000), “Bölgesel Kalkınma Planlarının Hazırlanmasında Karşılaşılan Sorunlar”,

http://www.tesev.org.tr/dosyalar/dl_yoksulluk_bolgesel.html E.T:04/02/2006

UNDP, (1999), “Decentralization:A Sampling of Definitions”,

http://www.undp.org/eo/documents/decentralization_working_report.PDF

E.T:01/05/2006

World Development Report, (1997), “The State in A Changing World”.
www.worldbank.org E.T:10/12/2006

Yavillioğlu,C,(2002), “Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi ve Kavramsal Kökenleri”,
Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, s.59-77

Yeğin, M, (2002), “Kentleşme ve Yerel Yönetimler”, *TMMOB-Mimarlar Odası-
Kentleşme ve Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, Adana

Yılmaz, Z, (2002), “İngiltere, Fransa ve Türkiye’de Yerel Yönetimler”, *Doktora Tezi*,
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

<http://www.adana-bld.gov.tr> E.T: 03/06/2006

<http://www.adanaorganize.org.tr> E.T: 10/07/2006

<http://www.adanakulturturizm.gov.tr/turizm/aktivite.html> E.T: 04/04/2006

http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/ai131_folder/131_articles/131_bp_developments.html E.T:20/06/2006

<http://www.btc.com.tr/proje.html> E.T: 17/06/2006

<http://www.botas.gov.tr/projeler/tumprojeler/btc.asp> E.T:20/06/2006

<http://www.cukurova.edu.tr/Content/Shtml/Turkish/basin/2004/0720040070.shtml>
E.T:05/06/2006

http://www.haberler.com/haber_393226.asp E.T:19/07/2006

<http://www.hazine.gov.tr/arastirma/kamukesimigeneldengesi.pdf> E.T: 27/07/2006

<http://www.internationalreports.com/ciscentralasia/01/azerbaijan/socar.html>

E.T:20/06/2006

<http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/bolgesel.html-11k> E.T:28/11/2003

<http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/538.html> E.T: 01/08/2006

<http://www.people.hofstra.edu/geotrons/eng/ch7en/conc7en/centralplacetheory.html>

E.T:05/07/2006

<http://www.rri.wvu.edu/WebBook/Giarratani/chaptereight.htm> E.T: 07.07.2006

<http://www.otelseyhan.com.tr/index.html> E.T: 10/07/2006

<http://www.tayseb.com> E.T: 07/07/2006

<http://www.tuyap.com.tr> E.T:20/06/2006

<http://www.yerelnet.org.tr/yereleyonetimler/> E.T: 25/05/2006

ÖZGEÇMİŞ

ADI-SOYADI : Başak Gül AKTAKAS
DOĞUM TARİHİ : 14.09.1980
DOĞUM YERİ : Saarlouis-Almanya
MEDENİ HALİ : Bekar
SÜRÜCÜ BELGESİ : B-sınıfı
TELEFON : 322- 234 87 72
CEP : 535-619 83 92 / 555-559 26 59

ÖĞRENİM

YÜKSEK LİSANS :
2002-2006 : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-
İktisat Ana Bilim Dalı ADANA

LİSANS :
1997-2001 : Çukurova Üniversitesi- İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi-İktisat Bölümü ADANA

LİSE :
1994-1997 : Adana Kız Lisesi ADANA

ORTAOKUL :
1991-1994 : Gazi Ortaokulu ADANA

İLKOKUL :
1986-1991 : Cellalettin Sayhan İlkokulu ADANA

YABANCI DİL :İngilizce

BİLGİSAYAR :Windows 98-2000,XP, MS Office Programları ve internet

STAJLAR

Haziran-Ağustos 2000 :T.C. Halk Bankası

Eylül-Ekim 2000 :Aydan SÖNMEZLER Serbest Muhasebesi-Mali Müşavir

İŞ DENEYİMİ

Ekim-Aralık 2004 : Adana Sanayi Odası-Asistanlık

Ocak-Eylül 2005 : Alfa Pazar Arş.ve Dnş.Ltd.Şti.- Bölge Sorumlusu

Ekim 2005-Şubat 2006 : Hedef Alliance-Yönetici Adayı